

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ**

С.А. ВАВРЕНЮК

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В
УКРАЇНІ**

Монографія

Харків
2020

УДК 351.851:378.1(477)

Монографію розглянуто та рекомендовано до друку Вченою Радою
Національного університету цивільного захисту України
Протокол № 8 від 30.04.2020 р.

Рецензенти:

Парубчак І.О. – завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. З.С. Гжицького, доктор наук державного управління, професор.

Дегтяр О.А. – доцент кафедри менеджменту і публічного адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, доктор наук державного управління, доцент.

Ковальчук В.Г. – завідувач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи», доктор наук державного управління, доцент.

Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні: Монографія / С.А. Вавренюк. – Харків: НУЦЗУ, 2020. – 285 с.

Монографію присвячено вирішенню актуального для науки державного управління завдання щодо обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій з удосконалення державного управління системою вищої освіти в Україні в процесі її реформування. Вивчені проблеми та перспективи розвитку вищої освіти в країнах Європи. Проведено аналіз сучасного стану державного управління підготовки кадрів вищої школи в Україні. Розкриті механізми державного управління реформуванням вищої освіти в Україні. З'ясовані особливості інноваційних підходів до державного управління реформуванням вищої освіти. Охарактеризовані концептуальні засади державного управління реформуванням вищої освіти в Україні. Доведено, що розвиток вищої освіти у нашій державі в більшості опирається на перспективу рівноправної співпраці та взаємної перебудови усіх освітніх систем Європи, зберігаючи своєрідність кожної із них.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що основні положення й висновки монографії можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі державного управління вищою освітою в Україні.

С.А. Вавренюк
2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Теоретичні основи державного управління вищою освітою...	9
1.2. Особливості державного управління при формуванні системи вищої освіти в Україні.....	28
1.3. Вплив процесу реформування вищої освіти на здоровий спосіб життя здобувачів вищої освіти.....	48
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	57
2.1. Сутність реалізації державного управління в системі вищої освіти.....	57
2.2. Проблеми та перспективи розвитку вищої освіти в країнах Європи.....	77
2.3. Аналіз сучасного стану державного управління підготовки кадрів вищої школи в Україні.....	101
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	123
3.1. Сучасні аспекти організаційно-правових механізмів державного управління вищої освіти в Україні.....	123
3.2. Інституційний механізм управління якістю у сфері підготовки наукових кадрів в системі вищої освіти України.....	147
3.3. Економічний механізм державного управління в системі реформування та розвитку вищої освіти в Україні.....	163
РОЗДІЛ 4. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	182
4.1. Шляхи забезпечення якості вищої освіти в умовах реформування.....	182
4.2. Модернізація побудови сучасної системи вищої освіти України.....	198

4.3. Методологія підвищення ефективності діяльності кадрового складу вищої освіти в умовах реформування.....	217
ВИСНОВКИ.....	237
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	241

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВО – Вища освіта;

ЗВО – Заклади вищої освіти ;

ДООУ – Державні органи управління освітою;

ЗНО – Зовнішнє незалежне оцінювання;

ЗУ – Закон України;

НАЗЯВО – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти;

ГСВО - Галузевий стандарт вищої освіти;

ЄС – Європейський Союз;

ОВВ – Органи виконавчої влади;

ОДА – Обласна державна адміністрація;

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури;

ДСНС - Державна служба України з надзвичайних ситуацій;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

ЗМІ - Засоби масової інформації;

МОН України - Міністерство освіти і науки України;

МСКО - Міжнародна стандартна класифікація освіти;

ООН - Організація Об'єднаних Націй;

ОКХ - Освітньо-кваліфікаційна характеристика;

США - Сполучені Штати Америки.

ВСТУП

За останні десятиліття в нашій державі відбулися досить значні політичні та соціально-економічні зміни, котрі торкнулися усіх суспільних сфер. Сфера вищої освіти також зазнала суттєвих перетворень, які носять найбільш динамічний характер[18]. Сьогодні Україна стала на шлях освітньої євроінтеграції та долучилася до активної участі в побудові європейського освітнього простору. Провідна роль в розбудові таких процесів належить органам державного управління вищою освітою. Від ефективного їх функціонування та особливостей взаємодії між собою, правильного вектору визначання цілей та компетенції цих органів залежить діяльність всієї системи вищої освіти.

Державна політика в галузі освіти, як частина складової загальної політики держави, являє собою поєднання теоретичних ідей, завдань та цілей, а також практичних дій, які направлені на розвиток освіти та входить до складу невід'ємної частини державної політики, котра направлена на розвиток і функціонування системи освіти загалом[145]. Освітня політика держави являє собою діяльність органів державної влади, суспільних організацій для забезпечення підвищення ефективності роботи системи освіти та її функціонування в напрямку досягнення мети освітньої політики у відповідності задачам розвитку суспільства та держави взагалі. При цьому основним елементом управління буде якість освіти, яка досягається шляхом оптимізації взаємодії усіх факторів та умов, котрі супроводжують освітній процес для досягнення максимального результату. Освітня політика виступає не тільки джерелом, яке визначає цілі управління системою освіти в сфері її реалізації, а також є самим об'єктом управління в області розробки та реалізації функцій державного управління галуззю[146].

Так для творення сучасної освітньої політики щодо державного управління вищою освітою важливу роль відіграє досвід європейських розвинених країн. Саме тому висвітлення, осмислення та узагальнення такого

досвіду дозволить врахувати переваги та виявити недоліки, які притаманні цим країнам, та опираючись на вітчизняний досвід, реформувати власну систему вищої освіти. Для України це є виявлення проблем, які пов'язані з ефективністю державного управління освітою, підготовкою висококваліфікованих кадрів на етапі сучасних перетворень[73]. Такі перетворення виставляють вимоги до рівня знань та вмінь, а також норм поведінки особистості та потребують переосмислення парадигми освіти.

Вивчення та врахування європейського досвіду трансформаційних процесів освітнього середовища буде дуже корисним для України, коли органи державного управління освітою намагаються створити сучасну, дієву та цілісну систему підготовки висококваліфікованих фахівців, використовуючи цей досвід[363].

В умовах існування нашої держави та концентрації в її руках важелів впливу на освітню сферу якраз провідна роль належить державному управлінню вищою освітою[19]. Державне управління являє собою цілеспрямований, регулюючий та організуючий процес впливу держави на сферу вищої освіти, котрий носить виконавчий та розпорядчий характер та відбувається в процесі реалізації державної влади відповідними уповноваженими державними органами шляхом застосування державно-владних повноважень та виконання певних управлінських функцій для упорядкування суспільних відносин в освітній сфері, досягнення цілей та функцій та удосконалення її структури та організації.

Історичні аспекти становлення та розвитку державного управління сферою освіти в Україні досліджувались в роботах С. Майбороди, Л. Прокопенка, А. Жабенка, Н. Самандас.

Питання реформування системи освіти в нашій державі та зарубіжних країнах, державного управління системою освіти, приведення вітчизняної освітньої системи до міжнародних вимог висвітлені в працях відомих вчених В. Андрущенка, С. Домбровської, М. Білинської, Л. Ващенко, О. Величка, В.Кременя, В. Олійника, В. Охотського, Н. Протасової, О. Оболенського.

Пошук ефективних механізмів державного управління вищою освітою, оптимального розподілу повноважень між різними рівнями управління є предметом постійної уваги теоретиків та практиків державного управління[66].

Важливі аспекти діяльності закладів вищої освіти, у тому числі проблеми розвитку механізмів державного управління вищою освітою та їх функціонування у ринкових умовах, висвітлені в працях науковців: В. Андрущенко, В. Бесчастний, Ю. Вітренко, С. Домбровської, М. Згуровського, Д. Карамішева, В. Сиченка, М. Степка, Т. Фінікова, С. Шевченка та ін.

Для теоретико-методичного осмислення державно-управлінських механізмів дуже корисними є окремі ідеї В. Авер'янова, Л. Антошкіної, Г. Атаманчука, В. Бакуменка, Д. Дзвінчука, Ю. Кальниша, Н. Нижника та інших.

Варто зазначити, що в освітянській літературі та наукових дослідженнях в галузі науки «Державне управління» відсутні системні комплексні дослідження та теоретично-обґрунтовані механізми реалізації цього завдання. Зокрема відсутнє поєднання практики сучасної вітчизняної системи управління вищою освітою з досвідом зарубіжних держав[74].

Однак, не зважаючи на досить широкий спектр досліджень з окресленої теми, досі відсутні праці, в яких би комплексно розглядалися науково-теоретичні засади розробки і функціонування механізмів державного управління, модернізації та уніфікації системи вищої освіти в цілому. Дослідники зосереджують увагу переважно на окремих проблемах[364].

Також широка представленість в науковому світі розробок з проблем реформування вищої освіти та питань оновлення освітнього середовища закладів вищої освіти потребують додаткового дослідження, так як відбувається переосмислення ролі університетів у суспільстві в наслідок стрімкого розвитку інформаційних технологій та швидкого старіння знань[67].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретичні основи державного управління вищою освітою

Згадка про перші заклади вищої освіти з'явилася ще у XVII столітті. Якщо казати про освітню систему в Україні, варто зазначити, що вона має достатньо тривалу та давню історію становлення і розвитку, а також може вважатися однією з найкращих за своїми фундаментальними якостями.

Якщо говорити про залежність та перспективи зростання держави та її соціально-економічний розвиток[20], а також загальноосвітні процеси та тенденції, то вони визначаються завданнями вищої освіти. Ми намагаємось будувати суверенну, правову та демократичну державу, в якій система вищої освіти вважається провідним соціальним інститутом, який і визначає, в значній мірі, успішність усього будівництва майбутнього. Тому, освіта складає основу інтелектуального, соціального, культурного, духовного та економічного розвитку суспільства, а також усієї держави[365]. Головна мета освіти полягає в забезпеченні всебічного розвитку громадянина як особистості, винайдення в ньому талантів, фізичних та розумових здібностей, виховування високих моральних якостей, формування свідомості громадян до суспільного вибору, дотримуючись такої позиції, яка буде збагачувати інтелектуальний, творчий та культурний потенціал свого народу, збільшуючи його освітній рівень, й забезпечувати народне господарство кваліфікованими спеціалістами.

Важливе місце в системі освіти України відводиться саме вищій освіті, оскільки вона по праву може вважатися мірилом інтелектуального багатства суспільства, виступаючи, як засіб для соціально-економічного прогресу держави[3].

Разом з цим, багато дослідників серед яких М.Н. Костікова, Ю. Рудаковський, В. Андрущенко зазначають, що в будь-якому розвиненому громадянському суспільстві розвиток освіти буде сприяти підготовці освітніх, моральних, мобільних, конструктивних та практичних людей, які у свою чергу будуть мати почуття відповідальності за процвітання своєї держави та її майбутнє.

Формування основних особливостей вищої школи в Україні припадає на ХХ століття[341]. Опираючись на вимоги свого часу, заклади вищої освіти держави отримали великий досвід з підготовки фахівців різних галузей. При цьому на формування та здійснення вищої освіти впливали соціально-економічні фактори та існуюча ідеологія. Вони визначали структуру, зміст, форми та методи навчально-виховного процесу вищої школи.

Розпочинаючи з перших років радянської влади виникають певні форми переходу науки, вищої освіти та виробництва. Такою формою, котра виникла в цей період можна назвати Інститут інженерів електриків-виробників. В цей період була нехватка спеціалістів широкого та вузького профілю, лише інженери, котрі могли забезпечувати ті чи інші проблеми промисловості та техніки. Вважалося, що інженер повинен бути досвідченим спеціалістом, а не вивчати виробництво з нуля, при цьому втрачаючи час на цей процес. Студента позиціонували як повноцінного учасника процесу виробництва. Для них виділяли чотири дні на тиждень, в які вони працювали на заводі, а два дні по 10 годин навчалися в навчальному закладі. Залікових сесій не було. Предмет, який закінчувався, одразу здавався. Така система давала можливість для розвитку економіки, так як студенти під час роботи на виробництві могли окупати своє навчання, а також брали участь в створенні матеріальних благ.

У 1920 році у рішенні «Про реформу вищої школи» була прийнята нова концепція, яка давала можливість створювати у закладах вищої освіти вузькопрофільні факультети з терміном навчання три роки. Дане положення також поширювалось також на університети, де на заміну філологічного та

природного факультетів створювався педагогічний, в склад якого входили різні спеціальності. Це стало результатом відображення тенденцій розвитку системи вищої освіти за кордоном, де вже на початку ХХ століття в американських університетах практикувалися педагогічні факультети.

Сама ситуація заставляла створювати педагогічні факультети при університетах, котрі б могли забезпечити підвищення якості підготовки вчителів, а також вирішували проблеми, які пов'язані з потребами народної освіти. В результаті такого процесу реорганізації появиться можливість встановити профіль випускників, а також розробити навчальні програми та плани, ввести в навчальний процес суспільні дисципліни та, в результаті, проводити підготовку нових професорсько-педагогічних кадрів. Проте, таке реформування в українських університетах призвело до того, що комісаріат освіти почав ліквідовувати самі університети, а не так як планувалося, ліквідація всього негативного, що на той момент заважало розвитку закладу освіти.

Розпочинаючи з 1920 року Народним комісаріатом освіти України було ліквідовано ряд університетів в Києві, Харкові, Одесі. Управління вищою освітою почало рухатися в напрямі тверджень військово-комуністичного стилю управління. На заміну ліквідованим університетам прийшли самостійні медичні та юридичні інститути, а також вищі педагогічні курси, котрі були створені на базі фізико-математичних та історико-філологічних факультетів. Частина студентів фізико-математичних факультетів, котрі мали схильність до вивчення технічних дисциплін, переходили в спеціальні індустріально-технічні інститути. Тоді як створені тимчасові педагогічні курси не змогли існувати та прижитися, так як спроби додати теоретичний профіль педагогічним факультетам не знайшли достатньої підтримки серед студентів та професорів.

Починаючи з другої половини 50-х років відбувається реформування університетської педагогічної освіти. Проходить процес перегляду усіх навчальних планів та програм для студентів за педагогічною направленістю в

сторону збільшення кількості годин на педагогічні, психологічні та методологічні дисципліни. Також відбулися зміни в часових параметрах для навчальної практики, вона збільшилася майже в три рази. Було встановлено та чітко розмелено три види педагогічної практики, а саме:

- практика один раз на тиждень без відриву від навчального процесу з виховання дітей;
- місячна практика в літніх піонерських таборах;
- практика з відривом від навчального процесу, котра проходила в міських школах, а також місячне стажування в сільських школах.

В 60-х роках розпочинається розширення мережі державних університетів, які утворюються завдяки об'єднанню педагогічних інститутів. Основними завданнями таких закладів вищої освіти є підготовка висококваліфікованого працівника, котрий буде володіти глибокими теоретичними знаннями та практичними навичками. На ряду з вимогами сучасного виробництва вища школа намагається не відставати від цього процесу, тим самим постійно вдосконалює якість підготовки фахівців, враховуючи вимоги науки, техніки та культури, а також перспективи розвитку суспільства взагалі. Однією із головних частин діяльності закладу вищої освіти стає розвиток науково-дослідницької роботи, виготовлення підручників та навчальних посібників, виховання науково-педагогічних кадрів та фахівців с дипломом про вищу освіту, котрі зайняті у відповідних сферах народного господарства.

Процес навчання тісно починає поєднуватися з практикою на виробництві. Процес підготовки фахівців різних професій проходить на науково-теоретичному рівні, в залежності від розвитку науки, техніки та культури відповідних груп спеціальностей.

Університети при підготовці педагогічних кадрів починають використовувати науково-дослідну спрямованість, що і є відмінною рисою їх від педагогічних інститутів.

В наступному десятилітті під час процесу планування підготовки кадрів головна увага відводилася тим ланкам вищої освіти, котрі могли забезпечувати науково-технічний прогрес по всім галузям народного господарства, а також подальше зростання культури та добробуту в суспільстві. Вже підготовка кадрів починає проводитися по новим спеціальностям, а саме:

- механізація обліку та обчислювальні роботи;
- обслуговування приладів точної механіки;
- електроакустика та звукова техніка;
- обслуговування електровакуумних машин та оптичних приладів;
- проектування та експлуатація електричних систем, електричних та атомних установок, напівпровідникових матеріалів;
- теплофізика;
- кібернетика;
- технологія полімерних матеріалів.

На основі діючих навчальних планів у 1974-1975 роках створюються робочі навчальні плани, де зазначалося кількість годин, які студенти затрачали на самостійну роботу по кожній дисципліні. Важливим моментом, на який зверталася увага, була складність навчального курсу та його трудомісткість, а також значимість для спеціалістів по даному профілю[366].

На думку Є.В. Шевченко та В. Сафонова, той ідеологічний та тоталітарний режими, які існували протягом минулого століття, суттєво пригнічували та гальмували розвиток творчої та ініціативної особистості. Після становлення демократичного суспільства, а також появи нових соціально-економічних реалій, виникає проблема пошуку іншого підходу до організації діяльності вищої школи. А науково-технічний прогрес вимагає постійно мобільності в системі підготовки фахівців, тоді коли навчальні програми в закладах вищої освіти не змінювалися. Навчальні заклади знаходились в залежності від інструкцій та приписів та не могли змінювати свої навчальні програми. А намагання виконати план по прийому та випуску

фахівців призводило до неможливості відрахування негативного студента. Лише в тому випадку, коли студент мав досить великі пропуски або ж вчинив якийсь кримінальний вчинок він відраховувався з закладу вищої освіти.

В навчальному процесі переважав принцип паралельності, де загальнонаукові, спеціальні та професійні дисципліни не перетиналися. Недоліком цього стало те, що випускники не повноцінно могли застосовувати отримані знання в педагогічній та виробничій діяльності.

Навчальні плани педагогічної спеціалізації складали в основному теоретичні дисципліни суспільно-політичного, військово-медичного характеру, котрі в подальшому не були ніяк пов'язані з педагогічною діяльністю. Педагогічна практика проводилася формально та все менше годин відводилося на неї. Студенти взагалі не мали чіткого уявлення про цей напрям в навчальному процесі, котрий проводився екстенсивними методами. Збільшилася кількість інформації, яку необхідно було засвоювати за весь період навчання в ЗВО. Також зростало число аудиторних занять. Самостійна підготовка студентів проходила формально, роль адміністративних методів управління значно перебільшувалася.

З набуттям незалежності України, з 1991 року розпочався новий етап формування власної політики в сфері вищої освіти. Дана політика направлена на розвиток та досягнення європейського та світового рівня вищої освіти, продовження національного характеру, перебудова змісту, форм та методів навчального процесу, розширення інтелектуального потенціалу нашої держави[16].

Щодо перетворення змісту вищої освіти, то в цей період відбувається розробка та впровадження навчальних планів, щодо реалізації диференційованого підходу в плані підготовки фахівців педагогічної, виробничої та науково-дослідницької діяльності. Впровадження даних планів дало можливість приблизити вищу освіту до сучасних вимог, які висувуються суспільством та освітою до формування новітнього фахівця на ринку праці.

Розпочинаючи з 2005 року Україна приєдналась до процесу євроінтеграції, який позитивно вплинув на просування української освіти у єдиний європейський простір.

Таблиця 1.1. Основні завдання та принципи створення Європейської вищої освіти

Завдання	Принципи
Введення дворівневого навчання	Першочерговість загальнолюдських цінностей
Введення модульної системи	Науковий та світський характер освіти
Формування системи за контролем якості освіти	Відповідність світовим стандартам
Забезпечення та розширення мобільності здобувачів та викладачів	Гарантовані рівні умови навчання
Створення умов для працевлаштування випускників	Гуманізм та демократизм
Вектор направленості на європейську освітню систему	Поєднання навчання і науково-практичної діяльності з історією і культурою нашої держави

Щодо сутності управління системою вищої освіти, необхідно зазначити, що це процес діагностики стану такої системи та виявлення недопустимих відхилень, а також своєчасне формування та проведення управлінських впливів з метою підтримки необхідного стану та режиму функціонування. Під управлінським впливом варто розуміти закони та нормативно-правові документи, які приймаються для розвитку системи вищої освіти[59]. Управлінські дії полягають в організаційній діяльності органів управління закладами вищої освіти та надання рекомендацій науковими установами, котрі досліджують проблематику педагогічної теорії.

Теперішній стан системи вищої освіти та режим її функціонування визначається суспільством завдяки цілям та завданням, які воно ставить перед даною системою стосовно очікуваної якості навчання та виховання молодого покоління, а також рівня їхнього індивідуального розвитку та соціалізації, рівня підготовленості до життя та у виробничій діяльності[69].

В такому розумінні сутність управління освітою можливо відобразити за допомогою Рис. 1.1.

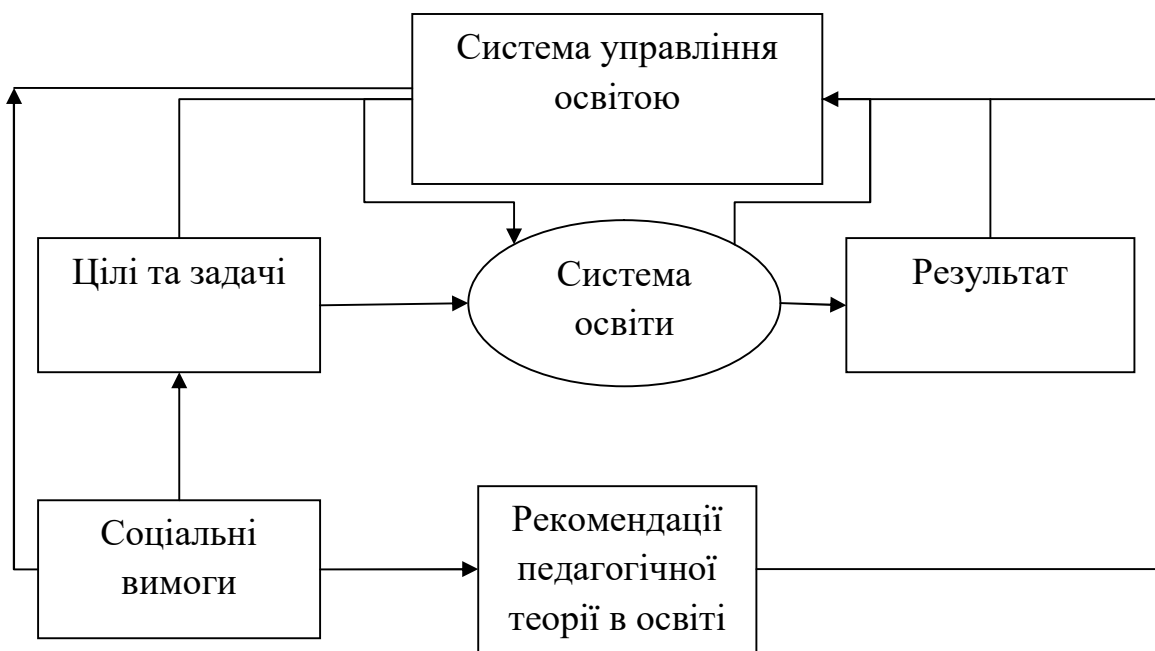

Рис. 1.1 Сутність управління освітою.

Якщо розглядати сутність управління освітою, необхідно зазначити, що розвиток системи освіти передбачає чітке визначення цілей та завдань, відповідність організації управління освітою. В протилежному випадку можлива духовна та інтелектуальна деградація суспільства та відставання держави в культурному технічному та технологічному відношеннях від економічно розвинених країн, що зробить Україну ринком збуту їхньої неякісної продукції та сировинним придатком. Така ситуація вже відбувалася в перше десятиліття незалежності нашої держави.

З одного боку управління освітою є самостійною одиницею в загальній структурі педагогічної діяльності, котра відіграє важливу функцію в розвитку суспільства. З іншого боку управління освітою являє собою складну ієрархічну систему[32]. В якій верхній рівень займає державне управління освітою, на інших рівнях знаходяться органи регіонального та галузевого управління, далі – органи управління закладами вищої освіти. Ще нижче знаходиться рівень, який являє собою управління навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів, котрі є невід'ємною частиною науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу ЗВО.

Це можна вважати як процес проектування змісту навчального курсу та раціональних педагогічних технологій його впровадження, а також організацію лекцій, практичних та лабораторних занять або ж інших форм навчання.

Одним із важливих завдань в управлінні освітою та утримання її на досить високому рівні є визначення цілей освіти, а також принципів управління, розробка та реалізація розумної структури в системі управління, котра спроможна поєднувати широку університетську демократію та їх автономію для забезпечення цілісної політики держави в галузі освіти, підвищення якості освіти згідно стандартів[8]. Дана вимога виникає у зв'язку з появою та розвитком системи закладів вищої освіти недержавної форми власності. Саме тому цілі управління освітою являють собою процес успішної реалізації усіх завдань, котрі суспільство та держава пред'являє системі освіти[1]. Для цього важливим є поєднання усіх зусиль зі сторони держави, суспільства, співробітників системи освіти та педагогічної науки, які будуть сприяти ефективному вирішенню проблем в цій системі, а саме: організаційних, змістовних, науково-методичних, фінансових, матеріальних та інших. В результаті вирішення таких проблем є змога для забезпечення високоякісної підготовки майбутніх фахівців до реального життя та діяльності в суспільстві.

Якщо більш ретельно конкретизувати цілі державного управління вищою освітою в нашій державі, необхідно зазначити, що їх реалізація є достатньо складною ієрархічною системою. На верхньому рівні розміщені положення, які визначені Конституцією України та законами нашої держави, що регламентують діяльність галузі освіти взагалі, також накази та розпорядження Міністерства освіти і науки України. Середній рівень представлений документами та вказівками Головних управлінь освіти і науки обласних державних адміністрацій. До нижнього рівня відноситься діяльність ректорів закладів вищої освіти, деканів факультетів та керівництва кафедрами щодо організації навчального та виховного процесу та управління цим процесом, котрі якраз забезпечують виконання соціальних вимог до професійної компетентності та особистих якостей майбутніх фахівців[367].

Управління освітою відноситься до виду соціальної діяльності, при якій формуються принципи, вироблені педагогічною теорією та практикою. Зміст таких принципів формується на основі стратегічних цілей суспільства та держави, загальноекономічною політикою та політикою в сфері культури та освіти особливо. Також дані принципи формуються завдяки врахуванню передових світових тенденцій розвитку освітньої системи. В Конституції України законодавчо закріплені такі принципи, а також в законах та інших нормативно-правових актах та конкретно визначені цілі, способи та засоби управління та практична їх реалізація під час процесу організації управління напрямами та окремими галузями системи освіти, закладами вищої освіти та їхніми підрозділами, а також компонентами навчально-виховного процесу.

Так, Р. Акоффа вважає, що освітній процес ґрунтується не на розподілі навчального матеріалу всередині регламентованих занять, а на розвитку в студентів бажання навчатися та спроможності задовольняти цей процес. Сучасний освітній процес повинен бути направлений на кожного студента та індивідуально задовольняти та розвивати його особистісні якості та пристосовуватися до кожного студента.

На сьогодні в освітній системі нашої держави відповідно до форми власності функціонують два основних типи закладів вищої освіти – державні та недержавні[26]. Відповідно до цього, в принципах управління таких ЗВО є відмінності. Проте всі вони опираються в своїй діяльності на головний Закон України – Конституцію України та Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також нормативні акти Міністерства освіти і науки України. Так в кожному ЗВО повинна бути ліценція на підготовку фахівців відповідного профілю. В такій ліценції прописується структура спеціальностей та максимальна чисельність можливих студентів. Окрім цього, в кожному ЗВО розробляється Статут та Концепція освітньої діяльності, де прописуються цілі, завдання та основні напрями діяльності, а також принципи управління цим напрямом діяльності. Такі принципи розділяються на загальні та спеціальні. До загальних принципів управління системою вищої освіти можна віднести наступні:

- принцип державності;
- принцип демократичності;
- принцип гласності;
- принцип відкритості;
- принцип регіональності управління.

Що стосується кожного із цих принципів необхідно зазначити наступне:

1. Принцип державності передбачає розвиток освіти загалом та окремо кожного ЗВО та відбувається на планових засадах, при цьому фінансування їх діяльності здійснюється за рахунок державного бюджету. Хоча розглядаються і інші джерела фінансування, а саме платне надання освітніх послуг, спонсорські надходження та інше. При застосуванні принципу державності необхідно забезпечувати також якість підготовки фахівців згідно встановлених державних стандартів освіти по кожній спеціальності. В склад таких принципів включені освітньо-професійна програма (ОПП) та освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ). В ОПП

визначені найбільш важливі сфери діяльності майбутнього фахівця, а в ОКХ визначений перелік вимог до компетенції такого фахівця, котрі зможуть забезпечити успішне здійснення відповідних видів діяльності. Опираючись на ОПП та ОКХ розробляється навчальний план по кожній спеціальності.

2. Для принципу демократичності характерним є те, що управління освітою та кожним закладом вищої освіти здійснюється на засадах поєднання громадського самоуправління з вертикаллю влади та єдиноначальністю в особі ректорів ЗВО, які наділені повнотою влади, передбаченої Статутом ЗВО та законами України. Основою цього принципу є те, що Ректор ЗВО назначається Міністерством освіти і науки України та укладає контракт з МОН, враховуючи при цьому рекомендації Ради ЗВО. В своїй управлінській діяльності ректор ЗВО погоджує усі основні питання щодо управління закладом з Вченою радою та Радою трудового колективу, перед якими щорічно звітує про проведену роботу.

3. Принцип гласності управління означає висвітлення усіх питань, котрі виносяться на засіданнях Вченої ради та попереднє їхнє загальне ознайомлення, при якому кожен працівник або науково-педагогічний співробітник закладу вищої освіти може висловитись з приводу питань, що обговорюються. Окрім цього, усі рішення, які були прийняті Вченою радою закладу вищої освіти по основним напрямам його діяльності, доводяться до відома усім співробітникам та викладачам на засіданнях кафедр та вчених рад факультетів. Також така інформація доводиться до ознайомлення всьому колективу ЗВО різноманітними способами, оголошеннями або через сайти закладу та інше.

4. Для принципу відкритості управління характерним є обговорення усіх питань, котрі пов'язані з розподілом навчального навантаження, а також усіх інших видів навчальних доручень, з приводу прийому на роботу та звільнення з роботи, проходженням по конкурсу, подання на вчене звання співробітників, розгляд дисертаційних робіт. Всі дані заходи відбуваються відкрито на засіданнях кафедр та Вчених радах факультетів. Такі заходи

дозволяють формувати сприятливу психологічну атмосферу та зменшення можливості появи конфліктних ситуацій та інтриг.

5. При принципі регіональності, управління сферою освіти в діяльності ЗВО вже не залежить від кадрового забезпечення потреб регіону. А організація навчально-виховного процесу та інших видів діяльності відбувається за участі рішень та рекомендацій місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування. Так в кожному регіоні таку функцію виконує управління освіти і науки обласної державної адміністрації.

Якщо ж говорити стосовно спеціальних принципів управління освітою[368], варто виділити їх суспільно-державний характер, децентралізацію, демократизацію, гуманізацію, інтеграцію, інноваційну спрямованість, компетентність та професіоналізм управління. Сутність даних принципів полягає в наступному:

1. При суспільно-державному характері управління люди, які користуються своїм конституційним правом в управлінні, зацікавлені в розвитку належного виховання та навчання майбутніх поколінь, забезпеченні підготовки висококваліфікованих кадрів для підвищення економічного рівня держави, росту науки та культурного життя суспільства. Це люди, котрі розвивають вітчизняну систему освіти. Вони свою діяльність реалізують завдяки участі в роботах рад шкіл, органах управління освітою в місцевих радах, різного роду фондах та товариствах, а також громадських організаціях. Характер державного управління належить Міністерству освіти і науки України, котре проводить державну політику в сфері освіти, здійснює загальну стратегію розвитку системи освіти та науково-методичного забезпечення всієї освітньої галузі[111].

2. При децентралізації управління освітою відбувається перехід від командно-адміністративного формату керівництва, усі повноважні рішення проводяться по вертикалі вниз, закладам вищої освіти надається значно ширша академічна автономія та їхнім підрозділам. Одночасно з цим відбувається розширення повноважень та прав в радах шкіл, громадських

організаціях, вчених рад ЗВО та факультетів, які активно беруть участь в управлінні діяльності закладів вищої освіти.

3. Для демократизації управління освітою характерним є те, що в обов'язки кожного органу системи управління освітою, керівників кожного ЗВО або ж їхніх підрозділів входить розвиток нового, демократичного стилю управління[165]. Формат такого стилю оснований на глибокій повазі до кожної особистості науково-педагогічного працівника та студента, довіра та спрямованість на самоорганізацію та самоврядування колективу та кожної особистості. Даний принцип слугує гарантією дотримання загальних процесів демократизації життя в суспільстві нашої держави та направлений на збільшення ролі та функцій педагогічних колективів та широкої громадськості при управлінському процесі системою освіти України, а також при виборі стратегії та напрямів розвитку освітнього простору[78]. При таких умовах можливе розширення колегіальної підготовки та прийняття рішень, дотримується гласність управління, вивчаються та враховуються громадські думки, проводиться справедливе та об'єктивне оцінювання кожного науково-педагогічного працівника, його діяльність та реальний внесок в спільну мету, а саме участь при управлінні закладом вищої освіти.

4. При процесі гуманізації управління освітою[369] відбувається забезпечення особистісної орієнтації навчально-виховного процесу, розуміння у кожного учасника процесу того, що людина є найвищою цінністю та неповторною індивідуальністю. Даний принцип направлений на забезпечення шанобливого ставлення керівництва до своїх підлеглих, додержання норм та правил педагогічної етики та етики ділового спілкування[79]. При такому підході можливим є розподілення обов'язків по відношенню до здібностей та можливостей кожної особистості та створення максимально вигідних умов для розкриття творчого потенціалу кожного співробітника, закладу вищої освіти і студентів, та, взагалі, всієї вітчизняної системи освіти.

5. При інтегруванні управління освітою проходить подолання кризи, яка виникає у вітчизняній системі освіти та направлення даної системи в європейський та світовий освітній простір. Мета інтеграції полягає в забезпеченні мобільності студентів та викладачів, а також створення високої конкурентоспроможності майбутніх випускників на європейському та світовому ринку праці. Сьогодні Міністерство освіти і науки України, а також заклади вищої освіти активно розвивають міжнародне співробітництво з провідними ЗВО Європи та світу у вигляді спільних наукових досліджень, науково-методичної роботи, впровадження новітніх педагогічних технологій[80]. В наслідок такої взаємодії є можливість для покращення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти та змісту освітнього процесу завдяки впровадженню передового досвіду. Також за допомогою інтеграції управління освітою та навчально-виховного процесу відбувається подолання фрагментарності, а також формування у студентів цілісного уявлення про світ та свою роль в ньому, розвиток власного світогляду кожної особистості та почуття відповідальності за можливі помилки у своїй професійній діяльності[370].

6. Для інноваційної спрямованості управління освітою характерним є швидке зростання об'єму інформації та науково-технічного прогресу[57]. При такому процесі у керівництва сфери освіти та закладів вищої освіти повинні бути розвинені прогностичні здібності, котрі дозволять своєчасно виявляти перспективні напрями та тенденції розвитку освіти та науки, а також техніки, створення нових галузей суспільного виробництва. Все це дає змогу проводити організовану випереджальну політику в плані підготовки кадрів за новітніми спеціальностями, котрі зможуть забезпечити розвиток високих перспективних технологій та науково-технічного прогресу загалом. Одночасно з цим такий принцип дозволяє формувати інноваційну спрямованість мислення у студентів.

7. Компетентний та професіональний принцип управління освітою – це забезпечення високої професійної, педагогічної та управлінської

компетентності в керівників та управлінського апарату, закладів вищої освіти та організацій, а також установ в сфері освіти. Одночасно з цим, цей принцип формує високу культуру та професіоналізм, чіткий світогляд, моральні принципи та переконання, високий рівень формування особистісних якостей. Окрім цього, в умовах сьогоднішніх реалій розвитку ринку праці, керівники апарату управління повинні самі постійно вдосконалювати свій рівень професіоналізму, самовиховання та самовизначення, вміти знаходити вихід із складних ситуації та приймати оптимальні рішення[97]. Новітній керівник повинен чітко орієнтуватися в реаліях інформаційної невизначеності, ризику та дефіциту часу. Для керівника важливо швидко приймати рішення та вміти відповідати за свої дії і можливі наслідки.

Підсумовуючи розглянуті принципи, необхідно зазначити, що для організації та практичного здійснення управління освітою опираючись на них, дасть змогу успішно функціонувати та розвивати вітчизняні заклади вищої освіти та сферу освіти взагалі відповідно до вироблених стратегічних цілей держави та суспільства[81]. Це дасть можливість для нашої держави готувати висококваліфіковані кадри нової генерації, котрі будуть спроможні забезпечувати реальне соціально-економічне та духовне відродження, а також успішний вихід на міжнародний європейський рівень розвитку людського суспільства.

Важливим моментом в управлінні освітою в нашій державі є державна політика в даній сфері[10]. Мета такої політики полягає в формуванні умов для успішного розвитку кожної особистості та творчої самореалізації усіх громадян України. Виховання нового покоління людей, котрі здатні якісно працювати та навчатися протягом усього періоду життя, вміти берегти та примножувати національні цінності вітчизняної культури та суспільства, сприяти розвитку та зміцненню суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, котра є складовою світової та європейської спільноти.

Теперішня національна система освіти нашої держави функціонує та розвивається в суспільно-політичних та соціально-економічних досить складних умовах[82]. Такі перетворення стали можливими з набуттям Україною незалежності, формуванням та становленням державності. Вони пов'язані в відходом від тоталітарної системи та комуністичної ідеології та переходом до демократичного устрою. В результаті чого Україна розпочала формування ринкової економіки, що призвело до перетворень в духовно-ціннісному просторі українського суспільства, а також переосмислення взагалі світоглядних поглядів, моральних принципів та переконань[43].

Дані зрушення призвели до того, що почали відбуватися зміни у сфері освіти, відповідно до нових цілей та завдань, котрі ставить суспільство. Так, перехід до ринкової економіки спонукав необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців в галузі менеджменту, маркетингу, обліку та аудиту, банківської справи. А інтегрування українського суспільства у світову спільноту призвело до формування в майбутніх спеціалістів новітніх знань та навичок в галузі зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного права, досконале вивчення іноземних мов[371]. Одночасно з цим, освітньо-педагогічні новації проходять в контексті загальноцивілізаційних трансформацій, котрі формуються за рахунок розвитку нових педагогічних технологій, комп'ютерної техніки та усвідомлення важливості індивідуального особистісного розвитку кожного громадянина нашої держави.

В останні п'ять років досить багато зроблено в плані демократизації системи вищої освіти та управління цією системою[83]. Зокрема відбувається розробка на друк вітчизняних підручників, друкування педагогічної преси, висвітлення змісту освіти, зокрема, в соціально-гуманітарній сфері. Вдосконалюється практика щодо варіативності мережі закладів вищої освіти та освітньо-професійних програм. Проходить подальший розвиток та практичне впровадження гуманістичних цінностей освіти, її спрямування на розвиток особистості студентів[372]. Відбувається процес розширення

масштабів україномовного навчання, більша увага приділяється вивченню української мови в ЗВО. На ряду з цим, необхідно розуміти, що освіта являє собою консервативну систему, в якій нововведення втілюються та приживаються значно повільніше. Саме тому, світові та європейські інновації перевіряються часом та вітчизняним досвідом та впроваджуються послідовно через різні часові проміжки.

Наша держава орієнтується на світові тенденції в сфері освіти та проводить оновлення стосовно термінів навчання, методик оцінювання знань, введення в навчальний процес нових навчальних дисциплін та нових спеціальностей[28]. Однак такі нововведення в галузі освітнього процесу необхідно фундаментально обґрунтовувати, проводити практичну апробацію та всебічно експериментувати.

Саме тому, вітчизняна система освіти намагається зберігати кращі традиції, накопичені роками та досвідом та одночасно з цим продовжує розвиватися, оновлюватися з метою досягнення відповідності вимогам часу[44]. Однак такий розвиток не позбавлений труднощів та протиріч, проте його основні тенденції визначаються завдяки процесам динамізму та модернізації освітнього простору.

Всі перераховані позитивні зміни стали можливими за рахунок впровадження цілої низки Законів України та інших нормативно-правових актів Верховної Ради, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, котрі впливають та регулюють розвиток сфери освіти в Україні[324].

Як підсумок, необхідно зауважити, що у відповідності до Національної доктрини розвитку освіти, в котрій прописані концептуальні ідеї та погляди щодо формування стратегії і основних векторів розвитку освіти в першій чверті XXI століття, при яких ціль державної політики в галузі освіти полягає в наступному[199]:

- формування умов для всебічного розвитку особистості та творчої реалізації кожної людини;

- виховання нового покоління людей, котрі здатні поєднувати навчання та роботу протягом усього життя;
- обертання та примноження цінностей вітчизняної культури і громадянського суспільства;
- розвивати і зміцнювати демократичну, незалежну, суверенну, соціальну державу, котра є частиною європейської та світової спільноти[325].

Для досягнення визначеної мети державної політики в плані розвитку освітнього простору також впроваджений Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», в якому висвітлені основні принципи внутрішньої політики в гуманітарній сфері, а саме[88]:

- створення якісних умов для зростання освітнього потенціалу України;
- забезпечення рівних умов для кожного громадянина нашої держави по отриманню якісної освіти незалежно від фінансових можливостей, майнового стану та місця проживання;
- реформування системи освіти, забезпечення якісної вищої освіти в державних закладах вищої освіти та недержавних освітніх установах[11];
- забезпечення зростання престижності праці науково-педагогічних кадрів;
- робота над підтримкою обдарованої молоді[326];
- становлення ролі вищої освіти та науки, як фундаменту ефективної «економіки знань»[166];
- реформування і розвиток національної системи вищої освіти і науки, створення умов для їх інтеграції в європейський та світовий освітній, а також наукових простір;
- формування та реалізація принципів і стандартів процесу євроінтеграції в освітніх установах вищої освіти України[327].

1.2. Особливості державного управління при формуванні сучасної системи вищої освіти в Україні

Основним завданням освіти є досягнення успішної соціалізації людини. Сьогодні спостерігається така тенденція, коли на перше місце виходить ідея щодо безперервної освіти, яка включає в себе напрямок системи освіти на розвиток освітньої здатності особистості протягом усього її життя[45]. Тому сучасна освіта в нашій державі передбачає те, що нове покоління буде здатне досягати соціальної, економічної та екологічної гармонії в суспільстві, виступаючи при цьому, як охоронець та розповсюджувач загальнолюдських цінностей.

Необхідно зауважити, що в системі освіти передбачається досягнення такого рівня, коли людина буде мати можливість постійно поповнювати та уточнювати свої знання, отримувати нову інформацію та осмислювати її, виробляти різні вміння і навички, які будуть відповідати сучасним стандартам та викликам суспільного життя.

Історично складена радянська система освіти вважалася однією з кращих довгий час. Однак через брак фінансування за останнє десятиліття минулого століття українська система, побудована на радянських принципах, перестала розвиватися[103].

При цьому, розвиток нової економічної політики нашої держави призвів до зниження витрат держави на освіту. А це призвело до того, що на початку 21 століття в державі відбулися значні зміни в сфері освіти, яка піддалася процесу реформування. Зауважимо, що в усіх економіках розвинених країн світу сфера освіти та реформи в ній, являють собою один із головних напрямів розвитку.

В Україні, з врахуванням формування інноваційних векторів розвитку економіки, виникла необхідність модернізувати систему вищої освіти[6], яка виступає однією зі складових економічного зростання нашої держави, будучи

при цьому основою для соціального розвитку суспільства та благополуччя його громадян.

Разом з цим освітня система вимагає постійного оновлення технологічної бази, вибору інноваційних методик навчання, а так само адекватної реакції на вимоги мінливого світу та глобальної конкуренції[36].

Освіта займає важливе місце в політиці. Тому для органів державної влади в галузі освіти є ряд повноважень, котрі дають їм можливість[194]:

- розробляти єдину державну політику в галузі освіти;
- реалізовувати державні програми, котрі сприяють сталому розвитку освітньої системи[318];
- затверджувати стандарти та особливості роботи з державними та приватними підприємствами;
- регулювати діяльність системи освіти та контроль виконання кожного своїх обов'язків[328].

Варто відзначити, що вітчизняна система освіти сьогодні є комплексом навчальних програм, державних стандартів та вимог, котрі взаємодіють між собою. Освітні організації, що реалізують представлений комплекс, є незалежними один від одного установами, яким характерна наявність своїх типів та форм організаційно-правового підпорядкування контролюючим та керуючим органам в системі вищої освіти.

Загальновідомим фактом сьогодні є те, що саме освіта виступає як основна рушійна сила економічного зростання, яка забезпечує підвищення ефективності і конкурентоспроможності економіки держави[139]. Саме тому, основною метою політики держави в галузі освіти є створення умов для доступної та якісної освіти, котра буде відповідати сьогоdnішньому розвитку економіки і сучасним потребам суспільства.

Державна політика в галузі освіти, як частина складової загальної політики держави, являє собою поєднання теоретичних ідей, завдань та цілей, а також практичних дій, які направлені на розвиток освіти та входить до складу невід'ємної частини державної політики, котра направлена на

розвиток і функціонування системи освіти загалом[329]. Науковці відзначають, що сьогодні державі відведена визначальна роль в розвитку освіти, завдяки властивим їй правовим, адміністративним та економічним методам[28]. Сьогодні держава активно задіяна в процесі реформування системи вищої освіти і освітніх процесів.

На думку Є. Краснякова до функцій державної політики входить формування та реалізація освітньої політики, ініціювання процесів модернізації галузі, окреслення основних принципів, цілей та завдань для її реформування. Р. Валєєв також підтримує таку думку та вважає державу, органи державної влади в сфері освіти та їх діяльність гарантом реалізації прав на освіту. Що стосується державної політики Р.Валєєв схиляється до думки, що вона забезпечує цілеспрямований процес діяльності органів державної влади відносно забезпечення прав кожної людини на одержання вищої освіти. А це досягається завдяки розвитку та функціонуванню системи вищої освіти.

Якщо розглядати поняття змісту державної політики відносно довідкової літератури, необхідно зазначити, що це процес задоволення суспільних потреб, а також дії інших суб'єктів в сфері освітньої політики, стабільність курсу уряду та його відомчих установ відносно забезпечення та функціонування системи вищої освіти[222].

Відповідно до цього, важливо визначити основні поняття в сфері державного управління системою освіти. І одним із центральних понять, на наш погляд, є освітня політика, яка представлена великою кількістю трактувань, що мають різну форму, але схожий зміст.

Освітня політика держави являє собою діяльність органів державної влади, суспільних організацій для забезпечення підвищення ефективності роботи системи освіти та її функціонування в напрямку досягнення мети освітньої політики у відповідності задачам розвитку суспільства та держави взагалі[143]. При цьому основним елементом управління буде якість освіти, яка досягається шляхом оптимізації взаємодії усіх факторів та умов, котрі

супроводжують освітній процес для досягнення максимального результату (освіченості) у відповідності до освітніх стандартів.

До сфери впливу політики входить освіта разом з освітніми відносинами та функціями, а також окремі структурні елементи, а саме[144]:

- освітні стандарти;
- вимоги та програми;
- освітні та допоміжні організації;
- керівні органи;
- юридичні організації;
- професійні та суспільні об'єднання в освітній галузі[223].

Освіта, як соціальний інститут органічно входить в політично-правову та культурну систему суспільства, яка направлена на забезпечення стабільності та соціальної динаміки розвитку освітніх відносин. Враховуючи стан соціокультурного простору та минулого освітнього досвіду, держава розробляє стратегію розвитку освіти, оптимальні форми та механізми її реалізації в контексті історичного розвитку нашого суспільства. При цьому забезпечується баланс освітніх традицій та новацій. Законодавчі акти, котрі видаються центральними органами державної влади закріплюють основні напрями такої політики. Таким чином, освітня політика по відношенню до освіти здійснює регламентуючі, перспективно-орієнтуючі, стимулюючі, комунікативні та інформаційні функції.

Основний документ в нашій державі, котрий регламентує діяльність державної освітньої політики є Конституція України, а також міжнародна та правова документація в освітній сфері. В Конституції України зазначені право на освіту та гарантії на свободу наукової та технічної творчості, а також розвитку наукової діяльності. Право на освіту має кожен громадянин, незалежно від статі, національності, раси, соціального та майнового стану, характеру та роду занять, світогляду, релігійних переконань, стану здоров'я і інших обставин. Таке право забезпечується завдяки розгалуженій мережі закладів вищої освіти, їх відкритістю, формування умов для вибору напряму

навчання згідно зі здібностями особистості та її інтересу, різноманітністю форм навчання. В Конституції України зазначені зобов'язання держави щодо розвитку вищої освіти і її функціонування. А в законі України «Про освіту» визначено принципи, котрі орієнтовані на інтеграцію національної системи вищої освіти до світового освітнього простору, відродження національного характеру, покращення змісту, форм та методів навчання у ЗВО, збільшення наукового та інтелектуального потенціалу держави.

До основних принципів освітньої політики України можна віднести наступні:

- умови, які забезпечуть всебічний розвитку людини;
- інтеграція навчання та науки;
- гуманізм, демократизм, пріоритет цінностей
- зв'язок з історією, культурою, традиціями;
- зв'язок системи освіти з системами інших держав;
- єдність і наступність освітньої системи;
- незалежність навчання від політики;
- світський характер освіти;
- доступність всіх форм освітніх послуг;
- неперервність системи освіти;
- гнучкість освітньої системи;
- поєднання впливу держави і громадськості на освіту[70].

Що стосується кожного принципу освітньої політики держави, необхідно зазначити наступне:

1. Згідно принципу доступності форм та типів освітніх послуг, кожна особистість користується правом вільного вибору для навчання в будь-якому закладі вищої освіти. Реалізація цього принципу відбувається завдяки безкоштовному навчанні в усіх типах закладів вищої освіти та оплата стипендій студентам.

2. Забезпечення всестороннього розвитку особистості проходить у відповідності до навчальних планів закладів вищої освіти, котрі

передбачають підготовку майбутніх фахівців та їх всебічний розвиток. Для цього у здобувачів є право вибору навчальних дисциплін та предметів, а також спеціальних курсів. В останні 5 років Міністерство освіти і науки України проводить політику стосовно вільного і рівного доступу громадян до отримання вищої освіти[200]. Реалізовується даний принцип трьома напрямками:

- збільшення можливостей до вільного доступу молоді щодо отримання вищої освіти;
- дотримання об'єктивності, прозорості, відкритості та демократичності під час вступних випробувань та зарахування майбутніх студентів, завдяки належному оцінюванню знань та активній участі громадськості в період процесу вступу до ЗВО;
- формування в особистості мотивації та бажання до отримання вищої освіти.

Особливу увагу варто звернути на розробку нормативної бази відносно формування системи морального та матеріального заохочення молодих талантів, студентів, котрі займають призові місця у Всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт, яка дає можливість зростанню авторитету такої діяльності, а також забезпечення активного наукового пошуку студентів та науково-педагогічних працівників, котрі ведуть їх підготовку.

3. При застосуванні принципу гуманізму, демократизму та забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей проходить процес єдності людини, народу та держави[201]. Викладачі та студенти складають основу системи вищої освіти та є її суб'єктами. Вони мають право на вибір закладу вищої освіти, брати участь у життєдіяльності ЗВО, при цьому є право застосовувати індивідуальні форми для досягнення своїх освітніх цілей. Якщо визначати термін гуманізація освіти, то необхідно орієнтувати освітню систему на розвиток та становлення відносин людської поваги між здобувачами і викладачами, котрі базуються на збереженні почуття власної

гідності та розвитку потенціалу кожної особистості. При реалізації такого принципу варто враховувати світовий досвід демократизації життя університетів та надання їм широкої автономії. А це включає в себе забезпечення академічної свободи, розвиток педагогічних інновацій та міжнародного співробітництва, надання більшої ролі студентському самоврядуванню, яке направлене на модернізацію вищої школи і формування управлінських та організаторських навичок в роботі майбутніх фахівців. Враховуючи досвід світових студентських організацій запроваджувати ці надбання у національній системі вищої освіти та збагачувати її інноваційними демократичними ідеями.

4. Принцип взаємозв'язку освіти із національною історією і культурою та традиціями направлений на вивчення рідної мови, історії та культури нашого народу, а також прищеплення шанобливого відношення до культур усіх народів, які проживають на території України. Даний принцип прописаний у Національній доктрині розвитку освіти.

5. Навчально-виховний процес повинен буди незалежним від різних політичних партій і релігійних організацій. Про що прописана в головному законі нашої держави Конституції України[314]. На думку С.І. Гессена лише наука повинна визначати класичний принцип діяльності ЗВО, а не сторонні науці інтереси зі сторони держави або ж політичних партій та віросповідання.

6. Принцип світського характеру освіти означає, що в закладах вищої освіти в освітній процес не включені релігійні предмети. Здобувачі отримують знання про природу, культуру, науку, людину та суспільство, в наслідок чого відбувається формування наукового світогляду, правових, моральних, естетичних цінностей. Якщо і впроваджений в навчальну програму курс «Релігієзнавство», то він йде як ознайомчий про релігії народів світу та основи релігійних знань.

7. На основі принципу інтеграції навчання в поєднанні з наукою і практикою, заклади вищої освіти вивчають найновіші наукові здобутки,

постійно використовують під час навчального процесу інноваційні, інформаційні, педагогічні та комунікативні технології, досягнення науки, техніки та культури. В навчальних планах ЗВО передбачена як теоретична так і практична підготовка студентів, різного роду практики на виробництві, що дає можливість формувати в здобувачів систему науково-професійних знань і практичних умінь та навичок.

8. Наша держава намагається рухатися в світовий освітній простір, саме тому вивчаючи принцип взаємозв'язку з освітніми системами інших країн, ми спостерігаємо відповідність вітчизняної системи вищої освіти європейським та світовим освітнім стандартам. Сьогодні в Україні проходить процес модернізації системи вищої освіти та підвищення якості освітнього процесу, щоб можливо було конкурувати на ринку освітніх послуг з провідними державами світу.

Узагальнивши, ми можемо сказати, що освітня політика являє собою окремий випадок політики, обмежений специфічною сферою, тобто освітою. Така політика має сукупність теоретичних ідей, цілей та завдань, а так само включає в себе практичні заходи, спрямовані на розвиток освіти.

Серед елементів освітньої політики виділяються наступні[311]:

- нормативно-правова політика, яка встановлює межі поведінки для суб'єктів освітньої системи, а так само визначає їх компетенції;
- культурно-ідеологічна політика, яка сприяє визначенню суспільної свідомості та впливає на вибір того чи іншого рішення;
- фінансова політика, яка передбачає облік розподілу і використання державних коштів, котрі виділяються на освітню сферу.

Освітня політика спрямовується на організацію процесу освіти людини. Тому основною особливістю освітньої політики в Україні вважається збереження духовної культури, історичних зв'язків та прагнення до зміни майбутнього.

Для сучасної освіти характерний динамізм[312], який проявляється в рухливості та прагненні розвиватися. На даному етапі протікає інтенсивна

реформаторська політика в освітній системі України, впроваджуються нові проекти і методи державного управління. Це призводить до того, що з'являється потреба удосконалювати основи управління системою освіти.

Під управлінням ми розуміємо таку функцію організованих систем, яка спрямована на забезпечення збереження структури та підтримку режиму діяльності, поряд з реалізацією прийнятих програм та поставлених цілей[15]. При цьому для управління характерним є надання впливу на певну систему для її переходу в новий стан, підтримку в тому чи іншому встановленому режимі.

Закон України «Про освіту» визначає, що управління системою забезпечує цілеспрямованість та організацію всіх процесів в керованому об'єкті[280].

У зв'язку з цим формування освітньої політики враховує соціальні та культурні цінності в суспільстві, а так само спирається на уявлення соціально-економічного, науково-технологічного та культурного розвитку держави.

Сьогодні ми бачимо, що освіта більше не є внутрішньою замкнутою та самодостатньою системою, яка схильна до процесів реформування та модернізації[281]. А процес глобалізації розкриває напрями нових світових тенденцій, які пов'язані з питаннями розвитку людського суспільства в цілому та сучасної системи освіти зокрема.

Таким чином, зміни в існуючій освітній політиці повинні враховувати історичну спадкоємність та носити відкритий характер.

Значення освіти в теперішніх умовах відіграє суттєве значення у сучасному світі. Воно дозволяє просвіщати населення, виховувати молоде покоління, соціалізувати дітей та молодь, дозволяє здійснювати процес підготовки і підвищення кваліфікації трудового потенціалу держави. Такий стан вказує на необхідність державного та громадського контролю за розвитком освіти[283].

Сучасний підхід до утворення пропонує розглядати її як затребувану та надійну інвестицію в розвиток людини і всього суспільства[53]. Тому від стану і завдань освіти безпосередньо залежить подальший розвиток держави, що викликає необхідність постійного вдосконалення освіти, вибір нового змісту та підходів.

Система вищої освіти забезпечує отримання певного рівня грамотності, досягати загальнокультурного розвитку та громадянського виховання студентів, враховуючи при цьому орієнтири міжнародних стандартів в сфері вищої освіти[38].

При оновленні організаційно-економічних механізмів на усіх рівнях системи освіти, в тому числі і загального, можна забезпечувати відповідний економічний розвиток та відношення до суспільних потреб.

При розвитку освітньої системи освіти на перший план виходить вибір орієнтації на практичні навички та основоположні вміння, враховуючи індивідуалізований та орієнтований на особистість принцип побудови вищої освіти в Україні. В галузі вищої освіти ЗВО виступають основою для подальшої освіти, тому одним із напрямів модернізації освітньої політики є введення системи безперервної освіти. На сьогодні можна побачити, що спектр освітніх установ розширено, впроваджуються інноваційні методики та підходи до процесу навчання, з'явилася інклюзивна освіта, створюється конкурентне середовище в системі освітніх організацій[282].

Необхідно зазначити, що система освіти в регіонах повинна спрямовуватися на задоволення різних потреб населення та економіки конкретного регіону. У зв'язку з цим освітня політика повинна спрямовуватися на досягнення наступних цілей:

- підвищення мотивації населення розширювати освіту та створювати спеціальні умови для цього;
- створення умов для задоволення різних потреб для підготовки висококваліфікованих фахівців;
- переходити до стійкого інноваційного розвитку вищої освіти.

Тому для досягнення зазначених цілей, сьогодні політика освіти вибирає напрямок досягнення рівного доступу до якісної освіти, з огляду на її безперервність, формує цивільні цілі та підвищує роль регіонів в інноваційному розвитку вищої освіти.

Ми маємо на увазі, що регіональна система вищої освіти повинна задовольняти економічні потреби свого регіону, тому обрані напрямки та цілі освітньої політики повинні підвищувати відповідність можливостей системи освіти таким потребам[284].

Освітня політика виступає не тільки джерелом, яке визначає цілі управління системою освіти в сфері її реалізації, але так само є самим об'єктом управління в області розробки та реалізації[68]. Це викликає необхідність визначення функцій управління для тих органів, які займаються цією роботою.

Що ж стосується державної освітньої політики, то вона, представляє собою складне явище, яке відображає процес прийняття державою певних зобов'язань в освітній сфері[285]. Політика в сфері освіти формується на основі цілей держави в галузі освіти, а так само визначається тими діями, які потрібні для досягнення поставлених цілей. Це говорить про те, що освітня політика потребує постійного процесу управління для досягнення співвідношення цілей та дій[293].

У зв'язку з цим, варто досягати такого співвідношення проведення подальших реформ в освіті та трансформацію всієї системи, котра забезпечить підвищення ефективності використання коштів бюджету при оптимізації структури фінансування системи освіти, виконуючи поряд з цим стратегічні цілі всієї державної освітньої політики.

Найбільш затребуваним інструментом при реалізації державної політики з огляду на непростий економічний стан держави, скорочення доходів державного бюджету, скорочення витрат органів державної влади є державні цільові програми. Вони дозволяють вирішувати завдання

соціально-економічного розвитку, подолання соціальних кризових явищ, а також забезпечити більш сталий розвиток.

Реалізація цільових програм в системі освіти, ефективні витрати коштів, що виділяються з державного бюджету, збіг реально виділеної суми з сумою, яка вказана в паспорті програми, а також проведення експертної оцінки та корекції досягнутих показників можуть підвищити ефективність економії бюджетних коштів та поліпшити якість розв'язуваних проблем[84].

Державна програма, як відомо, має забезпечити співвідношення якості вітчизняної освіти з мінливими запитами населення, а також перспективними завданнями розвитку українського суспільства та економіки. Крім того, даний інструмент державної політики повинен створити систему безперервної освіти.

Щоб державна політика в сфері вищої освіти була ефективною, а її реформування корисним, необхідно відмовлятися від змін, які суспільство не приймає.

Наступним кроком до ефективності буде вироблення виваженої стратегії модернізації вітчизняної освіти з врахуванням позитивних досягнень в цій сфері. Такий крок може бути орієнтований на повернення до універсальної підготовки, яка фінансово забезпечена державним бюджетом.

Крім цих кроків важливо в системі відносин «викладач - студент» вибрати напрямок, при якому викладач в ЗВО знову займе місце шанованої людини та не втратить свого авторитетного впливу, а студент крім своїх прав не забував би про обов'язки при отриманні вищої освіти. Дана міра повинна дозволити знайти вірний алгоритм рішень в освітній політиці сучасної України.

Ефективність державної політики також багато в чому буде залежати від того, наскільки буде забезпечена доступність вищої освіти та можливість її отримання на рівних умовах з огляду на процес модернізації.

Крім вищевказаних проблем, сфера вищої освіти не буде в повній мірі успішною без забезпечення кваліфікованими кадрами та поповнення цих

рядів молодими фахівцями. Не менш важливо, щоб питання виховання знову стали невід'ємною частиною освітньої політики держави. Але для цього буде потрібно змінити політику держави в цілому, почати структурну перебудову економіки з упором на її реальний сектор та науково-технічні досягнення, немислимі без належного рівня освіти. Якщо не переглянути кардинально підходи до освіти, у нас навряд чи з'являться геніальні вчені, талановиті інженери, грамотні управлінці, нічого очікувати в інноваційній економіці та, відповідно, шансу подолати відставання та стагнацію.

Головною особливістю управління системою вищої освіти в сучасних умовах є те, що в останні роки цей процес відбувався на рівні освітньої системи. Однак важливим принципом управління вищою освітою на усіх її рівнях повинен бути принцип системності. Так, наприклад, успішність закладу вищої освіти залежить від його успішної стратегії на ринку освітніх послуг та якості надання таких послуг.

Сьогодні освітня сфера переформатується на одну із головних та широких сфер людської діяльності, котра тісно пов'язана з іншими напрямками суспільного життя, а саме: економічною, політичною, сферою матеріального виробництва та духовного життя.

На ряду з цим, особливості державного управління сучасною системою освіти визначаються станом, в якому останнє десятиліття знаходиться галузь освіти, а саме стан експоненціального розширення, котрий супроводжується кризовими явищами та пошуками шляхів виходу з даної кризи. Такий пошук характеризується як теоретичним так і практичним характером, в ході якого впливають основні риси нової освітньої системи[85].

В освітній галузі нашої держави розпочалися зміни, які почали відбуватися на загально державному рівні. Проведення єдиної державної освітньої політики є важливою задачею управління освітою в українському суспільстві. При цьому пріоритетність освіти повинна бути послідовною та реалізовуватися в політичній практиці[117]. Для фінансування та управління освітньою сферою необхідно розвивати стратегію та планування, а також

проводити аналіз політичної діяльності, для того, щоб упорядкувати управління та використання ресурсів, при цьому враховуючи критерій «витрати-ефективність».

Що стосується закладів вищої освіти, то вони повинні перейти до практики перспективного управління, яка буде відповідати вимогам середовища, в якому знаходиться ЗВО та функціонує. Кінцевою метою управління при такому підході повинне бути зміцнення інституційної місії ЗВО завдяки забезпеченню високого рівня викладання, підготовки висококваліфікованих кадрів та проведення новітніх наукових досліджень.

Особливість державного управління новітньою системою вищої освіти полягає в тому, що вона має складну структуру. Основними підсистемами сучасної системи освіти є:

- педагогічна;
- технологічна;
- організаційна;
- економічна.

Дані підсистеми знаходяться в складній взаємодії одна с одною, а також з іншими сферами суспільного життя (Рис. 1.2)

Тому, головним принципом управління вищою освітою на державному, регіональному та на рівні ЗВО повинен бути принцип системності.

Управління освітньою системою повинно відбуватися на рівні держави, на рівні міністерства і на рівні закладів вищої освіти. Застосовуючи таку управлінську піраміду з різними рівнями управління, варто зазначити, що кожен рівень може мати свою управлінську піраміду. Оцінка управлінських рішень на кожному рівні полягає в ефективності роботи на кожному з рівнів.

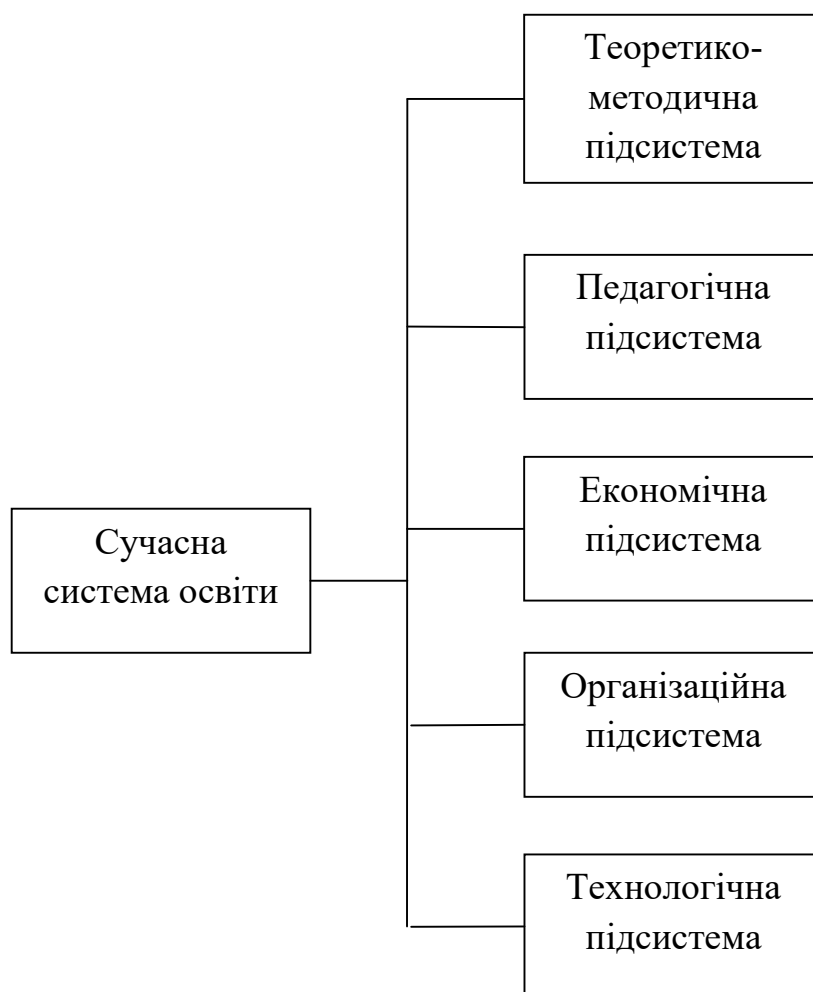

Рис. 1.2 Загальна структура сучасної системи освіти.

Окрім цього, ефективність такого управління може бути позитивним лише у випадку використання сучасних освітніх технологій, інноваційних методів викладання та навчання у вигляді мультимедійних технологій, Internet-технологій. Також управління залежить від відповідних організаційних структур та форм, від розробки нових економічних механізмів. Проблеми удосконалення навчального процесу, механізмів його фінансування. Розвиток організаційних форм не можуть вирішуватися ізольовано. Дані проблеми повинні розглядатися та вирішуватися як компоненти єдиного процесу формування цілісності системи[41].

Також в системі управління вищою освітою важливе місце займають питання розробки нових нормативно-правових актів, котрі будуть відповідати українській соціокультурній ситуації та вимогам суспільства. А також вони будуть визначати співвідношення державного та недержавного рівнів вищої освіти, що сьогодні чітко не проглядається та розмежування компетенції, повноважень та відповідальності між даними рівнями.

Без розвитку нових правових основ не можливе становлення нової системи. Тому удосконалення теоретичних та методологічних основ управління системою освіти і побудова практичного алгоритму дій є важливим принципом управління такою системою освіти.

Управління освітньою системою в сучасних умовах нашої держави повинне вирішувати наступні задачі:

- організація вільного доступу до освіти, котрий здатен задовольнити освітні потреби населення України[361];
- забезпечення рівності доступу до одержання вищої освіти для усіх людей на усіх рівнях та ступенях освіти;
- підвищення якості освіти і становлення її у відповідності до запиту суспільства;
- підвищення ефективності освітньої системи;
- забезпечення безперервності освітнього процесу;
- дотримання принципу безоплатності вищої освіти за рахунок персоніфікації фінансування та розподілу бюджетних коштів, котрі виділяються на освітні потреби[362];
- інтегрування закладів вищої освіти різних типів в єдині комплекси;
- розвиток конкурентоспроможного освітнього середовища.

Всі зазначені проблеми повинні вирішуватися в умовах навчання студентів при скороченні бюджетних коштів, котрі виділяються державою на одного студента. Така ситуація притаманна для останніх років нашої держави. По причині скороченням фінансування необхідно переглядати

функції держави, підприємств, ЗВО, сім'ї, здобувачів при розподілі фінансових ресурсів та організації освіти[118].

Характерною особливістю управління новітньою системою освіти є подальший розвиток принципу автономності закладів вищої освіти, покращення можливостей самостійно визначати основні характеристики навчального процесу, методи і технології викладання, структуру кадрового потенціалу, джерела фінансування, контингент студентів, та, взагалі, забезпечення якісного освітнього процесу.

Сьогодні за державними органами управління вищою освітою залишаються функції розробки стратегії розвитку системи вищої освіти і регулювання процесів реалізації даної стратегії. Що стосується ЗВО, то держава із безпосереднього керівника перетворюється на замовника та споживача освітніх послуг. На ринку праці система вищої освіти формує новий стиль управління, котрий являє собою управління в ринковому конкурентоздатному середовищі. Відбувається боротьба за ринок освітніх послуг та його споживачів. Реалізація ринкового принципу розвитку системи вищої освіти представляє собою розвиток нових економічних механізмів в сфері освіти.

На ряду з розвитком ринкових освітніх послуг, розвивається система договірних відносин в плані підготовки висококваліфікованих кадрів між державними органами управління ЗВО, котрі спонукають до затвердження вимог до якості освіти, які встановлюються на основі державних стандартів вищої освіти. В них встановлений обов'язковий мінімум змісту освітніх програм, котрий являє собою основу оцінки рівня і якості отриманої освіти. На базі державних освітніх стандартів створюється національна система контролю за якістю освіти, створюються центри контролю за якістю освіти.

Освітня система складається з сукупності освітніх установ, яка побудована та функціонує завдяки загальним принципам. Відповідно до Закону України «Про освіту» до цієї системи також входять освітні програми і стандарти, а також органи управління освітою.

Управління освітою містить в собі різноманітні аспекти, а саме:

- процеси розвитку системи освіти взагалі;
- розвиток підсистем освіти;
- формування структури та рівнів освіти.

Все це говорить про кількісні параметри, тобто чисельність освітніх закладів освіти та кількість в них навчаємих студентів. В останні роки система освіти значно відстає від вимог ринку праці та, орієнтуючись на кон'юнктуру професій та спеціальностей, створює надлишок випускників по окремим із них, а це породжує відсутність здорової конкуренції та призводить до росту соціальної напруженості.

Освітня сфера потребує відповідного управлінського впливу зі сторони державних органів та посадових осіб. Тому управління системою освіти повинно здійснюватися системно та в рамках цілісної, досить продуманої стратегії.

Таким чином, до основних особливостей управління сучасною освітньою системою, котрі визначають основні стратегічні орієнтири, можна віднести наступні:

- необхідність проведення активної політики по розвитку та модернізації системи вищої освіти, перш за все на державному рівні;
- застосування системного принципу на усіх освітніх рівнях управління системою вищої освіти;
- управління в системі вищої освіти зобов'язане задовольняти суспільні потреби і забезпечувати доступність до освіти;
- ефективність управління системою вищої освіти повинна забезпечуватися за рахунок розділення компетенцій організацій різних вертикальних структурних рівнів у відповідності до розвитку принципів автономії ЗВО, в плані організації управління освітнім процесом;
- розвиток здорової конкуренції між ЗВО різного організаційного і правового статусу;

- забезпечення якісної освіти і розвиток системи контролю за нею в умовах ринкових відносин.

Сьогодні економічна політика ЗВО прямо залежить від державної економічної політики в області освіти. Важливими елементами формування ефективних економічних механізмів удосконалення і розвитку освіти, котрі зможуть забезпечити нові принципи та систему фінансування галузі освіти, повинні стати:

- введення нормативного бюджетного фінансування з врахуванням державних освітніх стандартів і необхідних умов для проведення освітнього процесу;

- розробка диференційних нормативів бюджетного фінансування ЗВО, котрі в підсумку будуть відображати характер реалізації ними освітніх програм;

- створення системи державного освітнього кредитування, надання субсидій громадянам із малозабезпечених сімей для отримання ними вищої освіти;

- виділення коштів на розвиток освіти із бюджетів усіх рівнів;

- досягнення прозорості між розподілом фінансування по забезпеченню розвитку системи освіти;

- забезпечення цільового використання коштів, котрі виділяються на потреби освіти з бюджетів різних рівнів;

- нормативне та правове забезпечення економічної самостійності закладів освіти завдяки збільшенню різноманітності організаційно-правових форм освітніх закладів та організацій;

- створення умов для залучення додаткових коштів в ЗВО, систематизація пільг, в тому числі податкових.

Так до загальних тенденцій, котрі проявляються в системі вищої освіти за останні п'ять років і впливають на характер розвитку даної системи, варто виділити наступні:

- гуманізація вищої освіти, котра розглядає людину як найвищу соціальну цінність, дасть можливість формувати новий зразок освіти, при якому пріоритет надається особистісно орієнтованій освіті, коли знання отримуються з предмету;

- гуманітаризація вищої освіти[21], котра направлена на формування духовності, культури кожної людини окремо, планетарне мислення, тобто спроможність самовизначитись у світовій культурі, що є основою для розвитку змісту вищої освіти;

- відкритість системи вищої освіти, при якій цілі вищої освіти не обмежуються лише державним замовленням, а відповідають потребам у суспільстві та можуть доповнюватися в залежності від регіональних, етнічних або ж культурних умов;

- демократизація вищої освіти, при якій велике значення відводиться активності, ініціативі та творчості усіх учасників навчального процесу та значну участь громадськості в управлінських освітніх процесах;

- індустріалізація вищої освіти, котра забезпечується комп'ютеризації навчального процесу та його технологізації;

- диференціація та індивідуалізація вищої освіти, при якій створюються умови для самореалізації та самовизначення людини як особистості;

- поєднання компонентів навчання та виховання, а також підпорядкування їх змісту загального завдання по формуванню цілісної розвиненої особистості.

При розвитку вищезазначених тенденцій галузь вищої освіти вимагає проводити процес реформування та модернізації національної системи вищої освіти. Саме тому, державна політика нашої держави в сфері вищої освіти має направлятися на забезпечення конкурентності української системи освіти на європейському і світовому ринках інтелектуальних освітніх послуг, інтеграцію освітньої та наукової, а також інформаційної сфери та можливість реалізації вітчизняної моделі безперервної освіти[7].

1.3. Вплив процесу реформування вищої освіти на здоровий спосіб життя здобувачів вищої освіти

На сьогоднішній день на ряду з актуальними проблемами в системі вищої освіти України, важливе місце займає проблема формування здорового способу життя студентської молоді, оскільки не сформованість професійної направленості в майбутньому знижує ефективність в практичній діяльності. Навчання в закладі вищої освіти має специфічні особливості, а саме більшість навчального часу студенти займаються теоретично, при цьому ведуть сидячий спосіб життєдіяльності, який пов'язаний з великими психоемоційними та нервовими перевантаженнями, котрі відображаються на стані здоров'я студентів. У зв'язку з цим в наш час однією з основних задач освітнього процесу є розвиток виховання до культури здоров'я та здорового способу життя, як невід'ємної частини професійної культури.

На думку багатьох вчених, здоров'я та здоровий спосіб життя необхідно віднести до важливих якостей, які спонукають до розвитку професіоналізму та успішної професійної діяльності. При цьому вміння турбуватися про власне здоров'я, слідувати принципам здорового способу життя розглядається як особистісна якість кожної людини в процесі навчального процесу, оскільки забезпечує потребу в соціальному та професійному самовизначенні. Здоровий спосіб життя в процесі становлення особистості відіграє особливе значення, оскільки виступає фактором успішності в навчальній та в майбутній професійній діяльності. Як результат, в студентські роки необхідно забезпечити усвідомлення значимості здорового способу життя як фактору відновлення організму після напруженої праці.

Проблемами формування здорового способу життя студентської молоді на етапі реформування сучасної системи вищої освіти України займалися відомі вчені: С.М. Домбровська, С. В. Кириленко, В. М. Копа, Т. М. Титаренко, К.А. Шуляк. Загальні підходи до визначення державної політики

сприяння здоров'ю та забезпечення здорового способу життя студентської молоді вивчали вітчизняні науковці О. Вакуленко, О. Яременко, Ю. Галустьян. В своїх працях вони розглядали проблеми щодо формування здорового способу життя в процесі навчання, методи та способи впливу на свідомість студентів та прищеплення їм відношення до спорту та здорового способу життя.

Вирішення проблеми збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді є важливим завданням багатьох структур державного та приватного секторів. В становленні особистості здоровий спосіб життя набуває особливого значення, оскільки виступає фактором успішності в навчальній та в майбутній професійній діяльності, внаслідок чого необхідно в студентські роки забезпечити усвідомлення значення здорового способу життя, а також добитися того, щоб кожен студент був не лише професіоналом в своїй галузі знань, але й людиною з вміннями та навиками організації здорового способу життя як фактору відновлення організму після напруженої праці.

Здоров'я як поняття сьогодні змінює свій статус в суспільній та в індивідуальній свідомості не лише по причині приналежності до біологічного чи соціального простору, але й завдяки присутності духовної та моральної складової у підростаючого молодого покоління. Саме з цієї позиції здоров'я особистості як цінності вимагає пояснення фізичного, морального, соціально-економічного, естетичного, психофізіологічного, психолого-педагогічного аспектів, системного розгляду взаємопов'язаних елементів, котрі дозволять вияснити їхню внутрішню структуру, механізми впливу на поведінку студентської молоді.

Серед критеріїв, які показують сформованість здорового способу життя, прийнято виділяти такі показники:

1. Потреба людини в здоровому способі життя, яка полягає в спрямованості особистості на створення здорового способу життя, розуміння важливого такого способу життя та переконаність в самовдосконаленні з цих питань.

2. Наявність рівня теоретичної підготовки, який представляється в комплексі знань, пізнавальної активності та сформованості аналітичного мислення.

3. Достатній рівень технологічної готовності, що полягає в умінні прогнозувати діяльність та її результати з точки зору здорового способу життя та безпеки в цілому. Сюди ж відноситься і рівень володіння способами та методами скорочення негативного впливу з боку навколишнього середовища на здоров'я людини, а також володіння технологією прийняття рішень в будь-якій надзвичайній ситуації.

4. Присутність творчої активності при забезпеченні здорового способу життя. Такий критерій полягає в здатності людини бачити проблеми, мати нестандартне мислення та можливість сприймати інновації в сфері здорового способу життя.

В сучасних умовах розвитку суспільства, від фахівця вимагають високої кваліфікації, компетентності, орієнтації в суміжних областях діяльності, соціальну та професійну мобільність, вміння ефективно працювати на рівні світових стандартів, сучасно мислити. При цьому професійне становлення особистості в процесі навчання в закладі вищої освіти та оволодіння вибраною професією являє собою особливу зацікавленість та дозволяє виділити також професійно-особистісний контекст вивчення розглядуваної проблеми, котрий відображає розвиток та формування особистості, яка орієнтована на високі професійні досягнення.

В рамках направлення нашої держави до процесу євроінтеграції вимоги до вищої школи зростають, що в свою чергу веде до постійного відвідування студентами закладу вищої освіти, та достатнім чином не дає можливості приділяти увагу власному здоров'ю[63]. Постійна зайнятість в плані теоретичного навчання, підготовка до занять зменшує час на фізичні навантаження та підтримку власного здоров'я. Відповідно в даних умовах інтеграція процесу формування здорового способу життя з власною його специфікою в освітній простір закладу вищої освіти виступає як невідкладна

задача вищої освіти, яка повинна вирішуватися завдяки новим інноваційним підходам. Актуальність поставлених питань відображаються в форматі компетентнісного підходу, де питання збереження здоров'я розглядаються в загальнокультурних та професійних компетенціях. Так випускник за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» повинен володіти наступними загальнокультурними компетенціями:

- повинен вміти використовувати методи фізичного впливу та самовиховання для підвищення адаптаційних резервів організму та зміцнення здоров'я;
- використовувати основні методи захисту від можливих наслідків аварій, катастроф, стихійних лих.

В галузі педагогічної діяльності повинен забезпечити охорону життя та здоров'я навчаємих в навчально-виховному процесі та по за навчальний час.

Виходячи з вищесказаного, готовність до ведення здорового способу життя необхідно розглядати як складний інтегральний стан, котрий характеризується наявністю знань, умінь та навичок зі здоров'язберігаючої діяльності, яка буде спонукати до саморозвитку та самоосвіти студентів, їх адаптацію в умовах реформування системи вищої освіти.

В освітньому просторі закладу вищої освіти для управління процесами виховання готовності до здорового способу життя необхідні дві умови:

- необхідно знати, що викликає або спонукає до негативного стану студентів;
- якими практичними діями можливо підсилити фізичний стан або усунути негативний вплив.

Ефективність освітнього процесу по формуванні здорового способу життя залежить від умов його організації, де традиційна модель приводить до виникнення постійних стресових навантажень, руйнування механізмів саморегуляції фізіологічних функцій, розвитку хронічних захворювань[351]. Моделювання здорового способу життя забезпечується через реалізацію оздоровчо-просвітницької програми, котра являє собою ціле направлену

педагогічну діяльність по визначенню ціннісних орієнтирів студентів, таких як: думки, погляди, уявлення, переконання, настанови, почуття в стан реальної значимості для життєдіяльності. В наслідок чого проходить формування мотиваційно-ціннісного відношення до здоров'я та ведення здорового способу життя, підвищення рівня валеології грамотності та фізкультурно-оздоровчий процес, при якому забезпечується системне набуття рухових вмінь, навиків та знань, розширення уявлень у студентів в галузі лікувальної фізкультури[322]. В результаті виконання такої програми в значної частини студентів знижується рівень захворюваності, покращуються функціональні та фізичні показники організму, формується направленість на здоровий спосіб життя, зміцнюється впевненість в своїх силах, покращується емоційний стан[206].

Завдання, спрямовані на формування здорового способу життя студентів в рамках закладів вищої освіти[323]:

- розширення уявлень про зміст, принципи та компоненти здорового способу життя;
- стимулювання активності, творчого самовираження в питаннях здоров'я та здорового способу життя;
- формування усвідомленого, ціннісного та відповідального ставлення до здоров'я та здорового способу життя;
- залучення до фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- формування мотивації безпечного та здорового способу життя;
- профілактика наркотичної залежності, розширення уявлень про негативний вплив наркотичних речовин;
- формування умінь протистояти тиску та впливу;
- навчання правилам безпечної поведінки в громадських місцях, в транспорті;
- стимулювання активності, ініціативи, творчості в побудові індивідуального стилю життя.

Завдання, спрямовані на педагогів:

1. Підвищення рівня особистісної та професійної компетентності в питаннях збереження здоров'я.
2. Формування мотивації збереження власного здоров'я.
3. Розвиток творчого потенціалу педагогів.
4. Просвіта педагогів в питаннях профілактики синдрому емоційного вигорання.
5. Забезпечення інформацією про сучасні підходи до структури та змісту здорового способу життя.
6. Стимулювання до створення та реалізації інноваційних розробок в проблемному полі програми.
7. Узагальнення та поширення позитивного досвіду.

Для реалізації вищезазначеного в освітній практиці необхідно застосовувати наступні методи:

- організація фізкультурно-оздоровчої роботи;
- аналіз оздоровчої інфраструктури закладу вищої освіти;
- методична та просвітницька діяльність по формуванню відношення до здорового способу життя;
- медичний моніторинг стану здоров'я студентів.

Відповідно, формування здорового способу життя студентів в процесі їхнього становлення як майбутнього фахівця являє собою пріоритетною задачею вищої школи. При цьому освітня парадигма реалізується завдяки компетентнісному підходу та забезпечує зміцнення фізичного, психологічного та соціального здоров'я у студентів, формуванню в них цінностей здорового та безпечного способу життя [6]. А це в свою чергу вимагає від закладів вищої освіти готувати студентів до вирішення наступних задач:

- формування в студентів стійкої мотивації на здоров'я та навчання їх до здорової життєдіяльності;
- організація здорового освітнього середовища;
- навчання здоровим педагогічним технологіям;

- прищеплення студентам загальної культури та її невід'ємної частини – культури здоров'я.

Для реалізації програми в закладах вищої освіти по формуванню здорового способу життя можливо застосовувати наступні методи:

- організаційна побудова спортивної клубної діяльності, котра за своїм змістом буде відкритою, самокерованою, варіативною, що дасть можливість створювати оздоровчо-виховне середовище, котре буде задовольняти потреби студентів у фізичному вдосконаленні на основі неформального спілкування. Процес роботи клубів та спортивних секцій планується з врахуванням диференційного підходу, визначенням референтної групи, котра буде носієм норма та правил здорового способу життя;

- відповідно до наказу про спортивно-масову роботу проведення змагань в форматі закладу вищої освіти за основними видами спорту. Залучення до таких змагань студентів допомагає формувати в них особистісні якості, які необхідні для майбутньої професійної діяльності;

- врахування інтересів студентів по видам спорту та системність фізичної підготовки для комплексного розвитку фізичних та психічних якостей;

- просвітницька робота щодо можливостей людського організму, його особливостей функціонування, взаємозв'язку фізичного та психологічного, а також духовного здоров'я особистості;

- розвиток інформаційно-пропагандистської системи, котра спрямована на підвищення мотивації у студентів щодо здорового способу життя.

Використання такого механізму сприяє:

1. підвищенню у молодих людей зацікавленості до фізичного вдосконалення, розкриття цінності фізичної культури;
2. популяризації самостійної підготовки студентів с широким використанням природних факторів;

3. формуванню у свідомості студентської молоді життєвої необхідності займатися фізичною культурою.

В результаті підвищення ефективності інформаційних та освітніх засобів закладу вищої освіти при формування потреби у студентській молоді в постійних заняттях фізичною культурою та спортом, а також підтримка здорового способу життя необхідно забезпечити[307]:

- пропаганду важливості спортивної діяльності та всього різноманіття можливостей фізичної культури при вихованні та становленні особистості, в плані інтелектуального, духовного та морального розвитку індивіда;

- системну координацію роботи усіх джерел інформації щодо пропаганди фізичної культури та спорту;

- регулярність, системність, безперервність пропагандистського процесу, збереження наступності даного впливу, поєднання різних форм пропагандистської та виховної діяльності з фізкультурно-спортивною роботою в закладі вищої освіти;

- активне заохочення та різноманітне задоволення інтересів та потреб студентської молоді у фізкультурно-оздоровчій діяльності в рамках діяльності закладу вищої освіти;

- навчання студентської молоді різним формам та методам пропаганди фізичної культури та спорту серед різних груп населення та категорій.

Основними принципами пропагандистської компанії є:

- загальнодоступність, тобто можливість кожного студента закладу вищої освіти брати участь в пропаганді здорового способу життя незалежно від рівня фізичної підготовленості та стану здоров'я;

- різноманітність вибору видів фізичної активності, форм та їх організації при проведенні спортивних заходів;

- ефективне покращення фізичної підготовленості, підвищення життєвого тону та посилення життєвої активності, проведення цікавого дозвілля;

- мобільність, яка забезпечується з появою нових видів фізкультурно-оздоровчих занять та модних напрямів спортивної діяльності закладу вищої освіти;

- принцип активності, при якому молодь закликають включати фізкультуру та спорт у свій спосіб життя.

Сьогодні особливої актуальності набуває коригування сформованих стереотипів поведінки, формування мотивів ведення здорового способу та стилю життя, для чого доцільно переорієнтувати освітній процес на виховання якостей, так чи інакше характеризуючи ступінь залучення до здорового способу життя[308].

На сьогодні недослідженими залишаються проблеми формування культури здорового способу життя студентської молоді як базового елементу мобільності, конкурентоспроможності та моральної зрілості особистості, показник їх готовності до активної життєдіяльності в сучасних умовах.

Підсумовуючи вище зазначене, варто сказати, що необхідність формування здорового способу життя майбутнього фахівця як один зі стратегічних напрямів підготовки в закладі вищої освіти вимагає постановки питання з позиції розгляду можливостей освітнього процесу по забезпеченню такого заходу та відношення до майбутньої діяльності, котрі б визначали його ціннісні орієнтири на здоровий спосіб життя.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Сутність реалізації державного управління в системі вищої освіти

Сьогодні у нових умовах розвитку відбувається перетворення державного управління вищою освітою в різних країнах світу, проходить зміна централізованого жорсткого адміністративного контролю на гнучке управління автономними закладами вищої освіти, котрі функціонують під впливом різних організаційних та економічних методів і інструментів[37]. У теперішній час система державного управління вищою освітою в Україні також проходить процес постійних змін.

З одного боку необхідно вдосконалювати механізм державного управління освітою, тобто розробляти принципово нові підходи до форм та методів управління, а також визначати науково обґрунтовані нормативно-правові аспекти державного регулювання. З іншого боку, організаційно-економічна складова ЗВО в умовах інноваційного розвитку та глобалізації відстає від національних об'єктивних потреб суспільства. Тому важливим та необхідним вже сьогодні є створення єдиного ефективного інформаційного забезпечення в системі закладів вищої освіти.

В загальному, при реалізації державної політики в нашій державі щодо розвитку вищої освіти в руслі інтеграції в європейський освітній простір, варто створювати передумови для розширення та поглиблення відносин освіти з європейським освітнім простором та удосконалювати механізми реалізації державної політики в управлінні системою вищої освіти.

Важливою складовою загальнодержавної економічної політики в нашій державі є гуманітарна політика, котра визначає принципи державного управління в галузі освіти. Гуманітарна політика являє собою систему рішень, які забезпечують утворення умов для розвитку суспільства в напрямку

соціально-гуманітарного вектора, інтелектуальної, соціальної та духовної безпеки кожного громадянина, реалізації його духовних благ та збагачення творчого потенціалу. Фундаментом гуманітарної політики є визнання невід'ємних прав людини, а саме: право на гідне життя кожного, незалежно від расових, національних, релігійних, статевих, вікових, індивідуальних, а також соціальних ознак. Держава при цьому виступає як суб'єкт гуманітарної політики, а також органи державної влади і місцевого самоврядування, різні політичні партії, соціальні групи. Може бути суспільство або ж окрема особа.

Державна гуманітарна політика направлена на послідовну діяльність держави у формуванні відносин з кожним громадянином та суспільством в цілому[169]. Вона проводиться за допомогою органів державної виконавчої, законодавчої та судової гілок влади із залученням громадськості та врахуванням основних прав людини. Метою такої політики є можливість досягнути якісно високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня людини, в її особистих інтересах та в інтересах держави.

В європейському просторі серед економічно розвинених країн в класичному наборі цілей гуманітарної політики можна виділити такі напрями:

- економічне зростання;
- економічна ефективність;
- повна зайнятість;
- стабільний рівень цін;
- економічна свобода;
- економічна забезпеченість;
- справедливий розподіл доходів;
- збалансованість зовнішньоекономічних відносин.

До сфери гуманітарної політики та пріоритетів її розвитку по освітнім напрямам можна віднести наступні[170]:

- вплив культурної політики повинен бути направлений на створення умов для всестороннього розвитку духовного потенціалу

особистості і в цілому суспільства, забезпечувати доступність користування послугами закладів культури та гарантії свободи творчості;

- політика у сфері науки повинна забезпечувати потреби держави у сфері науки, формувати інтелектуальний потенціал суспільства, формувати нову систему національної науково-технологічної політики та її органічне входження у світовий науковий простір, підвищувати стан науки у суспільстві, підвищувати взаємну залежність науки та економіки[345];

- для політики в освітній сфері характерним є забезпечення доступності до освіти, створення за допомогою засобів державної політики умов для всестороннього розвитку усіх галузей освіти, котра є основою для соціально-економічного, культурного, духовного та інтелектуального розвитку суспільства, збереження усіх позитивних досягнень та освіти, впровадження закордонного досвіду в плані розвитку освіти, збагачення освітнього простору нашої держави[30].

На думку І. Силадій, гуманітарну політику в плані реалізації задач та пріоритетів бажано здійснювати по різних напрямкам та усіма органами державної влади й місцевого самоуправління. В основі єдності усіх напрямків повинні бути ідеї національного характеру гуманітарної політики, формування національної свідомості, захист цінностей, котрі прописані в конституції України, консолідація суспільства до поєднання та праці.

На економічний ріст і підвищення економічної ефективності при зростанні інформаційного суспільства має великий вплив інноваційні технології. В даному напрямку гуманітарна політика має забезпечувати всю об'єктивність бази наукової діяльності за допомогою оновлення механізмів здійснення державної політики в управлінні вищою освітою, надавати забезпечення якості освіти та відповідність зі структурою потреб ринку праці. А складовими частинами механізму державного управління будуть особливості сфери, котру він регулює[346].

Що стосується означення терміну механізм державного управління[351] – це система, котра призначена для практичного здійснення

державного управління і досягнення поставленої мети, яка має визначену структуру, важелі, методи, інструменти впливу на об'єкт управління із відповідним нормативним, правовим та інформаційним забезпеченням[94].

На думку Л. Приходченка до складових механізмів державного управління необхідно віднести цільову, економічну, організаційну та інформаційну складові. При цьому, початковим елементом в структурі механізму є цільова складова. Правовій складовій належить функція визначення всієї можливої сукупності режимів функціонування, а формування нормативної складової залежить від розпоряджень та рішень місцевих органів влади[357]. Однак при такому тлумаченні складових, зміна правових актів проходить набагато повільніше за нормативних. Це говорить про те, що більш вагоме значення мають останні для функцій механізму державного управління[352].

До функцій організаційної складової відноситься визначення прав, компетенцій і обов'язків, а також відповідальність під час процесу формування та прийняття рішень управлінського характеру[87]. Якщо розглядати зв'язок між організаційною та нормативно-правовою складовою, необхідно відзначити, що розподіл компетенцій, які прописані в правових документах визначають межі, проте не тлумачать зміст. Останній при цьому відбувається в процесі роботи організаційної складової.

Економічна складова державного управління містить в собі вартісну оцінку результатів процесу управління, що дозволяє проводити оцінювання таких рішень. Також обов'язковим елементом будь-якого механізму є інформаційна складова, котра носить наскрізний характер. В зміст даної складової входить структура, яка складається з інформаційної бази даних, джерела та споживачі цієї інформації, а також процес, що дозволяє обробляти дану інформацію.

В своїх доводах Л. Приходченко вказує на те, що кожна з цих складових містить в собі своє призначення, має свій зміст, методи функціонування, тим самим достатньо суттєво впливає на характеристики

управлінського процесу, а при їхній оптимальній взаємодії проходить формування ефективних управлінських рішень.

На думку Н. Мирної для визначення структури комплексного механізму необхідно застосовувати сукупність декількох основних складових, які являють собою окремі механізми[360], котрі об'єднані в цілісну систему організаційних, інституційних, правових і фінансових засобів, котрі можуть функціонувати оптимально в комплексі. В такому випадку будуть досягнуті цілі державної політики, а також така взаємодіє приведе до підвищення їх ефективності.

Загальна структура механізму державного управління зображена на Рис. 2.1.

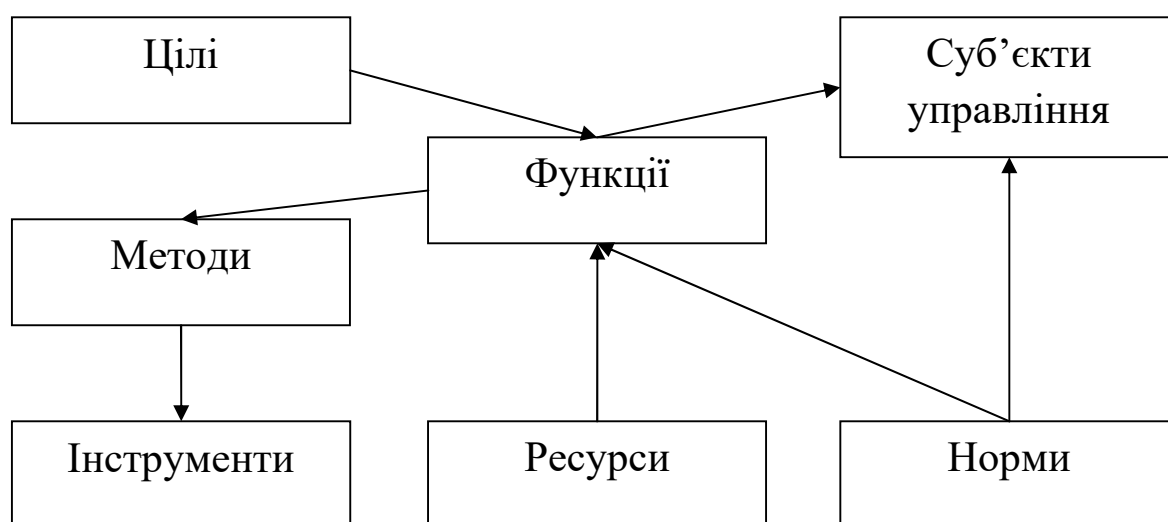

Рис.2.1 Загальна структура механізму державного управління

В своїх дослідженнях В. Боделан стверджує, що організаційна структура механізму державного управління являє собою сукупність управлінських ланок, а також зв'язків між ними, в результаті чого відбувається реалізація цілей та завдань держави взагалі або ж на окремому напрямі. Він стверджує, що така складова забезпечує взаємовідносини між усіма ланками та створює зв'язки між ними, котрі в подальшому виражають

взаємодію та координують елементи всередині такої системи. В основі її координації лежать цілі та завдання, котрі реалізуються завдяки функціям, які в свою чергу є визначальними в організаційній структурі та визначають необхідність окремих елементів системи та її архітектуру в цілому.

На думку Р. Рудницької, структура механізмів державного управління складається з наступних основних елементів: методів, важелів, інструментів, політики, правового, нормативного та інформаційного забезпечення. Ми також підтримуємо таку думку, однак як доповнення вважаємо, що склад механізму державного управління кожної сфери суспільного розвитку змінюється в залежності від особливостей кожної сфери.

Щодо визначення видів та кваліфікації механізмів державного управління в літературі з державного управління існують різні підходи. Наша думка співпадає з думкою Н. Брюховецької, яка вважає, що від переваги акцентів на різні сфери управління, в механізмі управління буде змінюватися назва. При застосуванні державного механізму управління в залежності від проблем, які потрібно вирішити, він може бути складним, тобто комплексним, що складається із окремих видів механізмів[112]:

- економічний механізм державного управління, котрий здійснює банківську, грошово-валютну, інвестиційну, інноваційну, кредитну, податкову, страхову діяльність;

- мотиваційний механізм, який складається із сукупності командних і адміністративних та соціально-економічних стимулів, які спонукають державних службовців до ефективності в результаті своєї діяльності;

- організаційний механізм формується з об'єктів та суб'єктів державного управління, які визначають завдання, функції, цілі, методи управління і організаційні структури[373];

- правовий механізм – це нормативне та правове забезпечення: сюди відносяться закони і постанови Верховної Ради України, укази

Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів, а також методичні рекомендації і інструкції (рис. 2.2).

Рис. 2.2 Класифікація механізмів державного управління

В даному контексті вища освіта розглядається як об'єкт державного управління і відноситься до загальнодержавного рівня, яка безпосередньо підпорядковується вищим органам державного управління. Важливо зазначити, що механізм державного управління, як система, може реалізуватися за допомогою конкретних методів, важелів та інструментів впливу при підтримці правового, інформаційного, нормативного та фінансового забезпечення.

Основними складовими механізмів державного управління ЗВО Міністерства освіти і науки України в умовах інтеграції в європейський освітній простір є механізми зображені на рис. 2.3.

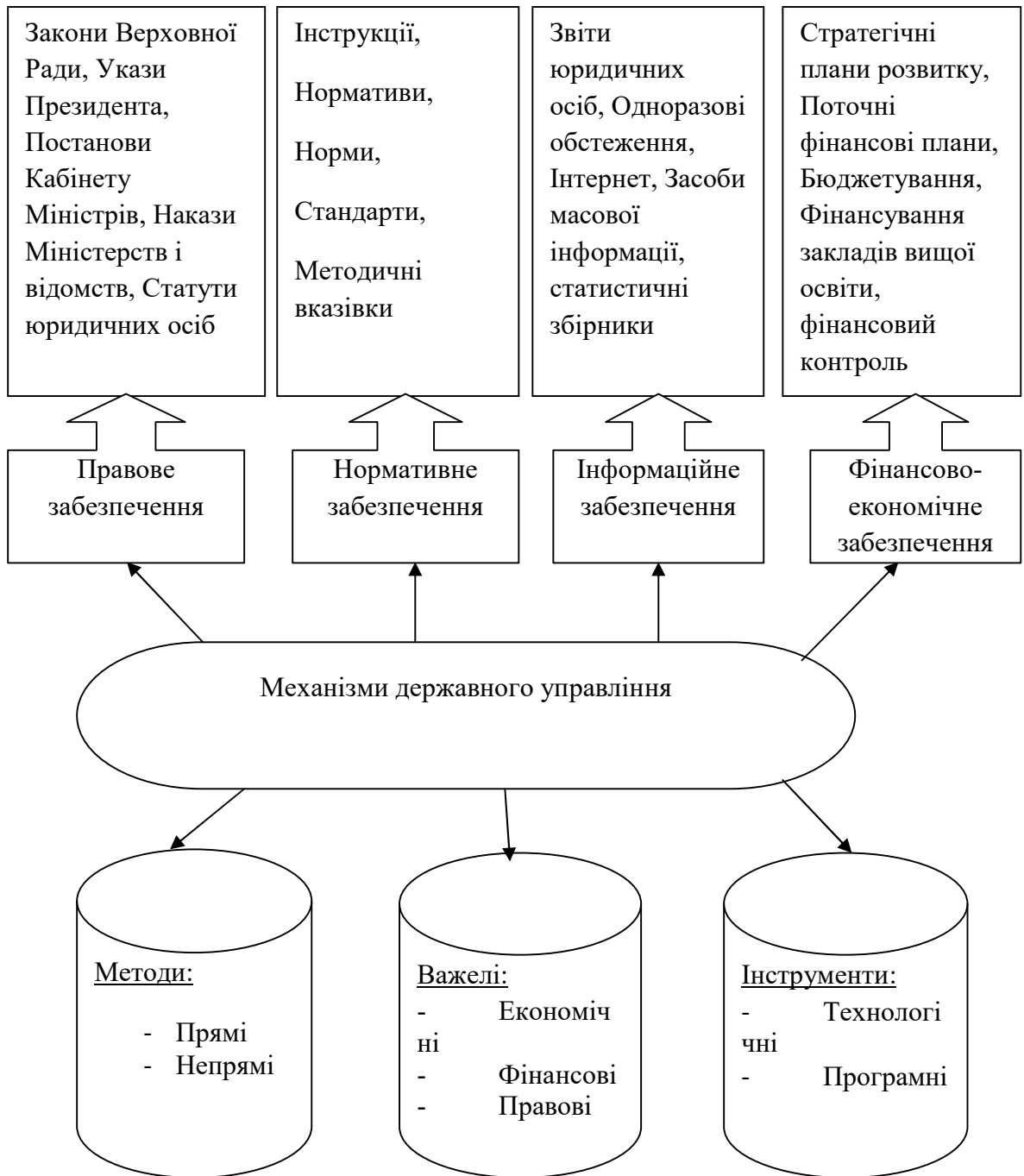

Рис. 2.3 Структура механізму державного управління ЗВО Міністерства освіти і науки України

Методи державного управління по формі впливу можна розподілити на прямі і непрямі. Суб'єкти управління функціонують за допомогою методів прямого впливу. Однак особливість державної політики в сфері освітніх послуг у контексті процесу євроінтеграції полягає в тому, що при ринкових відносинах та стабілізації економіки, функції прямого впливу держави

будуть звужуватися на сферу освіти, а це дає можливість більше зосереджуватися на методах непрямого впливу на даний процес.

Форми непрямого впливу держави на освітню діяльність можуть проявлятися у вигляді державного кредитування, державних позик, податкового регулювання, амортизаційної політики, стандартизації[56].

В залежності від надання освітніх послуг, складовими важелів державного управління освітньою діяльністю можуть бути:

- економічна доцільність, яка є мотивацією освітньої діяльності, впливає на державне замовлення, прогнозування і програмування діяльності в освітній галузі;
- обґрунтування обсягів і джерел фінансування;
- виконання вимог усіх правових документів.

До інструментів механізму державного управління можна віднести технологічні, зокрема, ціноутворення, ставки податків і пільги з оподаткування, проценти за кредит, а також програмні, а саме: директивні заходи макроекономічних планів та цільових комплексних програм, норми і нормативи, державні гарантії та державні закупівлі, квоти і ліміти, а також ліцензії[76].

Що стосується рішень, які лежать в компетентності органів державного управління, то вони постійно несуть в собі правовий, інформаційний, нормативний, а також фінансовий та економічний характер. Функціонування ЗВО в системі Міністерства освіти і науки України відбувається згідно до чинного законодавства держави та законів в сфері освіти[23]:

- «Про освіту»;
- «Про вищу освіту»[224];
- «Про наукову та науково-технічну діяльність»;

Указів Президента України:

- «Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні»[252];
- «Про національну доктрину розвитку освіти»[182], [188];

- - «Про заходи вдосконалення системи вищої освіти України»[253]. Постанов Кабінету Міністрів України:

- - «Про затвердження Положення про державний вищий заклад»[189];

- - «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надавати ЗВО»[254].

Якщо аналізувати нормативну, правову, інформаційну та фінансово-економічну базу, яка забезпечує роботу бібліотечного та інформаційного секторів ЗВО, важливо зазначити, що вона складається з двох управлінських структур[183].

Для забезпечення розвитку і реалізації державної політики в освітній галузі необхідно зберегти існуючу та вдосконалити наявну систему вищої освіти за рахунок покращення якості надання освітніх послуг, підняття рівня освіченості кожного громадянина держави, шляхом розширення можливостей отримувати вищу освіту, створення та дотримання рівноправного доступу до вищої освіти, додаткового фінансування у вигляді цільових та пільгових кредитів, функціонування збалансованої структури і обсягів підготовки майбутніх фахівців, котрі навчаються за державним замовленням[108]. При цьому варто врахувати зацікавленість кожного громадянина, держави і суспільства, завдяки наданню соціальних пільг студентам та гарантій згідно законодавства.

Окрім цього, необхідно зазначити важливість державної політики в області міжнародного співробітництва і вищої освіти, відповідно до чого держава здійснює[27]:

- діяльність щодо розвитку і налагодження взаємовигідного міжнародного співробітництва у рамках двохсторонніх та багатосторонніх договорів,

- створює умови для міжнародного співробітництва ЗВО усіх форм власності: виробничих, наукових, проектних, медико-профілактичних, клінічних, культурно-освітніх організацій і закладів, які можуть забезпечити

функціонування і розвиток освітньої системи, управлінських органів вищою освітою, завдяки бюджетному фінансуванню;

- надання пільг по оплаті податків і зборів, що пов'язані із закупівлею і ввезенням на територію України навчального, наукового та виробничого обладнання і матеріалів для забезпечення освітньої, наукової і науково-технічної діяльності.

Основними пріоритетними напрямками розвитку державної політики в освітній галузі можна виділити наступні[17]:

- особистісна орієнтованість вищої освіти;
- формування загальнолюдських і національних цінностей;
- рівноправні умови для кожного громадянина нашої держави для отримання вищої освіти;
- постійне вдосконалення якості освіти та оновлення її змісту і форм організацій в навчально-виховному процесі;
- формування системи безперервного навчання[342];
- органічне поєднання освіти і науки;
- розвиток дистанційної освіти;
- формування умов для економічних і соціальних гарантій, а також професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних кадрів, підвищення їхнього статусу;
- впровадження інновацій в освіті і застосування інформаційних технологій[77];
- застосування сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними ЗВО;
- створення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг і забезпечення його науково-методичного функціонування.

Разом з цим, стан справ у освітній галузі, темпи і глибина перетворень не в повній мірі задовольняють потреби кожної людини, суспільства і держави в цілому[31].

До процесів, які визначають розвиток людини як головну мету і стають основним показниками сучасного прогресу можна віднести:

- глобалізацію;
- зміну технологій, перехід до постіндустріального інформаційного суспільства;
- становлення пріоритетів постійного розвитку та інші притаманні риси сучасній цивілізації.

Потреба у радикальній реформації освітньої сфери ставить перед державою і суспільством задачі, котрі забезпечуть пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість вирішення її проблем[161].

Однією з актуальних задач є забезпечення доступності до отримання якісної освіти на протязі всього життя для кожної особистості, а також подальше становлення її національного характеру[255]. Необхідно постійно оновляти зміст освіти і підходи до організації навчально-виховного процесу з дотриманням демократичних цінностей та ринкових основ економіки, а також науково-технічного прогресу.

На сьогодні залишаються серйозні питання щодо стану фінансування освіти і науки, недостатнім є рівень оплати праці освітніх працівників. Державну підтримку потребують всі профільні рівні освіти, навчання здібних та обдарованих студентів, а також особистостей з особливостями психічного та фізичного розвитку[162].

Така проблема по фінансуванню освітньої галузі є досить актуальною, тому що від цього залежить ефективність функціонування ЗВО і забезпечення високоякісних освітніх послуг. Це призведе до інтеграції наукових установ із зовнішнім освітнім середовищем і дозволить впровадити в освітній процес інноваційні освітні технології.

В останні роки багато європейських розвинених країн орієнтовані на фінансування закладів вищої освіти та значна увага приділяється безпосередній підтримці студентів. Така зміна ролі державного підходу в

галузі вищої освіти веде до змін в механізмах державного фінансування системи вищої освіти[184].

До таких механізмів, де відбувається залучення соціальних інвестицій в освітній галузі необхідно віднести:

- інвестування коштів у виробництво в сфері освітніх послуг;
- підтримка в фінансовому плані окремих ЗВО;
- фінансова підтримка безпосередньо тим громадянам котрі навчаються[256];
- підтримка з боку кінцевих споживачів освітніх послуг[257].

На сьогоднішній день новітні механізми державного інвестування у вищу освіту будуються при зменшеному фінансуванні та розвитку ринкових відносин в галузі освіти[128].

На думку С.Я. Саліли, можна виділити два головні напрями зміни в механізмах державних інвестицій в систему вищої освіти при сьогоднішньому розвитку ринку освітніх послуг, а саме:

- створення квазі-ринку в державному секторі освіти;
- розвиток контрактації в галузі освіти.

Такі зміна, а також розвиток ринку може відбуватися лише при наступних умовах:

- коли існує реальна конкуренція між постачальниками освітніх послуг[259];
- при відсутності конкуренції, відбувається формальність між покупцем та постачальником освітніх послуг[185];
- укладання договору з монополістом , котрий не має стимулу для пошуку якісних шляхів надання освітніх послуг, проте такий підхід може привести до неефективного використання суспільних коштів[259].

Враховуючи необхідність реформування системи вищої освіти України і забезпечення її відповідними соціальними інвестиціями та якості освітнього процесу, які викликані процесами глобалізації та самореалізації[129],

необхідно будувати таку систему на наступних пріоритетних напрямках (Рис.2.4)

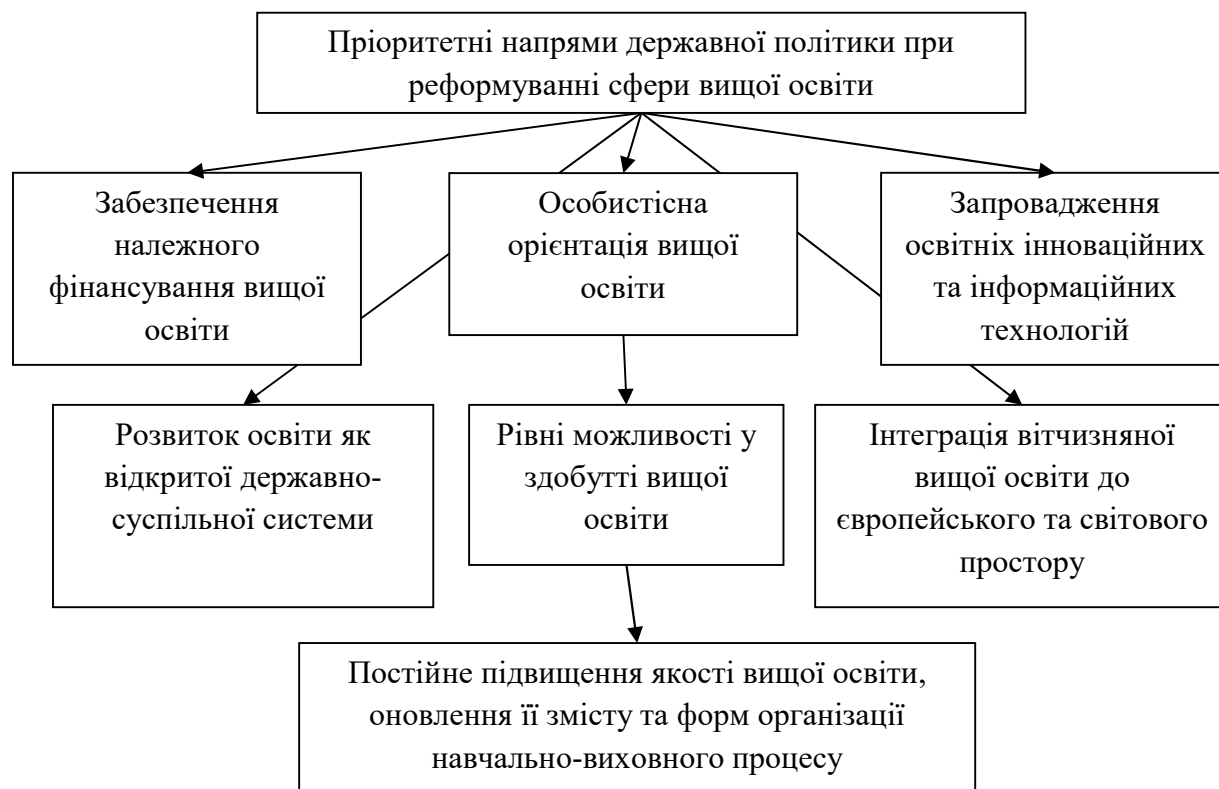

Рис. 2.4 Пріоритетні напрями державної політики у реформуванні сфери вищої освіти

Важливо суттєво зміцнювати навчально-матеріальну базу, проводити комп'ютеризацію ЗВО, запроваджувати технології, забезпечувати ефективну підготовку і підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних кадрів, вводити новітні економічні і управлінські механізми розвитку освітньої системи. Дані проблеми вимагають першочергового вирішення. Саме тому в Україні необхідно забезпечувати прискорений, випереджаючий інноваційний розвиток, а також створювати умови для розвитку самоствердження та самореалізації особистості на протязі всього життя[186].

Для розвитку системи вищої освіти в сучасних ринкових умовах господарювання, необхідно посилювати увагу до розроблення новітніх методологічних рішень для їх функціонування[260]. Достатню увагу слід приділяти винайденню інноваційних та диверсифікованих джерел та методів

фінансування завдяки впровадженню якісних підходів до організації планування доходів та витрат, впровадження сучасних напрямів розвитку закладів вищої освіти.

Якщо розглядати нормативні та правові акти, котрі приймаються міністерствами, в контексті управління інноваційною та інформаційною освітньою сферою, варто зазначити, що тут спостерігається певна неузгодженість (Рис 2.5).

З одного боку, структурні підрозділи ЗВО, регламентовані наказами Міністерства освіти і науки України, а з іншого боку – наказами Міністерства культури та туризму України (далі - МКТУ). Щодо питань формування штатної структури, нормативів та норм, інструкцій, стандартів та звітності підрозділів ЗВО проходить відповідно до наказів та методичних вказівок МКТУ, а нормативними документами МОНУ регулюються функціональні обов'язки працівників підрозділів в закладах освіти.

Окрім цього, реалізація фінансової складової відбувається завдяки фінансуванню та контролю використання державних коштів, та проводиться тільки на рівні Міністерства освіти і науки України в межах однієї освітньої установи, тому що підрозділи при ЗВО не є окремими юридичними особами. Якщо провести порівняльну лінію, можна зазначити, що у країнах колишнього пострадянського простору (Білорусії, Росії) управління ЗВО здійснюється лише одним освітнім управлінським органом. Тому ми вважаємо, що державне управління з позиції системного підходу, варто розглядати як цілу, відкриту систему із ієрархічною підпорядкованістю і погодженням з централізованим управлінням[261].

Якщо проводити аналіз інноваційних технологій при управлінні ЗВО необхідно зазначити наступне.

Якщо застосовувати інноваційні технології при управлінні ЗВО, то характерною ознакою буде пошук інноваційних технологій у психологічній та педагогічній науці для формування політики стратегічного управління розвитком системи ЗВО.

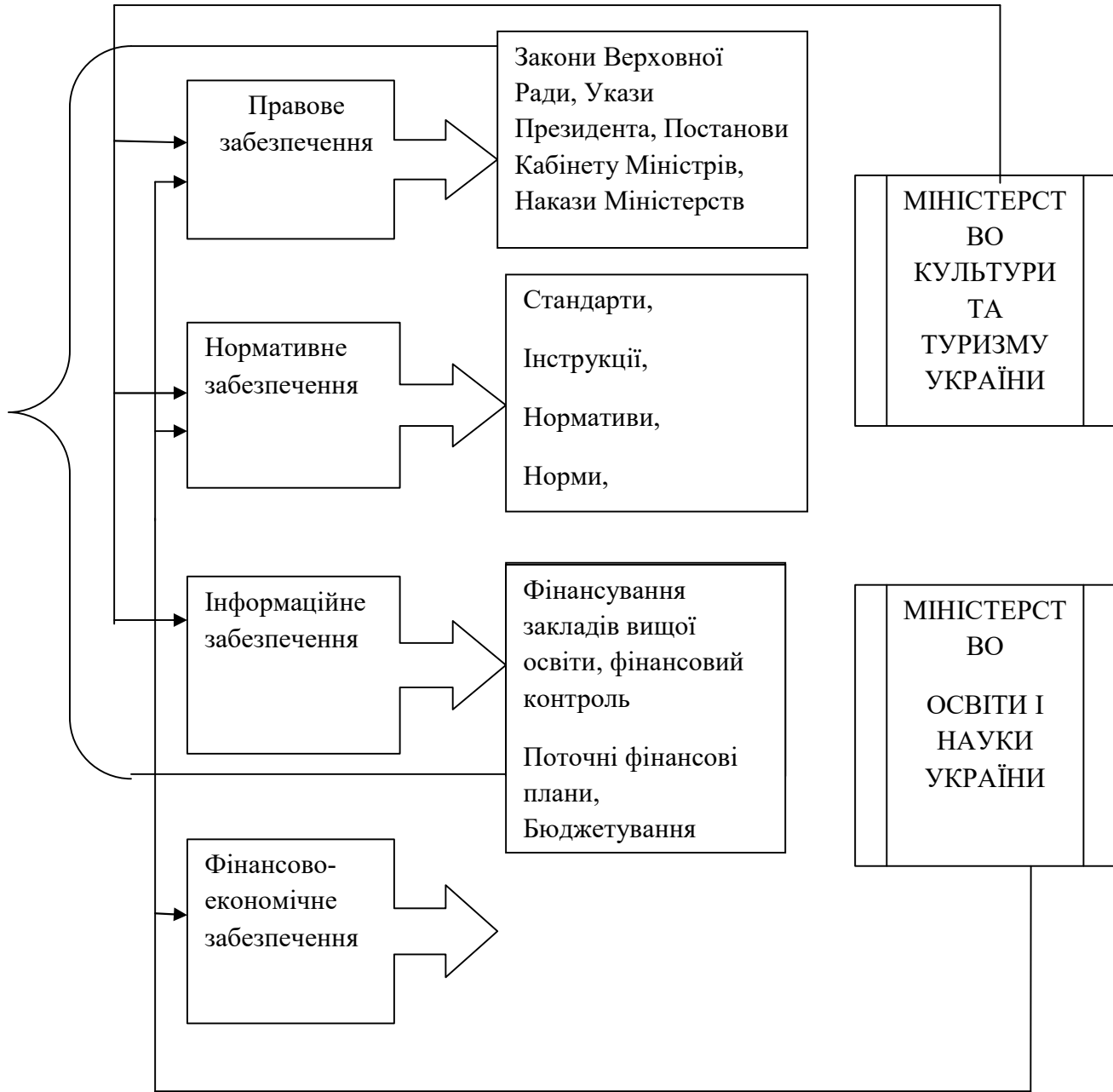

Рис. 2.5 Реалізація механізмів державного управління в інноваційній та інформаційній сфері закладів вищої освіти

При такому підході предметом управління в науковому та практичному плані буде заклад вищої освіти взагалі або ж його головні структурні блоки:

- науково-педагогічні працівники;
- студентські організації;
- науково-дослідницький процес;

- навчально-виховний процес.

Даний момент можна пояснити створеними стереотипами управлінського мислення, при якому зв'язки-відношення між цілісністю і елементами або блоками системи не розглядаються керівниками як якість, котра утворює диференційовану цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, а також може бути частиною системи вищого рівня.

Все це говорить про те, що в питаннях інноваційних технологій в управлінні ЗВО існують певні протиріччя, котрі вимагають поглибленого наукового дослідження.

Складовою частиною управління ЗВО в науковому плані є впровадження інноваційних та виробничих технологій, застосування інноваційних матеріалів[262]. А це не можливо буде здійснювати без наявного висококваліфікованого наукового потенціалу в ЗВО. Завдяки вищій освіті відбувається формування та відтворення уміння науково-педагогічних працівників в різних галузях виховувати сучасне покоління свідомих майбутніх фахівців, котрі якісно будуть пристосовані до роботи в нових суспільних умовах.

Якщо проводити оцінку взагалі успішності системи вищої освіти, варто зазначити, що вона ґрунтується на задоволенні потреб сучасного ринку, успішність студента оцінюється не лише на основі засвоєння теоретичних знань, але й набуття ними практичних навиків[263].

Також для того, щоб використовувати інноваційні технології при управлінні ЗВО варто постійно оновлювати та покращувати матеріально-технічну базу, а аналізуючи ЗВО ми бачимо, що сьогодні в системі вищої освіти існує досить багато проблем, котрі гальмують її розвиток[127]. Однією з таких основних проблем можна назвати невідповідність між матеріально-технічною базою ЗВО та науково-технічним та технологічним розвитком сучасних наукових, дослідницьких та виробничих процесів. Ще одна проблема у визначені об'єктивної необхідності в розробці галузевих стандартів вищої освіти нашої держави нового покоління для всіх

спеціальностей та категорій, враховуючи новітні технології та запровадження їх у навчально-виховний процес. Також є проблема у забезпеченні ЗВО навчальними посібниками, котрі будуть відповідати вимогам галузевих стандартів вищої освіти України.

При управлінні ЗВО із застосуванням інноваційних технологій, необхідно комплектувати заклади вищої освіти висококваліфікованими кадрами, при цьому роблячи акцент на науково-педагогічних працівників, які сьогодні сформовані майже на 90%[264].

Такий вектор може інтерпретуватися як універсальний управлінський цикл, де проводиться аналіз як окремих функцій процесу управління, так і аналіз цілісного циклу. Суть цього аналізу полягає в об'єктивній оцінці послідовності кожної функції усіх етапів наукового пошуку оптимального вектора дослідження. Варто зазначити, що при деталізації цього підходу, можливо розглядати інноваційну технологію, яка зовсім не обов'язково буде формуватися на новітніх категоріях та принципах[272]. Таким чином інноваційність технології буде визначатися встановленням нових системоутворюючих зв'язків, які виникають між існуючими науковими категоріями з поглибленою їх трактовкою щодо можливості ефективного застосування в системі управління ЗВО.

Якщо розглядати проблему інформатизації сфери освіти, то її необхідно розглядати тільки в контексті загальної інформатизації всього суспільства[273]. Кожні два-три роки відбувається подвоєння обсягу знань у сучасному світі. Саме тому багато розвинених країн в світі переходять від індустріального до інформаційного суспільства[265]. Наша держава також робить суттєві кроки в цьому плані та не стоїть осторонь цих процесів, вживаючи активно заходи, котрі спрямовані на інформатизацію суспільства в нормативно-правовому, науково-теоретичному, матеріально-технічному та практичному напрямках[128].

Якщо розглядати нормативно-правовий напрям, то він забезпечується Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства

в Україні». При цьому основна ознака інформаційного суспільства – це доступність для кожної особистості створювати та накопичувати інформацію, мати вільний доступ до неї, використовувати та обмінюватися інформацією. Всі ці умови дадуть можливість для суспільного і економічного розвитку суспільства та покращення умов життя[265].

Стратегічна ціль розвитку інформаційного суспільства в Україні, згідно Закону, забезпечення інформаційної та комп'ютерної грамотності всього населення, завдяки системі освіти, яка буде орієнтована на застосування інноваційних інформаційно-комунікативних технологій, що будуть формувати всебічно розвинену особистість[266].

Забезпечення основних засад розвитку інформаційного суспільства буде освітньо-професійна підготовка кожного громадянина до життя та роботи в інформаційному середовищі.

Щоб досягти поставлену мету, Закон направлений на розвиток національно-освітнього простору, формування методології і методики використання мультимедійних комп'ютерних технологій, а також забезпечення їхнього впровадження під час навчального процесу, пріоритетність наряду удосконалення підготовки кадрів з інформаційно-комунікативних технологій, покращення стану з матеріально-технічним забезпеченням процесів інформатизації, підвищення комп'ютерної грамотності населення, а також намагання розвивати національну науково-освітню мережу, інтегруючи її в європейський науково-освітній простір.

Такий підхід можливо вважати об'єктивним, так як інформатизація суспільства досить тісно пов'язана із галуззю освіти, а точніше без неї не сумісна. Окрім цього такий зв'язок є двостороннім, так як завдяки інформатизації суспільства підвищується інформатизація, а якість освіти забезпечує суспільство висококваліфікованими кадрами, котрі спроможні створювати та запроваджувати в усі сфери суспільної діяльності передові інформаційні технології[268].

Підсумовуючи вище зазначене, необхідно сказати, що інформатизація новітнього суспільства повинна бути базисом для глобалізації його процесів[220]. Результат освітніх процесів характеризується латентним періодом, так як знання отримані в період навчання, у зв'язку з стрімким оновленням інформаційного простору, можуть швидко втрачати актуальність. Саме тому необхідно впровадження в освітню практику новітні інформаційні технології та змінювати педагогічну парадигму в векторі самостійності пошуку набутих знань[274].

Як підсумок, на основі проведеного аналізу, варто впроваджувати структурний механізм реалізації державної політики в галузі вищої освіти при сучасних умовах інноваційного розвитку України. При цьому невід'ємними компонентами повинні бути: важелі, методи і інструменти, а також правове, нормативне, фінансово-економічне і інформаційне забезпечення[4].

Проаналізувавши стан реалізації механізмів державного управління в галузі інновацій та інформації ЗВО можна говорити про те, що державне управління вищою освітою з позиції системного підходу необхідно розглядати як цілісну, відкриту систему з ієрархічною підпорядкованістю і погодженням з центральними органами управління[267].

При такій моделі механізмів реалізації державної політики в області вищої освіти при умові інноваційного розвитку держави, буде досягатися основна мета, тобто підготовка висококваліфікованих кадрів, котрі стануть конкурентоспроможними на світовому, європейському та національному ринках праці[221].

Надалі залишаються актуальними питання щодо розкриття сутності і напрямів в плані реалізації механізмів державного управління ЗВО в сучасних умовах динамічного розвитку нашого суспільства та використання інноваційних підходів в області державного управління[12].

Як висновок, необхідно зазначити, що процес реформування і розвитку державної політики в області вищої освіти в умовах інформаційного суспільства об'єктивно змінюються традиційні та формуються нові вектори

взаємозв'язків між державними інституціями і освітою, і як наслідок приводить до актуальності формування новітньої державної політики в області освітніх послуг.

2.2. Проблеми та перспективи розвитку вищої освіти в країнах Європи

Ефективний та успішний розвиток будь-якої країни багато в чому спирається на систему вищої освіти[374]. Революційні зміни технологій, які базуються на найвищому рівні інтелектуальних ресурсів, а також пов'язана з цим конкуренція серед провідних країн світу за зазначені ресурси, є важливим фактором, який визначає не тільки економіку, а й сприяє суспільному та політичному розвитку. Університети займають важливе місце в підготовці професіоналів, фахівців високого рівня, науковців та дослідників, які важливі для розвитку економіки країни, за допомогою того, що вони здатні генерувати знання, створюючи національні інноваційні системи. У такому контексті уряди різних країн повинні бути впевнені, що їх університети дійсно сприяють інтелектуальному та науковому розвитку населення[275].

На сьогоднішній день система вищої освіти розвивається під впливом кількох глобальних чинників, масовості та зростання доступності вищої освіти, що призводить до збільшення кількості студентів, глобалізації освіти та посилення міжнародної конкуренції ЗВО, інтернаціоналізації[39].

Що стосується східноєвропейських країн, то сьогодні в них можна спостерігати перебіг корінних змін, що стосуються національної системи освіти, які в першу чергу пов'язані з появою установ нових видів, в тому числі приватних, з ростом мобільності викладачів та студентів, а також освітніх програм[12].

Для останнього десятиліття характерні дві протилежні тенденції в системі управління вищою школою в країнах Східної Європи. З одного боку

заклади вищої освіти прагнуть зберегти свою автономію, а з іншого впровадити посилення контролю з боку державних органів за їх діяльністю.

У зв'язку з цим особливу зацікавленість викликають питання проблем та перспектив розвитку в системі освіти країн Європи, зокрема Румунії.

Європейська освіта сьогодні схильна до процесу постійного перетворення[24], метою якого є подолання проблем, які з'являються всередині самої системи, та в процесі інтеграції. Багато європейських дослідників говорять про те, що такі зміни пов'язані не з новою кризою в освітній сфері, а викликані серйозними реформами, необхідність яких спирається на зміни в розумінні ролі освіти в Європі. На думку інших дослідників, зміни освітньої системи Європи пов'язані з глибинною трансформацією в самому європейському суспільстві. Зміни в соціальній, економічній, демографічній та інших сферах вимагають новацій та в сфері освіти.

В даний час в Європі немає жодної держави, в якій освітня система не піддається змінам[54]. Універсалізація освіти впливає на повну зміну традиційних основ європейських освітніх систем, безліч з яких були утворені протягом ХІХ століття. Ще одним фактором, на наш погляд, можна назвати старіння традиційних основ освітньої системи через те, що існує необхідність зміни панівної ролі школи як транслятора цінностей знань та прогресивних суспільних змін, роллю інформації, комунікації і, тим самим, роллю знань.

Освітні системи Європи схильні загальним труднощам[60]. По суті країни Євросоюзу багатогранні по способам організації освітніх процесів, системи фінансування, освіти педагогічних працівників та академічних порядків. Але при цьому мають одну і ту ж мету, яка полягає в забезпеченні загальнодоступності освіти та досягнення рівності можливостей в отриманні освіти. Саме ці цілі вважаються фундаментальними для європейських країн.

Необхідно відзначити, що становлення системи вищої школи в Європі спирається на зростання кількості випускників середніх шкіл і, відповідно, зростанням чисельності студентів[2]. Організація об'єднаних націй прогнозує

демографічні зміни для населення країн Євросоюзу. Зміни, які стосуються вищої освіти, пов'язані з населенням вікової групи від 18 до 24 років, так як ця група формує здобувачів закладів вищої освіти[375].

Дані соціальних досліджень говорять про те, що населення Європейського Союзу старіє з двох причин - зниження кількості народжень та збільшення тривалості життя. Така ситуація значно змінює віковий критерій. Так, в період 1950-2000 роки чисельність населення у віці від 15 до 24 років знизилася з 116 до 103 мільйонів чоловік, тоді як у віці від 60 років та старше, навпаки, зросла з 84 до 101 мільйона.

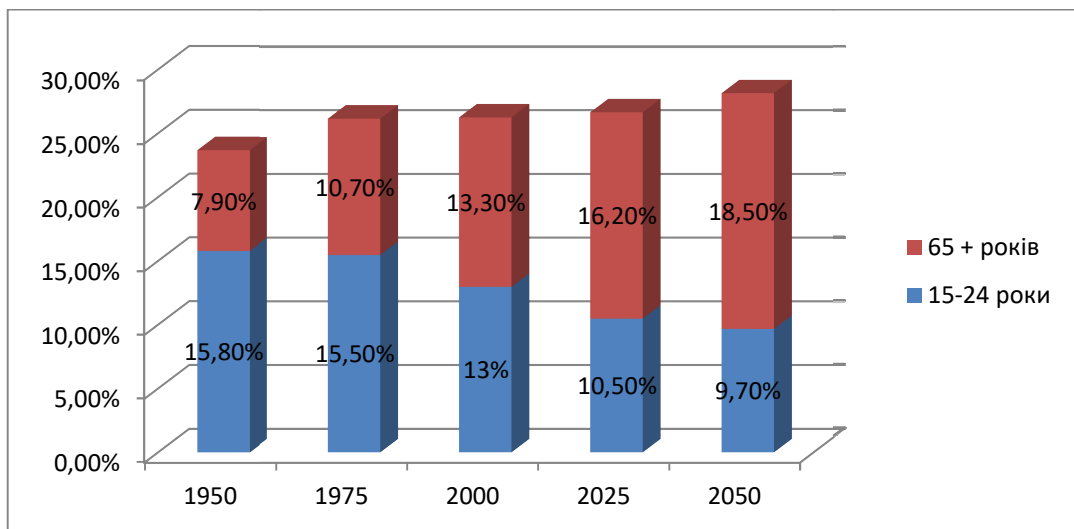

Рис. 2.6 Прогноз зміни вікового складу населення Європи (1950-2050 рр.) в %

Таким чином, на **Рис 2.6** ми бачимо, що в більшості країн Європи прогнозується суттєве зниження кількості молоді, яка потенційно може претендувати на отримання вищої освіти. Сьогодні 80% студентів в країнах Євросоюзу молодше 25 років, тому демографічні зміни в цій віковій групі мають прямий вплив на зміни попиту на вищу освіту[376].

Дослідниками пропонуються різні сценарії, які можливі в розвитку вищої освіти відповідно до демографічних змін. Наприклад, з метою зниження впливу демографічних змін заклади вищої освіти можуть уникати

зниження попиту на освітні послуги за допомогою розширення спектру цих освітніх послуг. На наш погляд, серед таких способів можна виділити наступні:

1. Впровадження заочного навчання в тих країнах, в яких воно не поширене, поряд з іншими формами дуальної освіти, при якому студент може проводити частину часу в інституті, а іншу на робочому місці[189].

2. Активно залучати іноземних студентів, кількість яких зростає в останнє десятиліття.

3. Розвивати різні програми перепідготовки та підвищення кваліфікації з метою залучення додаткових здобувачів вищої освіти.

4. Розвивати програми цільової перепідготовки для співробітників підприємств та організацій.

5. Розширювати спектр освітніх програм для пенсіонерів. Зауважимо, що такі послуги сьогодні активно пропонуються в європейських університетах. Багато пенсіонерів відвідують навчальні заняття та отримують знання. З різних причин такі освітні програми користуються великою популярністю серед літніх людей[168]. Притому, що збільшення середньої тривалості життя та збільшення частки пенсіонерів у населенні багатьох розвинених країн, такі програми стають все більш популярними.

Далі необхідно зазначити, що демографічні зміни в багатьох європейських країнах вже сьогодні схильні до так званого старіння населення, коли знижується частка працездатного населення[48]. У зв'язку з цим підтримка економічного розвитку в європейських країнах безпосередньо залежить від залучення кваліфікованих фахівців з інших країн. Вже сьогодні багато провідних ЗВО Європи намагаються залучати обдарованих іноземних студентів, а також розвивати процес інтернаціоналізації.

Основним двигуном для розвитку стратегічного підходу до інтернаціоналізації європейського освітнього простору протягом останніх тридцяти років є загальноєвропейські наукові та освітні стипендійні програми, такі як програма імені Марі Кюрі і «Еразмус», реалізовані завдяки

соціально-економічній глобалізації та підвищення ролі знання в суспільстві[109].

Однак універсальної моделі інтернаціоналізації поки немає. Існуючі міждержавні та регіональні відмінності інтернаціоналізації постійно видозмінюються, разом зі змінами в підходах до інтернаціоналізації, які використовуються в різних університетах[49].

Проведені дослідження щодо інтернаціоналізації дозволяють відзначити наступні тенденції[377]:

- наявність підвищеного інтересу до питання інтернаціоналізації на всіх рівнях, що в свою чергу впливає на появу інноваційних стратегічних підходів та форматів інтернаціоналізації, сприяє розвитку нових національних стратегій та амбіцій;

- спостерігається зростання кількості закладів вищої освіти, які працюють зі стратегіями інтернаціоналізації, пов'язані з такими ризиками як гомогенізація та обмеженнями, які фокусуються на кількісних дослідженнях;

- практично у всіх закладах вищої освіти проявляється проблема фінансування;

- процес інтернаціоналізації все більше залежить від комерціалізації та приватизації;

- на інтернаціоналізацію ефективно впливає процес глобалізації, який спрямований на підвищення конвергенції та гармонізації дій;

- можна побачити значний зсув від кооперації до більшої конкуренції;

- Європа спрямовує всі свої зусилля на посилення регіоналізації, яка і стає прикладом для інших регіонів та країн[62];

- спостерігається збільшення кількості учасників та зацікавлених сторін в інтернаціоналізації, яка при цьому супроводжується появою ризиків щодо кількості та якості[300];

- недостатність достовірної інформації для проведення порівняльного аналізу та прийняття подальших рішень;

- розвиток інноваційних напрямів, наприклад, інтернаціоналізація навчальних планів, транснаціональна освіта, цифрові технології в освіті.

При цьому саме з впровадженням програми «Еразмус» почався розвиток в Європі[309] такого стратегічного напрямку як інтернаціоналізація. За допомогою цієї програми було сформовано єдине розуміння процесу інтернаціоналізації та драйверів по її розвитку, що призвело до успішного переходу країн Європи до Болонської системи[207].

Завдяки студентам, викладачам та співробітникам, заклади вищої освіти змушені шукати можливості для міжнародного розвитку, вносити в освітній простір університетів інтернаціоналізацію та залучати до неї всіх зацікавлених сторін. В результаті такого підходу, виникає необхідність для керівництва університетів вводити в життя системні інституційні інструменти для підтримки інтернаціоналізації[124].

Різні чинники мотивують необхідність для розвитку інтернаціоналізації, зокрема, можливість розширення доступу до джерел інноваційних знань[71], поява нових варіантів для розвитку партнерських відносин та навичок міжкультурних комунікацій, а також забезпечення громадянського суспільства підготовленими кадрами, які здатні працювати в умовах глобалізації, в напрямі зростання іміджу закладу вищої освіти та поширення ідей за мир та взаєморозуміння.

Теоретично, дослідники розглядають стратегічні та всеосяжні підходи до процесу інтернаціоналізації, однак на практичній діяльності, в більшості випадків, до них ще досить далеко. Якщо навіть розглядати досвід європейських країн, в яких інтернаціоналізація вважається однією з найуспішніших у світі, слід зазначити, що ситуація в різних країнах неоднозначна, про що свідчать дані в Південній, особливо в Центральній та Східній Європі[378].

Говорячи про процес глобалізації освіти та наукових досліджень, необхідно відзначити, що він сприяє посиленню міжнародної конкуренції ЗВО. В основному найбільш передові та інноваційні дослідні центри

зосереджені в США та в розвинених європейських країнах. Але останнім часом можна спостерігати якісні зміни в цій сфері[379].

Наприклад, за даними рейтингу ARWU (Academic Ranking of World Universities) в 2005 році тільки один китайський ЗВО входив в перші дві сотні провідних закладів вищої освіти світу, але до 2016 року вже 12, а в 2019 році їх вже налічується 24. Це говорить нам про те, що закладам вищої освіти в розвинених країнах необхідно підтверджувати свій рівень та конкурентоспроможність в глобальному освітньому та дослідному просторі.

Сьогодні існує безліч міжнародних та національних рейтингів закладів вищої освіти, крім ARWU (Academic Ranking of World Universities). Серед найбільш відомих можна виділити The Times Higher Education World University Rankings та глобальний рейтинг університетів QS. Так The Times Higher Education World University Rankings вважається одним з найбільших інформаційних баз світу, які містять інформацію з оцінки якості діяльності кращих університетів планети на міжнародному рівні. У 2017 році в рейтинг входили 800 університетів з 70 країн. Оцінювання університетів проходить відповідно їх ключових місій, а саме освіти дослідницької діяльності, передачі знань та міжнародної діяльності[195]. Що стосується рейтингу QS, він також виступає серед найбільших в світі. Загалом критерії ранжирування університетів досить схожі з рейтингом Times, але є деякі відмінності. В першу чергу рейтинг QS групує університети не тільки по країнах, але і по частинах світу, крім цього відрізняються також критерії ранжирування. Вони складаються з академічної популярності ЗВО, популярності серед роботодавців, співвідношення кількості студентів та викладачів, рівня цитування в масштабах окремого факультету або інституту, співвідношення чисельності іноземних студентів та викладачів до кількості місцевих студентів та викладачів[333].

Останнім часом в світовому науково-освітньому співтоваристві ведеться активна дискусія про значне поширення рейтингів університетів, коли дослідники з різних країн світу вивчають їх об'єктивність, переваги та

недоліки в порівнянні з іншими способами зіставлення діяльності ЗВО, а також перспектив подальшого розвитку рейтингів.

За фактом будь-який міжнародний рейтинг сприяє формуванню моделі, тим самим задаючи стандарти сучасним університетам, на які і рівняються багато ЗВО світу[380]. При цьому далеко не всі дослідники оцінюють позитивно університетські рейтинги. Так активна критика спрямована на методологію рейтингування, оскільки існує недостатній рівень обґрунтованості використовуваних критеріїв, поряд з недосконалістю способів обробки статистичних даних університетів. Однак безліч провідних закладів вищої освіти намагаються щороку займати лідируючі позиції в різних рейтингах, що в свою чергу дає їм можливість займати кращі позиції на світовому освітньому та дослідницькому ринку, тим самим залучаючи нові міжнародні партнерства та іноземних студентів.

Серед основних способів залучення студентів, аспірантів або дослідників ЗВО можна назвати об'єднання зусиль університетів, спрямовані на просування своїх освітніх послуг на міжнародних освітніх ринках. Тут важливо зазначити, що реформування в системі вищої освіти пов'язано не тільки з демографічною ситуацією, оскільки викликається необхідністю підвищувати конкурентоспроможність ЗВО не тільки в сфері освітніх послуг, але і в сфері досліджень. Багато європейських країн обирають напрям об'єднання навколо провідних ЗВО, пропонуючи разом великий спектр освітніх програм та високий рівень науково-дослідних робіт.

Не менш значущим глобальним фактором вважається розвиток технологій. Так було проведено опитування в галузі освіти Міжнародним інноваційним освітнім самітом (WISE), який показав, що 50% опитаних припускають появу он-лайн доступності найбільш значущих джерел знань до 2030 року. Не викликає сумнівів той факт, що електронний формат дає можливість поширювати та адаптувати навчальні матеріали більш ефективно, стимулюючи тим самим зростання освітніх програм, які будуються з урахуванням можливостей он-лайн освіти[113].

У зв'язку з цим, сьогодні багато розвинених країн намагаються не тільки розвивати університети до світового рівня, які здатні конкурувати зі світовими провідними ЗВО, а й розвивати інноваційні методи викладання[114], використовуючи якісно нові освітні технології та сучасні освітні програми.

Вивчаючи сучасний стан освіти в Румунії, важливо враховувати і історію освітнього сектора країни. Так, до революції 1989 року сектор вищої освіти налічував 44 заклади вищої освіти, серед яких були державні університети та інститути, 163 тисячі студентів, притому, що 710 студентів доводилося на населення в 100 тисяч, а також кількість студентів PhD менш 0.3% і кількість викладачів в 11700. Починаючи з 1989 року, в румунській вищій освіті спостерігаються радикальні зміни. Серед них ми можемо назвати створення 70 абсолютно нових університетів, які дозволили збільшити кількість студентів практично на 500% до теперішнього часу. Слід зауважити, що Румунія завжди потребувала кваліфіковану робочу силу для відповідності очікуванням сучасної економіки[381].

До 1989 року система вищої освіти вважалася однією з кращих в Південно-Східній Європі, разом з тим, що вона була найбільш близькою західній системі освіти. Незалежно від недоліків в системі освіти, серед яких виділявся невисокий рівень мобільності персоналу, а також відсутність мобільності студентів та викладачів в європейській вищій освіті, престиж університетських досліджень мав високу ступінь[202]. На підтвердження цього можна сказати, що професора, які брали участь в навчанні на протязі всього життя, отримували винагороди, а суспільство оцінювало випускників університетів на високому рівні. Притому варто зауважити, що сама участь професора на високій посаді в румунському університеті в основному було досить напруженим завданням. Так, йому необхідно було мати політичну приналежність до Соціалістичної партії або Комуністичної партії Румунії.

Відзначимо, що метою системи освіти в цей період було заповнення вимог ринкового попиту, які залежали також від процесу індустріалізації,

тому комуністичний режим ставив акценти на необхідності створювати додаткові технічні програми, серед яких виділялися інженерні, а обмежувалися гуманітарні та наукові. У 80-х роках студентів-інженерів налічувалося близько 50%, що вказувало на появу необхідності розвивати більш диверсифіковану галузь. Після краху комунізму відбулося різке скорочення цих інженерних програм, оскільки на перший план виходило капіталістичне суспільство[382].

Важливим моментом є те, що після розпаду комунізму для вищої освіти Румунії характерним було коливання між централізмом та децентралізмом. Це вказує на те, що в період з 1989 по 1992 роки розробка та реалізація освітньої реформи протікала досить повільно. Серед основних цілей програми реформи освіти на рівні вищої школи можна виділити наступні напрями[304]:

1. Розробка узгоджених рамок політики в сфері освіти.
2. Залучення іноземних партнерів з метою проведення спільного фінансування реформи освіти.
3. Прийняття нового законодавства, відповідних його правил в сфері освіти.
4. Проведення реструктуризації системи вищої освіти з метою задоволення нових економічних, соціальних і політичних потреб суспільства[247].

Наступним етапом розвитку вищої освіти Румунії є період з 1992 по 1996 роки. Цей час був досить ефективним для системи вищої освіти, в якій децентралізація виділялася за рахунок значного дерегулювання системи вищої освіти. Тут же слід сказати про те, що в ініціативі щодо децентралізації вироблені регулювання адміністрації, ступеня, просування по службі, академічні програми та розширення навчальних програм.

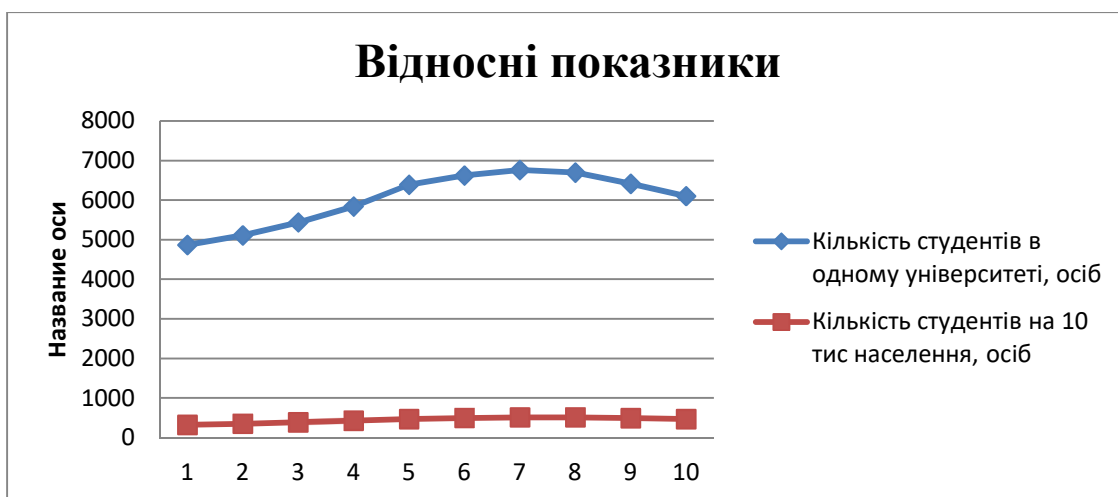
В середині цього періоду міністерство освіти в Румунії виконувало кілька завдань в реформі освіти. Сюди можна віднести процес вдосконалення навчальної програми за допомогою додавання списку дисциплін, розширення

міжнародних конференцій, які організовувалися на факультетах, зростання рівня академічної наукової продукції, а також прогрес в оснащенні сучасним обладнанням та розширенню числа фахівців, які брали участь у міжнародній науковій діяльності. Крім цього, в цей час широко розповсюджувалися приватні заклади вищої освіти.

Таким чином, починаючи з 1990 року, відбувалося зростання кількості закладів вищої освіти, коли показники вищої освіти збільшувалися поряд з великою диверсифікацією спеціалізованих навчальних програм, які пропонувалися різними установами. Число державних установ за 10 наступних років збільшилася в два з половиною рази, коли з 48 державних ЗВО в 1990 році стало 121 ЗВО у 2000 році.

Поширення приватних ЗВО пов'язано з розвитком сфери соціальних та гуманітарних наук. Державні заклади вищої освіти також додавали нові навчальні програми. Такий розвиток можна пояснити появою високого попиту на вищу освіту з боку різних верств суспільства. Відповідаючи на цей попит, при відсутності достатніх державних субсидій на вищу освіту, абітурієнти вибирали як державні, так і приватні заклади. Число субсидованих навчальних місць була обмежена, тому державні заклади вищої освіти, так само могли надавати програму платного навчання, як і приватний ЗВО[383].

Для кращого розуміння кількісних характеристик сфери послуг вищої освіти в контексті кількості ЗВО в цілому по Румунії розглянемо відносні показники - кількість студентів у розрахунку на один заклад вищої освіти та кількість студентів в розрахунку на 10 тис. населення (**Рис. 2.7**).

Так, аналізуючи **Рис. 2.7**, ми можемо сказати, що станом на 2018/19 навчальний рік у закладах вищої освіти навчається понад 2,13 млн. студентів, що становить в середньому 465 осіб на 10 тис. населення.

Досліджуючи сучасний стан вищої освіти в Румунії можна звертати увагу на кількість студентів та загальний рейтинг в країнах Європи і Євросоюзу (**Таблиця 2.1**)

Таблиця 2.1 Порівняльна характеристика кількості студентів ЗВО ЄС та Румунії в 2018-2019 навчальному році

1	Кількість студентів	
	Загальна кількість, тис. осіб	На 10000 населення, осіб
2	3	
Литва	204,8	608
Польща	2166,0	568
Україна	2364,5	511
Арменія	2130	465
Іспанія	1781,0	393
Європейський Союз (27 країн)	19040,20	382
Великобританія	2329,5	380
Болгарія	264,5	346
Франція	2164,5	338
Італія	2013,9	337
Німеччина	2245,1	273
Люксембург	3,0	62

Спираючись на дані таблиці, ми бачимо, що за своїми масштабами вища освіта в Румунії має хороші позиції серед інших країн Європи. А динамічний розвиток ринку послуг вищої освіти в Румунії дає можливість досліджувати проблеми та перспективи даного напрямку освітньої галузі.

Далі, слід зауважити, що в останнє десятиліття, зміни кількості студентів інституційно не пов'язана із змінами у викладацькому складі, а також державному фінансуванні. Студентів та педагогів було подвоєно, набиралися молоді співробітники, вводилися нові навчальні програми. Судячи з даних **Таблиці 2.2** можна простежити розвиток державної

фінансової підтримки вищої освіти. Так ми можемо побачити, що відсутній пропорційний розвиток в розширенні кількості учасників та кількості закладів вищої освіти.

Таблиця 2.2 Об'єми фінансування протягом 2010-2019 років.

Рік	Загальн е фінансування, млн. лей	Середньо річний курсу валют рівень обміну	Валови й внутрішній продукт, млрд.євро	Частка фінансування ВО у валовому внутрішньому продукті
2010	633.15	3.76	52.60	0.32
2011	847.26	4.05	60.80	0.34
2012	1,041.24	3.62	79.50	0.36
2013	1,175.35	3.52	97.70	0.34
2014	1,680.73	3.34	123.70	0.41
2015	1,947.30	3.68	139.70	0.38
2016	1,950.04	4.24	118.20	0.39
2017	1,908.68	4.21	124.40	0.36
2018	1,710.61	4.24	131.30	0.31
2019	1,675.28	4.46	132.00	0.28

Головними проблемами, з якими зіткнулася румунська вища освіта, включають в себе: слабкі кваліфікації співробітників через відсутність фінансової мотивації і реальної конкуренції (в 60% університетів, заснованих після 1989 року, було відсутнє належне законодавство в сфері забезпечення якості, а також належної політики по людських ресурсах), орієнтація на викладання, схильність більше до створення, ніж до вирішення проблем; бюрократія, заснована нинішнім законодавством, корупція, непотизм, недолік транспарентності в управлінні ЗВО, недолік належних каналів та способів комунікації в середині академічної спільноти, недолік далекоглядності та лідерства в управлінні закладами вищої освіти; хронічне недофінансування, а також слабка система виборності на провідні позиції в

ЗВО. Звичайно, не всі ці проблеми є у всіх університетах Румунії, але, швидше за все, деякі з них можуть бути знайдені в будь-якому ЗВО Румунії.

Крім того, валовий валютний продукт (ВВП), асигнований на освіту був в розмірі 6% в політичних заявах, але ніколи не перевищував 3.5% в реальності. Асигнування на наукові дослідження досягли піку в 0.79% від ВВП в 2008 році, що створило нові амбіції в цьому секторі в той час. Після цього, через економічну кризу, асигнування на наукові дослідження різко скоротилися до 0.18% від ВВП в 2009 році, після чого збільшилися лише трохи, асигнування на освіту становлять 2,8% від ВВП в цьому році. Що принесла з собою економічна криза в державних вузах, так це 25 відсоткове зниження зарплати штату співробітників, заборона на працевлаштування викладацького складу на термін більше трьох років, та скорочення інвестицій до майже нульової позначки. Криза продовжує загрожувати на тлі зниження демографії, яка складе 30% в 2025 році[276].

Суперечливий новий закон про освіту, поки ще не пройшов через Парламент, намагаються вирішити проблеми сектора освіти шляхом примусових заходів. Закон має намір заборонити помилкові думки законодавців, та не має стимулюючого духу, скорочуючи автономію ЗВО[277]. Швидше за все, що цей закон не буде успішним, хоча рішення проблем в румунській вищій освіті є інтересом кожного.

Далі відзначимо, що не дивлячись на значний прогрес, Румунія залишалася однією з країн, для якої характерний високий рівень ризику бідності та соціальної ізоляції в Європі, практично в два рази вище, ніж середнє значення по Євросоюзу. Тільки Латвія та Болгарія мали більш високий рівень бідності та соціальної ізоляції. У зв'язку з цим, ми можемо зробити висновок, що інвестиції в вищу освіту можуть виступати засобом соціальної мобільності, надаючи доступ до вищої освіти більшій кількості студентів[205].

Наступним напрямом розвитку системи вищої освіти Румунії стає підписання Болонської Декларації. Різні кроки, спрямовані на реалізацію

принципів та завдань Болонського процесу робилися окремими університетами з моменту підписання Румунією в 1999 році, і тільки в 2004 році були прийняті конкретні законодавчі заходи на національному рівні. З 2005 року програми вищої освіти мають три цикли: перший - бакалавр, другий - магістр, а третій - докторантура, передбачені Законом 288/2004. Крім цього, ECTS вводило доповнення до таких дипломів для різних університетів.

Таким чином, можемо сказати, що болонські реформи привели до нових змін на університетському рівні. У 2004 році парламент Румунії прийняв закон у структурі університетської освіти, який поміняв дворівневу систему на трирівневу.

Наступний закон був прийнятий тільки в лютому 2011 року, його головна мета полягала в диверсифікації місії університетів, а також спрямовувалася на розширення таких принципів, як оптимізація ресурсів для університетських досліджень.

Проводячи порівняльний аналіз освітніх систем тих країн, які підписали Конвенцію можна сказати, що національні контрольні показники мобільності в Румунії мають індикатори, спрямовані на інтернаціоналізацію та збільшення мобільності студентів і викладачів, однак не мають чітких орієнтирів та цілей для здійснення такої мобільності. Що дозволяє нам зробити висновок про недосягнення всіх цілей Болонського процесу[353].

На сьогоднішній день румунські університети стикаються з новою реальністю, в якій на перший план виступає конкурентоспроможність закладів вищої освіти, оскільки вони повинні боротися за майбутніх студентів. Ставши членом Євросоюзу[384], Румунія зіткнулася з зовнішніми конкурентами, оскільки всі випускники румунських середніх шкіл можуть вибрати будь-які європейські університети, які вважаються більш престижними. Даний фактор повинен враховуватися при виборі напряму розвитку того чи іншого румунського університету, наприклад, показник може бути побудований ґрунтуючись на кількості випускників середніх шкіл,

які покидають щороку Румунію для навчання за кордоном в Європейському Союзі. Крім цього необхідно враховувати і внутрішніх конкурентів.

Процес розвитку всієї системи вищої освіти ґрунтується на виборі стратегії STT, яка враховує втрату частки ринку щороку та визначає сам напрям розвитку, який також враховує зовнішню та внутрішню конкуренцію серед закладів вищої освіти[354].

На сьогоднішній день в секторі вищої освіти Румунії налічується 29 державних закладів вищої освіти з 324 філіями, а також 20 приватних ЗВО, понад мільйон студентів, 3% студентів PhD і близько 30 тисяч викладачів.

Конкуренція серед румунських університетів - досить нова концепція, яка отримала розвиток зважаючи на недавні обставини, низького фінансування, глобальної конкуренції та демографічного спаду. Нещодавно, як наслідок нового закону про національну освіту (2011 рік), була складена класифікація румунських ЗВО за трьома видами, в основному, в залежності від інтенсивності проведених наукових досліджень: дослідницьких університетів, університетів освіти та наукових досліджень, університетів освіти.

Класифікація була створена з явним наміром перерозподілити бюджетні асигнування ЗВО, а також підтримати, як мінімум, два університети, в їх становленні університетами світового класу і у входженні в рейтинги 500 найкращих ЗВО світу. У Румунії є 4 університети, які можуть претендувати на входження в категорію університетів світового класу (Університет Олександра Іоанна Кузьо, міста Ясси, Університет Бабес-буля, міста Клуж, Університет Бухареста та Політехнічний університет Бухареста), а також 30-35 інших ЗВО високої якості (як державних, так і приватних, включаючи освітні заклади мистецтва)[385].

Спираючись на ці сучасні характеристики румунської системи вищої освіти, а також на зазначені дані, представлені вище, всі університети Румунії спрямовують свою діяльність на підвищення свого престижу. Ще одним важливим фактором, який визначає цю спрямованість виступає такий

критерій, як міжнародні університетські рейтинги. Це говорить про те, що ті університети, які не мають домінуючого положення на ринку, повинні вибрати стратегію більш розвинених закладів вищої школи. Тим самим ми можемо сказати, що побудова стратегії для румунських університетів має опиратися на зовнішніх конкурентів, і ґрунтуватися на політиці співпраці, прагнути до розробки спільних програм[177].

Таким чином, розвиток румунського вищої освіти з 2007 року характеризується проведенням ряду реформ, однак багато з них через десятиліття продовжують потребувати розвитку багатьох юридичних документів, які будуть ґрунтуватися на послідовній політиці, надійних дослідженнях та реальній оцінці впливу.

Вища освіта в Європі різниться в залежності від країни та конкретного університету[386]. Однак, незважаючи на різницю форм та методів організації освіти різних держав, їх проблеми в цілому схожі. Безліч фахівців, які займаються проблемами в сфері освіти, виділяють кілька напрямків.

Одним з них можна назвати різноманіття Європи[180]. Так, в ній відсутня єдність етнічного, культурного, соціального, політичного, мовного та освітнього сенсу. Однак всі країни Європи об'єднує схожа ідеологія. Такий парадокс викликає одну загальну для всього європейського утворення проблему. Ідеологічна єдність Європи передбачає прагнення до відкриттів та пізнання нового, однак пояснення світу спирається на таку парадоксальну єдину точку зору, яка представляє собою позицію євроцентризму. Вона викликає якусь ворожість до представників інших світів, аж до ксенофобії. Сьогодні ми бачимо, що чим вище ступінь відкриття Європи[387], тим більший рівень нетерпимості в молодіжному середовищі до представників інших культур. Незважаючи на те, що проповідується культурне різноманіття та рівність усіх в освітньому процесі, міжнаціональна неприязнь зростає. Однак європейська політика продовжує спрямовуватися на збільшення числа мігрантів в Європі, породжуючи напруженість в освітньому середовищі. Зауважимо, що така напруженість невисока по відношенню до представників

інших європейських регіонів, проте досить інтенсивна по відношенню до представників неєвропейських культур[388].

Друга проблема, яка впливає на розвиток сучасної вищої освіти, полягає в стрімкому старінні населення Румунії і всієї Європи в цілому, такий процес і викликає зростання міграції. Європейський уряд повинен розширювати міграційні потоки, незважаючи на невдоволення європейців[358]. Слід зазначити, що основна міграція йде з тих країн, в яких політична ситуація настільки важка, що проблема міграції в Європу продовжує ускладнюватися. Це впливає на появу безлічі питань у сфері освіти. Серед них ми можемо виділити проблему утримання планки освітнього рівня, оскільки в Європі він значно вищий, ніж у багатьох інших країнах. Одночасно з цим європейські держави приймають такі освітні програми, які базуються на розвитку високотехнологічних галузей, приводячи тим самим до появи необхідності підвищення якості освіти та розвитку професійної компетенції. Європа претендує на те, щоб стати регіоном з економікою, яка досягає рівня економіки США та Японії. Це призводить до підвищення вимог до освітнього рівня[389].

Важлива проблема полягає в масовому включенні мігрантів в освітню систему[187]. Проблема міжкультурної взаємодії і мультикультуралізму виходить на перший план в контексті взаємодії з прийнятою культурою в приймаючій країні. А фундаментальна проблема представляється в інтеграції мігрантів в освітню систему на різних її етапах. При цьому різні країни не мають єдиної думки з приводу того, що є інтеграцією, яка її ступінь та які відносини повинні бути при побудові взаємодії між суспільством та меншинами щодо їх мови і культури. Розумне рішення проблеми в тих країнах, для яких характерна давня традиція міграції, наприклад, Великобританія чи Франція. Навіть ці держави знаходяться в пошуку вирішення зазначених проблем[178].

Звідси випливає третя проблема, яка турбує уряди європейських країн. Вона полягає в зниженні освітнього рівня. Крім того, що є проблема

відсутності бажання продовжувати навчання після досягнення обов'язкового рівня. Так студенти після 16 років не хочуть продовжувати свою освіту навіть на рівні бакалаврату. Сьогодні понад 150 мільйонів європейців не отримують навіть середньої базової освіти.

У 2017 році статистичним бюро Європейського союзу Eurostat було опубліковано звіт про стан освіти в країнах Євросоюзу щодо вимог програми Europe 2020 strategy.

Так, у 2019 році населення Євросоюзу у віці від 30 до 40 років, які мають вищу освіту, становить 36%, тоді як в 2010 році їх було 34%, а в 2005 - 28%. Людей цієї вікової категорії, які не мають середньої освіти, стало менше і їх частка становить 13%, при тому, що в 2010 році їх було 14%, а в 2005 - 16%. Зауважимо, що до 2022 року стоїть мета знизити рівень кількості тих людей, які проживають в країнах Євросоюзу, які мають тільки початкову освіту до 10%.

Відзначається, що серед країн з найнижчою часткою у віковій групі від 30 до 34 років, які мають вищу освіту, виділяється Італія з 21,7%, Румунія з 21,8% і Мальта - 22,4%, а найвищою стала Ірландія з 51%, Кіпр з 49,9%, Люксембург з 49,6% і Литва з 48,7%.

За даними звіту ми можемо зробити висновок, що вісім держав Євросоюзу вже досягли цілей, які ставить програма Europe 2020 strategy, серед них ми називаємо Данію, Кіпр, Латвію, Литву, Люксембург, Нідерланди, Фінляндію і Швецію[173].

Цікавим фактом є те, що вікова група від 30 до 34 років, якій характерна наявність вищої освіти, в країнах Євросоюзу, має більш високу частку жінок, ніж чоловіків (40% і 31,6% відповідно). При цьому найбільший розрив між чоловіками та жінками спостерігається в Естонії, Латвії та Словенії.

Слід зазначити, що, починаючи з 2005 року, найвищий приріст в цій віковій групі, яка має вищу освіту, відзначається в Латвії, яка з 18,5% в 2005 році збільшився до 37% в 2019 році, Чехії - з 13% до 25,6% і Румунії з 11,4%

до 21,8% відповідно. Для порівняння, статистика в провідних країнах Євросоюзу наступна: Німеччина[209] в 2005 році мала частку людина віку 30-34 років з вищою освітою в 26,1%[197], а в 2019 році показник зріс до 31,9%, у Франції з 37,7% до 43,6%, у Великобританії з 34,6% до 47,1%.

Якщо аналізувати групу людей, які не мають середньої освіти, то сама низька частка спостерігається в Словенії і становить 4%, а найвища в Іспанії - 25%. У 2019 році вікова категорія від 18 до 24 років, яка не має середньої освіти, представлена найнижчою часткою в Словенії - 4%, Словаччини - 5,3%, Чехії - 5,5% і Польщі - 5,7%. Найвища, як уже зазначалося, в Іспанії, далі йде Мальта з 22,6% і Португалія з 20,8%.

Відзначається, що дев'ять країн Євросоюзу вже змогли досягти цілей, які поставлені програмою Europe 2020 strategy щодо частки населення, які мають найнижчий рівень освіти. Сюди слід віднести Чехію, Данію, Латвію, Литву, Люксембург, Австрію, Словенію, Словаччину та Швецію. Знову ж жінки показують меншу частку серед малоосвічених верств, в порівнянні з чоловіками, 11% жінок і 14,5% чоловіків. Така особливість спостерігається в усіх країнах Євросоюзу, за винятком Болгарії[390].

Що стосується найвищих темпів зниження малоосвічених верств серед населення, починаючи з 2005 року і по 2019, то його демонструє Португалія, показуючи з 38,8% в 2005 році до 20,8% в 2019. Вивчаючи показники провідних країн Євросоюзу, то в Німеччині цей показник з 13,5% в 2005 знизився до 10,5% в 2019, у Франції з 12,2% до 11,6%, а у Великобританії з 11,6% до 13,5%. Примітним є те, що за останній час в Великобританії спостерігається погіршення ситуації і зростання частки малоосвічених верств населення.

Слід зазначити, що програма Europe 2020 strategy передбачає збільшення до 2020 року частки населення країн Європи людей, які отримали вищу освіту до 40%, і зниження малоосвічених до показників менше 10%. Однак на сьогоднішній день, тенденція така, що можна будувати прогнози щодо невиконання поставленої норми деякими країнами Євросоюзу, серед

яких виділяють Болгарію, Латвію і Румунію по обом названим показниками[174].

Незважаючи на це, проблема зниження освітнього рівня в багатьох країнах Євросоюзу все ж вирішується. І порівнюючи ситуацію з 2005 роком, наприклад, можна сказати, що спостерігаються позитивні тенденції, коли початкова та середня освіта в Європі стала загальною, а вища перестала бути елітарною та доступною тільки для університетського кола людей.

Не менш важлива проблема сфери освіти в Європі є наявність слабкого зв'язку між освітньою системою та професійною сферою[65]. Так, в закладах вищої освіти спостерігається тенденція до ізолювання себе від суспільства та його існуючих потреб, положень на ринку праці та заявок роботодавців. Причиною тому стає бажання створити для вищої освіти особливе ставлення, не знижуючи освітню планку. Це призводить, в свою чергу до того, що університети займаються освітою для освіти, а наукою для науки. Особливо таке становище спостерігається в університетах з багатовіковими традиціями, які є ровесниками європейської державності[321]. Країни, в яких переважає ідея традиційної освіти, в яких педагог не виступає як транслятор інформацією і її джерело, а вважається швидше носієм знань, таке проблемне становище спостерігається найбільше.

На нашу думку, це пов'язано з тим, що університети хочуть врятувати науку та освітній рівень. Однак на практиці це призводить до неузгодженості освітньої системи та ринку праці. Тим самим основна задача тут повинна полягати в налагодженні більш тісного зв'язку між підприємствами та освітніми установами, а так само розширення застосування нових технологій в освітньому процесі, які дозволять досягти відповідності сформованих компетенцій швидкоплинних потреб сучасного суспільства[198].

Зокрема, проблема в сфері освіти Румунії та всіх країн Євросоюзу полягає в переорієнтації професорсько-викладацького складу. У зв'язку зі змінами всієї системи освіти, відбуваються так само зміни в вимогах до викладачів. Так, сьогодні сучасний румунський викладач повинен брати до

уваги наявність домінування нових технологій та розширення знань, враховувати стирання кордонів між окремими галузями знань та освітніми дисциплінами, розширювати співпрацю та брати участь в груповому рішенні проблем[175].

З такої точки зору, можна сказати, що викладачі стають у домінуючу позицію в освітньому процесі та отримують набагато більше функцій, оскільки від них залежить майбутнє освітньої системи та всього суспільства. У зв'язку з цим уряду Румунії необхідно враховувати особливу роль викладачів і тим самим надавати їм більше гарантій.

В останні роки можна спостерігати падіння професійного рівня викладачів в Європі. Тим самим представляється небезпечним втрата викладачем свого значення, і становлення його кимось на кшталт робочого в освітній сфері, оскільки найчастіше викладачі стикаються з перешкодами з боку адміністрації в реалізації їх творчих проєктів, на користь виконання обов'язків адміністративного характеру.

Таким чином, підбиваючи підсумок наявних проблем в освітній сфері країн Євросоюзу в загальному, і Румунії зокрема, можна припустити, що найбільша заклопотаність урядів різних європейських країн відноситься до пристосування освітньої системи до швидко змінюваних умов сучасності. Європейське суспільство не встигає за швидкістю змін, які до того ж протікають нелінійно та послідовно, а характеризуються зигзагоподібною лінією протягом усього минулого століття. Сьогодні суспільство схильне до зростання плюралістичності, ускладнення взаємозв'язків, зниження впевненості та стабільності, руйнування стереотипів про моральний фундамент освіти, відповідно до якого раніше будувалося життя населення країн Європи[391]. Наслідком цього стало руйнування основ європейської освітньої системи, в якій до того ж намітилася криза, що відноситься скоріше до визначення власних цілей подальшого розвитку.

Тим самим нові реалії розвитку сучасної вищої освіти призводять до необхідності створення адекватної та своєчасної реакції з боку країн

Євросоюзу на виклики XXI століття, які створюють принципово нову ситуацію в сфері освіти в університетах.

Вже на сьогоднішній день, ми бачимо суттєві зміни в сфері розвитку вищої освіти Європи. В першу чергу це відноситься до процесу інтернаціоналізації освіти, яка проявляється у вигляді зростання кількості студентів у зарубіжних закладах вищої освіти, в обміні викладачів та дослідників. Так само інтернаціоналізація освіти полягає в використанні зарубіжних програм, навчальної літератури та телекомунікаційних джерел інформації. Разом з тим спостерігається тенденція використання міжнародних процедур акредитації та різні види між університетського співробітництва в країнах Європейського союзу.

Другим аспектом, який говорить про позитивний розвиток системи вищої освіти на сьогоднішній день, є зростання конкуренції університетів різних країн Європи, в тому числі і Румунії, на світовому ринку освітніх послуг.

Третій позитивний момент полягає в розвитку тенденції, в результаті якої освіта підпадає під вплив з боку нових імперативів економічного розвитку, що є наслідком глобалізації. Така обставина зумовила появу необхідності до створення міжнародної системи ліцензування, сертифікації та акредитації, яка спрямована на забезпечення якості професійної підготовки, враховуючи при цьому зростання міграції фахівців між країнами.

Крім того, подальший процес лібералізації світової торгівлі призводить до входу сектора освіти в сферу міжнародного правового регулювання з точки зору надання транснаціональних послуг. Основний принцип цього регулювання полягає в наданні закордонним провайдерам освіти умов доступу на внутрішній ринок будь-якої Європейської країни, аналогічний тим, які представлені в національних установах та інститутах. Однак даний принцип на сьогоднішній день тільки закріплюється в національних законодавствах та знаходиться в перспективі становлення і розвитку.

Ще одним важливим аспектом розвитку вищої освіти сьогодні є зміна ролі держави в галузі освіти[287]. Так, багато країн віддають перевагу політиці делегування, передаючи університетам права та повноваження в більшій мірі, ніж раніше. Така обставина дає можливість розвитку більш акцентованого ринкового підходу в освіті в цілому, сприяє зростанню конкуренції і скорочує бюджетне фінансування, тим самим стаючи сильним мотиватором для університетів проявляти активність за межами не лише своєї країни. Також, зростаюча роль інформаційних технологій дозволяє підсилити цей процес.

Зазначені фактори говорять про те, що в перспективі фаза формування європейського ареалу вищої освіти перейде на новий етап свого розвитку, тим самим вийшовши на якісно інший рівень освітніх послуг, які відповідають суворим та нагальним вимогам Болонського процесу.

2.3. Аналіз сучасного стану державного управління підготовки кадрів вищої школи в Україні

Для розвитку сфери вищої освіти в Україні важливою необхідністю є формування професійної компетентності кадрів та керівних кадрів закладів вищої освіти в період інноваційних змін, а також підвищення їхнього профільного рівня. Основу підготовки та підвищення профільного рівня забезпечує тільки спеціальна освіта. Одну із важливих ролей у даному аспекті відіграє підготовка фахівців державного управління у сфері освіти та управління закладом вищої освіти. Це стосується керівних кадрів сфери освіти на районному, міському та регіональному рівнях та керівників закладів вищої освіти для яких основне завдання полягає у забезпеченні реалізації державної освітньої політики.

Новітня модель кадрової політики вищої школи являє собою статичну систему, яка орієнтована на збереження та продовження усталених практик, порядку присвоєння наукових ступенів, а також вчених звань. Така модель

формує в вищій школі дух закритості та конформізм, а також низьку мобільність викладачів та кулуарність.

При статичній моделі кадрової політики викладач вищої школи не намагається максимально викладатися на протязі всієї своєї академічної кар'єри. При досягненні якогось відповідного рівня у вигляді наукового ступеня або ж вченого звання викладач не завжди намагається здійснювати далі свій науковий ріст, а просто імітує роботу в плані нових якихось результатів в науково-педагогічній роботі.

Для статистичної моделі кадрової політики характерним є орієнтація на пошук мак сильної повноти вимог до кандидатів на вчені звання та наукові степені. При зміні таких вимог на протязі певного періоду не відіграє роль при сприйнятті наукових степенів та вчених звань, котрі отримувались в різні періоди. Документи про присвоєння вчених звань та наукових степенів в такій моделі розглядаються як незмінні цінності. При наявності таких документів вирішуються відповідні кадрові питання у вищій школі.

При такій моделі викладача вищої школи можна вважати не активним суб'єктом дії, а більше пасивним реципієнтом. У віці до 40 років викладачеві вищої школи все менше виникає бажання працювати як самостійний суб'єкт, при цьому він все більше намагається виконувати роль інструменту дії. Найефективнішим способом поведінки при статичній моделі кадрової політики може бути пасивність, а також винайдення компромісу з існуючими практиками. Тим поведінки викладача вищої школи в даній моделі можна визначити як пристосованість.

Сьогодні кадрову політику вищої школи назвати успішною досить складно. Неефективність такої політики визначається декількома причинами, а саме: відсутністю стратегії розвитку, реформування вищої освіти та нерозумним визначенням завдань щодо кадрової політики.

Сьогодні багато науковців займаються дослідженням питань підготовки фахівців за профільним рівнем «магістр». Зокрема, В. Кремень наголошує про важливість створення системи саморозвитку кожної

особистості, котра буде методично забезпечена та буде вказувати на необхідність навчання фахівців з управлінської освітньої діяльності на різних рівнях. На думку В. Кременя, у сучасних умовах інноваційні функціональні можливості фахівців управління потребують змін в області забезпечення якісної вищої освіти та професійної підготовки, а також при управлінні якістю навчальних програм, при методиці викладання та діагностиці професійних якостей спеціалістів всіх категорій тощо.

Керівниками закладів вищої освіти недержавних форм власності призначаються їхні власники, а також уповноважені ними органи з погодженням відповідних місцевих органів управління освітою. Керівники закладів вищої освіти здійснюють свою діяльність на основі положення та статуту відповідного закладу. Відповідно до чинного законодавства педагогічну діяльність здійснюють працівники з високими діловими та моральними якостями, які мають освіту відповідну спеціальності та професійно-практичну підготовку, стан здоров'я яких дозволяє виконувати службові обов'язки. В закладах вищої освіти третього та четвертого рівнів акредитації педагогічну діяльність здійснюють науково-педагогічні працівники. Згідно переліку Кабінету Міністрів встановлюється кількість посад наукових та науково-педагогічних в закладі вищої освіти.

Щороку проводиться конкурсний набір на роботу науково-педагогічних працівників, котрі в подальшому укладають трудовий договір чи контракт.

Через встановлений проміжок трудової діяльності, педагогічні та науково-педагогічні працівники підлягають атестації, по результатам якої визначається їх відповідність займаній посаді, рівню кваліфікації, надається відповідна категорія та педагогічне звання. Міністерством освіти і науки України затверджений порядок проведення атестації наукових та науково-педагогічних працівників.

Для присудження категорій та педагогічних звань для науково-практичних працівників встановлений порядок, котрий визначається

Кабінетом Міністрів України. Під час атестації рішенням атестаційної комісії працівник може бути звільнений з роботи в порядку, що встановлений законодавством.

До педагогічних працівників в системі вищої освіти можна віднести осіб, котрі за основним місцем роботи в закладах вищої освіти першого та другого рівнів акредитації займаються професійною педагогічною діяльністю. Що стосується поняття науково-педагогічних працівників, до них варто відносити осіб, котрі за основним місцем роботи у закладі вищої освіти третього та четвертого рівнів акредитації займаються професійно педагогічною діяльністю та паралельно науковою та науково-технічною діяльністю.

Наукову та науково-технічну діяльність науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти третього та четвертого рівнів акредитації здійснюють на основі Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Згідно чинного законодавства наукові та науково-педагогічні працівники користуються правом:

- захисту своєї честі та професійної гідності;
- правом вільного вибору засобів та методів навчання в межах закладу вищої освіти;
- веденням наукової роботи в закладі вищої освіти усіх рівнів акредитації[240];
- брати участь у громадському самоврядуванні;
- вести індивідуальну педагогічну діяльність[241];
- підвищувати свою кваліфікацію, здійснювати перепідготовку в закладах, в організаціях та в установах, які надають такі послуги.

Одночасно з цим наукові та науково-педагогічні працівники зобов'язані:

- займатися постійно підвищенням свого професійного рівня, педагогічної майстерності, загальної культури;

- створювати умови для якісного засвоєння студентами, курсантами, слухачами, стажистами, аспірантами навчальних програм, котрі відповідають обов'язковим вимогам змісту, рівня та обсягу освіти, сприяють розвитку здібностей навчаємих[238];

- постійно особистим прикладом та настановами прививати повагу до принципів загальнолюдської моралі, а саме: правди, патріотизму, гуманності, працелюбності, поміркованості та інших;

- прищеплювати молодому поколінню любов та повагу до батьків, жінок, старших за віком, національних традицій та звичаїв, історичних та культурних цінностей нашої держави, її державного та соціального устрою, дбайливе ставлення до історичної та культурної спадщини, а також природи України;

- підготовлювати студентів до життя в дусі взаєморозуміння, злагоди, миру з усіма народами, національними, етнічними та релігійними групами[239];

- під час спілкування дотримуватися педагогічної етики та моралі, поважати гідність студентів;

- завжди бути на захисті молоді від будь-якого фізичного та психічного насильства, вести пропаганду проти вживання алкоголю, наркотиків та інших шкідливих звичок.

До функцій держави, щодо забезпечення гарантій науковим та науково-науково-педагогічним працівникам можна віднести:

- правовий, соціальний та професійний захист;
- не рідше одного разу на п'ять років підвищення кваліфікації;
- згідно з чинним законодавством призначення та виплата пенсій[348];

- встановлення надбавок та посадових окладів за наукові ступені та вчені звання;

- нарахування науковим та науково-педагогічним працівниками надбавок за вислугу років щомісяця у відсотках до посадового окладу в залежності від стажу педагогічної роботи;
- виділення коштів у вигляді щорічної грошової винагороди науковим та науково-педагогічним працівникам в розмірі одного посадового окладу за зразкове виконання службових обов'язків та сумлінну працю;
- надання допомоги на оздоровлення в розмірі місячного посадового окладу з відбуттям у щорічну відпустку;
- встановлення посадових окладів науковим та науково-педагогічним працівникам в закладах вищої освіти на рівні подвійної середньої заробітної плати працівникам промисловості тощо.

У відповідності до рівня інфляції двічі на рік проводиться перерахунок заробітної плати науковим та науково-педагогічним працівникам з щоквартальною індексацією. Згідно чинного законодавства, у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, затверджуються схеми посадових окладів науковим та науково-педагогічним працівникам, а також їх підвищення посадових окладів (індексація).

Для визначення потреби у наукових та науково-педагогічних працівниках органи управління освітою таким дослідником як Т.С. Вакуленко були організовані моніторинг та прогнозування, котрий наголошує, що є тенденція до появи так званих «прихованих вакансій», які заповнюються за рахунок працівників пенсійного віку, а це більш ніж 14%, а також студентами старших курсів закладів вищої освіти. Все це вказує на неефективну кадрову політику органів управління освітою. На сьогоднішній день значно зменшилася кількість наукових та науково-педагогічних працівників віком до 30 років, якщо у 2001 році цей показник був на позначці 22,5%, у 2007 році 18,8 то у 2018 становить 15,4%. Це зумовлює роботу в напрямку залучення молодих фахівців в заклади вищої освіти для наукової та педагогічної роботи.

В залежності від рівня акредитації закладу вищої освіти формується структура та підпорядкування, обсяги підготовки фахівців за напрямками та спеціальностями. Так в закладах вищої освіти третього та четвертого рівня акредитації до складу структури кадрового забезпечення варто включати науково-педагогічних працівників за посадами: ректор, проректора, декани, завідувачі кафедр, професори, доценти, старші викладачі, викладачі[349]. Вибір проводиться на конкурсній основі. В першу чергу звертають увагу на наукові ступені або вчені звання, а також наявність магістратури, аспірантури та докторантури. Відповідно до статуту вищого навчального закладу таким особам, як правило, висуваються додаткові вимоги.

Через кожні п'ять років наукові та науково-педагогічні працівники проходять атестацію. По результатам якої визначають відповідність працівника займаній посаді, присвоюють категорії, педагогічні звання. В разі позитивного рішення працівник може претендувати на підвищення в посаді, а якщо негативне рішення – це може слугувати підставою для звільнення з посади в порядку, котрий регламентований законодавством. Для проведення атестації приймається рішення відповідним уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти та науки. Рішеннями Кабінету Міністрів України встановлений перелік кваліфікаційних категорій та педагогічних звань для наукових та науково-педагогічних працівників, а також порядок їх присудження[350].

Якщо розглядати кадрову ситуацію в Україні, варто зазначити, що на неї позитивно впливають наступні фактори[61]:

- постійне оновлення нормативно-правової бази підготовки, функціонування, перепідготовки та підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних кадрів;
- зменшення адміністративного та бюрократичного тиску на працівників;
- сприяння розвитку професійних товариств, асоціацій, спілок, котрі беруть участь в формуванні освітньої політики в державі;

- міжнародне співробітництво з закладами вищої освіти, органами управління європейських країн;

Проблемність кадрової ситуації у сфері освіти полягає в тому, що вона носить системний характер, часто однозначний та суперечливий. До таких проблемних питань можна віднести наступні[72]:

- зниження суспільного престижу науково-педагогічних професій;
- фізичне старіння наукових та науково-педагогічних кадрів;
- перехід молодого та перспективного покоління у комерційні структури або виїзд за кордон;
- низьке матеріально-технічне та науково-інформаційне забезпечення наукової та науково-педагогічної діяльності, тобто обмежена можливість використання сучасної, наукової та методичної літератури, а також професійного спілкування;
- зневіра в підтримці зі сторони держави у розвиток сфери освіти та зниження значимості морально-психологічного чинника.

Особлива увага зараз приділяється проблемі змісту підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. Якщо дивитися в історію, варто зазначити, що саме в XIX столітті при слабкій педагогічній підготовці науково-педагогічних кадрів виникли інститути при університетах, вже на початку XX століття виникають педагогічні кафедри в усіх університетах. В період становлення інституту аспірантури була закладена фундаментальна структура програми підготовки аспірантів, котра включала в себе наступні компоненти: соціально-економічні, спеціальні, педагогічні дисципліни, дві іноземних мови, виробничу та педагогічну практику та науково-дослідницьку роботу. В подальшому тільки змінювався в основному зміст кожного компонента програми, на нього впливали динаміка різних зовнішніх факторів та установи влади. Не дивлячись на це все, в системі підготовки науково-педагогічних кадрів можна виділити ряд проблем:

- незрозумілі формування професійних вимог;

- відсутність кваліфікаційної характеристики науково-педагогічних кадрів;
- невідповідність атестаційних вимог змісту підготовки.

Як приклад, випускники аспірантури повинні виконати аспірантський індивідуальний план та скласти кандидатські екзамени, кандидати наук – захистити дисертацію доктора філософії, доктора – захистити дисертацію доктора наук. В наслідок, виконання змістової освітньої частини навчання ставало формальним та не атестаційним елементом.

Раніше зміст програми підготовки науково-педагогічних кадрів формувався не на основі кваліфікаційних вимог, котрі не були основані на законодавчому оформлені, а виходили з ідеологічних, соціально-економічних та науково-виробничих потреб розвитку суспільства.

Ще однією невирішеною проблемою для розвитку системи підготовки науково-педагогічних кадрів залишається проблема її організаційних форм. Їхня різноманітність не тільки підвищувала якість підготовки науково-педагогічних кадрів, але й створювала додаткові труднощі для її функціонування. Різноманітність привела до дискретності, локальності підготовки науково-педагогічних кадрів, до замилювання вимог щодо її різних рівнів.

Основною формою підготовки науково-педагогічних кадрів, після закінчення закладу вищої освіти, завжди була самостійна робота[336]. Проте вона не допомагала вирішити проблему швидкого та повного задоволення постійно зростаючих запитів університетів у професорах та викладачах. Якщо розглядати в цілому, варто зазначити, що для підготовки науково-педагогічних кадрів характерним на сьогодні є наявність різноманітних форм. Можна виділити наступні форми:

- закордонне стажування;
- навчання в педагогічних закладах вищої освіти;
- навчання в інституті академічних вихованців.

На початку ХХ століття завдяки накопиченому досвіду були відпрацьовані дві основні інституційні організаційні форми, а саме: інститут професорських стипендій та приватдоцентство, перший з яких продовжував функціонувати в перші роки радянської влади. Далі в системі підготовки науково-педагогічних кадрів відбулися зміни[337]. З'являється інститут наукових працівників та Інститут червоної професури, котрі потім плавно перейшли в аспірантуру. Окрім цього також існував інститут практикантів, працювала система прикомандирування наукових працівників до Академії наук для завершення написання докторських дисертацій.

Як результат, в радянський період вже існувало шість організаційних форм, котрі відповідали кожному ступеню підготовки науково-педагогічних кадрів. Зокрема, виділяли етап підготовки до ступеню кандидата наук – очна та заочна аспірантура та здобувачі, етап підготовки до ступеня доктора наук – докторантура та переведення кандидата наук на посаду наукового співробітника, етап підготовки претендента в аспірантуру – інститути стажистів-дослідників та стажистів-викладачів. Багато з цих етапів мали низьку ефективність або спрощувались та відмирили самі по собі, а деякі продовжують існувати по наш час, проте без відповідного науково-методичного забезпечення[338].

Із проведеного ретроспективного огляду варто зробити ряд важливих висновків, а саме:

- вітчизняна система підготовки науково-педагогічних кадрів оснований на великому досвіді функціонування та реформування. При цьому її завданнями реформування було намагання вирішити проблему попереднього етапу, а також вирішити певні протиріччя між метою, формами та змістом підготовки[218];

- система підготовки викладачів підкреслювалась необхідністю здійснення власної педагогічної складової, тобто на протязі всього розвитку від навчання на педагогічних факультетах та в педагогічних кружках, при обов'язковому вивченні усіх дисциплін під час навчання в аспірантурі. Це

говорить про те, що зміни вимог до кандидата наук або згідно загальноєвропейських положень до доктора філософії, що пов'язані зі збільшенням освітньої складової його підготовки не є таким вже нововведенням, а скоріше за все забутий, але традиційний вітчизняний досвід;

- дана система завжди використовувала різноманітні організаційні форми[339]. Саме тому варто вивчати дані форми, проводити аналіз відмови від тих чи інших форм, модернізувати існуючі форми та пропонувати цей досвід колегам по Болонському клубу.

Сучасні перетворення системи післяуніверситетської підготовки проходять в умовах структурно-змістовного переходу вищої школи від масово-репродуктивної до індивідуальної та професійної, багаторівневої підготовки та її інтеграції у єдиний європейський освітній простір[58]. Відмінністю для нашого часу є зміни в характері освіти, котрі орієнтовані все більше на «вільний розвиток людини», високу культуру, творчу ініціативу, самостійність, конкурентоздатність, мобільність, а це в свою чергу потребує нового якісного підходу до формування майбутнього професіонала, та в свою чергу відповідно викладача.

Для сьогодення важливим завданням кадрової політики вищої школи є можливість переходу від статичної моделі до динамічної. Для цього необхідними факторами будуть: прозорість закладів вищої освіти при рішенні кадрових питань, достатня мобільність викладацького складу, відхід від інститутоцентризму, зменшення контролю та опіки викладацького складу зі сторони центральних органів виконавчої влади, забезпечення достатності в оцінці надійності та прозорості процедур, котрі застосовуються під час реалізації кадрової політики в ЗВО[219].

Заклади вищої освіти мають право визначати усі вимоги, які висуваються до викладацького складу. Цей перелік вимог формується завдяки основним положенням, котрі формуються центральними органами

виконавчої влади. Сучасний викладач повинен підпорядковуватися такій інституції та усім виставленим до нього вимогам.

Що стосується динамічної моделі реалізації кадрової політики, то вона повинна виходити за межі фізичного суб'єкта, котрий отримує можливість для власної ініціативи та використовує весь свій власний потенціал, задля обґрунтування можливості займатися викладацькою діяльністю та проводити дослідження в ЗВО. Основним моментом в такій моделі буде не відповідність формальним вимогам кандидата у викладачі, а його перспектива в плані пропозицій, з якими він приходить в ЗВО[340].

Для забезпечення якості кадрової політики закладів вищої освіти необхідно адекватно реагувати на внесені пропозиції. При динамічній моделі ми можемо говорити про спроможність потенціалу ЗВО дотримуватися тієї або ж іншої перспективної пропозиції.

Щоб можна було розбудувати динамічну модель кадрової політики необхідні попередні заходи, котрі можна сформулювати у вигляді рекомендацій, а саме:

- необхідне спрощення існуючої ієрархічної моделі науково-педагогічного суспільства, яка досить тісно взаємодіє зі статичною моделлю кадрової політики сьогодні у вищій школі. Буде нерозумно здійснювати перехід до динамічної моделі, коли буде існувати теперішня модель, котра передбачає собою досить складну процедуру присвоєння вчених звань, а також дворівневу систему наукових ступенів;

- проведення ефективної кадрової політики вищої школи повинна базуватися на національній системі забезпечення якості вищої освіти. Саме такий підхід повинен бути визначальним при прийнятті будь-яких рішень, котрі ухвалюються стосовно кадрової політики взагалі у вищій школі. Якраз при підготовці Порядку присвоєння вчених звань варто застосовувати даний підхід, а також при ухваленні рішень, які б привели до відмови цього Порядку. Будь-яке рішення, котре приймається стосовно кадрової політики у вищій школі визначається спроможністю забезпечити якість вищої освіти

суб'єктами національної системи настільки надійно, що буде гарантований результат виконання;

- варто остаточно відмовитися від практичного формування формалізованих вимог до науково-педагогічних кадрів та виставляти претензії до повноти таких вимог. Краще проводити пошук оптимальних вимог до викладацького складу вищої школи, котрі висувають та контролюють центральні органи виконавчої влади, а також здійснювати перехід до моніторингу процесів реалізації кадрової політики у вищій школі.

- під час перехідного періоду доцільним буде проведення конкурсів за заміщення посад науково-педагогічних працівників в закладах вищої освіти;

- при проведенні конкурсу на заміщення науково-педагогічних посад в ЗВО насамперед необхідно враховувати пропозиції кандидата та їх перспективи реалізації в найближчі п'ять-десять років;

- завдяки проведенню конкурсу на заміщення науково-педагогічних посад в ЗВО необхідно оцінювати не самого кандидата, а повний перелік його пропозицій. Повний перелік пропозицій не обмежується лише умовами конкурсу, а повинен формуватися особисто кандидатом, та містить в собі усі переваги та підтвердження того, що даний працівник може претендувати на викладання та проведення досліджень в конкретному ЗВО. В такий список доробок входять навчально-методичні та науково-дослідні розробки, котрі кандидат буде впроваджувати в життя продовжуючи працювати в закладі вищої освіти;

- накопичені здобутки кандидата на заміщення посади науково-педагогічного складу в ЗВО можуть лише слугувати підґрунтям для визначення його спроможності до подальшого саморозвитку та досягнення майбутніх поставлених цілей, котрі він перед собою буде намагатися ставити. Проте все ж таки варто оцінювати перспективи кандидата та дослідника в майбутньому. Новітня кадрова політика в вищій школі повинна бути направлена на те, щоб змушувати викладача на постійне осмислення

власних перспектив в майбутньому, а не задовольнятися його сьогоднішніми науковими та дослідницькими результатами.

Ще одним важливим моментом є формування компетентного викладача закладу вищої освіти, котрий проходить навчання в магістратурі, аспірантурі та докторантурі, а також можлива перепідготовка або додаткова кваліфікація завдяки відповідним інститутам та факультетам. При цьому варто звертати увагу на основні етапи цієї підготовки, описуючи цілі та сутність кожного етапу.

Для першого етапу підготовки викладача характерним є професійний відбір та професійний підбір науково-педагогічних кадрів. В процесі цього етапу відбувається діагностика на професійну придатність, що є основною метою. При другому етапі підготовки визначається право на ведення професійної діяльності у вищих школах, а також отримання можливості на додаткову кваліфікацію викладача закладу вищої освіти в магістратурі та аспірантурі. Прикладом такого навчання може бути магістерська аспірантська підготовка або додаткова професійна перепідготовка в інститутах та на факультетах підвищення кваліфікації. Під час даного етапу характерним у формуванні викладача буде підготовка, котра включає до себе професійно-педагогічні знання, які складають основу теоретичної та прикладної діяльності викладача у закладах вищої освіти.

При наступному етапі професійної підготовки педагога вищої школи повинна бути професійна його адаптація, яка включає процес пристосування до даної діяльності[286]. Характерним для старту цього етапу буде пасивна та активна педагогічна практика під час професійного навчання, а також можливе проведення різного роду стажування та педагогічної діяльності на протязі першого року викладання у закладі вищої освіти.

Далі наступний етап професійної підготовки спонукає професійній готовності до діяльності у ролі викладача у закладах вищої освіти. Важливим фактором при цьому тут є формування професійної педагогічної компетентності педагога вищої школи, котра дасть можливість викладачу

визначити професійно-педагогічні компетентності та професійні якості з метою подальшого професійного виконання педагогічної діяльності[163]. Саме тому, щоб реалізувати таку мету варто вибрати компетентнісну модель викладача вищої школи. Для того, щоб зробити опис компетентнісної моделі майбутнього професіонала необхідна бінарна класифікація тільки тих компетенцій, котрі можуть формуватися в процесі підготовки викладача. А це можуть бути компетенції, які необхідно розбити на дві групи:

- універсальні, котрі включають в себе загальні, ключові та над профільні;
- професійні, в які входять предметно-спеціалізовані.

Модель викладача вищої школи включає в себе два основних компоненти. Для першого компонента – професійного, тобто це професійно-педагогічна компетентність, характерним є процес формування професійної компетенції та її реалізація в подальшій професійній діяльності. Для другого компонента – інваріантного, характерна функціональна грамотність фахівця. Функціональні інваріанти моделюють заповнення та збереження особистістю досягнутого рівня універсальної компетентності та його актуалізацію, а також реалізацію у суспільстві. Для них характерним є загальносуспільні якості дорослої людини та її культурний рівень, а також здатність до дій. В складі такого компоненту включені також інваріанти, які складають сферу діяльності з організації роботи колективу, планування роботи, системи управління якістю, рішення пізнавальних завдань, пошук нестандартних рішень. Завдяки таким компетенціям в даному компоненті утворюється певний фундамент, який дозволить викладачеві добре орієнтуватися в різного роду ситуаціях та бути завжди готовим до продовження досягнення наступного освітнього рівня, перекваліфікації, самоосвіти та самовдосконалення.

Завдяки підвищенню професійно-педагогічної компетентності та досягнення функціональної грамотності викладача можливо говорити про зростання професійно-кваліфікаційної мобільності[164]. Саме тому навчання

такого педагога в системі підвищення кваліфікації в такому напрямі дозволяє поширювати не тільки компенсаторну функцію, але й адаптивну та розвиваючу. В такому випадку навчання кваліфікованого викладача в такій системі переходить в ранг базового.

Для сучасної парадигми вищої освіти характерним є принципи підготовки та перепідготовки науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, при цьому базовим є компетентнісний підхід[22]. Серед таких принципів варто виділити наступні:

- в основі підготовки науково-педагогічного працівника вищої школи лежить принцип універсальності, функціональної грамотності, котра є базовою та утворює фундамент, який в подальшому сприяє розвитку у викладача гнучкості та орієнтації в різного роду ситуаціях, а також виробляє бажання до продовження освіти, перекваліфікації, до самоосвіти та самовдосконалення;

- при аналізі діяльності майбутнього науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти не варто охоплювати весь спектр його професійних та педагогічних функцій та посадових обов'язків. Необхідно визначати сфокусовані моменти діяльності, котрі можуть викликати проблеми, труднощі або невдачі;

- у визначенні професійно-важливих якостей науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти варто виділяти вміння в професійній діяльності, котрі важливі при вирішенні різного роду завдань, що стануть якраз параметрами для професійного відбору на педагогічну діяльність у вищій школі[93];

- при розгляді професійно важливих характеристик кожної особистості, котрі можливо розвинути завдяки навчанню та тренінгам, варто враховувати при розробці спеціальних навчальних курсів та практикумів, які подалі включати в навчальний процес підготовки та перепідготовки науково-педагогічних працівників вищої школи;

- при визначенні професійних якостей науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти, необхідно враховувати індивідуальний стиль діяльності, що може бути зважений при виборі конкретної предметної спеціалізації та подальшої професійної діяльності.

В новітній кадровій політиці у вищій школі необхідно виділити три нових принципи, або так звані підходи, які будуть основою такої політики. Кожен з таких принципів повинен бути протиставлений певному принципу або підходу, котрий сьогодні поставлений в основу та утворює теперішню кадрову політику в вищій школі.

До таких принципів варто віднести наступні:

- принцип максимальної довіри до наукового та дослідницького потенціалу закладу вищої освіти та особисто до викладача. При такому принципі відбувається протиставлення патерналізмові, котрий сьогодні має значний вплив на галузь вищої освіти, а також характер взаємовідносин держави та закладів вищої освіти. Завдяки принципу довіри відбувається передача відповідальності закладам вищої освіти права ухвалювати будь-які кінцеві рішення відносно кадрових питань. Держава повинна менше втручатися у питання кадрової політики, яку проводять ЗВО. Такі питання, котрі охоплювала держава щодо опіки викладачів, їхньої діяльності та тотального контролю необхідно відходити від таких принципів. Проте сам принцип максимальної довіри містить в собі не лише право ЗВО зловживати та нехтувати питаннями забезпечення якості освітнього процесу. Для запобігання такого зловживання необхідно проводити постійний моніторинг діяльності ЗВО в межах вітчизняної системи забезпечення якості вищої освіти, а також на основі моніторингу раціонально проводити розподіл фінансового забезпечення між закладами вищої освіти;

- для принципу розумної достатності або мінімалізму характерним є протиставлення сьогоденішнього підходу, котрий буде направлятися на збереження ієрархічної структури вищої школи, її ступенів, а також бар'єрів, які можливо подолати при виконанні надмірних вимог. Існуюча ієрархічна

модель вищої школи не проявляє максималістський характер, так як не усі виконуються вимоги та не досягається відповідні рівні розвитку такої моделі. Тому для спрощення такої моделі можливе застосування принципу розумної достатності, а саме відмова від дворівневої системи наукових ступені, а також практики присвоєння вчених звань. При такому принципі повинен вивільнятися потенціал викладача вищої школи, котрий направляється на викладацьку та на науково-дослідну його діяльність. Для викладача вищої школи сьогодні необхідно не лише показувати свою спроможність на досить високому рівні викладати свій предмет, але обґрунтовувати своє право на це в теперішньому конкурентному середовищі. Якщо брати межі ЗВО, то викладач повинен бути спроможним обґрунтовувати своє право брати участь у науково-дослідних програмах;

- якщо використовувати принцип плюралізму та процедурного підходу необхідно його протиставляти спробі універсалізувати вимоги до усіх науково-педагогічних працівників, де є можливість застосування повного переліку таких вимог, котрі являють собою критерії для визначення права на ріст по ієрархічним щаблям у вищій школі. Однак цей перелік вимог до науково-педагогічних працівників, потенційних доцентів та професорів залишається сумнівним та навіть несе в собі певну шкідливість. При процедурному підході ми відмовляємося від визначеного переліку вимог, який містить в собі претензії на універсальність та повноту.

Принцип плюралізму та процедурний підхід безпосередньо взаємодіє з принципами розумної достатності та принципом максимальної довіри. Заклади вищої освіти мають мати право на вибір процедур, опираючись при цьому на рекомендації освітніх установ, котрі мають право на визначення якості вищої освіти[315]. Такі установи при наданні рекомендацій щодо якості вищої освіти повинні звертати увагу на процедури, котрі спроможні забезпечити надійність проведення кадрової політики.

Основними процедурами, які стосуються практики організації проведення конкурсів на заміщення науково-педагогічних посад в ЗВО є

визначення повного переліку вимог до потенційного кандидата та прозорість і об'єктивність цього процесу.

На нашу думку такі переліки вимог можуть складатися під певного кандидата, а щоб цього не відбувалося, варто переходити на практику обґрунтування кандидатом свого права на можливість займати відповідну посаду. При цьому серед певної кількості кандидатів посаду віддати можливо тому, хто краще представить своє обґрунтування.

Підсумовуючи питання проведення конкурсів на заміщення науково-педагогічних посад працівниками, важливо зазначити, що саме публічне обґрунтування працівника повинне відігравати ключову роль при визначенні кандидатури в умовах конкуренції. Тому такі практики необхідно оцінювати та проводити їх моніторинг при провадженні кадрової політики в окремому закладі вищої освіти.

Виходячи із вище сказаного, зауважимо, що в нашій державі виникає достатньо суперечливих моментів щодо процедури присудження ступеня PhD (доктора філософії) та як його співвідносити з науковими ступенями кандидата та доктора наук. А в рамках євроінтеграції постає питання як цей ступінь призначати та зараховувати. Так як Україна рухається в сторону євроінтеграції та хоче буди членом Європейської зони, вона повинна виконувати вимоги, які виставляються до такого членства та впроваджувати затверджені їхні положення.

І як наслідок, при виконанні взятих на себе зобов'язань вчасно та якісно їх дотримуватися, то проблема реформування підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в нашій державі може вирішуватися позитивно. При цьому будуть виконуватися норми приведення цих рішень у відповідність до вищезазначених вимог, що забезпечить необхідність існування в Україні Вищої атестаційної комісії (ВАК України), яка направлена на виконання функцій атестації науково-педагогічних та наукових кадрів, присудження їм наукових ступенів, проте відсутня у більшості країн Європи. А також інституту присудження двох наукових

ступенів, таких як кандидат та доктор наук та вирішення проблеми співвідношення їх за європейським ступенем доктор філософії.

Багато українських науковців сходяться на думці, серед яких Ю.Л. Бошицький, Ю.С. Шемшученко, що існуюча структура ВАК України буде направлена на подолання корупції в системі вищої освіти, коли наукові ступені, інколи можуть присуджуватися за працю, яка за своїм змістом навіть не наближається до міжнародного рівня досліджень, а також не несе собою ніякого наукового підґрунтя. Така структура може виконувати роль «академічної поліції», котра намагається боротися з корупцією в сфері підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Однак серед більшості представників західноєвропейських закладів вищої освіти склалося негативне ставлення до структури ВАК, так як вони вважають, що за високий рівень підготовки фахівців у сфері науки повинні відповідати конкретні заклади вищої освіти, а не деперсоніфікована державна інституція. Також досить значну проблему в контексті вище сказаного становить наявність в національній системі вищої освіти двох наукових ступенів.

Для європейського розвиненого суспільства важлива компетентність співробітника, ніж його статус, а це не вимагає наявності двох рівнів наукових ступенів – доктора та кандидата наук[313]. Щоб займати посаду професора досить мати ступінь доктора філософії в окремій галузі науки. Ступінь доктора наук свідчить про те, що людина досконало знає свою дисципліну, опанувала наукову методологією та внесла вагомий внесок в окрему галузь науки. Такий ступінь можливо отримати при досягненні кваліфікаційного магістерського ступеня по закінченню навчання в дворічній докторантурі та захисті монографії.

Підсумовуючи вище зазначене, варто сказати, що без виконання відповідних зобов'язань та проведення відповідних змін у системі підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, питання про вхідження нашої держави в Європейську зону вищої освіти буде залишатися

відкритим. Лише завдяки реформуванню системи підготовки наукових кадрів та політична підтримка з боку вищого керівництва України, а також розробки простих та зрозумілих механізмів безперервного контролю та самоконтролю реформ в галузі вищої освіти, при забезпеченні достойного рівня фінансування та автономії закладів вищої освіти, можливо мати надію на покращення та зміцнення системи вищої освіти та підготовку кадрів вищої кваліфікації[91].

Сьогодні визначальним фактором неефективної кадрової політики в освітньому просторі нашої держави можна вважати відсутність якісної стратегії розвитку та реформування освітньої сфери. Усі питання, котрі стосуються кадрової політики приймаються окремо від розвитку системи забезпечення якості сфери вищої освіти. Якраз при визначенні якості повинна визначатися кадрова політика у вищій школі, однак цього не відбувається. Внаслідок, ефективність кадрової політики втрачається, так як вона існує сама по собі.

В новітній стратегії розвитку та реформування освітнього середовища повинен бути вектор направленості на розбудову такої вітчизняної системи, при якій усі інституційні суб'єкти мали можливість при взаємодії забезпечувати якість вищої освіти. І складовим елементом такої стратегії неодмінно повинна бути відповідна кадрова політика. Говорячи іншими словами, коли при побудові національної системи забезпечення якості вищої освіти, ми будемо розглядати кадрову політику окреме, це призведе до прийняття малоефективних, половинчастих та суперечливих рішень. Такі рішення будуть швидше виражати інтереси окремих груп або окремих осіб, чим бути складовими продуманої кадрової політики у вищій школі.

В останні роки кадрова політика у вищій школі України значно погіршилася, так як зміни проходять в умовах реального блокування розвитку системи забезпечення якості освітнього простору[92]. Наша держава намагається просуватися в європейське освітнє середовище, однак необхідно просувати тільки створену та розбудовану національну систему

забезпечення якості вищої освіти, тільки в такому разі можна говорити про інтеграцію в загальноєвропейську систему.

Сьогоднішні принципи, які лежать в основі кадрової політики у вищій школі, сприяють неадекватному визначенню завдань такої політики. В результаті такого підходу така причина веде до її неефективності. А вимоги які висуваються до науково-педагогічних працівників більше направлені на збереження сьогоденної кадрової політики, а не на якісні зміни. Підхід також залишається без змін, так як держава в особі МОН виставляє свої «порядки» та намагається все тримати під своїм контролем. Однак не розглядається ефективність такого контролю взагалі. Все зводиться до того, що формальні вимоги до науково-педагогічних працівників закінчуються мінімізацією часу при отриманні необхідних документів у вигляді довідок.

Для отримання відповідної посади доцента чи професора розглядається в більшості випадків його фінансова спроможність вирішити дане питання. Тому саме держава провокує та спонукає на такі рішення, чим сприяє корупції в системі вищої освіти[359].

Теперішня кадрова політика у вищій школі України направлена на пошук оптимального переліку вимог до головного суб'єкта навчального процесу, а саме викладача. Однак застосовуючи хибний підхід, шукати оптимальне рішення є не досить розумно. Такий оптимальний перелік вимог до педагогічного працівника визначають центральні органи виконавчої влади, а це є неможливим, що призводить до неадекватного вирішення завдання в галузі кадрової політики у вищій школі.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасні аспекти організаційно-правових механізмів державного управління вищої освіти в Україні

Під терміном освіта ми розуміємо певний направлений процес навчання та виховання на благо людини, суспільства та держави, що передбачає та констатує досягнення громадянина, який проходить навчання, за встановленими державою освітніми рівнями[191].

В Конституції України зазначено, що право на отримання освіти є одне з основних та беззаперечних конституційних норм громадянина України. А сам процес навчання та виховання супроводжується фактичними досягненнями навчаємих, тобто здобутком встановлених освітніх рівнів[102].

Таким чином, саме заклади вищої освіти в Україні слугують основними центрами підготовки фахівців для практичної діяльності в різноманітних областях економіки та соціальної сфери суспільства. Тому від якості підготовленості персоналу буде залежати нормальне функціонування усіх інститутів суспільства та формування соціальної держави. Для того, щоб готувати висококваліфікованих працівників, потрібно здійснювати цю підготовку у відповідності до визначених правил та стандартів, дотримання яких дозволить досягати високого рівня підготовки спеціалістів, тому що дані норми та стандарти встановлюються у відповідності до соціально-економічної ситуації нашої держави, яка існує на даний час та у сучасному суспільстві.

Слід зазначити, що політика держави в області системи освіти базується на деяких принципах, серед яких наступні:

- характер освіти більш гуманістичний, а у пріоритеті стоять загальнолюдські цінності, здоров'є та життя людини, свобода розвитку

особистості, виховання таких якостей, як повага до прав та обов'язків людини, любов до Батьківщини та сім'ї, до навколишнього середовища, до праці, набутті громадянської позиції;

- єдність освітнього та культурного простору, захист та розвиток культури нації, культурних традицій регіонів, особливостей розвитку багатонаціональної держави засобами системи освіти;

- загальний доступ до отримання освіти, а також адаптація системи освіти до рівнів та нюансів підготовки й розвитку майбутніх фахівців[317];

- характер освіти в муніципальних та державних освітніх закладах носить світську направленість;

- в освітньому просторі панує свобода та плюралізм[157];

- автономність навчальних закладів, при тому, що управління освітою має демократичний та державно-суспільний характер;

Зазначимо, що стосується державної політики, то вона направлена на виконання завдань держави в області освіти, на основі чого й будується освітня система[89]. Однією з основних складових такої політики є забезпечення єдиної позиції в основних питаннях освіти в цілому у державі, а також в поєднанні їх з регіональними (демографічними, національними) умовами разом зі здійсненням розвитку приватних структур освіти.

Важливим моментом щодо виконання задач державними органами в області вищої та післявузівської освіти є контроль якості освітніх послуг. Для цього у державі розроблені та встановлені державні освітні стандарти вищої освіти, акредитація закладів вищої освіти, а також ліцензування освітньої діяльності. Усі ці поняття тісно пов'язані з законодавчими громадянськими нормами, які становлять основу діяльності закладів вищої освіти.

Враховуючи вищесказане, слід відмітити, що саме еволюційний поступовий рух до зрозумілих досяжних цілей, які включають в себе й національні традиції, а також всебічне вивчення міжнародного досвіду, зможе привести до системності та логічності усіх процесів в освітньому просторі. Одночасно дане просування повинне бути постійним, якщо

відбуваються зміни, то реакція на них повинна бути своєчасною, тому що суспільство, яке розвивається досить динамічно, постійно потребує нових знань, навиків та умінь. Новітня передова технологія, методика або система, буде актуальна тільки сьогодні, а вже завтра вона стає застарілою, неактуальною та недопустимою, що веде в результаті до явної або скритої корупції[123].

Майже у всіх пострадянських державах та в Україні на сьогоднішній день формально створені процеси та процедури забезпечення освітніх послуг та контролю якості, що будувалися в умовах адміністративного управління.

Важливим моментом створення європейської системи освіти, є то, що вона, навпаки, формувалась в умовах природного вибору, коли вимоги до якості освіти висувались безпосередньо споживачами освітніх послуг, тобто студентами, роботодавцями та цілими галузями. На думку незалежних міжнародних спостерігачів, якість та ефективність закладів вищої освіти України досить низька з позиції інноваційних досліджень та вкладу в світовий банк знань.

В нашій державі для оцінки якості освіти створені окремі структурні підрозділи міністерства освіти та науки й державна інспекція закладів вищої освіти, в обов'язки яких входять наступні функції: моніторинг, ліцензування, акредитація (самого закладу вищої освіти в цілому, та окремо по освітнім спеціальностям), рейтингування, державна атестація випускників та інспектування даних закладів[55]. Всі зазначені процедури прописані в законі України про Вищу освіту. В даному законодавчому акті зазначено, що акредитація – це процедура надання закладу вищої освіти визначеного типу права здійснювати освітню діяльність, яка пов'язана з отриманням вищої освіти та кваліфікації відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також з дотриманням державних вимог до кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення[212].

Зацікавленість в акредитації на сам перед полягає в прерогативі самого закладу вищої освіти і є добровільною процедурою, проте це все умовно, так

як освітній заклад, що не пройшов акредитацію не в змозі отримати сертифікат та, відповідно, його випускники не отримують дипломи про освіту. Державна акредитація передбачає ряд етапів становлення оціночних процесів, проте вони різняться нормативно-правовою документацією, з якою можуть розібратися тільки вузькопрофільні фахівці в даній галузі. Також проглядається не відповідність деяких наказів Міністерства освіти України, що стосуються ліцензування, які відмінюють або підмінюють положення по акредитації. У зв'язку з інноваційними підходами постійно відбуваються зміни у нормативних ліцензійних вимогах[137]. Дана активність обумовлена політичними подіями у державі, такими як зміна влади та президентів, світові тенденції розвитку освітніх стандартів та оціночних процедур. Все це вказує на необхідність детального розгляду питань акредитації на сучасному етапі.

Відповідно до Закону України про Вищу освіту в системі освіти існує декілька рівнів акредитації закладів вищої освіти. Заклади першого-другого рівня акредитації мають право готувати студентів по спеціальності освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Освітні заклади, що відносяться до третього рівня ведуть підготовку спеціалістів по напрямку освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та «магістр». Заклади вищої освіти четвертого рівня готують спеціалістів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та «магістр» по усім спеціальностям, а також їм надане право на відкриття аспірантури та докторантури.

Національною рамкою кваліфікації проходить порядок затвердження освітньо-кваліфікаційних рівнів. Дані рівні свідчать про престиж навчального закладу, його професійну готовність до виконання тих або інших задач, його здатність надавати відповідні послуги.

Зазначимо, що у відповідності до різного часу акредитація різнилась своїми способами та методами[158]. Однак на сьогодні вона потребує особливої уваги у зв'язку з загостреннями розбіжностей між заявленим та дійсним, бажаним та існуючим. Питання акредитації загострене ще тим, що

закладу вищої освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, який визнаний готовим випускати визначений вид «продукту» надається певний ресурс, що відповідає різному рівню зарплати викладачам, різне бюджетне фінансування закладу в цілому. Саме тому боротьба за підвищення рівня акредитації навчального закладу досить серйозна, проте не завжди одержаний рівень відповідає реальному фактичному стану[213].

Якщо розглядати ситуацію десять років назад, то варто позначити, що процес акредитації закладів вищої освіти проводився формально та не був пов'язаний з профільним міністерством експертизи при спеціалізованих радах. На початку дані професійні експертні ради, які створювались та працювали при окремих навчальних закладах, виносили попереднє рішення відносно рівня акредитації. Згодом державна комісія по акредитації, базуючись на висновки експертів, виносила власне рішення. Однак навіть така зовні бездоганна система мала ряд недоліків. Як часто буває основою прийняття рішення є не об'єктивний аналіз, а просто небажання допустити конкурента із передмістя на ринок освітніх послуг. Таким чином склалася ситуація, коли одні вузькопрофільні спеціалісти залежали від інших, що породжувало меркантильне відношення між ними. В результаті на діяльність професійних рад надходили скарги, тому міністерство освіти просто закрило їх.

В подальшому була створена державна комісія по акредитації, що існувала при департаменті наукової діяльності та ліцензування міністерства, яка діє по сьогоднішній день. До роботи в даній комісії запрошуються фахівці з різних закладів вищої освіти. Проте, здавалось було винайдене оптимальне рішення, однак створена із спеціалістів різних закладів, ця комісія знаходиться під контролем міністерства. При даній ситуації така обставина знову породжує конфлікт інтересів[104]. Виходить один і той же державний орган, такий як міністерство, одночасно фінансує заклад вищої освіти та визначає його рівень акредитації, що вже саме по собі становить базу корумпованих не правових діянь.

Що стосується самої процедури державної акредитації, варто зазначити, що вона досить непроста, з великою кількістю таблиць та приписів та може складати об'єм від трьохсот до сімсот сторінок, із врахуванням додатків у вигляді документів закладу та копій різних стандартів. На ряду з цим, бувають випадки втрати даної справи, тому потрібно завчасно готувати два екземпляра документів. Також до експерта можливо необхідно приїздити не один раз, а декілька, при цьому добавляючи більш чіткі відомості, такі як завірені ксерокопії трудових книжок та дипломів співробітників закладу. В такому разі, при позитивному висновку спеціаліста, до закладу з перевіркою направляються експерти із акредитаційної ради, тобто колеги із інших навчальних закладів та надають свої висновки. Далі представник даного закладу звертається до спеціаліста у міністерстві, який зробить висновок, що дасть можливість подати діло навчального закладу на розгляд до експертної ради, при цьому деякі члени цієї ради вже відвідали цей заклад у ролі перевіряючих. Як результат, том цієї справи потрапляє на розгляд до державної комісії по акредитації, головою якої є голова Міністерства освіти України. Далі за позитивним результатом, через декілька тижнів, представник із закладу отримує виписку з протоколу, що дає право на отримання сертифікату або ліцензії про акредитацію.

При такому положенні справ, коли міністерство освіти особисто присвоює рівень акредитації, при цьому досить важким способом з підвищеними вимогами, контроль громадськості виключається. І, як вихід із даної ситуації стає створення незалежної професійної експертизи, а можливо й декілька паралельних. В наш час важливо залучити до даної проблеми професіоналів в даній області. Завдяки спільним зусиллям можливо буде визначити шляхи утворення незалежних експертних комісій, які б працювали на незалежній думці кожного.

Зацікавленою стороною у процесі акредитації повинні бути працедавці, як і у всьому світі, що добре знають ціну диплома закладів вищої освіти в

Україні, а також студенти та їх батьки. Студент, що турбується про своє майбутнє, має право вимагати забезпечення якості освіти та зможе оцінити рівень отриманих знань. Окрім цього, студент є споживачем, тому до його думки потрібно прислухатися.

Одним із окремих питань, що на сьогодні недостатньо вирішене, є створення системи управління якістю у закладі вищої освіти, тому що відповідно до умов створення єдиного європейського освітнього простору саме навчальний заклад відповідає за якість освітніх послуг[105]. Головним чином, особливу актуальність становить проблема оцінки якості навчального процесу за допомогою моніторингу ефективності освітньої діяльності закладу вищої освіти. Для сучасної системи освіти проблема якості набуває найбільш актуального значення. Поряд з цим якість освіти в першу чергу визначає характеристики результату навчання у закладі вищої освіти, фіксує зміни у системі професійних знань та умінь навчаємих під час проходження усіх етапів освітнього процесу, починаючи від початкового та закінчуючи кінцевим рівнем вивчення навчальної дисципліни. Варто зазначити, що проблема якості освіти нерозривно пов'язана з проблемою моніторингових досліджень.

Якщо розглядати такі поняття, як «якість вищої освіти» та «моніторинг якості освіти»[106], слід відмітити, що вони не знайшли свого кінцевого визначення у педагогічній теорії та практиці. Про це свідчать результати теоретичного аналізу науково-педагогічних, методичних, публіцистичних та інформаційних джерел інформації, де серед практиків та теоретиків не спостерігається однієї єдиної думки відносно тлумачення «моніторинг якості освіти». Щоб розкрити сутність визначення «моніторинг якості освіти», на наш погляд, потрібно визначити поняття «якість освіти» в контексті вищої освіти. Даний момент дозволить встановити взаємозв'язок вищезгаданих понять, а також розробити раціональну та всебічну систему показників та критеріїв, для того, щоб можна було визначати якість вищої освіти, як об'єкт оцінки, оскільки вона буде відображати всі її аспекти та складові.

Відносно розуміння якості – це сукупність характеристик продукції або послуги до її здатності задовольняти встановлені та запропоновані потреби споживача. Щодо поняття якості вищої освіти, то, таким чином, це – сукупність якості особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, орієнтацію на відповідні цінності, соціальну направленість та обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, а також й суспільні потреби взагалі[288]. Все це призводить до того, що якість освітньої діяльності виступає як набір характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її спроможність задовольняти встановлені та передбачені потреби окремої особи та суспільства в цілому. На сьогодні ми бачимо, що разом з утворенням та розбудовою європейського освітнього простору стають актуальними питання якості вищої освіти. Однак на думку деяких спеціалістів, недостатньо чітко сформовані позиції європейського освітнього простору з питань забезпечення якості вищої освіти у тексті Болонської декларації[138].

Згідно Болонської декларації забезпечення якості освіти лежить на відповідальності закладів вищої освіти[107]. Дана відповідальність обумовлена наступними причинами:

- відхилення держави від чіткого регулювання у сфері вищої освіти;
- більшість освітніх систем європейських країн в останні роки переходять на контроль освітнього процесу на кінцевому етапі[243].

За дотриманням таких умов основним в оцінці ефективності стає не планування та реалізація навчального процесу (зміст навчальних планів, планування навчального часу та навантаження, атестації, заліки та екзамени), а планування його результатів, тобто якість отриманих знань студентами, їх компетенція та навички.

Існує декілька класичних індикаторів ефективності освітніх процесів[289]:

- співставлення та визнання дипломів та ступенів;

- процентне відношення працевлаштування випускників по окремій спеціальності;
- середній прибуток, що отримують молоді спеціалісти протягом перших п'яти років трудової діяльності.

Проте, щоб дані механізми оцінювання запрацювали, потрібно гарантувати працевлаштування та зайнятість випускників закладів вищої освіти відповідно до отриманих ними кваліфікацій[290]. Однак у зв'язку з розвитком сучасної української економіки, вирішення даної проблеми майже неможливе, так як спостерігається значний розрив між потребами ринку праці та структурою, а також кваліфікацією випускників навчальних закладів[159].

Це призводить нас до того, що задля визначення якості освіти, акцент робиться на співставленні ясності та признання дипломів та ступенів. Саме цей момент є одним із важливих для системи національної освіти та закладів вищої освіти, тому що мова йде про конкурентоспроможність з європейськими закладами на світовому ринку освітніх послуг.

Необхідно зазначити, що велика кількість закладів вищої освіти намагається стати повноцінним членом Болонського процесу[310], а це в свою чергу, призводить не тільки до міжнародного співробітництва між навчальними закладами, але й досягненню відповідних критеріїв, за якими проводиться оцінка діяльності кожного закладу, зокрема, і в сфері якості освіти. Щоб вирішити це завдання потрібно застосовувати механізми забезпечення якості, які є зрозумілими для міжнародних користувачів[130].

Для того, щоб проводити оцінку якості освіти застосовують внутрішні та зовнішні механізми. До внутрішніх механізмів варто віднести:

- застосування різного роду методів самооцінки в межах діяльності закладу вищої освіти;
- залучення до процесу оцінювання якості освітніх послуг студентів даного закладу;
- введення у навчальному закладі відділів внутрішньої якості.

Що стосується зовнішніх механізмів оцінки якості, до них слід віднести:

- підготовку та проходження процедури акредитації та атестації закладу вищої освіти на рівні держави та в міжнародних організаціях;
- запрошення для оцінювання якості освітніх послуг працедавців та батьків навчаних.

Для допомоги закладам вищої освіти направлена Європейська Асоціація Університетів, що забезпечує практичну реалізацію принципів Болонської декларації стосовно якості освітніх послуг. Ця асоціація пропонує спеціальну програму інституційної оцінки, тобто акредитації.

Варто зазначити, що для оцінки якості вищої освіти у міжнародній практиці застосовуються наступні основні підходи: традиційний, науковий, менеджерський, споживчий, демократичний. Розглянемо основні характеристики даних міжнародних підходів до оцінки якості вищої освіти.

Говорячи про традиційний підхід, слід зазначити, що забезпечення якості освіти залежить від престижу закладу вищої освіти. Тобто, якщо освіта має якісний характер, то вона тим самим забезпечує престиж навчального закладу, а майбутні спеціалісти такого закладу вищої освіти займають передові позиції на ринку праці.

При науковому підході до якості освіти оцінюється рівень отриманої освіти до сформованих стандартів. Відповідно до підходу в менеджменті, якщо клієнт задоволений освітніми послугами, то така освіта вважається якісною[131].

Відносно споживчого підходу до якості освіти, котрий є подібним до менеджерського, потрібно зазначити, що його основна характеристика полягає у визначенні якості освіти самим споживачем, виконанні побажань споживача закладом вищої освіти. При таких умовах навчальний заклад отримує відповідні кошти за надання освітніх послуг та намагається здійснювати інтереси та запити його споживачів.

Якщо розглядати демократичний підхід, варто відзначити, що заклади вищої освіти працюють на користь суспільства того регіону, де знаходиться заклад, та орієнтуються на вивчення ринку праці й потреб працедавців. Наприклад, на сьогоднішній день в країнах Європи існує два підходи до якості освіти, які доповнюють один одного. Серед них практичний підхід, який полягає у визначенні якості ступеня відповідності цілі, тобто різні цілі споживача відповідають різній якості, що призводить до необхідності управління якістю. Інший підхід доповнює та продовжує перший та стосується внутрішніх процесів, які протікають у рамках освітнього процесу.

Однак при такій різноманітності підходів та багатогранності використання загальний понятійно-категоріальний апарат проблеми «оцінка якості освіти» розроблений недостатньо.

Однією із основних властивостей існування людства є якість освіти з однієї сторони та система динамічних особливостей особистості з іншої. Якщо виділяти якість вищої освіти, то вона складається з окремих якісних показників та є системою, яка направлена на вирішення конкретних задач по профілю. При цьому результатом вивчення державних стандартів стає вивчення дисципліни, що направлене не на формування потреб та умінь майбутніх спеціалістів використовувати їх науковий зміст, а лише фактографічне засвоєння наукових відомостей, зазвичай на рівні запам'ятовування.

Разом з цим, педагогічна майстерність та творчість викладачів закладів вищої освіти залежить від характеру взаємодії педагогічної діяльності з науковою, а також з професійною діяльністю майбутнього фахівця. Проте така взаємодія у сучасному закладі вищої освіти на сьогодні частіше відсутня.

У процесі навчання студент знайомиться з загальною інформацією про зв'язок навчання та основними профільними завданнями, які він буде вирішувати у професійній діяльності, а також із змістом та формами самопідготовки та організацією навчального процесу.

Що стосується гуманістичного та технологічного підходу до якості освіти студента, потрібно відмітити, що першим критерієм якості освіти є рівень самореалізації особистості у трудовій діяльності. Сама оцінка якості направлена на визначення об'єктивної фіксації результату підготовки майбутнього фахівця, яка потрібна як студенту так і викладачу. При технологічному підході основними критеріями якості слугують показники успішності, умови організації навчального процесу, кількість наукових досліджень тощо. Однак спільне для кожного із вказаних підходів полягає в тому, що оцінка якості освіти, тобто результат та процес, здійснюються однозначними, зрозумілими та значимими для навчального, викладача та адміністратора критеріями.

На сьогодні ми бачимо таку тенденцію, що майбутній випускник закладу вищої освіти в достатній мірі володіє фундаментальними знаннями по вибраній професії та здатен вести дослідницьку діяльність, однак не готовий до виконання професійних обов'язків, та не здатний до ефективних дій в конкретній практичній ситуації.

Взагалі говорячи про освіту, потрібно звертати увагу на той момент, що освіта є властивістю задовольняти споживача, але потреби та сподівання споживача можуть змінюватися, саме тому, якість освіти стає змінною величиною.

Якщо ми розглядаємо заклад вищої освіти як окреме підприємство, яке надає освітні послуги, то потрібно звертати увагу на те, що якість послуг залежить від потреб споживачів (суспільства, абітурієнтів, батьків, працедавців). Тоді як розвиток суспільства характеризується швидкими змінами в економічному, політичному розвитку, збільшенням інформаційного потоку, відповідно змінюються потреби споживачів в плані освітніх послуг. Важливим моментом є те, наскільки швидко буде реагувати навчальний заклад на дані зміни[354]. Проте сьогодні відчувається значний розрив між попитом ринку праці та освітніми послугами, які надають університети.

Для визначення якості освітніх послуг, а разом з цим роботи самої системи управління якістю у закладі вищої освіти, проводять моніторингові дослідження. Моніторинг забезпечує управління інформацією. Якщо студенти проводять оцінювання організації навчального процесу, діяльності викладачів, то сам факт здійснення моніторингу забезпечує управлінську діяльність. Знаючи результати, викладачі корегують свою діяльність у відповідності до тих критеріїв, по яким проводилось оцінювання[356].

Саме тому, на наш погляд, важливим моментом в плані визначення якості освіти навчального закладу стає проведення моніторинг. Це призводить до того, що постає необхідність розкрити сутність поняття «моніторинг якості вищої освіти».

В результаті проведення теоретичного аналізу науково-педагогічних джерел потрібно зазначити про достатню різноманітність підходів до сутності поняття «моніторинг якості освіти». Розуміння слова «моніторинг» має ряд визначень та використовується не тільки у сфері освіти.

Зокрема у педагогічній літературі до слова «моніторинг» застосовуються такі синоніми, як «контроль» та «діагностика». В результаті аналізу можна зробити висновок, що потрібно розрізняти ці поняття.

Ряд вчених розглядають контроль, як одну із функцій управління, яка направлена на виконання трьох задач: виявлення відхилень фактичних результатів управління від передбачених, вияснення причин розходження цілі та результатів управління та визначення змісту регулюючої діяльності задля зменшення виникаючих відхилень. Коли контроль є складовою управлінського циклу, то він направлений на організацію реалізації плану роботи та його цілі. В результаті контроль має ситуаційний характер та є нетривалим в часовому просторі. Проглядається зв'язок контролю з мікроелементами освітньої системи, коли моніторинг зв'язаний з функціонуванням усієї системи. Перед плануванням та прийняттям рішення передує моніторинг.

Варто зазначити, що моніторинг, на наш погляд, є більш широким поняттям у порівнянні з контролем, яке охоплює як діагностичні дослідження так й контрольні вимірювання та аналіз. При діагностиці ми з'ясуємо усі обставини руху освітнього процесу та визначаємо його результати. А при контролі більше уваги звертається на об'єкт у стані стабільного функціонування. Взагалі виділяють два основних види контролю: контроль результатів, тобто, що було зроблено із запланованого, що залишилось невиконаним та які результати були отримані, та контроль процесу, який дозволяє виявляти можливі відхилення від норми діяльності та рівень раціональності діяльності та її часові характеристики.

Підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що моніторинг дозволяє досягнути оптимального поєднання контролю та результатів процесу. Окрім цього, моніторинг охоплює аналіз, діагностику, нормування, програмування, конструювання та проблематизацію. За допомогою моніторингу вивчається не тільки процес та його результат, але й створюється проект нової діяльності на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти та значно розширюються можливості закладів вищої освіти.

Фактично моніторинг ототожнюється із системою збору та аналізу відповідної інформації, при цьому важливо розуміти вимоги, які висуваються до інформації. Моніторинг забезпечує дослідження, які направлені на основні параметри закладу освіти. При проведенні моніторингових досліджень потрібно зберігати результати та накопичувати банк даних. Однак це не можливо здійснити без інформаційного забезпечення, тому розроблення та застосування інформаційної системи потрібно розглядати як складову частину основного завдання впровадження системи якості закладу вищої освіти.

Основним завданням інформаційної системи є супровід системи якості, здійснення підвищення ефективності та результативності її функціонування, для того, щоб забезпечити високий рівень задоволеності усіх зацікавлених сторін у діяльності закладу вищої освіти. Така система позитивно впливає на

покращення як навчально-виховних, так і фінансово-економічних показників. Для впровадження інформаційної системи потрібна підтримка вищого керівництва та відповідні ресурси закладу вищої освіти. На сьогодні в нашій державі застосовується універсальна модель інформаційної системи супроводження системи якості навчальних закладів, вона є трьохрівнева та складається з системи управління документацією, системи управління базою даних й системи управління знаннями.

Для того, щоб підтримувати систему моніторингу якості освіти потрібне чітке розмежування обов'язків та повноважень. Спосіб розробки та впровадження моніторингу якості освіти в навчальному закладі також можливо використовувати в організаціях по іншому профілю та виду діяльності, тому що організація має напрямок на постійне удосконалення роду діяльності, забезпечення системного підходу, стимулювання впровадження інноваційних технологій й покращення рівня задоволення споживачів освітніх послуг.

На думку науковців, моніторинг направляється на досягнення основних параметрів навчального закладу та має статус дослідження, а не виступає засобом емпіричного збору матеріалів. Він забезпечує комплексний, системний характер та створює умови для планування. Щоб проводити моніторингові дослідження потрібно розробити методикку, тобто визначити необхідні методи та інструментарій, зокрема, опитувальні листи, анкети, бесіди, інтерв'ю.

Якщо повертатися до відмінностей між моніторингом та контролем, варто відзначити, що при моніторинговому дослідженні відбуваються повторення через визначений проміжок часу та досліджуються одні об'єкти. Одночасно потрібно розробляти концепцію, яка повинна містити стратегічну ціль, оперативні цілі, дослідницьке завдання та проблеми із декілька питань та відповідей, які можна отримати за допомогою розроблених методів. Тому можна стверджувати, що моніторинг потрібен для збору даних про окремий об'єкт дослідження та повторюється з часом.

Також слід наголосити на взаємозв'язок моніторингу з культурою оцінювання, відповідність його процедур культурі оцінювання, тому що це є важливою умовою ефективності моніторингу.

Культуру оцінки можна охарактеризувати наступними показниками:

- наявність чітких критеріїв оцінювання;
- розроблення процедури оцінювання;
- присутність кваліфікованих експертів;
- чіткі форми фіксації інформації під час моніторингу;
- розроблені часові характеристики оцінювання;
- чіткий зв'язок оцінювання з прийняттям рішення.

Під час моніторингу відбувається безперервне або періодичне спостереження за навколишнім середовищем для того, щоб запобігти небажане відхилення по основним досліджуваним параметрам. Моніторинг має систематичний характер спостереження та є превентивним.

Під освітнім моніторингом ми можемо розуміти систему організації збору, збереження, обробки та розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, яка забезпечує безперервне стеження за його станом та прогнозування розвитку. Якщо говорити про моніторинг у системі освіти, слід зазначити, що це направлене організоване, цільове, системне спостереження за якістю освіти, яке дозволяє виявляти відхилення від державних стандартів та рівень задоволення освітніх потреб населення.

На наш погляд, моніторинг якості вищої освіти включає в себе регулярне, спеціально організоване систематизоване спостереження за якістю вищої освіти, тобто освітніми послугами, які надає заклад вищої освіти, а також за діяльністю систем управління якістю в даному вищому закладі.

Після проведеного теоретичного аналізу наукових та педагогічних джерел інформації можна визначити такі функції моніторингу, як: діагностична, інформаційна, аналітико-оціночна, стимулююча, мотиваційна, контролююча, прогностична, корекційна.

В залежності від моніторингових процедур визначається й тип моніторингу, що обумовлений задачами, цілями, різного роду процедурами та смисловими особливостями.

Так, можна виділити наступні типи моніторингу:

- стратегічний, тактичний та оперативний, відповідно до масштабу цілей та задач освітньої справи;
- вхідний або відбірковий, навчальний або перемінний, вихідний або підсумковий, в залежності від етапів навчання;
- ретроспективний, попереджувальний, текучий, в порівнянні з тимчасовим показником;
- разовий, періодичний, систематичний, відповідно до частоти процедур;
- локальний, вибірковий, суцільний, якщо враховувати масштаб об'єкту спостереження;
- індивідуальний, груповий, фронтальний, в залежності від організаційних форм;
- зовнішній або соціальний, взаємоконтроль, самоаналіз, якщо задіяні аналітичні процедури в контексті суб'єкт-об'єктивних відносин;
- стандартний, нестандартний, матричний, коли застосовується інструментарій;
- локальний, модульний, системний, під час масштабної інноваційної діяльності.

Зазначимо, що мета проведення моніторингу полягає у підвищенні ефективності функціонування системи, особливо ефективності діяльності закладу вищої освіти, завдяки підвищенню якості освітніх послуг, що надає заклад.

Відповідно до цього метою освітнього моніторингу є: відстеження динаміки якості освітніх послуг та відстеження ефективності управління якістю освіти у навчальному закладі[334]. В залежності від такої мети можуть бути сформульовані наступні завдання:

- постійний нагляд за станом вищої освіти та отримання оперативної інформації щодо неї;
- своєчасне виявлення змін та відхилень, які можуть вникати в системі вищої освіти та факторів, що викликають ці зміни;
- попередження негативних тенденцій;
- здійснення прогнозування розвитку основних процесів у закладі вищої освіти;
- оцінювання повноти та ефективності реалізації методичного забезпечення освіти.

До основних принципів освітнього моніторингу потрібно віднести: принцип науковості, професійної відповідності, безперервності, цілісності. І для того, щоб проводити освітній моніторинг потрібно дотримуватися загальних та організаційно-методичних вимог. Так, серед загальних вимог виділяють систематичність, об'єктивність, точність, достатність, повноту, надійність, оптимальність, структурованість, узагальнення, оперативність, доступність, облік психолого-педагогічних особливостей, гуманістичну направленість.

Якщо застосовувати організаційно-методичні вимоги до проведення моніторингу, потрібно звертати увагу на наступні:

- моніторинг слід проводити з обмеженим та постійним набором й формою показників протягом встановленого періоду;
- показники повинні фіксувати феномени освітнього процесу, які вже достатньо вивчені в науковому плані та адекватно можуть відображати рівень якості освіти[335];
- показники мають носити характер оцінювання;
- не рідше одного разу на рік потрібно корегувати набір показників, які використовуються;
- при результатах моніторингу не можливі репресивні міри, а тільки характер стимулювання у відношенні педагогів до своєї професійної діяльності.

Що стосується підходів проведення моніторингу, варто зазначити, що не існує єдиного підходу до кількості та назв його етапів. У педагогічній літературі визначено такі етапи:

- підготовчий, тобто з'ясування мети, визначення об'єкту, встановлення терміну проведення спостереження, співбесіди, тестування, анкетування, спостереження, контроль діагностичних зрізів;
- аналітичний, який включає в себе аналіз та систематизацію отриманої інформації, розроблення рекомендацій та пропозицій на наступний період, формування висновків.

Ряд інших вчених виділяють такі етапи моніторингового процесу:

- нормативно-встановлений, під час якого визначають мету та задачі педагогічного моніторингу, основні показники та критерії, засоби досягнення реальних показників дослідницького об'єкту;
- аналітичний, до якого входить збір інформації за допомогою підібраних методик, кількісна та якісна обробка отриманих результатів, вироблення педагогічного діагнозу;
- діагностичний, що включає в себе аналіз результатів проведеної роботи, визначення реального рівня досягнень об'єкту моніторингу, порівняння його з нормативними показниками, відомості про результати організації та проведення моніторингу;
- прогностичний, передбачає прогнозування подальших тенденцій та можливості розвитку досліджуваного об'єкту, розробку плану педагогічних корекційних дій;
- діяльно-технологічний, що здійснює корекцію педагогічного процесу.

На нашу думку, саме такі етапи проведення моніторингу досить чітко описують процедуру проведення моніторингу.

Підсумовуючи вище зазначене, варто сказати, що проблема якості освіти, а особливо вищої освіти, виникла у зв'язку з приєднанням нашої держави до європейської зони освіти. Стало відомо, що визначення якості

вищої освіти пов'язане зі спеціальними процедурами, створенням нових установ, метою яких повинна бути суспільна оцінка якості освітніх послуг, які будуть надаватися. На кожному освітньому рівні – національному, регіональному, рівні закладу вищої освіти, потрібно проводити системне та систематичне дослідження якості освітньої діяльності[119].

Таким чином, під час проведення аналізу теоретичного матеріалу було встановлено, що на сьогодні немає єдиного підходу до визначення дефініції «моніторинг якості освіти». Для реалізації задач моніторингу потрібно розробляти науково-практичні інструменти. Найбільш раціональними методами для вирішення таких задач є метод опитування, експертного оцінювання, спостереження, вивчення документації.

Серед показників якості освіти можна виділити університетський рівень, інститутський (факультетський) рівень та показники якості освіти кафедрального рівня. Структурованість роботи підрозділів закладу вищої освіти та ефективність системи управління повинні складати основи оцінки якості роботи закладу взагалі. Оцінка якості навчально-виховного процесу повинна визначати якість навчальних програм, планів, розкладу занять, склад науково-педагогічних працівників та студентів.

При оцінці якості науково-дослідницької діяльності потрібно звертати увагу на оцінку якісного складу науково-дослідницьких працівників, якісного використання фондів, що виділяються на дослідження.

Для визначення комплексної оцінки якості освітніх послуг потрібно враховувати думку трьох сторін: студентів, молодих випускників та працедавців, що будуть безпосередніми керівниками. Підсумком комплексної оцінки буде розрахунок інтегрального показника, тобто рівня якості освітніх послуг, що буде вираховуватися як корінь третього ступеню із трьох показників, які відображають незалежну оцінку безпосередніх споживачів специфічної продукції.

На сьогодні в Україні відсутня культура реалізації потреб та прав усіх учасників освітнього процесу у поєднанні із застарілими принципами адміністрування освітньої системи, що приводить до негативних явищ[120]:

- спостерігається відсутність мотивації у студентів, викладачів, працедавців, державних та недержавних організацій до підвищення якості освіти;

- основою національної системи забезпечення якості є застаріла система цінностей, тому при проведенні моніторингу розвитку системи освіти вона не відповідає цілям підвищення якості[279];

- європейська система забезпечення якості в повному та послідовному розумінні відсутня, заклади вищої освіти частково реалізують її у вигляді процедур моніторингу якості, проводячи дослідження для усіх закладів по однаковим критеріям без урахування їх різнотипності;

- система, яка направлена на забезпечення якості, працює не на просування учасників сфери вищої освіти для її ефективного досягнення, а контролює, давить та наказує тих, хто не відповідає встановленим критеріям;

- для забезпечення якості існуючі процедури не є прозорими, як для учасників, так і для зовнішніх спостерігачів, тобто суспільства, промисловості, міжнародних експертів, а також не відсутній зв'язок між контролем якості та прийняттям рішень[280];

- існує велика кількість органів, що контролюють якість освіти, а також їх непогодженість, та наявність досить багатьох процедур оцінки якості призводять до знецінення даних процедур та мотивації закладів вищої освіти до повноцінної участі в такому процесі;

- інформація про освітні процеси, що подається закладами вищої освіти у різних звітах, здебільшого перенасичена та швидко старіє, а статистична природа не відображає реальний стан якості вищої освіти;

- так як держава фінансує усіх учасників системи забезпечення якості, то вони є залежними від неї, тому їх діяльність не викликає достатньої довіри;

- самостійність закладів вищої освіти знаходиться на досить низькому рівні, так як управління вищою освітою здійснюється централізованою адміністративно-командною системою;

- відсутні важелі впливу основних зацікавлених осіб на національну систему забезпечення якості.

Зазначені фактори сигналізують про необхідність до проведення змін. Тому створення довготривалої повноцінної системи забезпечення якості вищої освіти шляхом еволюційних змін є на сьогодні основною метою українського суспільства. Потрібні суттєві структурні перетворення, при цьому участь суспільства в забезпеченні якості освіти обов'язкова.

Вважаємо за потрібне визначити конкретні задачі в залежності від таких довготривалих цілей, а саме:

- визначити поняття якості та національної концепції забезпечення якості освіти в контексті нашої держави;

- сформувати систему цінностей у вищій освіті відповідно до сучасних європейських практик, яка буде направлена на забезпечення ефективності освіти в умовах вільного ринку на основі трикутника знань «освіта-дослідження-інновації»;

- працювати над підвищенням мотивації зацікавлених осіб в системі вищої освіти;

- здійснювати поступовий та паралельний перехід від бюрократичних принципів до прозорих процедур забезпечення якості при участі зацікавлених осіб.

На сьогодні ми бачимо відсутність дієвих механізмів забезпечення якості освіти[5], яка, у свою чергу, призводить до низького результату розвитку та удосконалення всього механізму вищої освіти. Окрім цього таке положення справ погіршується також небажанням громадян діяти, що впливає на розвиток корупції. Неодноразові опитування суспільної думки, звіти правоохоронних органів, відгуки працівників та студентів свідчать про

наявність системної корупції на усіх рівнях системи вищої освіти в нашій державі.

Виходом із даної ситуації може стати саме культура якості у вигляді накопиченого досвіду взаємодії суспільства та самої освітньої системи. Для того, щоб здійснити перший крок у цьому напрямі потрібне потужне інформаційне поле. Так як споживачі освітнього продукту формують свої вимоги, то вони повинні володіти доступною інформацією для формування критеріїв якості освіти. Для цього потрібні зрозумілі та відкриті для суспільства процедури забезпечення якості освітнього процесу.

Незалежно від того, як будуть змінюватися процеси та механізми, сталим залишиться один момент: молоді юнаки та дівчата, які кожного року приходять до закладу вищої освіти, вимагають якісної освіти.

Однак на сьогодні досить мала кількість закладів вищої освіти в Україні готова до незалежного оцінювання професійним суспільством. Дане оцінювання повинне супроводжуватися також реальною можливістю самих закладів. Саме при цьому відправною точкою може стати ідея автономності та самоуправління навчальних закладів. Окрім цього така ідея означає підтримку споживача, котрий сам вибирає виконавця освітніх послуг та виносить вердикт ефективності діяльності конкретного закладу вищої освіти. Якщо говорити фактично, то держава буде фінансувати не бюджетні структури, а послуги визначеного рівня.

Одним із важливих моментів є те, що з 1 липня 2018 року Міністерство освіти та науки буде проводити ліцензування освітньої діяльності закладів вищої освіти виключно через Єдину державну електронну базу з питань освіти. Справи будуть реєструватися в порядку поступлення до Міністерства відповідно до електронної черги. Даний відхід дозволить значно полегшити та прискорити проведення ліцензування, зменшити затрати та усунути корупційні ризики. А перехід від паперової форми до електронної дозволить закладам вищої освіти адаптуватися до нового формату.

Заклад вищої освіти буде самостійно вносити інформацію про кадрове та матеріально-технічне забезпечення до ЄДБО. Встановлені строки, зокрема кадрову інформацію, потрібно буде оновлювати кожен навчальний рік до 1 березня, а дані про матеріально-технічне забезпечення до 31 грудня або на протязі трьох місяців після зміни інформації. Проте взагалі заклад має право у випадку необхідності оновлювати дані на протязі року.

При цьому логічний круг, що включає реальний суспільний інтерес, повинен мати такі вимоги, як високий рівень освітніх послуг, високий попит, збільшення абітурієнтів, обдарованих студентів, кращих випускників, працедавців, які зацікавлені в таких кадрах.

Підсумовуючи вище сказане, слід зазначити, що визначення сучасного змісту поняття «якість освіти» супроводжується глобалізаційними процесами, що супроводжуються переходом від індустріальних до інноваційно-інформаційних технологій.

При виробленні концепції осмислення проблеми підвищення якості вищої освіти в Україні, потрібно включити в неї наступні моменти:

1. становлення нової модернізаційної філософії стандартів вищої освіти;
2. створення системи моніторингу якості освіти;
3. удосконалення критеріїв та процедур забезпечення якості суб'єктів освітнього процесу;
4. адаптацію до вітчизняних основ та існуючих моделей рейтингування закладів вищої освіти;
5. удосконалення традиційних засобів забезпечення якості освіти.

На основі наведених принципів слід розробити основи для практичного удосконалення забезпечення високої якості української вищої освіти, що будуть включати в себе наступні основні напрямки: розроблення та впровадження систем менеджменту якості відповідно до вимог міжнародних стандартів, створення незалежних агентств оцінювання якості освіти, забезпечення тісного зв'язку вищої освіти з науковими дослідженнями,

забезпечення повної автономії закладів вищої освіти, при умові збереження кращих традицій фундаментальності української освіти.

3.2. Інституційний механізм управління якістю в сфері підготовки кадрів сучасних закладів освіти в Україні

У сучасних умовах освіта та наука розглядаються як пріоритетні напрямки розвитку будь-якої держави. Належна підтримка науково-інформаційних технологій, котра здійснюється найбільш розвиненими країнами, є однією з головних умов їх конкурентоспроможності в сучасному світі.

Розвиток вищої школи проходить по шляху диверсифікації структур вищої освіти, яка, в свою чергу, нерозривна з диверсифікацією ступенів та кваліфікацій, які присуджуються закладами вищої освіти. В даний час майже в усіх університетах та прирівняних до них інших навчальним закладам західноєвропейських держав функціонують багатоступінчасті системи підготовки фахівців (бакалаврат - магістратура - докторантура), що відповідає основним принципам євроінтеграції, учасниками якої стали близько 50 європейських країн, в тому числі й наша держава.

Сучасні напрями модернізації вищої школи, які пов'язані з диверсифікацією освіти, розширенням академічних свобод, зміною освітньої парадигми, інтеграцією вищої школи в єдиний європейський освітній простір, серйозним чином змінюють стратегію підготовки кадрів[14]. Вона стає орієнтованою на потреби економічної діяльності регіону, конкретних роботодавців, запити суб'єктів ринкових відносин. Сучасний ринок праці висуває вимоги як до рівня теоретичних знань потенційного співробітника, так до його особистісних якостей, здібностей, а також бажань та вміннь навчатися, в цілому до системи його компетенцій. Зміни в підготовці студентів автоматично ведуть до перетворення сучасної системи підготовки викладача вищої школи[330]. Саме викладач повинен готувати

компетентного фахівця, перейти в своїй діяльності на особистісно (суб'єктно) орієнтуватися на парадигму, сам відповідати сучасним реаліям функціонування системи вищої освіти. В умовах модернізації вищої освіти першочерговими для викладача стають завдання підвищення якості підготовки кадрів вищої наукової кваліфікації, реалізація стратегії практикоорієнтовної освіти.

Забезпечення ефективності функціонування національної системи освіти неможливо без забезпечення якості підготовки педагогічних кадрів, не просто компетентних в сфері організації навчального процесу за напрямом підготовки, а й здатних до постійного самовдосконалення засобами самоосвіти в умовах перманентних змін соціального та освітнього середовища.

Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір визначають, що «метою розвитку педагогічної освіти є створення такої системи педагогічної освіти, яка на основі національних надбань світового значення та європейських традицій забезпечує формування педагогічних працівників, здатних здійснювати свою діяльність на демократичних та гуманістичних принципах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, яка спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх та духовно-культурних потреб, а також спроможність бути конкурентоспроможними на ринку праці»[155].

Сьогодні масштабність освітніх завдань вимагає відповідного рівня підготовки викладача як в галузі науково-технічних та гносеологічних новацій, які безпосередньо відносяться до дисципліни, яку він викладає, так і в галузі самих педагогічних процесів. Навчання викладачів повинне виходити за межі викладання дисципліни: вивчення нових технологій, а також аналіз способів забезпечення мотивації учнів, повинне бути невід'ємною частиною цього процесу[331].

Отже, мова йде не стільки про придбання технічних навичок, скільки про формування здатності здійснювати вибір серед постійно зростаючих пропозицій різноманітних навчальних матеріалів. Сутність управління якістю підготовки майбутніх науково-педагогічних кадрів виражається через такі функції:

- контроль, який передбачає перевірку;
- оцінювання та облік освітнього процесу та його результати, як за кількісними, так за якісними показниками;
- аналіз отриманої інформації, виявлення відхилень та з'ясування причин розбіжності фактичного рівня підготовки майбутніх фахівців та належного;
- планування подальшої управлінської діяльності з метою визначення змісту коригувальних дій та розробки відповідних планів[156];
- організація, яка полягає в здійсненні запланованих дій та реалізації прийнятих управлінських рішень.

Аналіз матеріалів досліджень педагогічної діяльності викладачів закладу вищої освіти та нормативних актів, котрі визначають орієнтири їх діяльності свідчить нам про те, що основними функціями діяльності викладача ЗВО є:

- освітня функція, котра спрямована на підготовку бакалаврів до майбутньої професійної діяльності в ході вивчення навчальних дисциплін, а також на навчально-методичне забезпечення процесу навчання;
- науково-дослідна функція, котра припускає проведення досліджень, які мають те чи інше відношення до сфери діяльності майбутнього бакалавра;
- організаційно-управлінська функція, котра спрямована на організацію всього навчально-виховного процесу (як на навчальних заняттях, так і в позааудиторній роботі), в ході якого відбувається формування важливих та значимих якостей особистості сучасного фахівця тієї чи іншої сфери діяльності.

Виконуючи дані функції, викладач закладу вищої освіти не тільки реалізує стандарти та нормативи, а й проявляє в діяльності свої життєві установки - ціннісні орієнтації, доводить важливість та необхідність самовираження як вченого, наставника студентської молоді, педагога, члена викладацького колективу[294].

Разом з тим, сьогодні в нашій державі склалася система вищої освіти, яка не передбачає цілеспрямовану підготовку викладачів ЗВО з урахуванням специфіки вищої школи та напрямків підготовки кваліфікованих кадрів, котрі в ній здійснюються. При підготовці викладача вищої школи (як правило, вона здійснюється через стажування, аспірантуру та докторантуру) ігнорується прогностична модель бакалаврів, не враховуються останні наукові досягнення в галузі педагогіки та психології вищої школи, а також нормативні вимоги до викладача ЗВО, що містяться в офіційних матеріалах. На наш погляд, недостатня увага приділяється при цьому також процесу формування нормативно-рольових уявлень у викладачів ЗВО.

Необхідно зазначити, що кваліфікований викладач вміє робити те, чого вчить інших, зокрема, організовувати продуктивну пізнавальну діяльність студентів. Але в сфері освіти, викладачеві теж доводиться «грати за правилами». Знання та вміння, які він отримав, дуже швидко старіють. Як вважає О. П. Денисова, а ми поділяємо її точку зору, важливо забезпечити умови для постійного професійного розвитку кожного викладача ЗВО. В ході професійної діяльності молоді викладачі закладів вищої освіти стикаються з різними проблемами, а саме:

- в своїй більшості викладачі не мотивовані до освоєння суб'єктної позиції по відношенню до освітньої діяльності ЗВО (осмислення проблем, що виникають в ході своєї діяльності; участі в ініціюванні та проектуванні системних змін в педагогічному процесі; проведення якісної оцінки власної діяльності; участі в управлінні якістю діяльності ЗВО.)[296];

- більшість молодих викладачів відчують труднощі при переході від позиції передавача, який репродуктивно відтворює існуючі знання, ідеї,

цінності та смисли, до позиції організатора, котрий створює сприятливі умови для самостійного оволодіння студентами новими знаннями, ідеями, цінностями[295];

- певні проблеми виникають у викладачів, тому що них не сформована готовність до переходу від суто викладацької до науково-освітньої діяльності;

- відсутність системи психолого-педагогічної підтримки та супроводу аспірантів, а також молодих викладачів закладів вищої освіти, що знижує якість їх науково-педагогічної діяльності.

Окремого розгляду заслуговують проблеми управління діяльністю викладачів ЗВО[305]. Варто сказати, що управляти такими працівниками (особливо тими, хто ініціативний), застосовуючи лише традиційні принципи менеджменту, практично неможливо. Тут на перший план виходить система розвитку, яка здатна закріпити в ЗВО інтелектуальних (творчих) співробітників, забезпечити їм перспективу статусного, кар'єрного зростання та, як наслідок - підвищити якість діяльності ЗВО в цілому.

Сьогодні в закладах вищої освіти існує гостра потреба в інноваційних підходах, а саме[125]:

- до програмування навчальних курсів та розвитку адекватних педагогічних технологій для оволодіння аспірантом (магістрантом), молодим викладачем компетенціями пошуково-дослідницького характеру, нормативно-правовою базою вищої освіти, основними важливими рольовими функціями;

- до інтеграції соціально-правового, наукового та педагогічного зростання викладача вищої школи для підвищення ефективності своєї науково-педагогічної діяльності.

Зміст мотивації викладачів ЗВО значно відрізняється від спрямованості мотивації співробітників, що входять в інші групи[306]. Найбільш значущим мотивом стає прагнення до нового (досвіду, технологій, методів). При цьому на другий план відходять традиційні мотиватори (матеріальна та

нематеріальна винагорода, комфортність робочого місця, графік роботи). Розвиток та «челендж» стають основою внутрішньої мотивації носіїв інтелектуального потенціалу будь-якої організації. Що стосується формування професорсько-викладацького складу ЗВО необхідно зазначити наступне:

-формування викладача починається вже при його зарахуванні на роботу до ЗВО: жага оволодіння новим інтелектуальним досвідом повинна бути мотивом здійснення ним професорсько-викладацької діяльності;

- постійний саморозвиток викладачів має стати ключовою цінністю ЗВО, бо відсутність динаміки розвитку педагога позначається на зниженні рівня розвитку вищої школи в цілому.

Звідси можна виділити першочерговим комплексний об'єкт змін, що забезпечують розвиток ЗВО - його актив, науково-педагогічні кадри. Основною метою стає підвищення кваліфікації та перепідготовка педагогічних кадрів вищої школи. Тут мова йде про проведення спеціалізованих семінарів та курсів, які забезпечують становлення в них професійно важливих компетенцій. В рамках зазначених семінарів та курсів повинна забезпечуватися педагогічна підтримка учасників у планомірному та системному вибудовуванні траєкторії своєї професійної еволюції.

Для того щоб семінари та курси стали механізмами реального розвитку, вони повинні мати чітку проблемну орієнтацію та носити проектно-дослідний характер. При цьому дана проблема повинна вибиратися з числа найбільш значущих та актуальних для конкретного ЗВО.

Основним завданням таких курсів має бути оновлення основної освітньої програми в умовах переходу на багаторівневу вищу освіту. На етапі планування курсів необхідно організувати діяльність учасників як відкрити та рефлексивну. При цьому відкритість та рефлексивність їх діяльності означає, що будь-який учасник повинен відчувати та усвідомлювати себе активною стороною освітнього процесу та розуміти свою роль в ньому.

Освітня діяльність учасників семінару повинна носити не стандартно-навчальний, а проблемний характер. Для цього по ходу розвитку учасників курсів має бути забезпечено:

- формування в гуманітарному просторі курсів безлічі відкритих освітніх ситуацій та відкритих освітніх подій;
- реальне «проживання» та «переживання» учасниками всіх відкритих освітніх ситуацій та відкритих освітніх подій.

На думку О. М. Михалева, характер діяльності, спрямованої на розвиток учасників проекту, визначається наступними основними умовами:

- проблемна орієнтація освітньої діяльності;
- педагогічна підтримка учасників проекту;
- продуктивність підвищення кваліфікації учасників проекту.

Реалізація таких умов дозволить вибудувати індивідуальні траєкторії саморозвитку учасників семінарів або курсів, забезпечити синтез навчальної діяльності, сформувати стійку мотивацію активної участі в роботі семінару або курсів, а також мотивацію до саморозвитку.

Тут слід звернути увагу на необхідність розробки науково-методичних основ діагностики якості професійної майстерності викладачів новітнього ЗВО.

В даний час, як правило, під час експертизи освітньої програми якість викладацького корпусу оцінюється за такими показниками: базовою освітою викладача, стажу роботи, спеціалізації викладача та його відповідності викладання навчальної дисципліни, кваліфікації (наукового ступеня, звання, посади), форми та дати підвищення кваліфікації.

Не викликає сумнівів, що наведені кваліфікаційні характеристики викладача повинні використовуватися при оцінці кадрового потенціалу ЗВО, що забезпечує вищу освіту. Однак їх недостатньо. При одних і тих же кваліфікаційних показниках різні викладачі є носіями різних професійних позицій, по-різному ставляться до своїх обов'язків. Звідси випливає, що якість професорсько-викладацького корпусу ЗВО в основному

забезпечується педагогічною діяльністю, взаємодією, вдосконаленням професійної майстерності. Тому необхідно характеризувати не тільки наявні досягнення (освіта, стаж роботи, кваліфікацію), але й процес професійного розвитку викладачів ЗВО[160].

Діяльність сучасного викладача закладу вищої освіти багатогранна та багатоаспектна відповідно до безлічі виконуваних ним ролей[225]. Збереглося (і навіть посилюється) значення його традиційної ролі - педагог, який організовує та забезпечує процес освоєння знань і становлення умінь. Але крім цього викладач тепер повинен формувати широке коло компетенцій, котрі передбачають реальне привласнення знань особистістю студента, тобто здатність компетентно використовувати ці знання у практичній діяльності.

Принципово нові вимоги до викладачів вищої школи породжуються також процесами глобалізації та інтернаціоналізації. Тепер викладачі стають (повинні ставати) суб'єктами глобалізації та інтернаціоналізації, суб'єктами міжнародного освітнього та наукового співробітництва. В даний час вченими виділяються такі суперечності в підготовці науково-педагогічних кадрів для вищої школи, а саме[196]:

- між недостатньою розробленістю вимог до професійної майстерності викладачів ЗВО та необхідністю розробки науково обґрунтованої моделі їх діяльності на кожному кваліфікаційному рівні (магістр, доктор філософії та доктор наук);

- між наявністю різних вимог до підготовки науково-педагогічних кадрів у закладах вищої освіти та необхідністю реалізації єдиної освітньої програми підготовки;

- між відсутністю наступності освітніх програм вищої та післядипломно освіти, а також необхідністю її встановлення;

- між традиційною множинністю організаційних форм підготовки науково-педагогічних кадрів та важливістю використання універсальних

інституційних форм, котрі відповідають вимогам педагогічної науки та суспільства;

- між існуючими нормативно-правовими документами, що лежать в основі процесу підготовки кадрів вищої кваліфікації для ЗВО та необхідністю введення єдиного законодавства, що регламентує раціональне функціонування системи їх підготовки.

Перераховані вище протиріччя чекають свого вирішення з метою вдосконалення процесу підготовки викладацьких кадрів для ЗВО, адекватного сучасним вимогам ринку праці та інтеграційним процесам у вищій школі[147].

Зважаючи на необхідність підготовки науково-педагогічних працівників не нижче рівня бакалавра, органи управління освітою, заклади вищої освіти залучають педагогічних коледжів викладачів за науковими ступенями та вченими званнями, при цьому нарощують науковий потенціал. А також залучають такі коледжи як структурні підрозділи до педагогічних університетів. Одночасно з тим зростає увага до діяльності інститутів післядипломної освіти, підготовка фахівців в яких є непрофільним видом діяльності, а має бути направлена на виконання прямих обов'язків, а саме:

- підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- забезпечення методичної роботи в закладах освіти регіону.

Оптимізація мережі, направленої на підготовку педагогічних кадрів організовується на межрегіональному рівні. Важливою проблемою сьогодні залишається розроблення науково-обґрунтованої системи довгострокової педагогічної профорієнтації та професійного відбору на педагогічні напрями через створення мережі шкіл майбутнього вчителя педагогічних класів, ліцеїв педагогічного спрямування.

Підвищенню якості кадрового потенціалу в області освіти сприяють наступні умови[226]:

- прогнозування перспективності в кадрах відповідних спеціальностей;

- укладання відповідних угод з закладом вищої освіти, зокрема закладами сусідніх регіонів, на підготовку кадрів, забезпечення при цьому можливої цільової квоти для прийому сільської молоді;
- введення цільового прийому за заочною формою випускників педколеджів на програми вищого рівня за державним замовленням, якщо випускник працевлаштовується на роботу ЗВО;
- модернізація педагогічної та післядипломної освіти педагогів, зокрема оновлення стандартів вищої педагогічної освіти при одночасному посиленні їх психолого-педагогічної складової;
- створення адекватної динаміки розвитку суспільства і освіти безперервної системи підвищення кваліфікації;
- введення новітньої системи атестації педагогічних кадрів, складовою якої є оцінка професійної компетентності, теоретичної підготовки за допомогою зовнішнього оцінювання та оцінки якості роботи педагога, як споживача освітніх послуг;
- формування європейського стилю соціалізації молоді людини, орієнтація ЗВО на вивчення та впровадження позитивного досвіду ЗВО європейських країн відносно трансформації навчального процесу в напрямі поглиблення соціокультурного змісту освіти[148];
- застосування нового переліку галузі знань, який направлений на бакалаврську підготовку педагогів та сприятиме впровадженню модульної системи організації навчального процесу, переходу до інтеграції навчальних дисциплін, від колективно орієнтованих форм та методів роботи зі студентами до індивідуальних, підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників, здатних забезпечувати навчальний процес на різних диференційованих рівнях;
- проведення конкурсів, студентських олімпіад з фахових дисциплін, спеціальностей та напрямів підготовки студентів при науково-дослідній роботі;

- організація роботи з молодими викладачами стосовно адаптації їх до професії педагога шляхом стажування, педагогічного шефства, наставництва, що дає можливість прискорити процес їхнього професійного становлення, виробити власний стиль діяльності.

Кадрова ситуація в системі післядипломної педагогічної освіти залишається на сьогодні непростю. Для більшості викладачів та методистів системи актуальним є стрімке старіння їх психолого-педагогічних та предметно-методичних знань, котрі пов'язані із сучасною тенденцією[149].

Нагальною є проблема розроблення стандартів післядипломної педагогічної освіти[316]. Велику роль у підготовці викладацьких кадрів для вищої школи відіграють університети та педагогічні інститути. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів традиційно займає окреме місце у вищій школі. Саме в аспірантурі та докторантурі готуються наукові та науково-педагогічні кадри вищої кваліфікації, постійно поповнюючи та оновлюючи інтелектуальний потенціал держави[214].

Аналіз свідчить, що в умовах кризових процесів в освітянській галузі вдалося зберегти систему підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів від руйнування, про що свідчить збереження та навіть підвищення кількісних показників прийому до аспірантури та докторантури. Це підтверджує також збереження в цілому ефективності діяльності цієї системи.

Однак кадрова ситуація у вищій освіті залишається складною, що диктує необхідність пошуків нових підходів до розв'язання кадрової проблеми. Особливе занепокоєння викликають процеси, котрі відбуваються в складі науково-педагогічних кадрів у зв'язку з їх старінням, а також те, що конкурс до педагогічних закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації є одним із найнижчих та протягом останніх років демонструє сталу тенденцію до подальшого зниження.

Підготовка педагогічних та науково-педагогічних працівників, їх професійне вдосконалення – є важливою умовою модернізації освіти. Для

підтримки педагогічних та науково-педагогічних працівників, підвищення їх відповідальності за якість професійної діяльності держава забезпечує завдяки:

- розробці та вдосконаленню нормативно-правової бази професійної діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників;
- прогнозуванню та задоволенню потреб суспільства у зазначених працівників;
- розвитку конкурентоспроможної системи закладів вищої освіти, в яких проводиться підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників[301];
- розробка та запровадження державних стандартів педагогічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів та державних стандартів післядипломної педагогічної освіти[192];
- оволодінню педагогічними працівниками сучасних інформаційних технологій;
- періодичному оновленні та взаємоузгодженню змісту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- упровадженню системи цільового державного фінансування підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників та їх професійного вдосконалення;
- покращенню системи стимулювання професійного зростання педагогічних та науково-педагогічних працівників, можливість вивчення ними іноземних мов.

Держава створює умови для підвищення престижу та соціального статусу педагогічних та науково-педагогічних працівників, удосконалює систему професійного відбору молоді до педагогічних закладів вищої освіти.

Реальна дійсність свідчить, що разом з наявними прагненнями урядовців, політиків, вчених до здійснення кардинальних змін в напрямку забезпечення якості вищої освіти на практиці в галузі професійної підготовки

педагогічних кадрів залишаються багато невирішених проблем та протиріччя[302].

Однією з проблем можна виділити спрямованість діючої системи якості освіти в значній мірі на контроль, а не на забезпечення якості. У зв'язку з цим визначено, що розробка нової системи повинна бути побудована на основі:

- розробки моделі стандартизації вищої освіти завдяки системі якості;
- моделювання менеджмента якості вищої освіти, як компонента системи якості;
- визначення концептуальних та методологічних основ проектування системи якості в контексті регіональної системи вищої освіти.

Негативним фактором, через який страждає якість освіти, на думку С. Ніколаєнко, є дія принципу "більше студентів - більше грошей". У зв'язку з цим, на державному рівні запропоновано змінити зовнішні критерії оцінки якості роботи закладу вищої освіти, розробити комплексні критерії якості освітнього процесу, які містять в собі наступне[291]:

- контроль змісту навчання;
- контроль технологій, які застосовуються під час навчання;
- контроль здобутих знань;
- вимоги до організації та контролю над здійсненням навчального процесу;
- вимоги до викладачів, вимоги до студентів; чітку та прозору процедуру самообслування закладу вищої освіти, як новітньої системи забезпечення якості.

Крім того, важливим моментом є створення відповідних умов для підвищення кваліфікації викладацького складу закладів вищої освіти усіх форм власності, зокрема, відновлення єдиної державної системи обов'язкового підвищення кваліфікації викладачів з наступною переатестацією. На жаль, сьогодні в Україні професія викладача частково втратила престиж, коефіцієнт тих, хто хоче її отримати, незначний, що

пов'язано зі слабкою мотивацією науково-педагогічного працівника в матеріальному та професійному планах[292].

Єдиним способом повернути назад цю тенденцію є проведення конкретних заходів щодо підвищення соціального престижу професії, покращення умов праці та збільшення заробітної плати викладачам відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права[115].

Якість освіти, освітні стандарти та норми ще не відповідають сучасним потребам щодо підготовки висококваліфікованих фахівців педагогічного профілю. Йдуть тривалі дискусії щодо змісту освіти, проблеми співвідношення стандарту та творчості, стандарту та академічних свобод в процесі підготовки майбутніх викладачів, ідеальної моделі випускника ЗВО, який, на думку одних, повинен бути "вузьким фахівцем", а на переконання інших - повинен стати "універсалом", носієм фундаментальних знань. У цьому контексті освітні стандарти повинні бути здатні надавати навчальному процесу динаміку руху, повинні орієнтуватися на підтримку творчої роботи викладача та студента. Ми погоджуємося з думкою В. Громова бачити стандарти "супутником різноманітності", які можливі лише за умови подолання уніфікації нашої освіти, зміни природи знання, змісту освіти, типу основних суб'єктів навчального процесу. Напрацювання ж фахівців, які пропонують певні прогресивні зміни в системі вищої педагогічної освіти, не можливо втілювати через нестачу коштів, неузгодженість адміністративних структур, нераціональну системи відбору, апробування та впровадження інновацій в освітній галузі, неналежного моніторингу отриманих результатів і тому подібного. За твердженням фахівців, істотно впливає на зниження якості професійної освіти також незабезпеченість необхідною інформацією батьків, педагогів про те, що відбувається в освітній галузі, як на законодавчому, так і на змістовому рівнях.

Окрім того, при сьгоднішніх умовах кожен заклад вищої освіти реалізує власні програми професійної підготовки педагогічних кадрів.

Слабкість більшості цих програм в тому, що вони за своєю спрямованістю максимально адаптовані до можливостей викладацького складу, навчально-методичного та матеріально-технічного ресурсу відповідного навчального закладу, але слабо враховують потреби та вимоги ринку праці нашої держави, а також тенденції розвитку міжнародного ринку освітянських послуг. Тобто ці програми відображають певні корпоративно-кафедральні інтереси, які призводять до появи тенденцій щодо розробки політики в області якості освіти майбутніх фахівців педагогічного профілю, відхід від системної ідеології зміцнення та утвердження авторитету, а також конкурентоспроможності України на міжнародному просторі шляхом формування контингенту фахівців з відповідним міжнародним стандартом та рівнем підготовки.

Істотну проблему в контексті забезпечення якості педагогічної освіти представляє зниження рівня підготовки випускників загальноосвітніх шкіл, які стають абітурієнтами закладів вищої освіти. Важливим кроком у напрямку вирішення цієї проблеми стало введення національної системи зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти. Нагальною потребою в зв'язку з цим є формування на основі об'єктивної порівняльної інформації про рівень навчальних досягнень учнів, обґрунтованих рекомендаціями щодо освітньої політики, коригування навчального процесу, оновлення змісту освіти, методик викладання. Однак, на жаль, така інформація відсутня. Результати державної підсумкової атестації, які повинні відображати реальний рівень навчальних досягнень, відрізняються від навчального закладу до навчального закладу, від села до міста. Це відбувається через те, що немає єдиної технології оцінювання та внаслідок суб'єктивності оцінювання, оскільки оцінюють продукт своєї праці ті ж вчителі, які працювали з учнем протягом його навчання.

Але достовірність інформації про рівень навчальних досягнень кожного випускника набуває при вступі до закладів вищої освіти особливого значення. Сьогодні Україна знаходиться на стадії становлення цілісної

системи моніторингу якості вищої освіти, яку регулюють відповідні нормативні та програмні документи. Згідно нормативних документів, заклади вищої освіти I - IV рівнів акредитації зобов'язані постійно проводити моніторинг рівня знань, умінь, навичок та компетенцій на всіх етапах нормативних дисциплін та періодично здійснювати аналіз результатів навчальних досягнень студентів на засіданні вченої ради. За результатами моніторингу якості освіти органи управління отримують інформацію про стан освітньої системи та її окремих складових, виявляють проблеми, які виникли в процесі введення педагогічних інновацій, з'ясовують тенденції розвитку освіти та прогнозують зміни, необхідні для перспективного функціонування освітньої системи.

Таким чином, моніторинг освітньої системи повинен бути дієвим інструментарієм менеджменту освіти, зокрема, в управлінні її якістю. Моніторинг повинен бути комплексним та спрямованим на оцінку, як результату освітньої діяльності, так і процесу, який призвів до такого результату, а також який охоплює навчання, виховання, викладання, управління, ресурсне забезпечення та інше. Але моніторинг навчальних досягнень українських студентів передбачає в першу чергу результат їх навчальної діяльності. Однак, без належного оцінювання самого навчального процесу, з'ясування умов викладання предмета, його навчально-методичного забезпечення фахівці не здатні виявити фактори, які вплинули на отримані результати, і зробити об'єктивні рекомендації щодо внесення змін в навчально-виховний процес[176].

Узагальнюючи погляди фахівців з вище означеної проблеми, ми можемо констатувати, що забезпечення якості вищої педагогічної освіти є багатоплановим процесом, найважливішими факторами ефективності якого є:

- наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних);

- організація навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки ,а також освіти;

- контроль освітньої діяльності ЗВО та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання, а також на всіх рівнях: рівні ЗВО, державному та міжнародному (європейському) рівнях.

Таким чином, головною залишається проблема адаптації існуючого механізму підготовки та атестації науково-педагогічних та наукових кадрів до сучасних реалій. Вона визначена позицією нашої держави, яка задекларувала своїм приєднанням до процесу євроінтеграції - входження в європейський освітній простір. У контексті цього дуже важливо, не зруйнувавши існуючу, досить-таки ефективну, вітчизняну систему підготовки кадрів вищої кваліфікації, відшукати кошти та способи, які наближають нас до європейської спільноти і, разом з тим, що запобігають втрату кращих досягнень національної освіти, духовності та культури.

3.3. Економічний механізм державного управління в системі реформування та розвитку вищої освіти в Україні

На сьогодні будь-яка сфера життя піддається впливу дії таких зовнішніх викликів як глобалізація, розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій та змін, які вони приносять з собою. Зокрема ці зміни відносяться до системи вищої освіти, які виступають важливою сферою національної економіки, а її основні інститути діють в умовах зростання числа внутрішніх та зовнішніх ризиків. У зв'язку з цим, такі сучасні виклики повинні викликати адекватну реакцію, яка ,при цьому, опирається на розуміння та суттєве осмислення усіх можливих ризиків. Слід зазначити, що особливість освітніх ризиків полягає в тому, що вони не завжди будуть припускати прямі фінансові втрати, а скоріш за все, представляти загрозу для появи втрат у довготривалому періоді.

Окрім цього, можна сказати, що сьогодні спостерігається формування напряму освітнього ризик-менеджменту. Мета такого напряму нам бачиться в упорядкуванні процесу прийняття управлінських рішень, які направлені на зниження ймовірності несприятливих процесів, а також мінімізувати можливі втрати. При цьому рівні прийняття таких рішень можуть бути як для навчального закладу чи для регіону, так і для усієї галузі освіти в цілому.

Сучасне середовище характеризується зростанням невизначеності, яка у свою чергу впливає на актуалізацію потреби у вивченні ризиків такої сфери діяльності як освіти. А розуміння феномену освіти як суспільного блага змішаного типу, сприяє розширенню цього поняття за межі його традиційного сприйняття, яке характеризує ризики як втрату підприємницького доходу. Так ми можемо припустити, що втрати в освіті мають стратегічне значення для прогресу суспільства, тому такі проблеми як низька якість підготовки кваліфікованих кадрів, слабкість формування особистісних та ціннісних рис людських ресурсів, недостатній рівень інноваційного розвитку держави та програшні позиції міжнародної конкуренції можна вважати більш глобальними ризиками, аніж фінансові втрати.

Сьогодні вітчизняна вища освіта стає перед викликами, які обумовлені загальносвітовими тенденціями та опираються на специфічні умови нашого життя. Освітні ризики представляють собою загрозу для функціонування та розвитку системи освіти у тій мірі, коли вони тягнуть суттєві втрати[392]. Серед економічних втрат у сфері освіти можна виділити зниження суттєвої частини висококваліфікованого персоналу, закриття навчальних закладів та втрату контингенту разом зі скороченням та втратою фінансових ресурсів[242]. Серед серйозних втрат ми також можемо виділити підсилення процесів соціального відбору та зниження функції соціальної мобільності, суттєві диспропорції на ринку праці, коли переважає безробіття висококваліфікованих робітників та низький рівень оплати праці. Не менш важливим будуть педагогічні втрати, серед яких низька ефективність

навчальних технологій, невисокий рівень загальної освіченості та компетентності випускників та політичні втрати, які проявляються у відсутності престижу національної системи освіти по причині її неефективності та корумпованості разом з наявністю низьких показників у світових рейтингах та непривабливістю для іноземних студентів.

У зв'язку з цим, необхідно проаналізувати та систематизувати основні ризики, які стоять перед сучасною вищою освітою. Зазначимо, що традиційно вся сукупність ризиків поділяється на дві великі групи: зовнішні та внутрішні. На нашу думку, перші з них можуть бути систематизовані наступним чином: глобалізація, технологічні виклики, політичні, правові, економічні та демографічні ризики. Економічні в свою чергу поділяються на: фінансові, фіскальні та речові.

До групи внутрішніх ризиків слід віднести наступні: кваліфікація персоналу, недостатність грошових коштів для розвитку, рівень підготовки абітурієнтів, система управління, а саме: стиль керівництва, орієнтація на новизну, система комунікацій та відносин, а також застаріла матеріально-технічна та навчально-лабораторна база й слабкість маркетингової політики.

Отже, глобалізація є на сьогодні провідною тенденцією сучасного розвитку, яка у корені змінює зовнішнє середовище дії освітніх закладів, яка стає більш невизначеною та характеризується взаємозалежністю й гострим рівнем конкуренції. Той чи інший заклад вищої освіти незалежно де він знаходиться у столиці чи периферії, у своєму розвитку не може передбачити дії вказаних факторів. Тому не враховувати процес глобалізації досить необачно, адже кожен день ми зіштовхуємось з її проявами, серед яких особливе місце займає зняття бар'єрів для руху потенційних споживачів на міжнародному ринку освітніх послуг разом з загостренням конкуренції в різних їх сферах[393].

Перш за все, загострення конкуренції викликають потенційні студенти, а основу тому становлять демографічні проблеми розвинених країн, які пов'язані з рівнем народжуваності, яких приводить до скорочення населення

18-23-х літнього віку. Дана обставина веде до того, що у країнах, які мають достатньо сильну базу для вищої освіти та високорозвинені університетські комплекси з чітко продуманою інфраструктурою, активно приваблюють потенційних студентів з інших країн. Прикладом даної обставини може слугувати те, що сьогодні вища освіта в Україні підлягає досить активному впливу зовнішньої стратегії за сторони Польщі. Так ми можемо побачити, що високий рівень інформаційної та рекламної кампанії сусідньої держави представляє собою вершину айсбергу ціленаправленої освітньої політики, яка створює досить привабливі умови для залучення українських студентів. Серед цих умов виділяється оплата за навчання, яка порівняна українській, мови, як можливість навчатися російською чи українською, а також прискорено вивчати польську, разом з можливістю проживання та майбутнього працевлаштування. У підсумку проведена політика Польщі привела до безпрецедентного зростання кількості українських студентів, які зараз навчаються більш ніж у п'ять разів за останні кілька років, при цьому, що їх кількість перевищує 10 тисяч чоловік, що становить третину іноземного студентського контингенту. Більш за все це позначається на закладах вищої освіти західної України, оскільки саме ця молодь більшим чином воліє навчатися у ближньому зарубіжжі, тоді як у нашій державі спостерігається негативна динаміка демографічної ситуації, формуючої досить серйозний ризик для нашої системи вищої освіти.

Серед інших причин росту експортної політики ми можемо назвати спробу приволікати більш талановиту молодь. Тут ми кажемо про те, що існує конкуренція за кращий людський ресурс. Слід зазначити, що офіційно немає статистичних даних, які показують загальну кількість виїзду наших випускників за кордон на тимчасове або постійне працевлаштування. Однак, відомо про те, що основна маса спеціалістів різних перспективних напрямів на різних умовах працюють в передових країнах. Саме це дозволяє усвідомити, що Україні необхідно врахувати не тільки масштаб цього процесу, а також його довготривалі наслідки для свого розвитку.

Зростання та розширення конкуренції пояснюється не тільки від'їздом студентів за кордон, оскільки цей процес охоплює науковий, міжнародний та підприємницький напрям діяльності системи освіти. Тим самим ми бачимо актуалізацію різноманітних рейтингів університетів, які здійснюють процес ранжирування та сприяють для закладів вищої освіти направляти свою увагу на конкретні цілі досягнення вищого рівня. Це все при цьому, що сфера діяльності, яка займається реалізацією таких цілей стає бізнесом, що, в свою чергу, впливає на появу нових фінансових потоків та отримання більш високих доходів. Прикладом цього може стати поява наукометричних баз даних. Спірним питанням тут стає порівняння реального наукового досягнення з ростом публікацій в «цитованих збірниках», що також визнається у світових дослідженнях. Однак такі заяви не можуть чинити опір основній течії, оскільки з кожним місяцем росте стремління попасти у ці бази окремих видань з метою збільшення своїх публікацій в цитованих збірках. І це все при цьому, що намагання попасти в той чи інший цитований збірник проявляють як окремі вчені, так і наукові заклади та цілі держави. Все це в значній мірі впливає на появу більшої кількості власників відповідних товарних марок, які є одержувачами монопольної ренти, котра проявляється в одержанні понад-прибутку від реалізації прав на видавництва та бази даних. Проте розуміння суті такого процесу не змінює його підсумку – щоб займати достойну позицію у сучасному середовищі необхідно здійснювати колосальні затрати на рівні окремих вчених, закладів та держави.

Другий блок ризиків для системи вищої освіти являє собою постійну появу новітніх технологій. Це говорить про те, що розповсюдження інформаційно-телекомунікаційних технологій викликає необхідність відповідати їх рівню. У зв'язку з цим, національній системі вищої освіти для отримання реальних конкурентних переваг у сучасному середовищі необхідно побудувати свою діяльність відповідно до використання новітніх технологій, разом з цим адекватно реагувати на ті зміни, які технології приносять у навчальний процес. Прикладом такої реакції може слугувати

поява дистанційного навчання, коли вища освіта успішно змогла адаптуватися до його вимог. Такі нові технології вплинули на якісні зміни навчального процесу, який зараз може здійснюватися без особистісного спілкування викладача та студента. Тому на інформаційно-комунікаційні технології покладене завдання передавати знання та контролювати їх засвоєння.

Окрім цього, на сьогодні, ми бачимо широке розповсюдження різних відеокурсів навчальних дисциплін, як вітчизняних так і зарубіжних. Технології такої організації передачі знань полягають у створенні спеціальних платформ, які забезпечують відкритий доступ до тих або інших курсів, а також передбачає інтерактивне навчання та обговорення будь-яких питань на основі форуму. Від самого початку такі курси носили тільки пізнавальний характер, а тепер стоять питання для розробки технології вільного ознайомлення змісту навчальних дисциплін разом з можливістю врахування їх засвоєння.

Україна не залишилась в стороні від реалізації цієї новизни. Так сьогодні ми маємо суспільний проект «Prometheus», який дає можливість вільному та безкоштовному доступу університетам, викладачам та компаніям публікувати та розповсюджувати на його основі курси різних дисциплін. Такий курс складається із декількох відеолекцій, викладачів різних українських навчальних закладів, інтерактивних завдань та форуму, який дає можливість студентам задавати питання викладачу та спілкуватися між собою.

Природно, поява такого проекту у корені змінює освітній процес, у тому числі, систему навчання, передачу знань та їх контроль, саму методику викладання. Сучасні студенти сьогодні надають перевагу працювати у віртуальному просторі. У зв'язку з цим можна говорити про зниження ролі індустрії друкування навчальних матеріалів, оскільки спостерігається розширення сфери їх віртуального простору, що у свою чергу впливає на

появу питань з приводу захисту інтелектуальної власності разом з проблемою адаптації усієї освітньої сфери до цих процесів.

Наступним важливим питанням економічних механізмів державного управління в системі вищої освіти України можна назвати групу політичних ризиків, які отримали своє суттєве розширення у контексті подій 2014 року[90]. Окрім того, що завжди існують класичні ризики, серед яких нестабільна політична ситуація у країні та світі, непослідовність державного курсу у внутрішній та зовнішній політиці, постійно зростаюча корупція, додалися також загрози, які були породжені зовнішньою агресією та анексією територій. Усі працівники системи освіти стали перед проблемою руйнування матеріально-технічної бази, яка була накопичена за довгі роки.

Реальні наслідки цього ми бачимо у нових умовах функціонування більшості закладів освіти Донбасу, які втратили приміщення та лабораторну базу, та вимушені були шукати нові місця розташування. Необхідність вирішення комплексу проблем пов'язаних з цим привело до того, що важливі стратегічні цілі та задачі були відкладені, оскільки потрібно було прийняти швидкі та ефективні рішення для регулювання багато різноманітних проблем пов'язаних з діяльністю закладів вищої освіти у таких умовах. Така ситуація вимагає активної та відкритої позиції МОН України та всієї влади.

Значною проблемою для економічного механізму державного управління вітчизняної системи вищої освіти в нашій державі є корупційні ризики[7]. Новий закон передбачає алгоритм подолання корупції, з допомогою створення нового органу, який контролює якість освіти та не залежить від МОН України. Однак очевидним є той факт, що протидія корупції за допомогою нового органу навряд може стати ефективним способом, скоріш за все буде сприяти підвищенню «ціни питання». На наш погляд, серед реальних механізмів, які будуть направлені на подолання корупції, можуть виступати відкритість та чіткість усіх процесів, а особливо, управлінські питання, серед яких прийняття рішень та вибори, фінансових,

таких як виділення грошових коштів для закладів вищої освіти та розподіл напряду їх витрат, а також кадрових тощо.

Існують також і правові ризики, яким характерно недосконалість та непослідовність нормативно-правової бази, яка регулює освітню діяльність. Однак прийнятий Закон України має досить велику цінність для розвитку вищої освіти в Україні. Серед його основних нововведень виділяють нові умови для вступу до вищого навчального закладу. Майбутнім студентам потрібно подавати заяву не в сам заклад вищої освіти, а в ту установу, яка буде проводити зовнішнє незалежне оцінювання, а від кількості заяв абітурієнтів залежить кількість місць державного замовлення. Ще однією не менш важливою новацією є те, що випускники бакалаврата мають можливість вступу до магістратури на іншу спеціальність, так званий перехресний вступ. Це дозволяє розширення міграції студентів із регіональних закладів вищої освіти у столичні або європейські університети.

Окрім цього, заклади вищої освіти України завдяки новому закону мають академічну, організаційну та фінансову автономію[126]. Прийнятий закон передбачає можливість обнародування фінансових документів, що сприяє відкритому суспільному контролю за грошовими оборотами будь-якого навчального закладу. Разом з цим, ми бачимо підсилення демократичних процесів у виборах ректора, оскільки в них можуть брати участь усі викладачі та наукові співробітники, а також велика кількість студентів. На ряду з цим, українське освітнє законодавство вперше за весь час існування держави приділяє таку увагу контролю за якістю освіти. Так, буде створене Національне агентство з забезпечення якості вищої освіти. Таке агентство буде представляти собою колегіальний орган, який складається із 25 виборних членів.

Прийняття такого документу має достатньо вагоме значення, однак багато його положень не можуть бути реалізовані у єдиний момент, оскільки на їх реалізацію необхідно значні фінансові ресурси, а також зміни численних нормативних документів[98]. Проте сама більша новизна у Законі

– створення самого справжнього конкурентного середовища. Це говорить нам про те, що кожен вітчизняний заклад вищої освіти повинен забезпечити високу якість освіти, тим самим доказуючи свою унікальність та важливість для українського суспільства або припинити свою діяльність.

Важливо зазначити, що сьогодні ми маємо ще багато запитань у сфері організації освітньої діяльності, які потрібно ще розробляти та доробляти, так як не усі освітні стандарти прийняті. Так важливо приділити увагу удосконаленню організації навчального процесу з врахуванням робочого часу викладача. Останнє положення, яке регулювало організацію навчального процесу у закладах вищої освіти було прийнято більш ніж 20 років назад, а у листопаді 2014 його відмінили. Це говорить нам про те, що сьогодні регуляція організації навчального процесу опирається тільки на наказ про затвердження норм часу для планування та обліку навчальної роботи викладачів, який був затверджений у 2002 році.

Це все при цьому, що за цей проміжок часу форма та технологія навчального процесу достатньо сильно змінилася, так як появився інтернет та дистанційне навчання, а вітчизняна вища освіта стала ступінчастою. Попри це, закладам вищої освіти для своєї діяльності необхідно опиратися на ці документи, які не враховують сучасний стан суспільної діяльності, це не кажучи на необхідність реагування на виклики європейської інтеграції. Це нас приводить до висновку, що для досягнення мобільності викладачів та студентів необхідно розробити механізми, які зможуть забезпечувати переміщення студентів між вищими закладами освіти, враховуючи положення кредитно-модульної системи.

З цією групою ризиків також пов'язані і економічні ризики, які при цьому мають достатньо різну структуру. Так у системі вищої освіти України, ми можемо зіштовхнутися з фіскальними, майновими та фінансовими ризиками. Найбільші труднощі можуть виникнути у зв'язку з об'ємами та структурою фінансування. Оскільки недостатній рівень фінансових ресурсів може стати серйозним ризиком для забезпечення інноваційного розвитку, і

це, не кажучи, про нормальне функціонування системи вищої освіти. Слід зазначити, що недостатній рівень фінансових ресурсів є також у передових та країнах, що розвиваються. Це каже нам про те, що на сьогодні ми маємо значну проблему, яка полягає у недостатніх державних ресурсах, які б могли забезпечити діяльність вищої освіти, у тому числі силу його зростаючого значення для інноваційного розвитку суспільства. Зазначимо, що світова практика ефективно вирішує цю проблему. Багато країн активно використовують процес залучення інших суб'єктів фінансування, разом з державними механізмами. В нашій державі ми також маємо перспективи адаптації до світового досвіду використання стимулюючих механізмів, метою яких є активізація участі бізнесу у фінансуванні освітньої та дослідницької діяльності навчальних закладів, разом з механізмами полегшення фінансового тягаря для приватних споживачів освітніх послуг[99].

На наш погляд однією із популярних ідей може слугувати оптимізація мережі навчальних закладів. Однак досягнення її оптимального рівня та реалізації повинне враховувати повне розуміння процесу оптимізації, а також її задач. Головною ціллю оптимізації є скорочення затрат на підтримання освітньої системи, тому необхідно мати чіткий план на рахунок того, як буде досягатися така економія. Якщо ціль оптимізації буде полягати тільки у скороченні кількості закладів вищої освіти, то це не зможе стати важливим аргументом, котрий буде сприяти підвищенню ефективності функціонування системи. А якщо на перше місце поставити процес оптимізації потужних регіональних центрів вищої освіти, то необхідно здійснити не тільки зовнішню оптимізацію у вигляді декількох закладів вищої освіти, але й також забезпечити внутрішню ефективну організацію такого новоствореного потужного закладу.

Слід розуміти, що будь-який процес перебудови організаційної структури буде свого роду стресом для самого закладу вищої освіти, так як передбачає зіткнення різних корпоративних культур, не враховуючи зміни

загальної внутрішньої культури та усієї системи комунікації[100]. Така потужна структура буде сприяти зростанню загрози посилення бюрократизації усіх процесів, але може створити потенціал для взаємопідсилюючого масивного розвитку. Це приводить нас до того, що важливою задачею буде рішення проблеми розкриття цього потенціалу, що у свою чергу, приведе до появи сучасних інноваційних підходів до керівництва закладами вищої освіти, обліку теоретичних та практичних напрацювань передового управління, які були накопичені у світовій практиці.

Важливо також враховувати ризики, які пов'язані з демографічними проблемами. Так, висока динаміка розширення масштабів вищої освіти в Україні в 90-х і на початку 2000-х років опиралась на основний ріст народжуваності у 80-х роках. Вже після 2007 року ми можемо бачити поступове зниження чисельності населення у віці 18-23 роки, яке обумовлюється кризовим процесом різкого скорочення народжуваності на початку 90-х років. Зниження кількості студентів спостерігається з 2008, а у 2011року практично кожен український вищих заклад освіти зміг відчути її різке скорочення.

Серйозний рівень таких ризиків може пояснюватися також тим, що раніше у нашій державі був суттєвий приріст кадрового та інституційного потенціалу системи вищої освіти, за декілька останніх років спостерігається ріст чисельності кандидатів та докторів наук, поступове покращення технічного та методичного забезпечення навчального процесу у закладах вищої освіти, формування традицій викладання та наукової роботи. Однак залежність фінансово-економічної стабільності для функціонування усієї системи вищої освіти від кількості студентів, сприяє появі загрози для можливостей її подальшого розвитку[134]. Передбачається, дана залежність буде носити обов'язків характер з позиції необхідності конкуренції між закладами вищої освіти, а також стимулювати їх до процесу удосконалення своїх діяльності. Разом з тим, умови демографічних змін та досить складна ситуація на ринку праці викликає необхідність впровадження механізмів

послаблення цієї залежності для досягнення цілей адаптації системи освіти. Новий закон враховує таке положення, тим самим зменшується навантаження викладачів, що, в першу чергу, зможе пом'якшити ситуацію існуючого надлишку висококваліфікованого персоналу закладу вищої освіти.

Однак ці ризики не вичерпують усі складнощі розвитку системи вищої освіти, які включають також велику групу внутрішніх ризиків. Серед основних внутрішніх ризиків, які залежать від внутрішніх ресурсних та управлінських факторів, ми можемо виділити недостатність таких ресурсів, а особливо, студентів, висококваліфікованого персоналу, фінансів, комп'ютерної техніки, інфраструктури тощо. Це все при тому, що на сьогодні ми спостерігаємо неефективний процес управління використанням цих ресурсів, при достатньо складних зовнішніх умовах.

Нормативні постанови Кабінету Міністрів України передбачають ті критерії, які виступають як основа для оцінки ступені ризику окремого навчального закладу для системи загально середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Серед критеріїв для оцінки рівня ризику у сфері вищої освіти можна виділити терміни ведення господарської діяльності, яка надає освітні послуги у системі вищої освіти, факти порушення вимог законодавства для ведення господарської діяльності, котра забезпечує освітні послуги у системі вищої освіти. Такими порушеннями є відсутність правових основ для ведення освітньої діяльності окремих напрямів та спеціальностей, ті або інші порушення вимог, які висуваються до формування структури закладу вищої освіти та контингенту студентів, чи кадровому забезпеченню навчального процесу, або не виконання навчального плану та програми. Не менш важливі критерії для оцінки рівня ризиків будуть виступати результати акредитації освітніх програм, планові показники діяльності, які містяться у щорічних планах суб'єкта господарювання, наприклад, державне замовлення та фінансова стабільність.

Такі критерії звичайно аналізують при перевірці закладів вищої освіти, і на цій основі, роблять висновок про ступінь його ризику, який може бути

незначним, середнім чи високим. З наукової точки зору серед цих проблем дуже важливими будуть виконання державного замовлення та фінансова стабільність, але необхідно також враховувати більш комплексну оцінку та розширення кола критеріїв, серед яких співвідношення фактичного контингенту та ліцензованих об'ємів, рівень безробіття випускників у регіоні та в цілому. Важливо також оцінити ступінь ризику різних рівнів, у тому числі, самого закладу, регіону, підгалузі або галузі в загалі.

З метою детального аналізу механізмів керування ризиками закладів вищої освіти необхідно розглянути елементарні внутрішні ризики[181].

Серед них одним із важливих можна назвати ризик нестачі зворотних коштів[275]. Грошові кошти котрі знаходяться в обороті, виступають джерелом цього ризику. Ті грошові кошти, які поступають від оплати студентів за послуги освіти надходять до закладів вищої освіти нерівномірно, оскільки оплата проходить одним платежем на початку отримання послуги або два рази на рік, однак затрати на функціонування закладів освіти здійснюються постійно. У випадку проведення неправильної управлінської фінансової політики з'являється нестача зворотних грошових коштів у той період, коли не проходить оплата за навчання. Ще однією умовою виникнення цього ризику може виступати нестача коштів в обороті, яка призводить до негативних наслідків, серед яких, потреба у кредиті чи займу, з метою встановлення балансу грошових коштів в обороті. Тому для раціонального управління грошовими коштами в обороті необхідно проводити їх оптимізацію, яка опирається на потреби закладу. Важливою задачею управління грошовими коштами в обороті буде виступати забезпечення їх джерелами фінансування. Це говорить нам про те, що на першому плані будуть стояти методичні та практичні питання управління процесами аналізу, а також необхідність рішення проблеми формування та раціонального використання оборотних коштів.

Забезпечення рівномірного розподілу затрат закладу залежить від правильної фінансово-економічної політики навчального закладу, з

врахуванням нерівномірного надходження грошових коштів. Тому існує необхідність створити відповідний резерв для певних обов'язкових потреб та затрат закладу освіти, при цьому опираючись на показники та прогнози загальноєкономічної ситуації в країні, розраховуючи суму оплати за навчання. Правильне визначення суми оплати за весь період навчання, а також її розподіл по курсам рівними частинами або рівномірно, збільшуючи кожного року, є одним із важливих напрямів фінансово-економічної політики навчального закладу. Існує також необхідність враховувати той варіант, коли студент проводить завчасну оплату всього періоду навчання. У цьому випадку важливо правильно направити потік керованих грошових коштів. Серед можливих варіантів ми можемо виділити депозитні вклади, інвестиції у довготривалі проекти або видачу сертифікатів на навчання. Все це говорить про те, що ефективний розподіл та здійснення вкладення грошових коштів для забезпечення потреб закладу на протязі всього навчання студентом, буде приносити максимальний прибуток.

Серед внутрішніх фінансових ризиків виділяється інвестиційні, які для закладів вищої освіти, в першу чергу, пов'язані з інноваційною діяльністю. Інноваційна діяльність закладів вищої освіти являє собою організацію навчального, науково-інноваційного процесу у чотирьох напрямках, а саме, освітній, науково-дослідницький, адміністративно-управлінський, науково-технічний[228]. З метою управління інвестиційними ризиками необхідно здійснювати їх своєчасне виявлення, оцінювати та аналізувати виявлені ризики, визначати причини їх появи, розробляти заходи, які будуть зменшувати їх вплив, економічно обґрунтовувати та реалізовувати розроблені заходи. Виконання таких етапів дасть можливість підвищувати ефективність управління інвестиційними ризиками.

Серед специфічних внутрішніх ризиків, ми вважаємо, необхідно назвати втрати контингенту, який, зазвичай, класифікують операційний. Природно, що основним і єдиним споживачем послуг закладів вищої освіти є студенти. Абітурієнти формують потенційний контингент у вищому закладі

освіти. Останнім часом спостерігається така тенденція, яка полягає у нехватці абітурієнтів, яку можна пояснити демографічною ситуацією в країні, політикою зі сторони держави, фінансовою неспроможністю населення. Усі ці фактори впливають на значне скорочення кількості абітурієнтів, що у свою чергу, змушує заклади вищої освіти підсилювати конкурентну боротьбу за них. Наслідки такого ризику впливають на усі види діяльності закладу вищої освіти, в першу чергу, на його фінансовому стані.

Сьогодні ми можемо побачити, що аналітики МОН України пропонують нам кластерний підхід, котрий дозволяє визначити регіональні групи закладів вищої освіти відносно ступеню загострення їх внутрішніх проблем.

Якщо розглядати кластери з точки зору широкого економічного сенсу, то можна сказати, що до його складу входять підприємства (фірми, установи). Необхідно зазначити, що вони повинні бути територіально розміщені у межах однієї області, а їх технічні та виробничі зв'язки повинні бути тісно пов'язані, однак, на ряду з цим, вони будуть виробниками, постачальниками та споживачами у відношенні один одного.

Характеризуючи ознаки кластеру, то слід позначити, що до них відносяться: географічна концентрація, тобто це ті організації та установи, що розташовані неподалік один відносно одного, та кластери, що включають в себе одного роду діяльність, яка передбачає характерну близькість підприємств[320].

Не менш важливими ознаками учасників кластеру є наявність так званої «критичної маси», а також достатньо підвищений рівень зв'язків між учасниками, тобто внутрішня та зовнішня пов'язаність та новизна в активності учасників кластеру. Якщо розглядати останній компонент, слід зазначити, що кластер направлений та сконцентрований на інноваційно-активні підприємства (фірми та установи). Саме інноваційний розвиток направляє діяльну орієнтацію цих структур та визначає інноваційну активність, й досягається постійним удосконаленням переваг у результаті

різних видів нововведень. До таких можна віднести організаційні, технологічні, технічні та маркетингові нововведення.

Підводячи підсумок вище сказаного, зазначимо, що вирішити проблему виробничої взаємодії саме у галузі підготовки класифікованої робочої сили можливо за рахунок кластеризації сфери освіти. У даному випадку такий підхід допоможе підвищити конкурентоздатність на регіональному та національному рівнях, підвищити ріст інноваційного потенціалу, розвивати малий та середній бізнес у сфері освіти та підготовки кваліфікованих працівників, а також і в інших сферах.

Накопичений досвід говорить нам про те, що саме кластерний підхід не тільки є засобом досягнення мети, що ставилась та поєднана з підвищенням конкурентоздатності, а також інноваційним підсиленням, також представляє собою дієвий засіб, що є стимулом регіонального розвитку, який дозволить отримати мультиплікаційний ефект, що приведе до збільшення зайнятості, підвищить рівень заробітної плати, а також відрахувань у бюджет та зростання стабільності у конкуренції областей та держави в цілому.

Якщо розглядати центри, де можуть формуватися кластери, то це можуть бути навчальні заклади, зокрема заклади вищої освіти та окремі групи наукових та дослідних організацій. У такому випадку кластери будуть розглядатися як найбільш ефективна виробнича система в умовах глобалізації та розвитку сучасної науки, тобто це економіка знань.

Розглядаючи сферу розвитку регіонів, слід зазначити, що тут варто розвивати кластерні концепції. У такому випадку потрібно провести на національному рівні радикальні реформи, що приведуть до розширення організаційного та економічного співробітництва. Однак, тут основним аспектом супроводження процесу кластеризації є реалізація політики на загальнодержавному рівні, яка буде направлена на підтримання та розвиток науково-технічного прогресу, розвитку інновацій, проведення адміністративних, фінансових та економічних, а також регуляторних реформ та стратегічний розвиток регіонів.

На думку Краснікової Т.Ю. освітні кластери являють собою систему об'єднаних установ спеціалізованої освіти, що поєднані за галузевою ознакою та мають партнерські відносини з підприємствами даної галузі.

Якщо розглянути твердження Васильєвої Н.В., то слід зазначити, що освітній кластер на рівні регіону, потрібно розглядати як цілу систему освітніх закладів 1-4-го рівнів акредитації, комерційних компаній, організацій, що займаються введенням новацій в інфраструктуру на регіональному рівні та рівні підтримки підприємництва, що перебувають у тісному зв'язку з владою та компонентною економічною системою. На ряду з цим, вона говорить, що центром або ядром кластеру може виступати заклад вищої освіти, котрий буде брати на себе відповідальність у напрямку освітньої та наукової підтримки кластера, а також одночасно представляти собою інформаційно-методичний центр та комунікаційну платформу.

Н.А. Корчагіна стверджує, що для отримання освітньої послуги, яка є кінцевим продуктом діяльності, освітній кластер повинен представляти собою групу освітніх закладів, які розташовані в одному регіоні та перебувають у партнерських відносинах. При такому підході центром освітнього кластеру буде заклад вищої освіти або інша організація освітнього напрямку.

Освітній кластер у розумінні Смірнова О.В. являє собою інноваційний ланцюг «наука-технологія-бізнес», що зв'язаний горизонтально всередині між собою та є системою навчання, взаємонавчання, а також інструментів самонавчання. При такому підході основу освітнього кластеру складає освітній процес, що дає змогу розглядати цей кластер з двох сторін: як систему і як процес.

В.І. Куценко розглядає освітній кластер як більш ємке, у відношенні ринку освітніх послуг поняття. Тобто це система взаємопов'язаних вищих закладів освіти та освітніх організацій, значимість яких досить велика. Таке поняття може визначатися з такими формами інтеграції між галузями, як

спільні підприємства, холдингові структури, стратегічні альянси, мережеві об'єднання, технопарки, промислові парки, економічні зони.

На нашу думку, освітній кластер – це більш складний процес, аніж звичайне об'єднання закладів освіти, організацій та підприємств, тому що дані заклади беруть участь у процесі кооперації та конкурують один з одним.

Процес безперервної освіти починаючи від дошкільного закладу, далі від школи і аж до самого виробництва, являє собою одну систему, що в результаті утворює освітній кластер[229]. Таку думку висловлюють Жук О.П. та Дроздовська Л.О.

По визначенню Старєвої А.М. освітній інноваційний соціокультурний кластер являє собою близькі взаємодіючі суб'єкти господарювання, що добровільно об'єднані географічно, та включають в себе: освітні заклади, органи влади, банківський та приватний сектор, інноваційні організації, різні об'єкти інфраструктури, які включають в себе виробництво конкурентоздатних освітніх, соціальних та культурних послуг, направленої стратегії розвитку, на реалізацію інтересів усіх учасників, а також території локалізації кластера, де вона перебуває та має важливу соціально-економічну роль для регіону. Мета створення кластера – це об'єднання зусиль, можливостей, потенціалу суб'єктів нової структури для здійснення взаємоузгоджених дій, що будуть спрямовані на підвищення якості рівня освіти у регіонах, її конкурентоздатність як на вітчизняному так і на світовому рівнях.

Підводячи підсумок вище наведеному, можемо сказати, що під поняттям освітнього кластеру слід розуміти союз, пов'язаний між собою та територією, закладів вищої освіти, що приводять до розвитку та зростання конкурентоздатності кожного з них, а їхня діяльність направлена на досягнення інноваційних технологій та якості підготовки працівників для регіонального та національного ринку праці[230].

Таким чином, в економічному механізмі державного управління в системі реформування та розвитку вищої освіти в Україні ми можемо

побачити необхідність змін вітчизняної системи вищої освіти в області її готовності відносно сучасного розвитку, серед яких нові підходи до виділення не тільки освітніх, але й освітньо-наукових кластерів[231].

На ряду з цим, ми можемо говорити про неадекватність реакції на виклики та ризики зовнішнього та внутрішнього середовища на інституційному, регіональному та національному рівнях.

Це все при тому, що сьогодні ми спостерігаємо у сфері вищої освіти великі глобальні, політичні та економічні виклики, які обумовлені загальносвітовою тенденцією та специфічними умовами сьогодення, що дозволяє нам зробити висновок про необхідність своєчасного та обґрунтованого аналізу таких викликів та ризиків, які є основою для розробки обдуманих та дієвих рішень для їх реалізації у державній освітній політиці[245]. Ми можемо сказати, що вітчизняна вища освіта має значний запас міцності, який важливо не тільки зберегти, але й примножити. Сучасний етап розвитку передбачає формування професійного ризик-менеджменту у системі вищої освіти, так як сучасний інноваційний розвиток українських університетів та усією освітньої системи може бути забезпечений тільки тоді, якщо ми будемо передбачати події, а не діяти у режимі реагування на ті або інші ризики[232].

РОЗДІЛ 4

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

4.1. Шляхи забезпечення якості вищої освіти в умовах реформування.

Одним із окремих питань, що на сьогодні недостатньо вирішене, є створення системи управління якістю у закладі вищої освіти, тому що відповідно до умов створення єдиного європейського освітнього простору саме навчальний заклад відповідає за якість освітніх послуг. Головним чином, особливу актуальність становить проблема оцінки якості навчального процесу за допомогою моніторингу ефективності освітньої діяльності закладу вищої освіти. Для сучасної системи освіти проблема якості набуває найбільш актуального значення[303]. Поряд з цим якість освіти в першу чергу визначає характеристики результату навчання у закладі вищої освіти, фіксує зміни у системі професійних знань та умінь навчаємих під час проходження усіх етапів освітнього процесу, починаючи від початкового та закінчуючи кінцевим рівнем вивчення навчальної дисципліни. Варто зазначити, що проблема якості освіти нерозривно пов'язана з проблемою моніторингових досліджень.

В останні роки значна увага приділяється проблемі підвищення якості вищої освіти. Так, G. Shrikanthan та інші говорять про необхідність розробки цілісної моделі якості вищої освіти. Різні аспекти, які впливають на якість освіти розглядають E. Van Kemenade та ін. Значна увага приділяються різним процесам, які застосовують до оцінки якості освіти та моніторингу як інструменту для цього. J. Lyotard наголошують, що освіта є інституціоналізованим, тобто формальним, процесом, на основі якого суспільство передає цінності, вміння й знання від однієї людини, групи, спільноти – іншим.

Якщо розглядати такі поняття, як «якість вищої освіти» та «моніторинг якості освіти», слід відмітити, що вони не знайшли свого кінцевого визначення у педагогічній теорії та практиці. Про це свідчать результати теоретичного аналізу науково-педагогічних, методичних, публіцистичних та інформаційних джерел інформації, де серед практиків та теоретиків не спостерігається однієї єдиної думки відносно тлумачення «моніторинг якості освіти».

Щоб розкрити сутність визначення «моніторинг якості освіти», на наш погляд, потрібно визначити поняття «якість освіти» в контексті вищої освіти. Даний момент дозволить встановити взаємозв'язок вищезгаданих понять, а також розробити раціональну та всебічну систему показників та критеріїв, для того, щоб можна було визначати якість вищої освіти, як об'єкт оцінки, оскільки вона буде відображати всі її аспекти та складові[41].

Якість освітньої діяльності виступає як набір характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її спроможність задовольняти встановлені та передбачені потреби окремої особи та суспільства в цілому. На сьогодні ми бачимо, що разом з утворенням та розбудовою європейського освітнього простору стають актуальними питання якості вищої освіти. Однак на думку деяких спеціалістів, недостатньо чітко сформовані позиції європейського освітнього простору з питань забезпечення якості вищої освіти у тексті Болонської декларації.

Для визначення якості освітніх послуг, а разом з цим роботи самої системи управління якістю у закладі вищої освіти, проводять моніторингові дослідження. Моніторинг забезпечує управління інформацією. Якщо студенти проводять оцінювання організації навчального процесу, діяльності викладачів, то сам факт здійснення моніторингу забезпечує управлінську діяльність. Знаючи результати, викладачі корегують свою діяльність у відповідності до тих критеріїв, по яким проводилось оцінювання.

Саме тому, на наш погляд, важливим моментом в плані визначення якості освіти навчального закладу стає проведення моніторинг. Це

призводить до того, що постає необхідність розкрити сутність поняття «моніторинг якості вищої освіти».

В результаті проведення теоретичного аналізу науково-педагогічних джерел потрібно зазначити про достатню різноманітність підходів до сутності поняття «моніторинг якості освіти»[40]. Розуміння слова «моніторинг» має ряд визначень та використовується не тільки у сфері освіти.

Зокрема у педагогічній літературі до слова «моніторинг» застосовуються такі синоніми, як «контроль» та «діагностика». В результаті аналізу можна зробити висновок, що потрібно розрізнити ці поняття.

Ряд вчених розглядають контроль, як одну із функцій управління, яка направлена на виконання трьох задач: виявлення відхилень фактичних результатів управління від передбачених, вияснення причин розходження цілі та результатів управління та визначення змісту регулюючої діяльності задля зменшення виникаючих відхилень. Коли контроль є складовою управлінського циклу, то він направлений на організацію реалізації плану роботи та його цілі. В результаті контроль має ситуаційний характер та є нетривалим в часовому просторі. Проглядається зв'язок контролю з мікроелементами освітньої системи, коли моніторинг зв'язаний з функціонуванням усієї системи. Перед плануванням та прийняттям рішення передує моніторинг.

Варто зазначити, що моніторинг, на наш погляд, є більш широким поняттям у порівнянні з контролем, яке охоплює як діагностичні дослідження так й контрольні вимірювання та аналіз. При діагностиці ми з'ясуємо усі обставини руху освітнього процесу та визначаємо його результати. А при контролі більше уваги звертається на об'єкт у стані стабільного функціонування. Взагалі виділяють два основних види контролю: контроль результатів, тобто, що було зроблено із запланованого, що залишилось невиконаним та які результати були отримані, та контроль процесу, який

дозволяє виявляти можливі відхилення від норми діяльності та рівень раціональності діяльності та її часові характеристики.

Підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що моніторинг дозволяє досягнути оптимального поєднання контролю та результатів процесу. Окрім цього, моніторинг охоплює аналіз, діагностику, нормування, програмування, конструювання та проблематизацію. За допомогою моніторингу вивчається не тільки процес та його результат, але й створюється проект нової діяльності на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти та значно розширюються можливості закладів вищої освіти.

Фактично моніторинг ототожнюється із системою збору та аналізу відповідної інформації, при цьому важливо розуміти вимоги, які висувуються до інформації. Моніторинг забезпечує дослідження, які направлені на основні параметри навчального закладу. При проведенні моніторингових досліджень потрібно зберігати результати та накопичувати банк даних. Однак це не можливо здійснити без інформаційного забезпечення, тому розроблення та застосування інформаційної системи потрібно розглядати як складову частину основного завдання впровадження системи якості закладу вищої освіти.

Основним завданням інформаційної системи є супровід системи якості, здійснення підвищення ефективності та результативності її функціонування, для того, щоб забезпечити високий рівень задоволеності усіх зацікавлених сторін у діяльності закладу вищої освіти. Така система позитивно впливає на покращення як навчально-виховних, так і фінансово-економічних показників. Для впровадження інформаційної системи потрібна підтримка вищого керівництва та відповідні ресурси закладу вищої освіти. На сьогодні в нашій державі застосовується універсальна модель інформаційної системи супроводження системи якості навчальних закладів, вона є трьохрівнева та складається з системи управління документацією, системи управління базою даних й системи управління знаннями.

Для того, щоб підтримувати систему моніторингу якості освіти потрібне чітке розмежування обов'язків та повноважень[153]. Спосіб розробки та впровадження моніторингу якості освіти в навчальному закладі також можливо використовувати в організаціях по іншому профілю та виду діяльності, тому що організація має напрямок на постійне удосконалення роду діяльності, забезпечення системного підходу, стимулювання впровадження інноваційних технологій й покращення рівня задоволення споживачів освітніх послуг.

На думку науковців, моніторинг направляється на досягнення основних параметрів навчального закладу та має статус дослідження, а не виступає засобом емпіричного збору матеріалів[51]. Він забезпечує комплексний, системний характер та створює умови для планування. Щоб проводити моніторингові дослідження потрібно розробити методичку, тобто визначити необхідні методи та інструментарій, зокрема, опитувальні листи, анкети, бесіди, інтерв'ю.

Якщо повертатися до відмінностей між моніторингом та контролем, варто відзначити, що при моніторинговому дослідженні відбуваються повторення через визначений проміжок часу та досліджуються одні об'єкти. Одночасно потрібно розробляти концепцію, яка повинна містити стратегічну ціль, оперативні цілі, дослідницьке завдання та проблеми із декілька питань та відповідей, які можна отримати за допомогою розроблених методів. Тому можна стверджувати, що моніторинг потрібен для збору даних про окремий об'єкт дослідження та повторюється з часом.

Також слід наголосити на взаємозв'язок моніторингу з культурою оцінювання, відповідність його процедур культурі оцінювання, тому що це є важливою умовою ефективності моніторингу.

Культуру оцінки можна охарактеризувати наступними показниками:

- наявність чітких критеріїв оцінювання;
- розроблення процедури оцінювання;
- присутність кваліфікованих експертів;

- чіткі форми фіксації інформації під час моніторингу;
- розроблені часові характеристики оцінювання;
- чіткий зв'язок оцінювання з прийняттям рішення.

Під час моніторингу відбувається безперервне або періодичне спостереження за навколишнім середовищем для того, щоб запобігти небажане відхилення по основним досліджуваним параметрам. Моніторинг має систематичний характер спостереження та є превентивним[154].

Під освітнім моніторингом ми можемо розуміти систему організації збору, збереження, обробки та розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, яка забезпечує безперервне стеження за його станом та прогнозування розвитку. Якщо говорити про моніторинг у системі освіти, слід зазначити, що це направлене організоване, цільове, системне спостереження за якістю освіти, яке дозволяє виявляти відхилення від державних стандартів та рівень задоволення освітніх потреб населення.

На наш погляд, моніторинг якості вищої освіти включає в себе регулярне, спеціально організоване систематизоване спостереження за якістю вищої освіти, тобто освітніми послугами, які надає заклад вищої освіти, а також за діяльністю систем управління якістю в даному вищому закладі.

Після проведеного теоретичного аналізу наукових та педагогічних джерел інформації можна визначити такі функції моніторингу, як: діагностична, інформаційна, аналітико-оціночна, стимулююча, мотиваційна, контролююча, прогностична, корекційна.

В залежності від моніторингових процедур визначається й тип моніторингу, що обумовлений задачами, цілями, різного роду процедурами та смисловими особливостями.

Так, можна виділити наступні типи моніторингу:

- стратегічний, тактичний та оперативний, відповідно до масштабу цілей та задач освітньої справи;

- вхідний або відбірковий, навчальний або перемінний, вихідний або підсумковий, в залежності від етапів навчання;
- ретроспективний, попереджувальний, текучий, в порівнянні з тимчасовим показником;
- разовий, періодичний, систематичний, відповідно до частоти процедур;
- локальний, вибірковий, суцільний, якщо враховувати масштаб об'єкту спостереження;
- індивідуальний, груповий, фронтальний, в залежності від організаційних форм;
- зовнішній або соціальний, взаємоконтроль, самоаналіз, якщо задіяні аналітичні процедури в контексті суб'єкт-об'єктивних відносин;
- стандартний, нестандартний, матричний, коли застосовується інструментарій;
- локальний, модульний, системний, під час масштабної інноваційної діяльності.

Зазначимо, що мета проведення моніторингу полягає у підвищенні ефективності функціонування системи, особливо ефективності діяльності закладу вищої освіти, завдяки підвищенню якості освітніх послуг, що надає заклад[332].

Відповідно до цього метою освітнього моніторингу є: відстеження динаміки якості освітніх послуг та відстеження ефективності управління якістю освіти у навчальному закладі[86]. В залежності від такої мети можуть бути сформульовані наступні завдання:

- постійний нагляд за станом вищої освіти та отримання оперативної інформації щодо неї;
- своєчасне виявлення змін та відхилень, які можуть виникати в системі вищої освіти та факторів, що викликають ці зміни;
- попередження негативних тенденцій;

- здійснення прогнозування розвитку основних процесів у закладі вищої освіти;
- оцінювання повноти та ефективності реалізації методичного забезпечення освіти.

До основних принципів освітнього моніторингу потрібно віднести: принцип науковості, професійної відповідності, безперервності, цілісності. І для того, щоб проводити освітній моніторинг потрібно дотримуватися загальних та організаційно-методичних вимог. Так, серед загальних вимог виділяють систематичність, об'єктивність, точність, достатність, повноту, надійність, оптимальність, структурованість, узагальнення, оперативність, доступність, облік психолого-педагогічних особливостей, гуманістичну направленість.

Якщо застосовувати організаційно-методичні вимоги до проведення моніторингу, потрібно звертати увагу на наступні:

- моніторинг слід проводити з обмеженим та постійним набором й формою показників протягом встановленого періоду;
- показники повинні фіксувати феномени освітнього процесу, які вже достатньо вивчені в науковому плані та адекватно можуть відображати рівень якості освіти;
- показники мають носити характер оцінювання;
- не рідше одного разу на рік потрібно корегувати набір показників, які використовуються;
- при результатах моніторингу не можливі репресивні міри, а тільки характер стимулювання у відношенні педагогів до своєї професійної діяльності.

Що стосується підходів проведення моніторингу, варто зазначити, що не існує єдиного підходу до кількості та назв його етапів. У педагогічній літературі визначено такі етапи:

- підготовчий, тобто з'ясування мети, визначення об'єкту, встановлення терміну проведення спостереження, співбесіди, тестування, анкетування, спостереження, контроль діагностичних зрізів;

- аналітичний, який включає в себе аналіз та систематизацію отриманої інформації, розроблення рекомендацій та пропозицій на наступний період, формування висновків.

Ряд інших вчених виділяють такі етапи моніторингового процесу:

- нормативно-встановлений, під час якого визначають мету та задачі педагогічного моніторингу, основні показники та критерії, засоби досягнення реальних показників дослідницького об'єкту;

- аналітичний, до якого входить збір інформації за допомогою підібраних методик, кількісна та якісна обробка отриманих результатів, вироблення педагогічного діагнозу;

- діагностичний, що включає в себе аналіз результатів проведеної роботи, визначення реального рівня досягнень об'єкту моніторингу, порівняння його з нормативними показниками, відомості про результати організації та проведення моніторингу;

- прогностичний, передбачає прогнозування подальших тенденцій та можливості розвитку досліджуваного об'єкту, розробку плану педагогічних корекційних дій;

- діяльно-технологічний, що здійснює корекцію педагогічного процесу.

На нашу думку, саме такі етапи проведення моніторингу досить чітко описують процедуру проведення моніторингу.

Проблема якості освіти, а особливо вищої освіти, виникла у зв'язку з приєднанням нашої держави до європейської зони освіти[27]. Стало відомо, що визначення якості вищої освіти пов'язане зі спеціальними процедурами, створенням нових установ, метою яких повинна бути суспільна оцінка якості освітніх послуг, які будуть надаватися. На кожному освітньому рівні – національному, регіональному, рівні закладу вищої освіти, потрібно

проводити системне та систематичне дослідження якості освітньої діяльності.

Таким чином, під час проведення аналізу теоретичного матеріалу було встановлено, що на сьогодні немає єдиного підходу до визначення дефініції «моніторинг якості освіти». Для реалізації задач моніторингу потрібно розробляти науково-практичні інструменти. Найбільш раціональними методами для вирішення таких задач є метод опитування, експертного оцінювання, спостереження, вивчення документації.

Серед показників якості освіти можна виділити університетський рівень, інститутський (факультетський) рівень та показники якості освіти кафедрального рівня. Структурованість роботи підрозділів закладу вищої освіти та ефективність системи управління повинні складати основи оцінки якості роботи закладу взагалі. Оцінка якості навчально-виховного процесу повинна визначати якість навчальних програм, планів, розкладу занять, склад науково-педагогічних працівників та студентів.

При оцінці якості науково-дослідницької діяльності потрібно звертати увагу на оцінку якісного складу науково-дослідницьких працівників, якісного використання фондів, що виділяються на дослідження[52].

Для визначення комплексної оцінки якості освітніх послуг потрібно враховувати думку трьох сторін: студентів, молодих випускників та працедавців, що будуть безпосередніми керівниками. Підсумком комплексної оцінки буде розрахунок інтегрального показника, тобто рівня якості освітніх послуг, що буде вираховуватися як корінь третього ступеню із трьох показників, які відображають незалежну оцінку безпосередніх споживачів специфічної продукції.

Сьогодні в системі вищої освіти нашої держави проходить дуже важливий та відповідальний етап її розвитку та трансформації[343]. Разом з цим відбувається етап розвитку педагогічної науки, для якого характерним є поява нового понятійного апарату, уточнення, переосмислення та збагачення нового змісту вже існуючих головних педагогічних категорій. З однієї

сторони відбувається узагальнення матеріалу новітньої науки, а з іншої проходять зміни в логіці наукового мислення. Все це зумовлено змінами соціокультурних орієнтацій в суспільстві.

На сьогоднішній день для економічного розвитку України важливим фактором є знання. І все більше вчених та науковців спираються на думку, що спроможність суспільства щось створювати, адаптувати або перетворювати в джерело прибутку, а потім використовувати отримані знання, відіграє одне із вирішальних значень для забезпечення стійкого економічного росту та підвищення рівня життя населення[210]. Однією з характерних рис процесу становлення та забезпечення економіки нашої держави є економічне зростання, котре буде вимірюватися не лише накопиченим капіталом, але й зростанням обсягу знань, котрі можуть використовуватися на практиці в подальшому. В даному випадку все взаємопов'язане між собою. Так для побудови економіки, котра буде спиратися на знання, варто приділяти увагу системі вищої освіти як соціальному інституту, котра забезпечує людський капітал.

У зв'язку з процесами глобалізації та інтеграції, котрі проходять у світі, ми припускаємо, що для сучасної людини варто буди готовою до переміщень в соціальному просторі, вміти швидко адаптуватися до постійної зміни умов та гнучкої взаємодії з багатьма соціальними та культурними системами, а також суб'єктами[344].

Однією із важливих характеристик новітньої особистості є її спроможність та готовність до академічної мобільності, котра може бути соціальною, територіальною, професійною. А зараз, коли відбувається модернізація вищої освіти та перехід на багаторівневу систему навчання, все більшої актуальності набуває процес науково-педагогічного обґрунтування умов створення та розвитку механізму академічної мобільності студентів, тобто майбутніх фахівців. При сучасних вимогах ринку праці змінюються фактори навколишньої діяльності та значна увага приділяється якості підготовки висококваліфікованих кадрів усіх спеціальностей. В закладах

вищої освіти студентам все більше, в порівнянні з минулим десятиліттям, прищеплюють активну життєву позицію, а також мобільність під час навчання. Всі ці питання потребують вирішення на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти України, яка знаходиться в постійному процесі реформування і зазнає значної кількості змін.

Питання формування механізму академічної мобільності студентів вивчали як в нашій державі, так й за кордоном[50]. Дослідники, котрі розглядали даний процес, а до таких можна віднести Л. Вербик, С. Домбровська, Є. Іванченко, Г. Касьянов та ін., достатньо досконало вивчають сам механізм досягнення мобільності, його способи формування та характеристики за час навчання студентів у закладах вищої освіти.

В період трансформаційних змін для підготовки випускників закладів вищої освіти в якості основних цілей застосовуються все частіше діяльність та можливість її варіативності, а також особистісно професійні характеристики, котрі можуть визначати не лише вузькопрофільні компетенції бакалавра та магістра, а більше звертають увагу на його моральні якості, його мобільність та інтелектуальний розвиток.

Для академічної мобільності характерним є збагачення національної культури та збільшення освітнього, а також професійного досвіду, що призводить до системних змін завдяки поширенню досвіду. У своїх програмах Європейський Союз намагається підтримувати обмін інноваціями та досвідом, намагається сприяти створенню освітніх джерел та мобільності між людьми, котрі залучаються до науково-освітньої діяльності.

В науковому підході, зокрема Л. Вербик, трактує поняття мобільності як здатність та готовність працівника пристосовуватися до змін виробничих завдань та нових спеціальностей, котрі виникають в процесі технічних та технологічних перетворень, тобто максимально ефективна адаптація особистості до вибраної професії. Іншу думку висловлює Г. Касьянов, який вважає, що мобільністю є вміння знаходити раціональні та адекватні методи та способи для вирішення проблеми та виконання нестандартних задач, тобто

це здатність, котра є критерієм професійної компетентності. Окрім цього мобільність характерна тим людям, котрі відчувають нестачу важливих професійних навичок, тому відчувають себе не досить впевнено. І як вихід із цієї ситуації вбачають у подальшому навчанні або активному пошуку роботи чи зміні та освоєнні нової професії.

Якщо осмислювати проблему академічної мобільності з науково-педагогічного боку, для того, щоб забезпечити становлення професійно успішної людини та її подальший професійний розвиток, варто мобільність пов'язувати з можливістю прийняття відповідальних творчих рішень та прямувати до самоствердження та самореалізації, а також спроможність в професійній діяльності до інновацій у відповідності до сучасних тенденцій при оновленні освітньої парадигми.

Серед більшості дослідників, котрі займалися питаннями мобільності, сформувалась думка про інтегративний характер мобільності, який об'єднує в себе знання, досвід, вміння, особистісні якості та ціннісно-сміслову спрямованість, котрі можуть забезпечувати достатньо високий рівень досягнень в професійній діяльності.

Проте варто виділити також розбіжності та протиріччя щодо значимості мобільності, як функцію властивості та якості студента при вирішенні проблем самореалізації окремо взятої особистості та визначенні відносин у соціумі з однієї сторони, а з іншої недостатність розроблення соціально-педагогічних аспектів при формуванні механізму мобільності студентів. Це в свою чергу приводить до актуалізації соціальної задачі по цілеспрямованій підготовці людини до повноцінного життя та розвиток її у сучасному мінливому суспільстві завдяки розвитку мобільності, котра представляє собою особистісно ціннісну якість.

На думку Є. Іванченко для реалізації такого напрямку при реформуванні системи вищої освіти, варто використовувати та розвивати позитивний міжнародний досвід, котрий дозволить підвищити якість підготовки висококваліфікованих кадрів завдяки істотному розширенню академічної

мобільності студентів та науково-педагогічних працівників, а також завдяки входженню в міжнародний ринок освітніх послуг та систему інформаційного та комунікативного простору, не відкидаючи міжнародної кооперації в галузі прикладних та фундаментальних досліджень.

В появі педагогічних категорій «мобільність» та «механізм мобільності» проглядається декілька причин їх виникнення[64]. Серед них можна виділити внутрішні та зовнішні. При зовнішніх причинах відбувається зміна в середовищі життєдіяльності людини, до таких відносяться глобальні та індивідуальні. Для глобальних змін характерним є зміна професії, робочого місця, статусу в організації в наслідок різноманітних причин, таких як стан здоров'я, переїзд на інше місце мешкання. Внутрішні причини пов'язані з індивідуальною спрямованістю особистості. З однієї сторони їх визначають за допомогою мотивації успіху, при якій у навчаємого виникає прагнення до вдосконалення своїх умінь та навичок, а також саморозвитку, кар'єрного зростання. З іншої сторони, причиною є запізніле професійне самовизначення, для якої характерним є перехід до професії, що значно відрізняється по профілю від попередньої освіти. Сьогоднішня сучасна ситуація в суспільстві ставить перед людиною завдання до самопізнання, як спосіб швидкого прийняття рішень, орієнтованих на автономність, незалежність та впевненість у власних силах[95].

Для оцінки академічної мобільності науковці виділяють наступні критерії:

- якості та особливості особистості, тобто відкритість світу, довіра до людей та до себе, гнучкість, локалізація контролю, толерантність, оперативність;
- уміння, а саме рефлексії, самовизначення, саморегуляції, цілепокладання;
- здатність бачити та розуміти сутність змін у соціумі;
- здатність бачити варіативність та альтернативність розвитку ситуації;

- можливість конструктивно та продуктивно мислити, проектувати необхідні зміни в мікросоціумі;
- вирішувати проблеми;
- вміння адаптуватися до змін.

Враховуючи дані критерії виникає необхідність для визначення механізму мобільності на рівні особистісних якостей, таких як: адаптивність, самостійність, комунікативність, цілеспрямованість, пристосовність, установки та ціннісні орієнтації, критичне мислення, соціальна пам'ять, здатність до самопізнання та саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухливість[96].

При визначенні механізму мобільності на рівні характеристик діяльності варто враховувати наступні показники, такі як: рефлексивність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість, пластичність.

Якщо розглядати принцип академічної мобільності, як категорію дидактики, то для неї характерними є критерії інструментальності, універсальності та самостійності.

При критерії інструментальності важливим є неперервний процес формування механізму мобільності та значна перебудова самого характеру навчання. Важливим є момент, коли студент не лише сприймає та запам'ятовує навчальний матеріал, а й здобуває знання з глибоким розумінням сутності процесів, які проходять. При цьому, необхідно вивчати усі дисципліни, так як без них неможливо буде оволодіти професійними питаннями, що в результаті зможе сформувати механізм мобільності майбутнього кваліфікованого працівника.

При використанні критерію універсальності, варто враховувати гнучкість етапів формування механізму мобільності, поєднуючи та регулюючи його з взаємовідносинами із соціальними партнерами, для того, щоб забезпечити швидку адаптацію майбутніх висококваліфікованих працівників до нових умов праці. Все це можливо завдяки резервам, котрі

були ще закладені при вивченні навчальних дисциплін теоретичного циклу та під час практичної підготовки, а також при досвіді роботи.

Критерій самостійності виконує методологічну та регулятивну функцію при організації процесу формування механізму мобільності.

Для методичної функції характерним є самоорганізуюча здатність, при якій принцип являється основним «логічним вузлом» для вдосконалення теорії процесу формування механізму мобільності, також дидактична властивість, коли відображаються закономірності динаміки педагогічного процесу при розробці механізму мобільності, та інтегральна функція, що сприяє збереженню цілісності виховного та навчально-виробничого процесу при формуванні механізму мобільності майбутніх висококваліфікованих працівників та їх результатів в роботі[203].

При регулятивній функції важливим є структурно-змістова спрямованість на зміну процесу формування механізму мобільності, для того, щоб забезпечити умови отримання цілісності результатів його розвитку, також субординативна взаємодія компонентів в механізмі мобільності та характер взаємодії між собою, та координуюча узгодженість різних дисциплін, етапів, рівнів навчання та підвищені людські гнучкості в процесі адаптації при нових виробничих умовах.

Саме тому, для принципу мобільності характерним є універсальне значення, щоб можна було вирішувати закономірності освітнього процесу, забезпечувати логічність та розв'язувати суперечності. Для успішності формування механізму мобільності для майбутнього висококваліфікованого працівника варто розвивати його творчі здібності, так як внутрішні та індивідуальні властивості учня зазвичай містять в собі творче, самобутнє та оригінальне. Що стосується творчої функції особистості, варто зазначити, що вона міститься в її рухливості, тобто творить та створює сама себе, а також світ навколо себе, при цьому основою є особливі властивості особистості.

Для опанування нових знань, технологій, нової професії варто змінювати професійну діяльність. Це відбувається завдяки зміні поглядів,

технологій, інтересів, цінностей, а також при зміні якісної структури особистості[34]. На властивість людини залишатися сама собою, тобто бути ідентичною, можуть впливати механізація виробництва, глобалізаційні комунікації та стандартизація. У зв'язку з інноваційним життям, котре притаманне сучасному суспільству, варто враховувати тенденції і у перетвореннях в вищій освіті. Особливого значення набувають наступні тенденції, такі як:

- зростання соціального розвитку завдяки взаємодії економічного, культурного та наукового потенціалу всього світу[179];
- відхилення негативних явищ, котрі впливають на гальмування соціального прогресу;
- використання наукового підходу до процесів та явищ, які проходять у суспільстві та житті людей;
- застосування творчості, як універсального мотиву при усіх видах діяльності особистості.

Сучасне суспільство при сьгоднішніх умовах інтенсивного інформаційного розвитку висуває достатньо високі вимоги до рівня підготовленості майбутніх висококваліфікованих працівників та їх якості, котрі спроможні ефективно виконувати соціальні та професійні ролі[35]. Саме тому, визначальними характеристиками новітнього кваліфікованого працівника будуть самостійність, нестандартність мислення та дія в різних ситуаціях, ефективне вирішення професійних та життєвих завдань різного роду та рівня, можливість бути суб'єктом професійного розвитку та якісний механізм академічної мобільності.

4.2. Модернізація побудови сучасної системи вищої освіти України

Освітній процес у широкому розумінні являє собою систему, до якої входять державні та недержавні заклади вищої освіти, котрі різняться за своїми параметрами, особливо по рівням та профілям. Сама система – це не

просто сукупність різних об'єктів, а їх взаємопов'язаність між собою. Такий зв'язок дає можливість системі отримати інтеграційні, нові властивості, котрі походять з компонентів, які складають саму систему, та не вважаються механічної сумою властивостей окремих частин, що складають цю систему (Рис. 4.1).

Рис. 4.1 Система принципів побудови системи вищої освіти України

Для навчально-виховної діяльності закладів вищої освіти характерними є наступні принципи:

- забезпечення доступності для кожного члена суспільства усіх форм та типів освітніх послуг, котрі надаються державою. Це зумовлює право вільного вибору кожним громадянином будь-якого закладу вищої освіти при рівних умовах, рівноправність навчання жінок та чоловіків[132]. Такий принцип можливо забезпечувати завдяки безоплатному навчанні у державних закладах вищої освіти усіх типів, а також можливістю забезпечення студентів стипендією;

- забезпечення рівності умов для кожної людини при реалізації її здібностей, таланту, а також її всебічний розвиток. Розробка навчальних планів в закладах вищої освіти повинна охоплювати усі навчальні предмети, при вивченні яких студент має можливість всебічно розвиватися. Для інтенсивного розвитку здібностей студентів, в них є право вибору навчальних дисциплін. При цьому можливо використовувати різноманітні форми виховної роботи поза навчальним часом;

- розвиток гуманізму, демократизму, загальнолюдських духовних цінностей[136]. Метою навчально-виховного процесу повинна бути орієнтація на зміцнення єдності народу, людини та держави. Одночасно з тим, процес виховання та пізнання сприяє розвитку самопізнання та самореалізації кожної особистості, а також вибору нею шляху по якому вона може йти до поставленої мрії та щастя. Науково-педагогічні працівники та студенти являють собою суб'єкти повноправної системи освіти, де кожен має право брати участь при вирішенні проблем навчально-виховного процесу в рамках своєї компетентності, а також право на вибір закладу вищої освіти та індивідуальних форм для досягнення поставлених цілей;

- створення органічного зв'язку освіти з національною історією, культурою та сталими традиціями. Даний принцип може реалізуватися завдяки національній спрямованості виховання. Він приводить до необхідності вивчення історії та культури власного народу, рідної мови, а також сприяє прищепленню поважного відношення до національно-етнічних обрядів усіх народів, які заселяють територію нашої держави;

- формування незалежного освітнього простору від політичних партій, громадських та релігійних організацій. Це можливо забезпечити за рахунок конституційної вимоги, щодо недопущення втручання у навчально-виховний процес з боку перелічених організацій;

- формування наукового та світського характеру освіти[214]. В вітчизняних українських освітніх закладах навчання носить світський характер. Студент під час навчання має можливість вибору предметів релігійної направленості, які можуть читатися факультативно. Де майбутній фахівець отримує знання про природу, суспільство, науку та культуру, при цьому формує власний світогляд;

- розвиток інтеграції освіти в науку та виробництво. При такому принципі необхідне повне вивчення усталених наукових досягнень, а також постійна робота над вдосконаленням системи освіти завдяки новітнім досягненням науки та техніки, культури і світоглядним функціям навчання. А при поєднанні освіти та виробництва дасть можливість забезпечити не лише повний виховний, але й економічний ефект, так як такий зв'язок сприяє всебічному розвитку майбутніх висококваліфікованих фахівців;

- налагодження взаємозв'язку в плані науки з іншими розвиненими країнами. Сьогодні система освіти намагається черпати та використовувати досягнення світової науки в плані вдосконалення технології та змісту навчання, з метою підготовки сучасних майбутніх фахівців[133]. До завдань такого принципу можна віднести організацію сумісних досліджень з провідними іноземними вченими, що в результаті дасть можливість вивести українську науку на європейський рівень;

- в системі освіти повинен проглядатися гнучкий та прогностичний характер. Характерним для такого принципу повинна бути варіативність, саморегуляція та постійне оновлення вітчизняної освіти, а також її адаптація до реалів сьогодення;

- створення єдності та наступності в системі освіти. Новітня система освіти повинна будуватися на принципі послідовності та наступності

навчання на усіх етапах. При цьому основною метою має бути формування всесторонньо розвиненої особистості. Завдяки такій меті забезпечується внутрішня єдність структури та організаційних основ в системі освіти;

- система освіти повинна бути безперервною та різноманітною[347]. З метою забезпечення безперервності необхідно узгоджувати зміст та координацію навчально-виховної діяльності на різних щаблях освіти, які є продовженням попередніх. Задачею таких степенів є підготовка громадян до наступного кроку в їх освітньому розвитку. Це вирішується за рахунок оптимізації системи перепідготовки працівників та підвищення їх кваліфікації, а також модернізації системи післядипломної освіти завдяки державним стандартам та розвитку науково-виробничих комплексів степенів підготовки спеціалістів. Безперервність освіти полягає в взаємозв'язку між загальною середньою, вищою та післядипломною освітою та підвищення зацікавленості особистості в самоосвіті.

Тим самим ми говоримо про наявність системності освіти, яка забезпечується сукупністю властивостей. Перш за все це присутність загальних інваріантних якостей, котрі притаманні для системи в цілому, разом з її складовими, не зважаючи на рівень та профіль. Варто віднести до таких якостей: варіативність, адаптивність, гнучкість, динамічність, прогностичність, стабільність, цілісність, доступність.

Разом з цим, освітню систему можна розглядати з різних сторін, з однієї вона має гнучко та динамічно пристосовуватися до економічно-соціальних змін, що проходять у суспільстві, з іншої сторони, враховуючи психолого-педагогічну основу, не вдаватися до крайнощів та не віддаватися кон'юктурі. Окремо взята система освіти повинна створюватися з освітніх систем, котрі склалися історично та має орієнтуватися на майбутнє, так як майбутні випускники закладів вищої освіти даної системи будуть жити та працювати зовсім у інших умовах.

Варто зазначити, що для сучасної освіти одна з найбільших проблем полягає у пошуку розумного співвідношення між централізацією та

децентралізацією освітніх систем та стратегій. При цьому, на розуміння поняття «система освіти» значною мірою впливає особистісно-орієнтована парадигма сучасності та визначення пріоритетів освітніх цінностей особистості.

Це уявлення, яке довгий час існувало щодо жорсткої централізації та монолітної стійкості освітньої системи, поступово змінюється. Освіта набуває варіативності, відкритості до змін та інновацій та перетворюється на диференційну сферу надання освітніх послуг, що, в свою чергу, впливає на кардинальні зміни самої парадигми освіти[121]. Таким чином, в системі різко детермінованих закладів освіти, які нав'язують людині якусь освітню програму та обмежують її вибір, вона надає можливість мати свідомий вибір особистості щодо індивідуальної освітньої програми, яка буде відповідати власним інтересам, здібностям та потребам. Тому, при такому підході провідним є відповідність диференційованих освітніх бажань особистості до диференційованих освітніх послуг. Лише при такому варіанті політика та стратегія освіти будуть відповідати об'єктивним тенденціям розвитку суспільства.

До таких провідних тенденцій в освіті, на думку С.Й. Юрченко, слід відносити швидкий, інтенсивний та екстенсивний розвиток, масове охоплення кількості людей, збільшення терміну тривалості навчання, зниження віку для початку освіти, забезпечення переходу впродовж усього життя до освіти, більш вільний та широкий доступ до освітніх послуг та підвищення контролю за якістю таких послуг, домінуючу направленість людських та матеріальних ресурсів в освітній простір.

Сьогоднішні реалії ставлять перед сучасною освітою якісно нові завдання, котрі будуть відображати новітні тенденції суспільства[122]. Зараз сучасна школа будується зовсім в інших історичних умовах, тоді як в минулому людські знання, зібрані протягом багатьох поколінь змінювалися досить повільно, при тому, що знання, котрі отримувалися в школах, залишалися міцним фундаментом для тривалої професійної діяльності[33].

Що стосується теперішнього часу, то у більшості європейських країн активно практикується ідея освіти протягом усього життя.

У цілому світі проходить розвиток суспільства, який супроводжується новими тенденціями, котрі характеризуються періодом глибинних змін як на світовій освіті, так й на вітчизняній[171]. Зокрема ми говоримо про процес глобалізації, характерними властивостями якого є зростання попиту на вищу освіту, яка носить масовий характер. Як зазначає Н.В. Цимбаленко, майже третина європейського суспільства орієнтована на знання та працює у такому суспільстві. В таких країнах як Швеція та Данія цей показник складає 40%. У Європейському союзі 20% жителів, віком 35-39 років з вищою освітою, коли ще 20 років назад цей показник знаходився на позначці 12,5% для даної вікової групи. Згідно за прогнозами ЮНЕСКО, у цьому столітті рівень національного благополуччя зможуть досягнути тільки ті країни, у яких 40-60% працездатного населення буде з вищою освітою, яка при цьому відповідатиме світовим стандартам. У нашій державі мають вищу освіту лише 13% громадян, базова вища лише у 1% та неповна вища у 18% населення. Проте доступ до отримання вищої освіти на сьогодні стає більш доступним та демократичним.

У більшості європейських країн майже до 40% молоді залишається та продовжує навчання у закладах вищої освіти внаслідок технологічної революції ХХ ст., яка дозволила припинити домінування фізичної праці. На думку Є. Хана та А. Слюсаренко, такі чинники як технологічні та фінансові ресурси сьогодні стають ще більш доступними, зменшуючи цінність природних ресурсів. В наш час на перший план виходять такі фактори як інтелектуальний капітал та навички, тобто вміння користуватися інформацією та володіти знаннями, які є основним чинником, визначаючим розвиток та багатство нації й окремих її громадян. В такому контексті знання стають ключовим чинником до успіху, при тому, що взагалі успіх економіки держави достатньою мірою залежить від освіти, яка включає початкову школу, освіту у закладах вищої освіти та протягом подальшого життя.

Широкої популярності у суспільстві набуває новий термін «освітня індустрія», який розкриває важливість освіти в економіці держави, наголошує на підвищенні фінансування освітнього процесу. Як наголошує Л.І. Федулова, потрібно розуміти, що основа для майбутнього розвитку суспільства це розвиток багаторівневої ефективної освітньої системи, яка дасть можливість для кожної особистості отримувати повну середню освіту та більш як 50% дорослого населення зможуть здобувати базову вищу освіту. Такий підхід відрізняється від того, що був раніше, завдяки чому у ХХІ столітті показники отримання вищої освіти зросли по відношенню до загальної початкової.

Пріоритетом людини та її інвестицією на все своє життя стає вища освіта[122]. Однак наша держава повинна вибудовувати свою освітню політику з нуля. На сьогоднішній день в Україні у суспільстві сформовані та продовжують формуватися елементарні засади ринкової ментальності, яка штовхає особистість отримувати не тільки якісні фундаментальні знання, а також підтримувати належну культуру ринкової самоорганізації. Фахівці європейських держав говорять про достатньо високий рівень підготовки українських спеціалістів у напрямку прикладних та природничих наук, проте сучасний ринок праці у нашій державі не в змозозі їх працевлаштувати. Саме тому, на думку Г.В. Товканець, для модернізації освітнього процесу в цілому потрібно радикально змінювати філософію освіти, застосовувати нову культуру управління освітніми та науковими ресурсами, використовувати академічний та менеджерський підхід в проблемах освіти та науки. В кінці останнього десятиліття ХХ та в перші десять років ХХІ століття розпочалися серйозні глобальні зміни, котрі значною мірою видозмінили роль, функції та способи функціонування освітнього процесу у всьому світі, а також й в Україні. До таких найбільш важливих змін варто віднести наступні:

- підвищення рівня значимості знань, що є важливим чинником для економічного зростання в широкому контексті;
- комунікаційна та інформаційна революція;

- відкриття глобального ринку праці;
- соціально-політичні перетворення в глобальному масштабі.

На сьогоднішній день, як зазначає Л.О. Сущенко, знання є основою більшості передових економік з технологічного погляду. Такі чинники, як багатство природних ресурсів, дешева робоча сила вже не є перевагою для розвиненої країни, однак все більше акцент ставиться на технічні інновації та на можливість конкурувати при застосуванні знань. Для прикладу, у США 30% складає матеріальна власність, тоді як інтелектуальна досягає усіх 70%.

Після прийняття Закону «Про освіту» вища школа отримала нові можливості, а саме: удосконалену структуру освітньо-кваліфікаційних рівнів, сформований новий перелік спеціальностей та напрямків підготовки по яким відбувалася підготовка, а також закладам вищої освіти було присвоєно статуси нового типу, такі як галузевий університет, академія та коледж (див. Рис. 4.2).

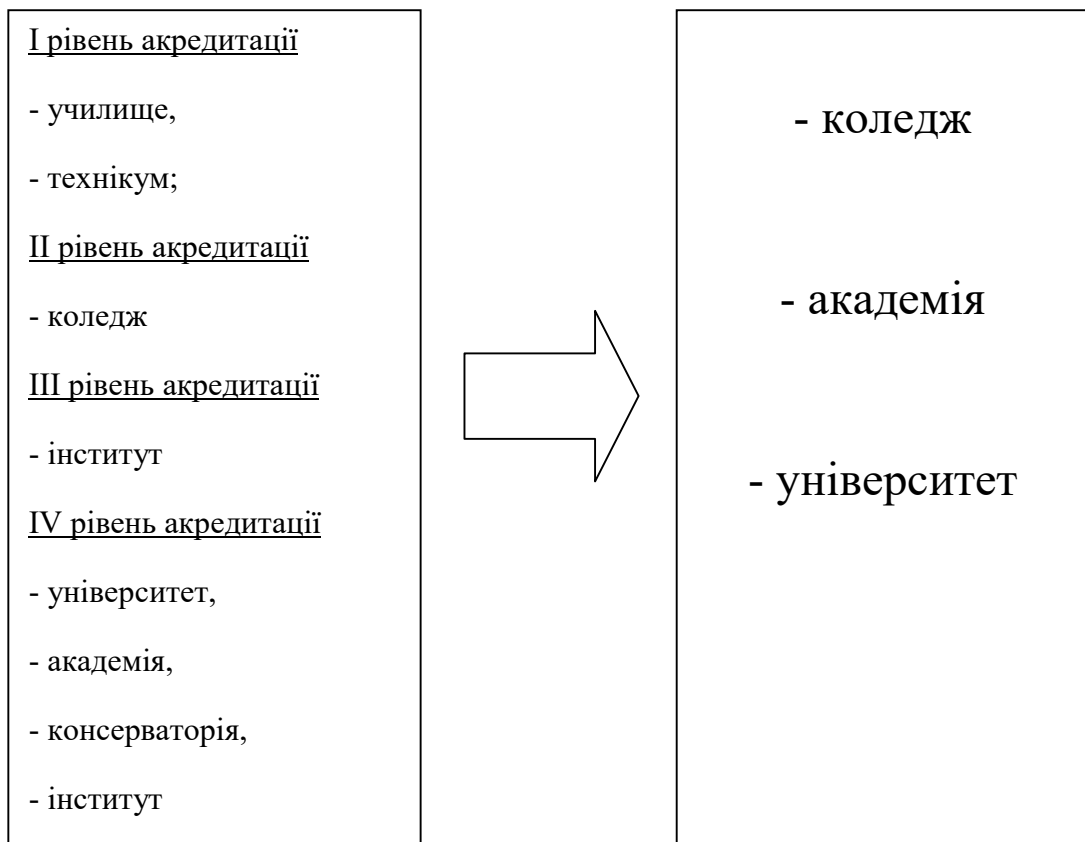

Рис. 4.2 Типи закладів вищої освіти

Разом з цим почали розробляти та впроваджувати навчальні програми, котрі мають національне підґрунтя, відбулося формування нових принципів та цілей освіти, які направлені на забезпечення національного характеру[46]. Надмірна заідеологізованість дисциплін, що існувала, стала менш принциповою, відкриваються заклади вищої освіти недержавної форми власності.

Закон України «Про освіту» зазнає цілий ряд принципових змін у зв'язку зі швидкою зміною принципів господарювання та економічною нестабільністю. В умовах нашої незалежної держави, враховуючи соціально-економічні зміни та зміни нормативної складової, для забезпечення головної мети реформування варто було створити необхідну законодавчу та нормативну базу[297]. Для цього було відпрацьовано та врегульовано деякі основні питання щодо порядку створення, ліквідації, атестації, ліцензування та акредитація закладів вищої освіти, розроблений порядок щодо організації навчального процесу, а також стипендіальне забезпечення навчаємих.

Серед всього особливо варто відокремити наступні інноваційні положення, а саме[298]:

- відбулося відокремлення та розмежування функцій управління центральних та обласних органів управління;
- було забезпечено істотну демократизацію управління освітою завдяки збільшенню повноважних органів самоврядування на усіх рівнях;
- була створена Державна акредитаційна комісія, яка направлена на забезпечення нової схеми контролю за якістю освітянської діяльності;
- структура освітньо-кваліфікаційних рівнів набуває більш чіткої визначеності завдяки визнанню наукових ступенів магістра та бакалавра;
- був видозмінений порядок створення нових закладів вищої освіти, та їх необхідність, який в залежності від форми власності встановлює Кабінет Міністрів України;

- було введено екстернатну форму здобуття освіти, яка дає змогу розширити доступ населення до отримання вищої освіти та забезпечує рівні умови;

- впроваджуються для працівників додаткові виплати за вислугу років та на оздоровлення для забезпечення підвищення рівня соціальної захищеності[269].

На сьогодні стабілізувалася ситуація в окремих регіонах з відставання відносно рівня освітнього потенціалу[299]. Набули популярності класичні університети у Волинській, Сумській, Івано-Франківській та Луганській областях, працюють нові академії та інститути з економічною, управлінською, педагогічною направленістю в Сумській, Київській, Чернігівській, Одеській областях. Також на державному рівні реформована структура державного замовлення при підготовці фахівців з вищою освітою, в залежності від потреб ринку праці та можливостей держави, обсяг підготовки спеціалістів був приведений до відповідності[193].

Однак, як зазначає Н.С. Сидоренко, що поки ще держава не винайшла відповідних механізмів та не зробила практичних кроків, щоб залучити в повній мірі систему освіти разом з її кадровим та науковим потенціалом, щоб можна було вирішувати сьогоdnішні актуальні питання щодо розвитку економіки. Освітняни майже не підтримують зв'язків з промисловими підприємствами та установами, так як їх вже не цікавлять питання підготовки та залучення нових кадрів та підтримка даної діяльності. Також відсутня нормативна база, котра б сприяла та заохочувала інвестувати в освіту підприємства та підприємців. При такій ситуації формується імідж освіти, яка є надлишковою та відноситься до другорядної сфери, та яка несе лише додаткове фінансове навантаження для підприємств. Варто сказати, що поняття пріоритетності якоїсь галузі, лише визначається обсягом виділення освіти коштів значного обсягу. Проте, якщо тільки вкладати кошти в існуючу систему без вивчення її глибинної суті, це не забезпечить позитивного результату та ефективності[233].

На думку В. І. Рябченко, лише забезпечення коштами та їх збільшення в існуючу систему без глибоких змін не зможе надати достатньої ефективності. При тому, що саме реформування вітчизняної освіти без вектора направленості до міжнародного освітнього простору неможливе. А це можливо лише при розвитку міжнародного співробітництва, платформою для проведення якого стають міждержавні та міжурядові, а також відомчі міжнародні угоди.

Вже стало практикою, коли заклади вищої освіти в Україні щороку відправляють за кордон для проходження навчання, стажування, підвищення рівня кваліфікації та участі у наукових форумах, а також оздоровлення, студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників[47]. Приблизно така ж кількість іноземних слухачів прибувають на навчання у нашу державу. Україна намагається постійно підтримувати та розвивати тісні контакти з іноземними міжнародними урядовими, а також неурядовими організаціями, програмами, різними фондами, зокрема з Радою Європи, Інформаційною службою США, ЮНЕСКО, фондом Фулбрайта, Німецькою службою академічних обмінів, Британською радою та ще багато інших.

Одним із органічних елементів освітньої діяльності у системі освітнього процесу стає науково-дослідна робота, котра планується та проводиться викладачами в наукових центрах закладів вищої освіти IV рівня акредитації[319]. В таких закладах відбуваються захисти докторських та кандидатських дисертацій (понад 60%), а також основна частка Державних премій України в галузі науки та техніки присвоюється науковцям з вищої школи[270]. Тому даний напрям намагаються закріпити за допомогою нових механізмів багатоканального фінансування даних наукових досліджень шляхом використання нетрадиційних позабюджетних коштів, при допомозі різних інноваційних фондів, міжнародних грантів та госпдоговорів.

Сьогодні розробляються та реалізуються стратегічні напрями щодо організації та місця науки в системі Міністерства освіти та науки України відповідно до сучасних умов. Розроблена та функціонує галузева система

науково-технічної експертизи, котра реалізується за допомогою науково-експертних рад[271]. Однією важливою тенденцією вже стало входження нашої держави до міжнародного освітнього простору. Для цього створена новітня телекомунікаційна мережа в освітньому просторі Міністерства освіти та науки, запроваджено вільний доступ та вихід у систему Інтернет не лише науковим співробітникам, а також здобувачам та аспірантам. Сьогодні система вищої освіти знаходиться на етапі глибокого реформування та перетворення[51]. Відбувається процес переходу при умовах від жорсткої централізації управління та при замкнутій плановій економіці до ринкової економіки та децентралізації управління, а також боротьби за усталення цінностей демократичного суспільства.

На думку О. Руденко, З. Руденко, Н. Ревуцької, створення новітніх умов викликають деякі положення. Так, щоб формувати сучасну освітню систему потрібно розвивати динамізм, який є притаманною рисою сучасного суспільства, дотримання умов для зростання соціальної ролі кожної особистості, впровадження гуманізації та демократизації суспільства, важливу роль приділяти інтелектуалізації праці та пристосовуванню до зміни техніки та технологій у всьому світі. Сьогодні для освітньої діяльності та функціонування освітньої системи в сучасній Україні одним із пріоритетів розвитку є практичне реформування освітньої системи в цілому. При цьому освіта займає одне із вирішальних місць в соціально-економічному, політичному, культурному та науковому житті суспільства, слугує стратегічним ресурсом для покращення добробуту людей, забезпечує національні інтереси та зміцнює авторитет й конкурентоспроможність нашої держави у міжнародному просторі. Саме тому основна зосередженість України повинна бути направлена на постійне підвищення якості освітнього процесу, постійне оновлення змісту та форм освіти, правильне планування та організацію навчального процесу, алгоритм послідовності процесу здобуття профільного рівня та продовження навчання протягом усього життя, створення системи постійного навчання, а також інтеграцію освітнього

простору нашої держави до світової системи вищої освіти та збереження й розвитку традицій вітчизняної вищої школи.

Для модернізації побудови системи вищої школи варто проводити:

- посилення вже існуючих цінностей та аспектів в системі вищої освіти та реформування підготовки усього українського суспільства до новітніх умов життя, а також у інструментів економічного розвитку могутності держави, сприяючих розвитку громадянського суспільства;
- впровадження змін у структуру та зміст навчання, котрі будуть орієнтовані на запровадження нового менталітету, а також компетентності населення, яка направлена на успішний результат в демократичній та правовій державі з керованою ринковою економікою;
- роботу в напрямі зростання міжнародного рейтингу та рівноправної інтеграції вищої освіти нашої держави в світовий та європейський освітянський простір (Рис.4.3).

Рис. 4.3 Технологічний підхід до розвитку вищої школи

Вища освіта в Україні у відповідності до її соціальної сутності системи покликана вирішувати наступні типи завдань:

1. Визначення соціальної потреби особистості в освітніх послугах, направлення інтересів молодого покоління на отримання неповної вищої та вищої освіти, формування на державному рівні кількісних та якісних напрямків щодо відповідної мережі закладів вищої освіти та наукових закладів й структури спеціальностей, а також матеріально-технічної і науково-методичної бази.

2. За допомогою регулювання характеру, а також формування змісту та обсягів отриманих знань, базуючись на нові навчальні плани, програми, методи та форми навчання, здійснювати перехід до інноваційних форм освітнього процесу.

3. Для існування культурно-освітнього та наукового простору нашої держави, базуючись на системі міжнародних стандартів, котрі враховують альтернативність, безперервність, наступність та різноманітність форм навчання, забезпечувати конкурентоспроможність вітчизняних закладів вищої освіти з типовими зарубіжними університетами.

Як ми вже зазначали, для розвитку будь-якої держави важливим є стан вищої освіти в ній. В Україні вища освіта як національний соціальний інститут демократичного суспільства досить непогано розвивається. Наша держава підписала європейські угоди, це стало першим кроком до сучасного розвитку вітчизняної вищої школи, в якому проглядається бажання працювати в європейському освітньому просторі, тобто це означає взяти західну термінологію, порядок організації навчального процесу, перейти на модульно-рейтингову систему для оцінки знань, впровадити європейські профільні рівні та терміни навчання, вдосконалювати рівень якості навчання та підготовки кадрів, при цьому забезпечивши працевлаштування майбутніх випускників[150].

Забезпечення успішності даного завдання на думку О. Ельбрехта може залежати перш за все від наступних складових якості освіти, а саме:

- підбір якісного науково-викладацького складу та їх спроможність та готовність видозмінювати свою роботу на ряду з вимогами, котрі спонукають до неперервного навчання даної категорії, зростання їхнього соціального статусу та покращення соціальної захищеності;

- створення умов для якісної підготовки студентів та їх готовність отримувати якісні знання, завдяки диференціації освітніх програм та покращення роботи системи добору студентів в заклади вищої освіти, а також створення характеристик оцінювання та самооцінки знань та взагалі зальної культури усіх учасників освітнього процесу;

- забезпечення якісних педагогічних технологій в кожному окремому закладі вищої освіти, де не тільки застосовуються форми, методи, засоби навчання, але й їх адекватний зв'язок з майбутньою професійною діяльністю випускників, а також їх здатність сформувати актуально нові якості кожного студента;

- створення якісної системи управління закладами вищої освіти, при цьому необхідне використання організаційних, науково-методичних та кадрових заходів, котрі будуть спрямовані на стабільність у функціонуванні та розвитку таких систем, а також дозволять досягти необхідний рівень властивостей, насамперед спроможності реагування за усі зміни в навколишньому середовищі.

Наша освітня система повинна приваблювати іноземних студентів, а це можливо при забезпеченні академічної мобільності викладачів та здобувачів, котрі будуть мати можливість на окремих етапах навчання змінювати заклад вищої освіти не лише на вітчизняний, але й на закордонний. Для цього необхідно реалізовувати державну політику та стратегію просування освіти на європейський та міжнародний ринок освітніх та наукових послуг та використовувати більш ефективно внутрішні ресурси та резерви, а саме:

- вести договірний процес із зарубіжними партнерами більш активно та гнучко, щоб розширити та вдосконалити правову базу міжнародного співробітництва;

- на постійній основі розширяти інформаційну, виставкову та рекламну діяльність за кордоном щодо можливостей закладів вищої освіти України у сфері надання освітніх та наукових послуг;
- створювати умови для використання фахових та фінансових можливостей випускників закладів вищої освіти України, намагатися створювати асоціації та товариства дружби з нашою державою.

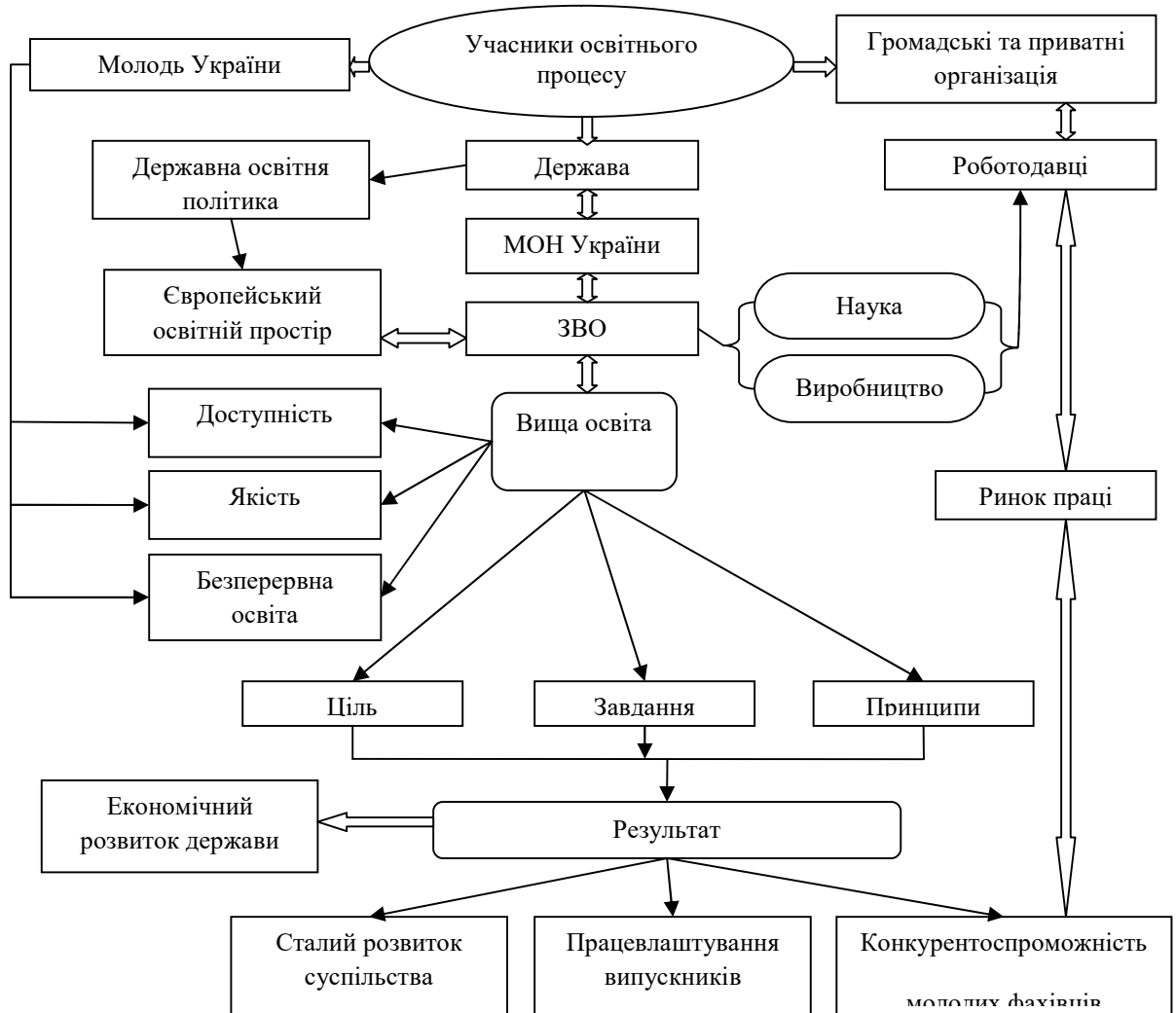

Рис.4.4 Механізм побудови сучасної системи вищої освіти

Процес реформування вітчизняної системи освіти направлений в бік євроінтеграції та повинен опиратися на:

- збереження та примноження національних традицій в сфері освіти;
- на основі закону розподілу праці повинні відбуватися зміни у вітчизняній освіті;
- для виявлення суспільної логіки необхідно застосовувати закон конкуренції та закон змінності праці;
- основою змін у вітчизняному освітньому середовищі повинен бути приклад європейських освітніх систем.

Тому в сьогоdnішніх реаліях варто проводити зміни в нормативно-правовій базі стосовно встановлення контролю щодо розвитку вітчизняної системи вищої освіти, а також визначення компонентних складових освіти на законодавчому рівні та ефективність сучасних навчальних методик застосовуючи при цьому інформатизацію в навчальному процесі.

Для реалізації основних напрямів в плані реформування вітчизняної освіти та наближення її до європейських стандартів необхідно їх розбити на чотири вектори:

1. визначення способів реалізації функцій закладів вищої освіти та вирішення їхніх основних внутрішніх проблем;
2. підвищення якості наданих освітніх послуг закладами вищої освіти;
3. підвищення управлінського освітнього рівня в закладах вищої освіти;
4. створення умов для навчальних закладів в напрямі автономного фінансування;
5. виявлення затребуваності суспільством відповідних професій;
6. мотивування наукових та науково-педагогічних кадрів до саморозвитку та самовдосконалення.

Досліджуючи освітнє середовище нашої держави та вплив на нього інтеграційних процесів можна розробити механізм модернізації системи вищої освіти, яких допоможе рухати новітню систему в напрямі євроінтеграції. (Рис 4.4.)

На основі проведеного дослідження нами запропонованих механізм реформування сучасної системи вищої освіти, котрий в результаті забезпечить економічне зростання держави та сталий розвиток суспільства.

Даний механізм визначає учасників освітнього процесу, які повинні забезпечувати його функціонування, при цьому повинна бути вагома зацікавленість зі сторони держави. Для руху в напрямі європейського освітнього простору держава повинна створити сучасну нормативно-правову базу та фінансову підтримку, тобто державна освітня політика повинна визначити вектор руху системи вищої освіти. Міністерство освіти та науки України у відповідності до політики держави повинне визначити наявні проблеми та створити всі умови для їх усунення. Даний механізм передбачає прямий взаємозв'язок освітніх закладів з громадськими та приватними організаціями, а також виробництвом, що в результаті їх взаємодії можливо буде забезпечити ринок праці конкурентоспроможними молодими фахівцями. Вища освіти буде направлена на розвиток молодого покоління, завдяки своїй доступності, якості та безперервності в освіті, так як освіта протягом усього життя дасть змогу вдосконалюватись та вмотивовувати особистість до саморозвитку.

Значну увагу державі необхідно приділити закладам вищої освіти, які забезпечують якість надання освітніх послуг. Державна політика повинна бути направлена на розширення автономії закладам вищої освіти, при цьому використовуючи передовий європейських досвід, проте опираючись на вітчизняні традиції та історію становлення системи вищої освіти.

Вітчизняний ринок праці буде слугувати базисом змін на шляху до європейської спільноти. Заклади вищої освіти повинні стати фундаментом

для формування молодих фахівців з практичними знаннями, які будуть конкурувати на ринку праці.

В результаті такого механізму взаємодії вища освіта може вийти на значно вищий рівень з якістю надання освітніх послуг та приваблювати наукову спільноту європейських країн[151]. А для нашої держави буде можливість для економічного зростання та сталого розвитку теперішнього суспільства.

Україна вибрала напрям руху в бік європейського освітнього простору, тим самим усі трансформаційні процеси, що відбуваються в середині держави впливають на всі сфери життя. Освітня галузь є визначальною в даному напрямі так як взаємозв'язок між європейською та вітчизняною освітою, дає можливість для застосування нових інноваційних інструментів навчання, що в результаті буде підвищуватися вітчизняна освіта та зумовлюватиме запит в європейського суспільства.

4.3. Методологія підвищення ефективності діяльності кадрового складу вищої освіти в умовах реформування.

Для забезпечення якісного функціонування закладів вищої освіти необхідною умовою є наявність чіткої системи оцінювання ефективності діяльності наукового та науково-педагогічного складу, а також співробітників цього закладу. Проте наявність багатоплановості та різноманіття функціональних напрямів і специфіка роботи різних категорій працівників закладу вищої освіти створює складність в плані розробки змісту та переліку критеріїв, по яким можна було б проводити кількісне та якісне оцінювання ефективності роботи колективу освітнього закладу та окремого співробітника. Однак, така система оцінювання ефективності діяльності в умовах новітніх вимог до кадрового складу освітнього процесу значно допоможе полегшити процес прийняття управлінських рішень у векторі

покращення якості освітнього процесу та взагалі функціонування закладу вищої освіти.

Система критеріїв, котра застосовується сьогодні для комплексного оцінювання діяльності закладів вищої освіти на повністю дозволяє проводити оцінку компетентності та ефективності діяльності різних категорій співробітників та науково-педагогічного складу. В ній містяться в основному загальні кількісні та якісні показники, за допомогою яких встановлюють характеристику науково-педагогічного складу освітнього закладу та загальні показники їх діяльності по окремим напрямам роботи, а також окремих підрозділів закладу вищої освіти[211].

В умовах реформування освітньої системи проходить зміна оплати праці науково-педагогічних працівників бюджетних закладів вищої освіти. Тому виникає необхідність формування системи критеріїв та методик, які будуть дозволяти раціонально оцінювати відповідність результатів праці поставленим завданням перед працівниками та підрозділами освітньої установи[116]. Одним із таких критеріїв оцінювання ефективності діяльності може бути компетентнісний підхід, котрий відповідає вимогам, котрі висуваються при виконанні своїх функціональних обов'язків науково-педагогічних складом.

Для початку розробки такої системи, враховуючи багатоаспектність діяльності та великий спектр категорій працівників, першим кроком необхідно провести аналіз структури посад закладу вищої освіти[135]. Сьогодні в освітніх закладах функціонує усталена структура підрозділів, а також дві групи персоналу, котрі чітко орієнтовані на свою діяльність, а саме: науково-педагогічний склад та співробітники різних категорій та рівнів. Тому аналіз варто проводити окремо по зазначеним категоріям. Все це обумовлено відмінністю у функціональних обов'язках та в професійних компетенціях. Для проведення такого аналізу в якості джерела інформації необхідно використовувати організаційну структуру закладу вищої освіти та затверджений штатний розклад. В результаті аналізу можна побудувати

своєрідну структурну схему, де можна буде сформувати категорії персоналу за рівнем кваліфікації та категорії персоналу по функціональним обов'язкам.

Така структурна схема дасть можливість як згрупувати так і відокремити різні категорії персоналу, для котрих можна буде розробити спільні або ж специфічні «профілі»[75]. В нашому випадку під профілем будемо розуміти сукупність вимог до окремо визначеної категорії фахівців, а також посадових обов'язків. Також можна сказати що під профілем компетенцій ми розуміємо список компетенцій, котрі відносяться до конкретної посади в закладів вищої освіти, з точним визначенням рівня їх проявлення. Профіль компетенцій являє собою індивідуальну еталонну модель компетенцій, яка необхідна для досягнення успіху на конкретній посаді. Поняття «профіль посади» достатньо мало вивчений, тому багато питань по цьому терміні залишаються дискусійними. Ми можемо допускати, що «профіль посади», являє собою документ, котрий включає в себе посадову інструкцію та бібліографічні дані співробітника, а також спеціальні навички, особистісні якості та цінності, що необхідні фахівцю для виконання посадових обов'язків. Профіль посади являє собою системний опис вимог до потенційного працівника в термінах компетенцій та їх значень, котрі дозволяють нормально функціонувати системі підбору, оцінки та розвитку персоналу. Побудова профілів компетенцій буде ефективним інструментом для корегування моделі компетенцій, а також отримання зворотного зв'язку від керівників та ведучих фахівців про застосування даної моделі як інструмента управління кадровою політикою закладу вищої освіти[101]. Саме завдяки профілю посади подається заявка на підбір відповідного фахівця. Також завдяки профілю посади можливо проводити ротацию персоналу, оцінку кандидатів при відборі на вакантні посади.

Таблиця 4.1 Елемент структурної схеми для складання профілів посад та вимог до них.

Фахівець по організації та проведенню наукових досліджень	Фахівець по організації навчального процесу
Методист	Фахівець
Викладач-методист	
Інженер	
Науковий співробітник	
Старший науковий співробітник	Старший викладач-методист
Провідний науковий співробітник	
Головний науковий співробітник	
Заступник начальника відділу	Заступник начальника відділу
Начальник відділу	Начальник відділу
	Декан
Проректор	Проректор

Для другого етапу формування системи оцінювання діяльності наукового та науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти необхідною умовою є формування профілів кожної посади. Так для більшості категорій співробітників та науково-педагогічних працівників вже встановлені та визначені чіткі вимоги до рівня їх кваліфікації та функціональних обов'язків. Проте у зв'язку з вимогами до сучасних освітніх технологій та інноваційного прогресу необхідно пам'ятати про необхідність внесення коректив в «функціонали».

На ряду з цим, в останні роки розростається організаційно-штатна структура закладів вищої освіти, видозмінюються категорії працівників, які не мають повноцінних якісних «функціоналів». Зазвичай до таких категорій відносяться підрозділи, котрі розробляють новітні напрями розвитку закладів вищої освіти, такі як: інноваційний або стратегічний розвиток, інформаційна діяльність та інші. Така характерність притаманна великим державним закладам вищої освіти, які мають давню історію становлення, сталі традиції

при управлінні, тому не завжди мобільно реагують на зміни у внутрішній та зовнішній діяльності.

Саме для таких категорій працівників необхідним моментом є правильне визначення за розроблення функціональних вимог та обов'язків, для того, щоб можна було визначати та оцінювати реальну ефективність новітніх напрямів діяльності.

В даному випадку джерелами інформації для формування «профілів» можуть бути функціональні обов'язки персоналу, різна документація, а саме: посадові інструкції, регламенти різних процесів, положення про підрозділи, досвід інших установ. Також доцільним буде проведення вибіркового інтерв'ю з посадовими особами функціональних підрозділів.

Для третього етапу формування системи оцінювання діяльності наукового та науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти необхідно проводити моделювання компетенцій, тобто вимог щодо особливих здібностей фахівця в плані вирішення певного рівня поставлених завдань. Однак такий процес менше практикується в роботі з персоналом в закладах вищої освіти, так як є більш проблематичний. При цьому може виникати певний парадокс, котрий полягає в тому, що заклади вищої освіти активно займаються формуванням компетентнісного підходу в питаннях удосконалення освітніх програм та навчального процесу, проте не реалізують його під час своєї практичної управлінської діяльності.

Реалізація компетентнісного підходу в освітньому просторі приводить до постановки нових завдань перед викладацьким складом закладу вищої освіти. До таких завдань можливо віднести:

- розробка нових робочих програм;
- розробка нових оцінювальних засобів;
- проведення навчальних занять в форматі компетентнісного підходу.

В результаті виконання даних завдань з'являється можливість розвивати у студентів компетенції та проводити їх комплексну оцінку.

Необхідною умовою при цьому є достатній професійний рівень викладача, тобто його рівень компетентності. Тому можливо визначати рівні компетенції та розділити на загальні, спеціальні та додаткові.

До загальних компетенцій варто віднести:

- особистісні, тобто вміння самостійно розвиватися на протязі всього життя;
- міжособистісні – це вміння працювати в команді та проявляти комунікативні здібності;
- професійні, нести відповідальність за надані знання;
- бути як теоретиком так і практиком;
- можливість розширення прав та можливостей студентів.

До спеціальних компетенцій можливо віднести:

- вміння проводити оцінку освітніх вимог та мотивації студентів;
- вміння урізноманітнювати освітній процес;
- постійний моніторинг та оцінка процесу навчання з метою його удосконалення;
- проведення консультацій щодо можливих проблем в кар'єрі, надання професійної допомоги;
- вміння оцінювати соціальні та економічні послуги;
- вміння управляти людськими ресурсами, якістю наданих послуг;
- налагодження зв'язків з громадськістю;
- вміння вирішувати адміністративні питання.

Проте можна прийти до висновку, що для визначення компетенції науково-педагогічного працівника необхідно сформувати його профіль.

Для моделювання компетенцій необхідно попередньо формувати визначений список профілів та компетенцій, який вже підготовлений на попередньому етапі.

В залежності від виконуваних завдань у відповідних сферах викладацької діяльності, можливо сформувати профіль по чотирьом напрямам, а саме:

- науково-дослідницька діяльність;
- викладацька діяльність;
- професійний та особистісний розвиток;
- комунікативність та соціально-професійна взаємодія.

По першому напрямку необхідно володіти наступними компетенціями:

- безпосередня участь у науково-дослідницькій діяльності;
- використання результатів науково-дослідницької діяльності в своїй педагогічній практиці;
- публікаційна активність своїх результатів роботи.

Другий напрям забезпечується наступними компетенціями:

- досконале володіння змістом дисципліни;
- забезпечення дисципліни навчально-методичним матеріалом;
- мотивація студентів на заняттях;
- педагогічне оцінювання та рефлексія;
- організація навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Для третього напрямку необхідні такі компетенції:

- навчання та розвиток протягом усього життя;
- професійна мобільність;
- пошук інноваційних варіантів.

Для забезпечення комунікативності та соціально-професійної взаємодії необхідні такі компетенції:

- вміння управляти конфліктами;
- високий рівень професійної комунікативності;
- вміння створювати команду однодумців.

Завдяки такому підходу є можливість формувати профіль майбутнього науково-педагогічного працівника вищої школи. Важливим моментом буде визначення рівня компетенцій. Описування кожного рівня будь-якої компетенції дасть можливість оцінювати розвиток даної компетенції як для роботодавця, а також самого викладача. При цьому описування кожного рівня компетенції для роботодавця буде досить важливим компонентом при

оцінюванні претендента на посаду, наскільки він виправдає сподівання. А науково-педагогічний працівник при цьому зможе прогнозувати свій професійний розвиток та планувати кроки для підвищення своєї кваліфікації.

Для отримання більш повної інформації щодо якості методу можливо проводити бесіди та брати інтерв'ю в керівників підрозділів, яких завчасно необхідно ознайомити з повним переліком профілів по функціональним напрямам роботи та універсальним списком компетенцій[110]. В наслідок чого, можливо буде доповнити профілі відповідним переліком особистісних характеристик конкретної категорії персоналу закладу вищої освіти. Відповідно до цього, можна для кожної категорії персоналу визначити мінімально допустимий рівень відповідності та провести градацію таких рівнів.

Результати відображені у зведених таблицях профілів, компетенцій та мінімального рівня відповідності вимогам по категоріям персоналу.

Таблиця 4.2 Вимоги до фахівця відповідно до визначеної посади.

Профілі	
Вимоги до фахівця	
Методист	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника
Інженер	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника. Досвід роботи на аналогічних посадах.
Науковий співробітник	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника. Досвід роботи на аналогічних посадах.
Старший науковий співробітник	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника. Досвід роботи на аналогічних посадах. Наявність наукового ступеню.
Провідний науковий співробітник	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника. Досвід роботи на аналогічних посадах. Наявність наукового ступеню. Наявність досвіду управління.

Головний науковий співробітник	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника. Досвід роботи на аналогічних посадах. Наявність наукового ступеню. Наявність досвіду управління. Наявність досвіду самостійної реалізації організаційних та наукових проектів.
Заступник начальника відділу	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника. Досвід роботи на аналогічних посадах. Наявність наукового ступеню. Наявність досвіду управління. Наявність досвіду самостійної реалізації організаційних та наукових проектів.
Начальник відділу	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника. Досвід роботи на аналогічних посадах. Наявність наукового ступеню. Наявність досвіду управління. Наявність досвіду самостійної реалізації організаційних та наукових проектів.
Проректор	Освіта відповідно до тарифно-кваліфікаційного довідника. Досвід роботи на аналогічних посадах. Наявність наукового ступеню. Наявність досвіду управління. Наявність досвіду самостійної реалізації організаційних та наукових проектів. Вміння визначати пріоритети в роботі, виходячи з реальної ситуації та поставлених задач.

Таблиця 4.3 Функціональні вимоги по категоріям персоналу.

Функціонали	
Вимоги до фахівця	
Методист	Контроль за станом лабораторного устаткування. Підготовка зразків, презентацій, оформлення наукових звітів. Підготовка та проведення лабораторних досліджень відповідно до завдання.
Інженер	Збір, аналіз та обробка інформації. Підготовка зразків, презентацій, оформлення наукових звітів. Підготовка та проведення лабораторних досліджень відповідно до завдання.
Науковий співробітник	Збір, аналіз та обробка інформації. Підготовка зразків, презентацій, оформлення наукових звітів.
Старший науковий співробітник	Збір, аналіз та обробка інформації. Підготовка та проведення самостійних лабораторних та наукових досліджень відповідно до завдання. Розробка зразків, презентацій, підготовка розділів наукових звітів.
Провідний науковий співробітник	Збір, аналіз та обробка інформації. Підготовка та проведення поглиблених наукових досліджень. Участь у наукових та організаційних проектах.
Головний науковий співробітник	Збір, аналіз та обробка інформації. Підготовка та проведення самостійних лабораторних та наукових досліджень відповідно до завдання. Повне супроводження наукових та організаційних проектів. Управління командами науковців нижчого рівня.
Заступник начальника відділу	Формування напрямів наукових досліджень та постановка наукових та організаційних завдань. Одночасне керівництво декількома науковими проектами. Здійснення контролю над

	<p>змістовною стороною проектів. Проведення зустрічей, презентацій, переговорів. Підбір персоналу, оцінка, професійний розвиток співробітників.</p>
<p>Начальник відділу</p>	<p>Визначення стратегій та формування ключових науково-інноваційних проектів та відповідних планів та завдань. Формування нових напрямів досліджень. Здійснення адміністративного та змістовного контролю за науковими та організаційними проектами. Створення організаційних умов для розвитку інноваційних наукових досліджень. Пошук потенційних замовників. Проведення зустрічей, переговорів, презентацій. Підбір персоналу, оцінка, професійний розвиток співробітників.</p>
<p>Проректор</p>	<p>Визначення загальної стратегії наукових досліджень та інноваційних розробок. Загальна координація організаційними заходами, науковими дослідженнями. Забезпечення взаємозв'язку з підрозділами та керівниками освітньої установи. Координація діяльності наукового блоку з іншими підрозділами закладів вищої освіти. Звітність перед керівництвом закладу вищої освіти про стан наукової діяльності. Контроль за діяльністю підлеглих відділів та співробітників.</p>

Таблиця 4.4. Критерії компетенцій відповідно профілю посад.

Компетенції		
Компетенції молодшого наукового персоналу		Висока ступінь самоорганізації та виконавчої дисципліни, орієнтація на результат, контактність, відкритість, володіння ІТ-технологіями, навички підготовки та проведення лабораторних досліджень, розуміння принципів проведення наукових досліджень, спроможність вирішення наукових проблем, творче вислення.
Компетенції середнього та старшого наукового персоналу		Здатність розставляти пріоритети, аналітичне мислення, здатність управляти та планувати власний час, інноваційне мислення, здатність до постановки наукових та організаційних задач, здатність приймати рішення в умовах невизначеності.
Компетенції керівників середньої ланки		Стратегічне мислення, навички бізнес-планування, вміння організувати командну роботу, здатність адекватно оцінювати претендентів при підборі персоналу, піклування про розвиток підлеглих, вміння вирішувати конфліктні ситуації, вміння мотивувати працівників, вміння ефективно вести переговори.
Компетенції керівників вищої ланки		Навички стратегічного планування та управління, здатність управляти відповідно до мотивації та задач закладу вищої освіти.

Як наслідок, коли сформований та структурований повний перелік характеристик, обов'язків та вимог для усіх категорій персоналу закладу вищої освіти, як для співробітників так і для науково-педагогічного складу, керівництво закладу вищої освіти зможе реалізовувати цілий ряд управлінських функцій, починаючи з відбору претендентів на заміщення вакантних посад та, закінчуючи визначенням оцінки особистісної та професійної відповідальності відповідних співробітників та науково-педагогічних працівників встановленим вимогам, а також окремих параметрів ефективності їхньої діяльності[152]. Як базовий інструмент можна проводити таке оцінювання у вигляді тестування персоналу на відповідність мінімально допустимого рівня вимог. При такому підході та застосуванні такої систем оцінки персоналу є можливість розробки плану підвищення кваліфікації та розвитку персоналу закладу вищої освіти, а також формувати резерв управлінських кадрів.

При невідповідності фактичній оцінці того встановленого мінімального рівня по конкретним критеріям можлива підстава для застосування певних санкцій у вигляді продовження певним співробітником або ж науково-педагогічним працівником курсів підвищення кваліфікація за напрямками та в обов'язку, який необхідний для підвищення рівня їх компетенції до встановленого мінімуму. Якщо ж працівник перевищив нормативні показники оцінки, кого можуть перевести в більш високу категорію або ж включити в резерв управлінських кадрів. Що буде стимулом для подальшого кар'єрного зростання та хорошою мотивацією для саморозвитку та самовдосконалення.

Ще одним із напрямів підвищення ефективності кадрового складу закладів вищої освіти можна розглядати атестацію науково-педагогічного персоналу[234]. Варто зазначити, що на сьогоднішній день процес атестації та його вимоги не відповідають сучасності та в повній мірі не вирішують поставлених перед атестацією завдань. На ряду з тим, в рамках вектору направленості нашої держави в європейських освітній простір, інтеграційні

процеси базуються на децентралізації управління, однак за якість освіти в цілому несе відповідальність держава. Тому на мій погляд необхідно працювати над розробкою ефективної системи атестації науково-педагогічних кадрів, котрі займають відповідні посади в закладах вищої освіти, при цьому враховувати загальноєвропейські тенденції в системі вищої освіти, де за основа брати нормативно-правову та науково-методичну базу, механізми проведення атестації, критерії, котрі необхідно висувати до викладацького складу та принципи проведення самої процедури атестації[235].

Серед багатьох науковців, які займалися проблемами атестації науково-педагогічних кадрів, спостерігаються різні підходи в самому визначенні терміну атестація, при формуванні цілей та завдань, а також принципів під час процесу атестації. Не однозначними залишаються питання формування атестаційних комісій, сам процес підготовки та проведення атестації, оцінювання зі сторони Міністерства освіти і науки України та правових наслідків атестації. Тому варто при розробці науково-методичного забезпечення організаційних механізмів та критеріїв атестації для науково-педагогічних працівників, котрі займають педагогічні посади в закладах вищої освіти, провести поєднання атестації зі світовими стандартами, з процесами євроінтеграції, а механізми, завдання, цілі та форми привести у відповідність законодавчим актам трудового права нашої держави та нормативними актами в галузі освіти.

Практика показую, що сьогодні атестація науково-педагогічних кадрів проводиться в різних формах, на основі законодавчо-регульованих процесів у вигляді складання кандидатських іспитів, які слугують інструментом підвищення якості при підготовці студентів[204]. При цьому метою атестації є визначення відповідності рівню компетенції науково-педагогічних кадрів вимогам до кваліфікації та присвоєнні їм кваліфікаційних категорій. Основним завданням при цьому є стимулювання до безперервності в

підвищенні рівня професійної компетенції та забезпеченні їм можливості підвищення рівня оплати праці.

Якщо розглядати атестацію зі сторони фахівців в галузі трудового права, то основними ознаками при цьому є:

- трудові правовідносини впливають на атестацію;
- суб'єктами атестацію є працівники відповідних категорій, котрі перераховані в нормативно-правових актах про атестацію;
- періодичність проведення атестації;
- атестація проводиться в спеціальній організаційно-правовій формі;
- результати атестації мають певні правові наслідки;
- завдяки атестації проходить підбір та розстановка фахівців та керівних кадрів.

До загальних ознак практики атестація науково-педагогічних працівників можна віднести:

- атестація проводиться в закладі вищої освіти;
- об'єктом перевірки під час атестації є рівень теоретичної та практичної підготовленості працівника, котрий необхідний для обіймання відповідної посади або ж для виконання певної роботи, а також результативність його діяльності;
- атестація проходить у встановлені строки та її проводить спеціально створена атестаційна комісія;
- під час атестації використовуються різноманітні форми проведення.

Якщо розглядати атестацію, то в загальному вигляді вона являє собою підсумкове узагальнення усієї діяльності за міжатестаційний або ж доатестаційний період, а саме результати управлінської, наукової та педагогічної діяльності. В результаті чого можна визначити систему його роботи завдяки методичній, дослідницькій діяльності, авторському проекту чи програмі. Атестацію можна проводити у вигляді наступних форм:

співбесіди, іспиту, творчого звіту, представлення результатів науково-педагогічної діяльності, у вигляді захисту дослідницької роботи або елективного курсу. Однак окрім законодавчо нормативної атестації, не затверджені критерії та процедури атестації. Вона може проводитися у формі заповнення атестаційних форм або ж у формі засідання комісії або керівництва. Проте під час визначення форми проведення атестації, порядок проведення або ж склад комісії не обумовлюється. Тобто це говорить нам про відсутність системного підходу в питаннях атестації працівників, котрі займають в закладах вищої освіти наукові та науково-педагогічні посади.

Сьогодні можна на основі аналізу прийти до висновку, що в системі вищої освіти нашої держави не існує єдиного підходу при виборі форм та процедури атестації наукових та науково-педагогічних працівників. Україна знаходить на шляху процесу євроінтеграції, а це вимагає створення нової системи контролю за якістю та атестацією педагогічних кадрів з вектором направленості на мобільність студентів та викладацького складу. Необхідною умовою є аналіз чинного законодавства нашої держави та основних положень провідних Європейських країн, для того, щоб можна було гармонізувати механізми та підходи проведення процесу атестації даної категорії закладів вищої освіти в дусі європейських та світових тенденцій підвищення якості освіти та її мобільності.

Особливу увагу необхідно приділити критеріям по яким необхідно проводити атестацію науково-педагогічних кадрів. Слід виділити три основні критерії:

- критерії кваліфікації, котрі визначають кваліфіковані характеристики та їх динаміку;

- критерії результативності роботи за основними напрямками та видами педагогічної та наукової діяльності, які показують внесок співробітника в загальний розвиток закладу вищої освіти та його саморозвиток;

- критерії до професійних фахівців, котрі забезпечують якість роботи спеціалістів.

Для забезпечення таких критеріїв необхідно насамперед розробити кваліфіковані показники, які будуть характеризувати ці критерії та організаційний механізм їх реалізації.

Варто зазначити, що такі критерії можуть встановлюватися як на основі об'єктивних даних так і на основі анкетування чи опитування студентів, котрі дають свій відгук по роботі науково-педагогічного працівника.

З практики вже відомо, що для перших двох груп критеріїв достатньо сформулювати вичерпний перелік показників, які будуть відповідати чинному законодавству та практиці, тоді як для третьої групи критеріїв необхідно розробити модель компетенцій співробітника закладу вищої освіти, котрий займає наукову або ж науково-педагогічну посаду, а далі завдяки інструментарію соціологічного дослідження та моніторингу формувати повний перелік показників[236].

Для документального супроводження атестацій по обраному критерію необхідно організувати по трьом напрямам. Для початку важливим моментом є розроблення методичних рекомендацій по організації проведення атестації працівників, котрі займають науково-педагогічні посади в закладі вищої освіти. Дана документація повинна бути затверджена як на рівні закладу вищої освіти так і рівні міністерства. Такий документ повинен містити наступні розділи:

- загальні рекомендації, котрі розкривають цілі та завдання, а також взаємопов'язані з діючим законодавством та світовими тенденціями;

- методичні рекомендації, які описують критерії, показники атестації, формули розщеплення підсумкового інтегрованого показника атестації[248];

- заключна частина, в якій описуються результати проведення атестації та відповідність кваліфікованих рішень.

Окрім цього, важливим є розкриття можливостей та цілей атестації наукових та науково-педагогічних кадрів закладу вищої освіти, а саме[142]:

- загальна частина, в якій розкривається сутність процесу атестації, її мета та задачі для перевіряючих кадрів;
- організаційна частина, в якій описується процес атестації, де розкриваються форми, методи та моделі проведення атестації, розписані ролі усіх учасників, котрі задіяні в атестації, сформований процес призначення атестаційних комісій;
- заключна частина, в якій розписані права та обов'язки наукових та науково-педагогічних кадрів закладу вищої освіти.

Всі нормативні акти повинні відповідати діючому трудовому законодавству нашої держави[216]. Для цього повинна бути розроблена модель у вигляді Положення про атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів в кожному закладі вищої освіти та затверджене на державному рівні у відповідності до вимог. Необхідність розроблення такої моделі викликана наступними чинниками:

- досягнення відповідності світовим тенденціям розвитку вітчизняної системи вищої освіти та покращення її якості[249];
- виконання задач по розвитку вітчизняної системи вищої освіти на основі програмних державних документів[172].

Така модель включає в себе наступні елементи: задачі атестації, учасників в процесі атестації, порядок та процедуру проведення атестації, правові наслідки атестації, подальший правовий захист осіб, які підлягають атестації, принципи організації та правового регулювання атестації[246].

Якщо розглядати питання сутності атестації з боку правового регулювання, то необхідно зазначити, що основна ціль атестації наукових та науково-педагогічних кадрів – це підвищення якості вищої освіти, а особливо[141]:

- дотримання змісту контракту, при якому комісія виносить рішення відповідності особи вимогам займаної посади;

- можливість зміни змісту контракту для коригування трудової функції працівника. Це дасть можливість визначати рівень науково-педагогічного працівника та переводити його на більш високу посаду або ж навпаки пониження в посаді. Однак в будь-якому із випадків повинна бути передбачена нормативна процедура;

- можливість припинення контракту, якщо є факт підтвердження атестаційною комісією невідповідності працівника займаній посаді.

Окрім цього, чинне законодавство передбачає різні форми процесуального захисту працівників в разі конфліктних питань під час процесу проведення атестації. В таких працівників є можливість подання апеляції, яку буде розглядати атестаційна комісія з запрошенням членів екзаменаційної комісії, котра приймала кваліфікаційні іспити. Апеляція та висновок повідомляються працівникові у місячний термін від дня розгляду.

Говорячи про цілі та завдання атестації та зміни в законодавстві нашої держави, можна прийти до висновку, що всі моменти повинні бути нормативно закріплені[217]. Насамперед такі принципи проведення атестації як принцип періодичності та обов'язковості, принцип об'єктивного оцінювання особистісних та професійних якостей працівника, принцип диференціації вимог, принцип гласності та інші.

Підсумовуючи питання підвищення ефективності вищої освіти необхідно зазначити, що воно являє собою багатогранну категорію, котра включає в себе економічну та соціальну складову[140]. Однак ми розглядаємо ефективність вищої освіти в рамках національної та регіональної системи та ефективність конкретної освітньої послуги для конкретного споживача, тобто студента, а також успішність функціонування закладу вищої освіти, тобто його конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг, ефективність для роботодавця. При цьому роботодавець безпосередньо повинен брати фінансову участь в підготовці або підвищенні кваліфікації фахівця. В такому випадку ми можемо говорити про прив'язку освітньої послуги до конкретного закладу вищої освіти.

Існує дуже багато підходів до питання ефективності вищої освіти. Теорія людського капіталу розглядає ефективність вищої освіти з точки зору держави, суспільства та роботодавця. Сучасні дослідження говорять нам про те, що заклади вищої освіти все активніше розглядаються в якості агентів ринкового середовища, а ефективність їх діяльності з позицій стратегічного управління як зіставлення можливостей та досягнутих результатів відповідно до поставлених цілей[250]. Де стратегічні цілі реалізуються завдяки державним завданням по підготовці кадрів та завдяки підвищенню власної конкурентоспроможності[237].

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного аналізу були отримані наступні результати та пропозиції для науки державного управління щодо обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій з удосконалення державного управління системою вищої освіти в Україні в процесі її реформування.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета та завдання дослідження дають можливість дійти таких висновків:

1. Систематизовані теоретичні засади державного управління вищою освітою в Україні. Визначено, що розвиток системи освіти передбачає чітке визначення цілей та завдань, відповідність організації управління освітою. З одного боку управління освітою є самостійною одиницею в загальній структурі педагогічної діяльності, котра відіграє важливу функцію в розвитку суспільства. З іншого боку управління освітою являє собою складну ієрархічну систему. В якій верхній рівень займає державне управління освітою, на інших рівнях знаходяться органи регіонального та галузевого управління, далі – органи управління закладами вищої освіти. Ще нижче знаходиться рівень, який являє собою управління навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів, котрі є невід'ємною частиною науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу ЗВО.

Встановлені особливості державного управління при формуванні сучасної системи вищої освіти в Україні, які полягають в наступному:

- до функцій державної політики входить формування та реалізація освітньої політики, ініціювання процесів модернізації галузі, окреслення основних принципів, цілей та завдань для її реформування;
- формування освітньої політики враховує соціальні та культурні цінності в суспільстві, а так само спирається на уявлення соціально-економічного, науково-технологічного та культурного розвитку держави;

- політика освіти вибирає напрямок досягнення рівного доступу до якісної освіти, з огляду на її безперервність, формує цивільні цілі та підвищує роль регіонів в інноваційному розвитку вищої освіти.

Досліджений вплив процесу реформування вищої освіти на здоровий спосіб життя здобувачів вищої освіти. Навчання в закладі вищої освіти має специфічні особливості, а саме більшість навчального часу студенти займаються теоретично, при цьому ведуть сидячий спосіб життєдіяльності, який пов'язаний з великими психоемоційними та нервовими перевантаженнями, котрі відображаються на стані здоров'я студентів. У зв'язку з цим в наш час однією з основних задач освітнього процесу є розвиток виховання до культури здоров'я та здорового способу життя, як невід'ємної частини професійної культури.

2. Проаналізовано сутність реалізації державного управління в системі вищої освіти. Визначено, що для розвитку системи вищої освіти в сучасних ринкових умовах господарювання, необхідно посилювати увагу до розроблення новітніх методологічних рішень для їх функціонування. Достатню увагу слід приділяти винайденню інноваційних та диверсифікованих джерел та методів фінансування завдяки впровадженню якісних підходів до організації планування доходів та витрат, впровадження сучасних напрямів розвитку закладів вищої освіти.

Вивчені проблеми та перспективи розвитку вищої освіти в країнах Європи. Найбільша заклопотаність урядів різних європейських країн відноситься до пристосування освітньої системи до швидко змінюваних умов сучасності. Європейське суспільство не встигає за швидкістю змін, які до того ж протікають нелінійно та послідовно, а характеризуються зигзагоподібною лінією протягом усього минулого століття. Сьогодні суспільство схильне до зростання плюралістичності, ускладнення взаємозв'язків, зниження впевненості та стабільності, руйнування стереотипів про моральний фундамент освіти, відповідно до якого раніше будувалося життя населення країн Європи. Наслідком цього стало

руйнування основ європейської освітньої системи, в якій до того ж намітилася криза, що відноситься скоріше до визначення власних цілей подальшого розвитку.

Проведено аналіз сучасного стану державного управління підготовки кадрів вищої школи в Україні. Обґрунтовано, що вітчизняна система підготовки науково-педагогічних кадрів основана на великому досвіді функціонування та реформування. При цьому її завданнями реформування було намагання вирішити проблему попереднього етапу, а також вирішити певні протиріччя між метою, формами та змістом підготовки. Сучасні перетворення системи післяуніверситетської підготовки проходять в умовах структурно-змістовного переходу вищої школи від масово-репродуктивної до індивідуальної та професійної, багаторівневої підготовки та її інтеграції у єдиний європейський освітній простір.

3. Розкриті механізми державного управління реформуванням вищої освіти в Україні. Механізми державного управління освітньої галузі являють собою динамічну структуру гнучкої взаємодії суб'єктів соціуму. Дана взаємодія залежить від соціального поведіння цих суб'єктів. Такі механізми направлені на виконання регуляторної та мобілізаційної функції, котра виявляється в активізації суб'єктів управління і зміні їх цільових та ціннісних настанов під час процесу проектування зміни в освітній сфері, а також забезпечує зв'язок та взаємозумовленість управлінських рішень. Удосконалення комплексу механізмів державного управління вищою освітою передбачає запровадження інституту вимірювання та оцінка результатів діяльності освітньої сфери. При цьому формується національна система моніторингу якості освіти, визначення ефективності управлінських рішень і їх вплив на якість освіти в нашій державі. Визначено, що необхідність перегляду застосованих механізмів управління освітою зумовлена зміною соціальною роллю освітньої галузі і кризою її результативності.

4. З'ясовані особливості інноваційних підходів до державного управління реформуванням вищої освіти. У цілому світі проходить розвиток

суспільства, який супроводжується новими тенденціями, котрі характеризуються періодом глибинних змін як на світовій освіті, так й на вітчизняній. Зокрема ми говоримо про процес глобалізації, характерними властивостями якого є зростання попиту на вищу освіту, яка носить масовий характер.

Виявлено, що визначальними характеристиками новітнього кваліфікованого працівника будуть самостійність, нестандартність мислення та дія в різних ситуаціях, ефективне вирішення професійних та життєвих завдань різного роду та рівня, можливість бути суб'єктом професійного розвитку та якісний механізм академічної мобільності.

5. Охарактеризовані концептуальні засади державного управління реформуванням вищої освіти в Україні. Доведено, що розвиток вищої освіти у нашій державі в більшості опирається на перспективу рівноправної співпраці та взаємної перебудови усіх освітніх систем Європи, зберігаючи своєрідність кожної із них. Саме такий підхід дає можливість входити до європейської системи освіти, опираючись на свій академічний та педагогічний досвід, роблячи особливий внесок у європейський культурний та освітній простір, демонструючи свої сильні позиції.

Встановлено, що основою моделі освітнього та інформаційного середовища майбутнього має стати ієрархічна модель особистості, котра буде давати можливість розумно визначати напрями та темпи розвитку кожної людини та розробляти ефективні методики педагогічного впливу. Для сучасного закладу вищої освіти основним завданням є забезпечення можливостей для професійного становлення кожної особистості, її удосконалення та підвищення освітнього та професійного рівня задля оволодіння новими спеціальностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Київ: Юрид. думка, 2004. 584 с.
2. Автономія університетів України: аналіз і план дій [Електронний ресурс]. – URL : [http:// www.athena-tempus.eu/images/ATHENA analysis and roadmap for UKRAINE – UKR.pdf](http://www.athena-tempus.eu/images/ATHENA_analysis_and_roadmap_for_UKRAINE_-_UKR.pdf).
3. Ажажа М.А. Історичні витоки модернізації освіти: державницький аспект: Право та державне управління : зб. наук. пр. – 2018. – № 3 том 2, с. 4–10.
4. Ажажа М. А. Нормативна база державного регулювання процесу модернізації вищої освіти України: Науково-виробничий журнал “Держава та регіони” серія: “Державне управління ”. – 2018. – №3. – с.40–46.
5. Ажажа М. А. Основні механізми державного управління модернізацією вищої освіти: Науково-виробничий журнал “Держава та регіони” серія: “Державне управління ”. – 2017. – №4. – с. 231–238.
6. Ажажа М. А. Структурно-функціональні особливості державного управління модернізаційними процесами у сфері вищої освіти: Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68) № 6. С. 16–20.
7. Ажажа М.А. Сучасні тенденції розвитку механізмів державного впливу на процес модернізації вищої освіти в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції „Європейські перспективи сенсу життя” (11 травня 2018 р.). м. Запоріжжя: КПУ. 2018. С.84.-86.
8. Ажажа М.А. Державна електронна підтримка процесу модернізації вищої освіти України: Науково-практичний журнал „Інвестиції: практика та досвід”. 2019. № 1. с. 70–75. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6465&i=11>
9. Ажажа М.А. Реформування вищої освіти як пріоритетний напрям державної політики України: Державне і муніципальне управління: теорія,

методологія, практика : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 1–2 березня 2019 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. с.44–47.

10. Ажажа М. А. Модернізація освітнього середовища в контексті державного управління вищою освітою України: Право та державне управління : зб. наук. пр. – 2018. – № 2. – С.27–36.

11. Ажажа М.А. Оновлення стандартів вищої освіти в контексті модернізації освітнього державного менеджменту: Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього, м. Дніпро, 11–12 січня 2019 р. Дніпро : ГО «Правовий світ», 2019. С.7–9.

12. Алюшина Н. О. Психологічні механізми ефективного управлінського впливу: навч.-метод. матеріали / Н. О. Алюшина, Т. В. Новаченко. – К. : НАДУ, 2013. – 48 с.

13. Андрейчук С. К. Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу : авто- реф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.01/ С. К. Андрейчук. – Львів, 2007.

14. Андрусак І. В. Проблеми інституційного забезпечення сталого розвитку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*: електронне наукове фахове видання. 2015. Вип. 4. С. 97–101.

15. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти в контексті викликів ХХІ століття / В. П. Андрущенко, В. І. Бондар // *Європейські педагогічні студії*. - 2015. - Вип. 5-6. - С. 54-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epc_2015_5-6_8.

16. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті. Нариси. Інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2010. – 670 с.

17. Андрущенко В., Бондар В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття / В. Андрущенко, В. Бондар // *Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп.* № 4 (35), 2009. – С. 17–23.

18. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти: Дис...док. ек. наук: 08.02.03. – К., 2005. – 420 с.
19. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления / Г. В. Атаманчук. – М. : Юрид. л-ра, 1997. – 400 с.
20. Афонін Е. А. Велика розтока (глобальні процеси сучасності: соціально-історичний аналіз) [Текст] / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов. – К. : ПАРАПАН, 2002. – 352с.
21. Бабик С. П. Словник іншомовних слів / С. П. Бабик, Г. М. Сюта ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Харків : Фоліо, 2006. – 623 с.
22. Бабій С. Модернізація освіти в структурі державної освітньої політики / С. Бабій // Гілея: науковий вісник. - 2014. - Вип. 83. - С. 186-188. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_83_50.
23. Бакуменко В. Д. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами : наук.-досл. робота [Електронний ресурс] / В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко. – К. : НАДУ при Президентові України ; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. – 41 с. – URL : <http://www.napa-eurostudies.org.ua/2-2.rtf>.
24. Балібар Е. Ми, громадяни Європи? Кордони, держава, народ / пер. з фр. А. Рєпи Е. Балібар. – К. : В-во «Курс», 2006. – 354 с.
25. Берека В.Є. Актуальні проблеми управління освітою / В. Є. Берека, І. М.Щоробура. – Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2006. – 147 с.
26. Бесчастний В. М. Державне управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації / В. М. Бесчастний // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №21. – С. 54–57.
27. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія / В.Ю. Биков. – К. : Атака, 2009. – 684 с.
28. Біла Л. Р., Ківалов С. В. Організація державної служби в Україні : навч.- метод. посіб. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. – Одеса : Юридична

література, 2002. – 328 с.

29. Білінський А. М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя / А. М. Білінський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. – Сер. Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук ; редкол. : Л. Вознюк, В. Кравець, В. Мадзігон [та ін.]. – Тернопіль, 2012. – № 2. – С. 15–21.

30. Білявський Г. О., Саєнко Т. В. Пащенко О. В., Екологізація освіти – важливий напрям екологізації економіки. URL: <http://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2016/07/Bilyavskiy.doc>

31. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій / А. І. Бойко // Світоглядно-філософський аналіз. – К. : Знання України, 2009. – 380 с.

32. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософський аналіз : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / А. І. Бойко. – Київ, 2010. – 31 с.

33. Боголюбов В. М. Концептуальні підходи до формування освіти для сталого розвитку. *III-ий Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю*: збірник наукових статей. Вінниця, 2011. Том. 2. С. 665–667.

34. Бондаренко О. В. Современные инновационные технологии в образовании [Електронний ресурс] О. В. Бондаренко. Режим доступу: https://sites.google.com/a/shko.la/ejrno_1/vypuski-zurnala/vypusk-16-sentabr-2012/innovacii-poiski-i-issledovania/sovremennye-innovacionnye-tehnologii-v-obrazovanii.

35. Бугайчук К. Л. Персональне навчальне середовище: перша спроба зрозуміти [Електронний ресурс] / К. Л. Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання – 2011. – №5(25). – Режим доступу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.

36. Бурачек І. В. Глобалізація вищої освіти та її наслідки для України /

І. В. Бурачек, К. М. Кравчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2017. № 3. С. 50-53.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2017_3_10.

37. Vavrenyuk S. Государственное регулирование реформирования высшего образования Украины на современном этапе /С.А. Вавренюк// East journal of security studies: наук. журнал. – National University of Civil Protection of Ukraine, Pomeranian University in Slupsk, 2018. – Вип. 2(12). – С. 15-24.

38. Vavrenyuk S. Преимущества модульной системы подготовки студентов в системе высшего образования Украины /С.А. Вавренюк// East journal of security studies: наук. журнал. – National University of Civil Protection of Ukraine, Pomeranian University in Slupsk, 2018. – Вип. 3(1). – С. 77-85.

39. Вавренюк С.А. Европейские тенденции развития последипломного образования / С.А. Вавренюк// Polish journal of science: наук. журнал. – Польша (Варшава), 2018. – Вип. №9. – С. 29-32.

40. Вавренюк С.А. Стратегические направления реформирования современной системы высшего образования Украины / С.А. Вавренюк // Научный журнал «Власть и общество (история, теория, практика)». – 2019. - № 1 (49). – С. 28-36.

41. Вавренюк С.А. Проблеми та напрямки досягнення якості освіти на етапі реформування вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2018. – Вип. 14. – С. 79-83.

42. Вавренюк С.А. Розвиток освіти в Україні в контексті ризиків та викликів / С.А. Вавренюк// Публічне урядування: зб. наук. праць. К. : Вид-во ДП «Виробничий дім «Персонал», 2018. – Вип. 3 (13). – 225 с.

43. Вавренюк С.А. Проблеми болонського процесу для системи вищої школи / С.А. Вавренюк// Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний

журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2018. – Вип. 18. – С. 59-62.

44. Вавренюк С.А. Внутрішні ризики сучасного стану вищої освіти в Україні / С.А. Вавренюк// Публічне урядування: зб. наук. праць. К. : Вид-во ДП «Виробничий дім «Персонал», 2018. – Вип. 5 (15). – 297 с. (Vavrenyuk S.A. Internal risks of the contemporary state of higher education in Ukraine // S.A. Vavrenyuk // Public management: collection. - №5 (15) – September 2018. – Kyiv: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018. – 298 p.).

45. Вавренюк С.А. Сучасний стан та проблеми дворівневої структури в системі вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Право та державне управління: збірник наукових праць. Запоріжжя. : Вид-во Класичний приватний університет, 2018. – Вип. 3 (2). – 175 с.

46. Вавренюк С.А. Проблемні питання підготовки висококваліфікованих кадрів вищої школи / С.А. Вавренюк// Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2018. – Вип. 21. – С. 85-89.

47. Вавренюк С.А. Проблеми та розвиток процесу державної акредитації закладів вищої освіти в Україні / С.А. Вавренюк// Вісник Національного університету цивільного захисту України: зб. наук пр. – Х: Вид-во НУЦЗУ, 2018. – Вип. 2 (9). – 526 с. (Серія «Державне управління»).

48. Вавренюк С.А. Перспективи розвитку співпраці України та Євросоюзу в сфері вищої освіти / С.А. Вавренюк// Право та державне управління: збірник наукових праць. Запоріжжя. : Вид-во Класичний приватний університет, 2018. – Вип. 4. – С. 117-121.

49. Вавренюк С.А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2018. – Вип. 24. – С. 75-79.

50. Вавренюк С.А. Механізм мобільності студентів як засіб підвищення якості освіти в Україні / С.А. Вавренюк// Публічне управління та

адміністрування в Україні: науковий журнал, – ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2018. – Вип. 8, С. 23-27.

51. Вавренюк С.А. Моніторинг як засіб досягнення якості вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Публічне урядування: зб. наук. праць. К. : Вид-во ДП «Виробничий дім «Персонал», 2019. – Вип. 1 (16). – 292 с. (Vavrenyuk S.A. Monitoring as a means of achieving the quality of higher education in Ukraine // S.A. Vavrenyuk // Public management: collection. - №1 (16) – January 2019. – Kyiv: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. – Р. 35-47.

52. Вавренюк С.А. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електронне фахове видання. – №1, 2019. – http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39.

53. Вавренюк С.А. Удосконалення системи державного управління у сфері вищої освіти / С.А. Вавренюк// Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – Вип. 1 (10). – 397 с. – (Серія "Державне управління"). – С. 251-257.

54. Вавренюк С.А. Історія проведення реформи вищої освіти в Європі / С.А. Вавренюк// Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2019. – Вип. 15. – С. 80-84.

55. Вавренюк С.А. Організаційно-правовий механізм державного управління вищою освітою України / С.А. Вавренюк// Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2019. – Вип. 17. – С. 54-58.

56. Вавренюк С.А. Ефективність реалізації державної політики в сфері вищої освіти. / С.А. Вавренюк// Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – Вип. 2 (11). – 482с. – (Серія "Державне управління"). – С. 273-280.

57. Ваніна Н. М. Модернізація стандартів професійної освіти на

сучасному етапі / Н. М. Ваніна // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки. 2018. Вип. 2(1). - С. 52-59. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2(1)_9).

58. Василюк А. Нові підходи до планування і реформування освіти (зарубіжний досвід) / А. Василюк, Л. Ляшенко // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5, №1. – С. 59–68.

59. Вельчева Н. І. Науково-теоретичні основи державного регулювання вищої освіти // Державне будівництво [Електронний ресурс] – № 2. – 2009. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/1/11.pdf>.

60. Вишнякова І.В. Досвід становлення та розвитку кластерів в окремих країнах Північно-східної та Центральної Європи / І.В. Вишнякова // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 1. – С. 184 – 194.

61. Вища освіта в Україні у 2017 році: статистичний щорічник / Державна служба статистики України. К. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

62. Высшее образование Украины - Приложение 3 (т. 6). - 2007 г. - Тематический выпуск "Высшее образование Украины в контексте интеграции в европейское образовательное пространство: Мониторинг качества образования". - 452 с.

63. Войналович О. О. Глобалізація і розвиток сучасної освіти в Україні URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6932/1/Voynalovych.pdf>

64. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб., 2-ге вид., перероб., доп. / Н. П. Волкова. – Київ: Академвидав, 2007. – 616 с.

65. Ворначев А. Роль професійних стандартів у створенні конструктивних механізмів взаємодії сфери праці й сфери освіти у Великобританії / А. Ворначев // Модернізація професійної освіти

і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. : В. О. Радкевич та ін.]. – К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. – Вип. 2. – 220 с.

66. Воротін В. Є. Модернізація сфери освіти та науки як об'єкта державного управління: конкурентні переваги для України / В. Є. Воротін // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2017. - № 6. - С. 153-160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_6_25.

67. Габа І. Соціально-психологічні особливості проектування освітнього середовища ВНЗ у контексті розвивального потенціалу / І. Габа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fvisnyk.chnpu.edu.ua>.

68. Гальперіна В. О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз. Автореферат дис ... канд. філос. наук: 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2003. – 17 с.

69. Гаркович О. Освітнє середовище як система / О. Гаркович // Наукові записки. – Сер. : Педагогічні науки. – Кіровоград : ВВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – Ч. 1. – С. 36–40.

70. Гарашук О. В. Основні функції вищої освіти України в контексті її модернізації та євро інтеграції: Вісник ДВНЗ" УжНУ". 2014. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9875/1/1.pdf>.

71. Гладка Т. І. Інноваційний розвиток освіти як об'єкт державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: file:///E:/%D0%A3%D0%A1%D0%95%20!%3B.01.19/%D1%81%D1%82%D0%B0_%D0%B5%D0%BB_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86/Duur_2010_4_16.pdf

72. Глухов В. В. Как определить интеллектуальный потенциал сотрудника [Електронний ресурс] / В. В. Глухов. – Режим доступу: http://www.elitarium.ru/2013/11/06/intellektualnyj_potencial_sotrudnika.html.

73. Григанська С. В. Державне регулювання системи вищої освіти в

Україні: автореферат дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 «механізми державного управління».: Класич.приват.університет. Запоріжжя. 2008. 20 с.

74. Гриневич Л. М. Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні у контексті євроінтеграційних процесів: Педагогічний процес: теорія і практика. 2015. Вип. 1-2. С. 5-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2015_1-2_3.

75. Головатий М. До проблеми професіоналізації державних службовців в сучасній Україні / М. Головатий // Зб. наук. пр. УАДУ при Президенті України. – К., 2000. – Вип. 2, ч. 3. – 315 с.

76. Головінов О. М. Держава як інститут забезпечення сталого розвитку національної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 1(23). С. 211–217.

77. Гуманітарна політика Української держави в новітній період [Текст]: моногр. / за ред. С. І. Здіюрука. – К. : НІСД. – 2006. – 403 с.

78. Гринів Л. С. Економіка України: національна стратегія розвитку : [монографія] / Л. С. Гринів [та ін.]. – Львів, 2009. – 444 с.

79. Декларація Всесвітньої конференції «Вища освіта у ХХІ столітті: підходи і практичні заходи». URL: <http://rc.edu.ru>.

80. Державне управління [Текст] підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К.; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.

81. Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття». – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.

82. Державна політика розвитку людського потенціалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekonomika/derzhavna_politika_rozvitku_lyudskogo_potentsialu.

83. Державне управління [Текст] підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К.; Дніпропетровськ:

НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.

84. Державне управління: Словн.-довід. / Уклад.: В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко, І. М. Варзар, В. М. Князев, С. О. Кравченко, Л. Г. Штика; Заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. – К.: Вид-во УАДУ. – 2002. – 228 с.

85. Державне управління у сфері освіти : конспект лекцій з дисциплін нормативної частини магістерської програми за спеціальністю «Державне управління у сфері освіти» / авт. кол. : Н. Г. Протасова, С. В. Крисюк, Т. О. Лукіна та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової. – К. : НАДУ, 2012. – 60 с.

86. Деякі питання діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: Постанова від 27 липня 2016 р. № 567 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249282039>.

87. Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: Постанова від 14 січня 2015 р. № 6 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/6-2015-%D0%BF>

88. Домбровська С. М. Державне управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації / С. М. Домбровська // Теорія та практика державного управління. - 2011. - Вип. 3. - С. 183-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2011_3_31.

89. Домбровська С. М. Механізми реалізації державної політики в галузі вищої освіти [Електронний ресурс] / С. М. Домбровська // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2 (40). – Режим доступу: <http://www.kbuara.-kharkov.ua/e-book/apdu/2011-2/doc/2/04.pdf>.

90. [Домбровська С. М.](#) Теоретичні аспекти формування механізмів державного управління у реформуванні вищої освіти України [Електронний ресурс] / С. М. Домбровська // [Державне будівництво](#). – 2010. – № 2. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_2_9.

91. Доров Р. А. Управление развитием человеческого потенциала : автореф. дис. канд. экон. наук / Р. А. Доров. – М., 2007. – 24 с.

92. Драч І. І. Феномен управління в умовах трансформації освіти /

І. І. Драч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/6860/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_3_%D0%86.%D0%94%D1%80%D0%B0%D1%87.pdf.

93. Драч І. І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади. Монографія / І. І. Драч. – К. : Дорадо-Друк», 2013. – 456 с.

94. Древаль Ю. Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми формування тавдосконалення / Ю. Д. Древаль / Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2014. – Вип. 2. – С. 107–111]

95. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 12–28.

96. Дубасенюк О. А. Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів / О. А. Дубасенюк // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. – К. : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2013. – С. 253–262.

97. Дудка М. І. Вища школа України: стратегія управління й проблеми реформування : монографія / М. І. Дудка – Х. : Основа, 2002. – 272 с.

98. Дюгованець О.М. Особливості венчурного інвестування в Україні / О.М. Дюгованець // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Спецвип. 33. – Ч. 2. – С. 70–73.

99. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. Б. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

100. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

101. Жабін С. Казьміна. О. Теоретичний огляд кадрової проблеми в науці та деякі статистичні дані щодо молоді в НАН України. URL: <https://commons.com.ua/ru/molodi-naukovci-ukrayini/>.

102. Жук О.П. Кластерний підхід у процесі оптимізації системи освіти України / О.П. Жук, Л.О. Дроздовська // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 3/1. – С. 151 – 154.

103. Згуровський М. Вища освіта на зламі суспільного розвитку / М. Згуровський. – Дзеркало тижня. Україна. – №5. – 8–15 лютого 2013 р.

104. Здійснення наукових досліджень і розробок у 2017 році / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

105. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1. 748 с.

106. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.

107. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія : О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. – 408 с.

108. Ермаханова С. А. Теория модернизации: история и современность [Электронный ресурс] / С. А. Ермаханова. – Режим доступа: <https://refdb.ru/look/2811626.htm>.

109. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. – №100. – 4 червня 2003 р.

110. Євсейцева О. С., Колесник Б. О., Волковинська П. С. Співпраця представників українського бізнесу та закладів вищої освіти як засіб освітньої інновації. 2018. №12. стор. 55 – 58 URL:

http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/13.pdf

111. Зарецька Л. М. Державне регулювання сфери вищої освіти / Л. М. Зарецька, О. А. Кулініч // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. - 2015. - Вип. 2. - С. 168-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2015_2_19.

112. Іванова С. Інновації в освіті та проблеми реформування системи вищої освіти в аспекті євроінтеграції України: Вісник черкаського університету: педагогічні науки. 2016. №1. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13366/200-202.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

113. Іванова С. В. Європейський досвід створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні: Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2016. № 3. С. 148-155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2016_3_25

114. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

115. Інформаційно-аналітична система обліку та відшкодування пільг студентам: Науково-дослідний інститут прикладних інформаційних технологій URL: <http://www.ndipit.com.ua/ua/proekty/elektronn-student/systema-obliku-ta-vidshkoduvannya-pilg-studentam.html?contentId=search&op.x=7&op.y=7>

116. Калачева Л. Кадровый потенциал и кадровая политика [Электронный ресурс] / Л. Калачева. Электронные курсы Новосибирского государственного технического университета. – Режим доступа: <http://edu.nstu.ru/courses/econ/up/full/pages/11.1.html>.

117. Каленюк І. Освіта Республіки Корея в контексті стратегії суспільного розвитку / І. Каленюк // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С. 117–122.

118. Каленюк І. С. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні / І. С. Каленюк, О. В. Куклін, В. А. Ямковий // Економіка України. - 2015. - № 2. - С. 70-83.
119. Калініна Л. М., Грицяк Л. Д. Державно-громадське управління розвитком освіти на державному, регіональному та інституціональному рівнях. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 3 (12). С. 60.,
120. Калініна Л. М., Онаць О. М. Синкретизм державного та громадського компонентів у системі управління освітою в умовах розвитку демократії. *Механізми управління розвитком організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4–5 квіт. 2013 р.). Київ: Арт Економі, 2013. С. 33–43.
121. Карпенко М.М. Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті: Євро Освіта. URL: http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=3757&post=10772467_6903
122. Карпова Ю. А. Введение в социологию инноватики: учебник для вузов / Ю. А. Карпова, 2004. – 185 с.
123. Качалов А. В. Педагогические условия формирования творческой самостоятельности студентов педвуза / А. В. Качалов // Известия Уральского государственного университета. – 2009. – №1/2(62). – С. 212–217.
124. Кирда А. Особливості розвитку цілей в системі освіти Японії / А. Кирда // Університет. – 2007. – № 6. – С. 70–78.
125. Коваленко Є. О. Діяльність держави щодо створення передумов для інтеграції України до ЄС / Є. О. Коваленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_20.pdf.
126. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) [Текст]: монографія / О. М. Ковалюк. – Львів: Видавничий центр Львівського Національного університету ім. Івана Франка, 2002. – 396 с.
127. Кобець А. С. Роль держави у функціонуванні ринку освітніх

послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe._meta_2011_8_4.

128. Коваленко О. П. Компетентнісний характер сучасної освіти: Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. Вип. 47. С. 99-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_47_15.

129. Ковтуненко К.В., Масленніков Є.І., Кузнєцов Е.А., Сафонов Ю.М., Філіппова С.В. Венчурний бізнес в Україні на сучасному етапі: Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/10597/406-423.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

130. Козарезенко Л. Державне регулювання розвитку людського потенціалу в контексті політики підвищення якості життя населення [Електронний ресурс] / Л. Козарезенко. – Режим доступу: http://www.ed.ksue.edu.ua/ER/knt/ee141_69/e141koz.pdf.

131. Комарова О. А. Пріоритетні напрями державної освітньої політики / Проблеми економіки №1, 2015. – С. 107–113.

132. Колток Л. Б. Проблема інтенсифікації навчання як складова модернізації освіти /Л. Б. Колток // Вища освіта України. – №1. – 2007. – С. 75–81.

133. Клепко С. Освіта, яка заохочує запитування, або таємниця парадоксу «Innovation societies» – «Miseducation»/ С. Клепко // Післядипломна освіта в Україні, № 1, 2005. – С. 6.

134. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): Монографія. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2002. – 396 с.

135. Комар О. Модернізація сучасного навчально-виховного процесу URL: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/386/1/modernizacia.pdf>.

136. Комарова О. А. Пріоритетні напрями державної освітньої політики / Проблеми економіки № 1, 2015. – С. 107–113.
137. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
138. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років: проект. URL : https://docviewer.yandex.ua/view/62226167/?*=3D%3D&lang=uk.
139. Коротич О. Б. Методологічні засади державного управління регіональним розвитком / О. Б. Коротич // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2005. – Вип. 3 (12). – 316 с.
140. Кочемировська О. О. Напрями оптимізації державної політики в сфері розвитку трудового потенціалу України : [аналіт. доп.] / О. О. Кочемировська. – К. : НІСД, 2013. – 38 с.
141. Кравченко В. М. Модернізація професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури: теорія і практика : монографія / В. М. Кравченко. – Запоріжжя: КПУ, 2016. – 435 с.
142. Кравченко В. М. Модернізація професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури: теорія і практика»: монографія / В. М. Кравченко. – Запоріжжя: КПУ, 2016. – 375 с.
143. Кремень В. Г. Якісна освіта і нові вимоги часу / В. Г. Кремень // Педагогічна і психологічна науки в Україні /відп. ред. О. В. Сухомлинська. – К. : Педагогічна думка, 2007 – Т. 1. Теорія та історія педагогіки. – С. 11–23.
144. Кремень В. Г. Філософія управління: підручник для студ. вищих навч. закл. Харків: НТУ «ХП», 2008. 524 с.
145. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
146. Крисяк С. В. Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. "Державне управління освітою" / С. В. Крисяк. - К. : НАДУ, 2009. - 220 с. URL:

http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/5ab5a387-5399-4c7f-9f90-d9b6a1f0f4ee.pdf

147. Кураков, Л. П. Проблемы управления высшей школой на современном этапе / Л. П. Кураков. – М. : Республика, 1995. – 157 с.

148. Курбатова М. В. Проблемы становления системы частного инвестирования в высшее профессиональное образование / М. В. Курбатова, Н. П. Дудченко // Университетское управление. – 2003. – № 3. – С. 22–25.

149. Куценко В.І. Кластеризація в контексті формування людиноорієнтованої парадигми розвитку освіти [Електронний ресурс] / В.І. Куценко // Теорія та методика управління освітою. – 2009. – № 2. – Режим доступу: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/2/09kutope.pdf>.

150. Левківський К. М. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості / К. М. Левківський // Вища школа : науково-практичне видання. – 2010. – №1. – С. 5–14.

151. Левковский К. Задача по обеспечению качества высшего образования Украины в контексте Болонского процесса /К. Левкивгький, Ю. Сухарников. - Высшая школа. - 2004. - № 5-6.

152. Лібанова Е. М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – №1(15). – С. 24–38.

153. Локшина О.І. Європейська та глобальна інтеграція в освіті - шлях до підвищення якості освіти: Національна доповідь / Національна академія педагогічних наук України URL: http://lib.iitta.gov.ua/714888/1/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%9B%D0%BE%D0%BA%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf

154. Луговий В. І. Управління освітою : навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спец. «Державне управління» / В. І. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.

155. Ляховець О. О. Державно-приватне партнерство у вищій освіті як інституційна складова модернізації економіки / О. О. Ляховець // Інноваційна економіка. - 2014. - № 4. - С. 71-78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_12.
156. Людський капітал України-2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/>.
157. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : [колективна монографія / наук. ред. Е. М. Лібанової]. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
158. Мазак А. Управління освітою в умовах демократизації суспільних процесів / А. Мазак // Освіта і управління. – 2004. – № 4. – С. 49–52.
159. Мадзігон В. М. Біла книга національної освіти України / В. М. Мадзігон; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформ. системи, 2010. – 342 с.
160. Майборода С.В. Государственное управление высшим образованием в Украине: структура, функции, тенденции развития (1917-1959 гг): [монография]. – М. : Изд-во УАДУ, 2000. – 308 с.
161. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, доп. Та перероб. – К.: Атака, 2003. – 576 с.
162. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. – К. : Атіка, 2005. – 240 с.
163. Маринець Н. В. Життєвий потенціал особистості: формування та реалізація у трансформаційному суспільстві : автореф. дис. ... канд. філос. наук / Н. В. Маринець. – К., 2010. – 18 с.
164. Марков В. Н. Профессиональный потенциал и зона ближайшего профессионального развития / В. Н. Марков // Акмеологическое исследование потенциала, резервов и ресурсов человека. Сборник статей. – М. : Изд-во РАГС, 2005. – 338 с.
165. Марущенко О. А. Образование как фактор общественной

інтеграції / О. А. Марущенко // Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків: 2000. – №489. – С. 135–138.

166. Маслова Н. В. Ноосферное образование / Н. В. Маслова. – М. : Инст. Хододинамики, 2002. – 338 с.

167. Маслов В. І., Калініна Л. М. Організаційні механізми державно-громадського управління загальноосвітніми навчальними закладами в умовах модернізаційних змін: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 117 с.

168. Матюх С. А. Основні типи світових національних систем вищої школи: Actual problems of international relations. Release 122 (part II). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2474/2206>

169. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Схвалено сектором вищої освіти Науково-методичної Ради Міністерства освіти і науки України від 29.03.2016 р. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/metodichni-rekomendacziyi.htm>.

170. Мильнер Б. З. Теория организаций [Текст] / Б. З. Мильнер. – М. : ИНФРА, 1998. – 336 с.

171. Михайлишин Г. Й. Модернізація освітньої сфери як фактор модернізації суспільства / Г. Й. Михайлишин // Гілея: науковий вісник. – 2012. – Вип. 63. – С. 455–460

172. Михальченко М. І. Політична реальність в Україні: трансформація, модернізація, революція? / М. І. Михальченко // Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї. – К., 2000. – Вип. 2. – С. 5–45.

173. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. 488 с.

174. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф.

Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2013. 120 с.

175. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. – К., 2004. – 24 с.

176. Моніторинг та забезпечення якості підготовки фахівців в університеті. URL: <http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/scienc/02%20osvitniad/05>

177. Моїсеєва Ф. А. Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу / Ф. А. Моїсеєва, В. А. Усачов // Наука. Релігія. Суспільство. 2014. № 1. С. 36-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2014_1_8.

178. Мосьпан Н. В. Глобалізація вищої освіти ЄС: наслідки та перспективи URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22467/1/Mospan%20_N_Rep_ChNPU_2017.pdf

179. Мусієнко І. І. Соціально орієнтована модель державного управління освітою як чинник посилення ефективності національної безпеки України / І. І. Мусієнко // Теорія та практика державного управління. - 2012. - Вип. 3. - С. 268-276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_3_38.

180. Мюллер В. К. Полный англо-русский русско-английский словарь. 300 000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – М., 2013. – 1328 с.

181. Наукова та інноваційна діяльність України: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

182. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. *Освіта*. 2002. № 26. С. 2–4.

183. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. Київ, 2012. 72 с.

184. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник / Державна служба статистики України, 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

185. Наукові дослідження і розробки у 2018 році / Державна служба

статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

186. Наукові кадри та кількість організацій / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

187. Науково–освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / Авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін. – К. : Навч. книга, 2003. – Кн.1: Пріоритет інтелекту. 608 с.

188. Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021 роки: Указ від 25.06.2013 р. №344/2013 / Президент України URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

189. Ніколаєнко С. Про законодавче забезпечення діяльності закладів вищої освіти I та II рівнів акредитації / С. Ніколаєнко // Вища школа. – 2004. – № 1 – С. 17–21.

190. Ніколаєнко С. М. Вища освіта - джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Ніколаєнко. - К. : Знання, 2005. - 319 с.

191. Нічуговська Л. І. Економіка освіти в контексті глобалізації / Л. І. Нічуговська, О. Г. Фомкіна // Постметодика. – 2007. – №1. – С. 15–23.

192. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління [Текст] Навч. посіб. / Нижник Н. Р., Машков О. М. / За заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 160 с.

193. Новальська Т. В. Наступність здобуття вищої бібліотечно-інформаційної та архівної освіти в умовах реформування / Т. В. Новальська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. - 2017. - № 1. - С. 4-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_1_3.

194. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний та зарубіжний досвід. Київ : КНЄУ, 2001. 208 с.

195. Обушна Н. І. Модернізація – сучасний тренд розвитку суспільства: Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 3. С. 36-44. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-3/doc/1/06.pdf>.

196. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності закладів вищої

освіти на ринку освітніх послуг: [монографія] / В. М. Огаренко – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 328 с.

197. Огієнко О. І. Тенденції та особливості глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти: досвід німецькомовних країн [Електронний ресурс] / О. І. Огієнко – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/3023/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%84%D0%9D%D0%9A%D0%9E9.pdf.

198. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського досвіду: монографія / В. Огнев'юк. – К. : Знання України, 2003. – 448 с.

199. Одінцева Г. С. Теорія і історія державного управління : опорний конспект лекцій і метод. вказівки до проведення практичних занять / Г. С. Одінцева, Н. М. Мельтюхова. – Х. : УАДУ (ХФ), 2001. – 136 с.

200. Олексюк О. М. Теоретико-методологічні засади й пріоритетні напрями модернізації змісту вищої мистецької освіти / О. М. Олексюк // Теоретико-методологічні засади модернізації змісту гуманітарної освіти у вищій школі України: Монографія / [К. Є. Балабанова, Н. М. Дем'яненко, Н. О. Дівінська та ін.] ; За заг. ред. Г. В. Онкович. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 282 с.

201. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія / В. В. Олійник. – К. : Міленіум, 2003. – 594 с.

202. Онікієнко В. В. Удосконалення соціально-трудових відносин як важлива умова забезпечення людського розвитку / В. В. Онікієнко // Демографія та соціальна економіка: Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – 2004. – №1–2. – С. 102–109.

203. Орлов В. И. Метод и педагогическая технология / В. И. Орлов // Педагогика. – 2010. – №8. С. 30–37.

204. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

205. Освітня політика в контексті євроінтеграції. Гуманітарна політика української держави в новітній період. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Zdioruk2/07.pdf>.
206. Освітній менеджмент: навч. посібник / за ред. Л. І. Даниленко, Л. М. Карамушки. Київ: Шкільний світ, 2003. С. 73–94.
207. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: навч. посіб. / В. В. Говоруха, В. Г. Бульба, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В. П. Горбуліна. – К. : ДП «Євроатлантик-інформ», 2006. – 416 с.
208. Павко А. І. Модерн та постмодерн у контексті діалогу культур [Електронний ресурс] / А. І. Павко. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdakk/2011_2/9.pdf.
209. Павлюк С. В Модернізація освітньої системи Німеччини у працях українських та зарубіжних вчених [Електронний ресурс] / С. В. Павлюк. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nzspp/2009_5/statti/66.html.
210. Паламарчук М. О. Виклики модернізації в Україні: політичні аспекти : монографія / М. О. Паламарчук ; за ред. О. В. Литвиненка. – К. : НІСД, 2014. – 152 с.
211. Пасека С. Р. Концептуальні підходи до модернізації соціально-трудового потенціалу регіону [Електронний ресурс] / С. Р. Пасека. – URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3678/1/256%20-%20266.pdf>.
212. Паращук О. Неформальное образование в Украине. Неформальное образование для региональных демократических трансформаций / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. Киев: Фонд «Европа XXI», 2012. 176 с.
213. Парпан У. М. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції / У. М. Парпан // Lex Portus : юрид. наук. журн. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред. ради), Б. А. Кормич (голов. ред.), І. В. Сафін (заст. голов. ред.), Т. В. Аверочкіна (наук. ред., відп. секр.) [та ін.] ; НУ "ОЮА", ГО "МА Святий Миколай". - Одеса : Видавничий дім

«Гельветика», 2018. - № 1. – С. 62-73.

214. Патон Б. Є. Наука – інноваціям. *Наука та інновації*. 2008. Т.4, № 5. С. 19–20.

215. Пасєка С. Р. Концептуальні підходи до модернізації соціально-трудового потенціалу регіону / С. Р. Пасєка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3678/1/256%20-%20266.pdf>.

216. Пашков В. О. Стратегії модернізації вищої освіти: світовий досвід (друга половина ХХ – початку ХХІ сторіччя) / В. О. Пашков // Стратегічні пріоритети, №1 (22), 2012 р. – С. 137–141.

217. Петрова І. Л. Модернізація освіти як фактор інноваційної праці / І. Л. Петрова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2014. - Вип. 24. - С. 38-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_24_8.

218. Пінчук О. П. Проблема визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект / О. П. Пінчук // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К., 2007. – №46. – С. 55–58.

219. Пилипчук А. Ю. Система освіти як об'єкт інформатизації: структура системи освіти: Інформаційні технології і засоби навчання. 2008. №4. С. 25-32. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em8/content/08payset.htm>.

220. Пінчук Є. А. Генезис поняття і сутності модернізації освіти / Є. А. Пінчук // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. – К., 2009. – Вип. 91–93. – С. 29–35.

221. Плахотнік О.В. Модернізація освітнього процесу у вищій школі на засадах компетентнісного підходу: *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology* Vol. 2, No 2 (2015) с. 69-82 URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8e09jJvQWqWJ:ojs.mdpu.org.ua/index.php/itse/artcle/view/1810+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

222. Побережников В. И. Модернизация: теоретико-методологические подходы / В. И. Побережников // Экономическая история. Обзорение / под ред.

В. И. Побережников. – М., 2002. – Вып. 8. – С. 146–168.

223. Поденко В. Стратегія освіти України, глобалізаційні виклики та її суперечності /Віктор Поденко // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : програма і матеріали 80 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 10–11 квітня 2014 р. – К.: НУХТ, 2014. – Ч. 4. – С. 76-83.

224. Положення про Міністерство освіти і науки України: затверджене Постановою від 16 жовтня 2014 р. № 630 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF>.

225. Полякова Г. Вплив освітнього середовища ВНЗ на формування професійної компетентності фахівців / Г. Полякова // Вища школа. – 2010. – №10. – С. 78–87.

226. Полякова Л. П. Державне управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів: автореферат монографії ... доктора наук з державного управління / Л. П. Полякова. – Донецьк, 2010. – 40 с.

227. Поліщук І. В. Механізми забезпечення розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні: дис. ... канд. наук з державного управління / І. В. Поліщук. – К., 2018. – 315 с.

228. Пономаренко І. О. Майбутнє людського капіталу в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Пономаренко. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=75237>.

229. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою України / О. В. Поступна // Стратегічні пріоритети. – №1. – 2010 р. – С. 107–111.

230. Порядок визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах ступенів вищої освіти: Наказ від 05.05.2015 р. № 504 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0614-15>

231. Присвітла О. В. Инновационная составляющая в условиях развития глобального рынка образовательных услуг. Проблемы устойчивости

социально-экономического развития в условиях глобализации : материалы международной научно-практической конференции (г. Душанбе, 7–8 апреля 2015 г.). С. 225–228.

232. Приходько В. П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою / В. П. Приходько // Інвестиції: практика та досвід 2013. – №15. – С. 6–8.

233. Приходько І. П. Основні етапи розвитку державного управління системою вищої освіти в аграрному секторі [Електро- нний ресурс] / І. П. Приходько // Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. наук. праць. Серія “Управління”. – 2010. – Вип. 4. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/-portal/soc_gum/Nvamu_upravl/2010_4/-26.pdf.

234. Приходченко К. І. Підхід до організації навчально-виховного процесу з погляду середовища: теоретичний аспект / Приходченко К. І. // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 3(72) – С. 17–31.

235. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 29.03.2012 р. №384 «Про затвердження форм документів з підготовки кадрів у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації»: Наказ від 03.03.2014 р. №209 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2063>.

236. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти України від 02.06.1993 р. №161 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Наказ від 13.11.2014 р. №1310 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3321>.

237. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 30.12.2005 р. №774 «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»: Наказ від 17.09.2014 р. №1050/Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2864>.

238. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу МОН України від 09.07.2009 №642 «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента»: Наказ від 25.11.2014 №1392. / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3236>.

239. [Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів МОН України \(наказ МОН від 10.02.2010 р. №99 «Про Концепцію організації підготовки магістрів в Україні»\); наказ МОН від 10.02 2010 №101 «Про структуру освітньо-професійних програм та навчальних планів підготовки бакалаврів»](#): Наказ від 13.03.2017 р. №373 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/7118>.

240. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.

241. Про вищу освіту Закон України [№2233-VIII від 07.12.2017 р.](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18>.

242. Про внесення змін до Порядку та умов надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: Постанова від 27 лютого 2019 р. № 193 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-2019-%D0%BF>

243. Про внесення змін до Статуту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: Постанова від 27 липня 2016 р. № 531 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/531-2016-%D0%BF>.

244. Про внесення змін до формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами: Постанова від 6 лютого 2019 р. № 65 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2019-%D0%BF>

245. [Про деякі питання імплементації Закону України «Про вищу освіту»](#) Лист від 26.05.2016 р. №1/9-263. / Міністерство освіти і науки

України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5553>.

246. Про деякі питання проведення акредитації напрямів підготовки, спеціальностей: Наказ від 12.05.2016 р. №498. / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5527>.

247. Про додаткові заходи щодо забезпечення реформ із децентралізації влади: Указ від 6 грудня 2018 року № 412/2018 / Президент України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/412/2018>

248. Про додаткові заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників у 2018 році: Розпорядження від 17 січня 2018 р. № 17-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17-2018-%D1%80>

249. Про завершення верифікації переліку спеціальностей, з яких заклади вищої освіти готові в 2016 році здійснювати прийом здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра (магістра і спеціаліста медичного, фармацевтичного та ветеринарного спрямувань) на основі повної загальної середньої освіти за бюджетні кошти: Лист від 08.02.2016 №1/9-67 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5068>.

250. Про затвердження Вимог до закладів вищої освіти та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямами і спеціальностями: Наказ від 30.10.2013 р. № 1518 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13>

251. Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти: Наказ від 14 серпня 2013 р. №1176 / Міністерство освіти і науки України. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/.

252. Про затвердження Змін до Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів: Наказ від 16.09.2014

р. № 1542/5 / Міністерство юстиції України . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1128-14>

253. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти: Постанова від 30 грудня 2015 р. № 1187 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>.

254. Про затвердження Ліцензійних умов»: Лист від 02.03.2016 р. №1/9-114 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5237>.

255. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова від 29 квітня 2015 р. № 266 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248149695>.

256. Про затвердження Переліку предметних спеціалізацій спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей: Наказ від 12.05.2016 № 506 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0798-16>.

257. Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки: Розпорядження від 14 серпня 2013 р. № 843-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80>

258. Про затвердження Переліку професій, спеціальностей, напрямів підготовки та підвищення кваліфікації, для навчання за якими може бути виданий ваучер: Наказ від 25.06.2015 р. № 661 / Мінсоцполітики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0817-15>

259. Про затвердження персонального складу сектору вищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України: Наказ від 19.02.2016 №136. / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5141>.

260. Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої

освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року: Наказ від 13 липня 2007 р. N 612 / Міністерство освіти і науки України . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612290-07>

261. Про затвердження Плану заходів із вдосконалення нормативно-правової бази вищої освіти на 2016/2017 навчальний рік: Наказ від 27.10.2016 р. №1288 / Міністерство освіти і науки України URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6381>.

262. Про затвердження Плану заходів МОН щодо виконання Закону України від 1 липня 2014 р. №1556-VII «Про вищу освіту»: Наказ від 16.09.2014 № 1048 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2876>.

263. Про затвердження Положення про Державну інспекцію навчальних закладів України: Указ від 8 квітня 2011 р. № 438 / Президент України. URL: <http://dinz.gov.ua/index/ua/category/11>.

264. Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту Наказ від 13.09.2016 р. № 3520 / Мінмолодьспорт;. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1321-16>

265. Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ від 26.12.2018 р. № 4091/5 / Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-18>

266. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: Постанова від 6 лютого 2019 р. № 106 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF>

267. Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці: Постанова від 20 березня 2013 р. № 207 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/207-2013-%D0%B>

268. Про затвердження Порядку організації підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у навчальних закладах за державним замовленням Національного агентства України з питань державної служби: Наказ від 19.04.2017 р. № 86 / Національне агентство України з питань державної служби URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0832-17>

269. Про затвердження Порядку організації та координації роботи з перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу: Постанова від 19.08.2015 р. № 610 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/610-2015-%D0%BF>

270. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам: Наказ від 14.01.2016 р. №13. / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5162>.

271. Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ від 01.06.2016 р. № 600 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5555>.

272. Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами Постанова від 27 грудня 2017 р. № 1088 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-formuli-rozpodilu-osvitnoyi-subvenciyi-mizh-miscevimi-byudzhetaми>

273. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII. – URL : zakon.rada.gov.ua/go/2657-12.

274. Про Кабінет Міністрів України: Закон від 27 лютого 2014 р. № 794-VII / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

275. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80/print1509793287>.

276. Про місцеві державні адміністрації : Закон від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

277. Про науково-методичну раду Міністерства освіти і науки України: Наказ від 11.09.2015 р. №922 / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4402>.

278. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19/ed20160101/print>

279. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ від 25 червня 2013 р. № 344/2013 / Президент України. URL: <http://vnz.org.ua/dokumenty/spysok/4075-ukaz-prezydenta-ukrayiny-vid-25-cheravnja-2013-roku-3442013>.

280. Про освіту: Закон від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

281. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого: Постанова від 20.04.2015 №266 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4636>.

282. Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік: Наказ від 26.01.2015 №47. / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3521>.

283. Про проведення наукових конференцій з проблем вищої освіти у 2017 р. Лист від 06.03.2017 р. №1/9-125 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://imzo.gov.ua/2017/03/06/lyst-mon-vid-06-03-2017-1-9-125-pro-perelik-provedennya-naukovyh-konferentsij-z-problem-vyschoji-osvity-i>

nauky-u-2017-rotsi.

284. Про розміри стипендій у державних та комунальних навчальних закладах, наукових установах: Постанова від 28 грудня 2016 р. №1045 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249637727>.

285. Про розподіл резерву коштів освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам у 2018 році: Розпорядження від 18 грудня 2018 р. № 1012-р. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1012-2018-%D1%80>

286. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки: Указ Президента України від 01 лютого 2012 р. № 45/2012 [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.president.gov.ua>.

287. Про Стратегію сталого розвитку «Україна2020»: Указ від 12.01.2015 р. № 5/2015 / Президент України. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

288. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: Постанова від 15 квітня 2015 р. № 244 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF>.

289. Прокопенко І. Ф., Євдокімов В. І. Педагогічні технології: навч. Посібник / І. Ф. Прокопенко. – Харків: Колегіум, 2005. – 224 с.

290. Радченко О. В. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках / О. В. Радченко // Публічне управління : теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів держ. управління. – Х. : Вид-во АДНДУ, 2013. – № 3(15). – С. 19-25.

291. Резнік В. С. Модернізація, самоорганізація та легітимація соціального порядку у сучасному перехідному суспільстві: концепція дослідження / В. С. Резнік // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – Х., 2014. – Вип. 20. – С. 21–26.

292. Рекомендації парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні»: Постанова від 23 жовтня 2013 р / Верховна Рада України. URL: <http://profspilka.kiev.ua/soc-zahust/other/3159->

[rekomendacyi-parlamentskih-sluhan-na-temu-dostupnst-ta-yakst-zagalnoyi-serednoyi-osvti-stan-shlyahi-polpshennya.html](http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/apdu/2010-2/doc/2/09.pdf).

293. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанова та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової. – К. ; Львів : НАДУ, 2012. – 456 с.

294. Рідей Н. М. Управління педагогічною інноватикою: освіта для сталого розвитку. Актуальні проблеми державного управління. 2010. № 2. С. 137–145. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/apdu/2010-2/doc/2/09.pdf> (дата звернення: 21.01.2019).

295. Рідей Н. М., Кацера О. К., Баштовий В. І. Концептуальні і стратегічні аспекти реформування системи вищої та післядипломної освіти для сталого розвитку. *Освіта впродовж життя: соціальні запити, сучасні виклики та пріоритети в реалізації*: матеріали конференції. Київ, 22 березня 2018 року. К., 2018. 181 с.

296. Рожанська Н. Корупція у вищій освіті: порівняльний аналіз соціальних уявлень студентів та викладачів ВНЗ півдня України / Н. Рожанська, О. В. Вольф // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки. - 2016. - № 1. - С. 171-176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2016_1_31.

297. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ: центр Розумкова. 2018. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf

298. Ромін А. В. Державне регулювання системи надання освітніх послуг закладами вищої освіти України. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2 (49). С. 172–177.

299. Рудніцька Р. М. Механізми державного управління: сутність і зміст / Р. М. Рудніцька, О. Г. Сидорчук, О. М. Стельмах; за наук. ред. М. Д. Лесечка, А. О. Чемериса. – Львів : ЛІДУ НАДУ, 2005. – 28 с.

300. Салимова К. Педагогика народов мира: История и современность / К. Салимова, Н. Додде. – М., 2001. – 576 с.

301. Салун М. М. Відтворення та модернізація трудового потенціалу підприємства (території): Монографія / М. М. Салун. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2011. – 236 с.

302. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англомовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / А. А. Сбруєва. – Суми : ВАТ «Сумська обласна друкарня» ; Видавництво «Козацький вал», 2004. – 500 с.

303. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами: наукові категорії, методологія та актуальна проблематика досліджень на основі досвіду України та США / І. А. Семенець-Орлова // Університетські наукові записки. – 2015. – №1(53). – С. 302–311.

304. Сєбкова Х. Акредитація і забезпечення якості вищої освіти в Європі / Х. Сєбкова // Вища школа. – 2006. – № 2. – С. 77–84.

305. Сергєєва Л. М. Інституційний аналіз у діяльності професійно-технічних навчальних закладів. *Моніторинг якості освіти: теорія та практика*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2009. С. 174–178 с.

306. Серьожникова Р. К. Формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача у процесі професійної підготовки в університеті : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Р. К. Серьожникова. – Одеса, 2009. – 48 с.

307. Сікорська І. М. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції : автореф. дис. канд. держ. упр. : 25.00.02 / І. М. Сікорська. – Донецьк, 2006.

308. Силадій І. Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації / І. Силадій // Вища освіта України. 2016. № 4. С. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2016_4_7.

309. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навчальний посібник / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук. – Рівне : Овід, 2012. – 352 с.

310. Сисоєва С. Освітні реформи: освітологічний контекст / С. Сисоєва // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : Видавничий центр НТУ «ХП», 2013. – С. 44–55.
311. Скотт П. Глобалізація і університет / П.Скотт // ВВШ «Alma Mater». – 2000. – № 4. – С. 3–8.
312. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра. 2000. – 1018 с.
313. Соболев В. С. Концепция, модель и критерии эффективности внутривузовской системы управления качеством высшего профессионального образования / В. С. Соболев, С. А. Степанов // Университетское управление. – 2004. – № 2. – С. 26–3.
314. Совсун І. Новий порядок денний для вищої освіти в Україні: перший етап змін // Вища освіта в Україні: порядок денний для реформ. KAS Policy Paper / за заг. ред. Є. Б. Ніколаєва [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/KAS-PP-28-Higher-Education-in-Ukraine.pdf>.
315. Соловйов С. Г., Даниленко В. Г. Проблеми розвитку електронної демократії в умовах модернізації державного управління України. Київ: НАДУ, 2012. 68 с.
316. Соціальна педагогіка: теорія і технології: підручник для студ. вищ. навч. закладів / за ред. І. Д. Звереві. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
317. Співаковський О. Грунтовна методика визначення потреби у фахівцях з вищою освітою відсутня: Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: <http://vnz.org.ua/novyny/podiyi/10724-gruntovna-metodyka-vyznachennja-potreby-u-fahivtsjah-z-vyschoju-osvitoju-vidsutnja-oleksandr-spivakovskij>
318. Стасюк Г.Є. Освіта як чинник державотворення : Автореф. дис...канд.. філос.. наук 09.00.10 / Г. Є. Стасюк; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 21 с.

319. Старушенко Г. А. Моделі державного управління вищою освітою: огляд та аналіз зарубіжного досвіду / Г. А. Старушенко, С. В. Базилевський // Право та державне управління. - 2015. - № 1. - С. 126-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2015_1_27.

320. Стадник В. В., Йохна М. А. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник / В. В. Стадник, М. А. Йохна. – К. : Академвидав, 2006. – 464 с.

321. Стадний Є. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року: Аналітичний центр „CEDOS”. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku>

322. Степко М. Ф. Відповідність стану сучасного глобалізованого суспільства – головне стратегічне завдання розвитку системи вищої освіти / М. Ф. Степко // Педагогічна і психологічна науки в Україні (до 15-річчя АПН України) / ред. Колегія: Сухомлинська О. В., Бех І. Д., Луговий В. І. – К. : Педагогічна думка, 2007. – Т. 4. Педагогіка і психологія вищої школи. – 439 с. – С. 28–36.

323. Стефанишин О. Людський потенціал економіки України / О. Стефанишин. – Львів, 2006. – 316 с.

324. Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки: Розпорядження від 24 черв. 2016 р. № 474-р.: Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/474-2016-p>.

325. Стрельник С. О. Пріоритети державної політики у сфері вищої освіти: Електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс] / С. О. Стрельник / Ефективна економіка. – 2012. – №11. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1578>.

326. Сучасна професійна освіта: концептуальні засади реформування професійної освіти України. МОН України Київ. 2018. URL: http://education-ua.org/ua/component/cck/?task=download&collection=blog_files_x&xi=0&file=blog_files&id=2230

327. Тамм А., Поступна О. Вища освіта як об'єкт державного управління. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/4/02.pdf>.
328. Тихомиров Ю. А. Курс административного права й процесса [Текст] / Ю. А. Тихомиров. – М. : 1998. – С. 482–483.
329. Тімар Т. Б. Як домогтися досконалости в освіті / Т. Б. Тімар, Д. Л. Кірпи; [пер. з англ. А. Кам'янець; наук. ред. П. Хобзей]. – Л. : Літопис, 2004. – 174 с.
330. Топузов О. М., Калініна Л. М. Організаційні механізми управління закладами освіти: методології та теоретичні засади. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 34–44.
331. Трубич С. Ю. Соціально-економічна сутність та особливості формування людського потенціалу/ С. Ю. Трубич, З. М. Пушкар // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №4 (58). – С. 186–192.
332. Улановська А. С. Модернізація вищої освіти: характеристика понятійного апарату дослідження / А. С. Улановська // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – №1 (35). – С. 260–270.
333. Умови праці у вищій освіті в Європі – звіт «Eurydice»: Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/5738-umovi-prac-u-vischy-osvt-v-yevrop-zvt-eurydice.html>
334. Усов М. А. Теоретические основы формирования системы управления качеством профессионального образования / М. А. Усов // Экономика образования в системе социальных координат: тезисы докладов региональной научно-практической конференции. – Тамбов, 2006. – С. 330–332.
335. Федотова В. Г. Типология модернизаций и способов их изучения / В. Г. Федотова // Вопросы философии. – №4. – 2000. – С. 10–13.
336. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за

заг. ред. В. Кременя. Київ, 2008. 472 с.

337. Філіппова В. Д. Специфіка державного регулювання в галузі освіти України / В. Філіппова // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2013. – Вип. 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12.

338. Філософський словник соціальних термінів / В. П. Андрущенко, Т. В. Андрущенко, В. Г. Антонечко, В. С. Бакіров, Г. П. Балабанова, А. К. Бичко, І. В. Бичко, К. Ю. Богомаз, І. В. Бойченко. – [3-тє вид., доповн.]. – К.; Х. : Р.И.Ф., 2005. – 670 с.

339. Фініков Т. Сучасна вища освіта: світові тенденції та Україна / Т. Фініков. – К. : Таксон, 2002. – 176 с.

340. Філософські засади моделювання системи освіти в ХХІ столітті [Електронний ресурс]. – URL: <http://info-library.com.ua/books-text-4039.html>.

341. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Ю. Хабермас ; пер. с нем. – М. : Весь Мир, 2003. – 416 с.

342. *Химинець В.В.* Інноваційна освітня діяльність. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/151-2010-03-22-13-05-06>

343. Хомишин І. Ю. Принципи інформатизації освіти в умовах глобалізації суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки* : збірник наукових праць. 2016. № 850. С. 123–128.

344. Філіппова В. Д. Специфіка державного регулювання галузі освіти України / В. Д. Філіппова // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2013. – Вип. 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12.

345. Фінкільштейн О. В. Особливості застосування понять «державне управління» та «державне регулювання» у сфері вищої освіти. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-1/doc/1/08.pdf>.

346. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 2 вид., доп. – К. : Академвидав, 2014. – 456 с.

347. Филиппов В. М. Сравнительный анализ систем управления в вузах, организации и экономики образования / В. М. Филиппов // Университетское управление. – 1998. – № 1. – С. 7–9.

348. Цалько Ю. Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти у державах східної та центральної Європи: Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія „Економіка”. 2011. №27. С.64–67. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/01/127_17.pdf

349. Черняк В. І., Котович С. М. Актуальні проблеми отримання та продовження вищої освіти за кордоном для студентів і випускників українських ВНЗ. URL: http://confcontact.com/2013_04_11/23_Chernyak.htm. - Текст з екрану.

350. Шайгородський Ю. Поняття «трансформація» як інструмент аналізу соціальних змін / Ю. Шайгородський // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2010. – №4. – С. 51–53.

351. Шевченко В. М. Особливості формування механізмів державного управління закладами вищої освіти в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку України: Державне будівництво. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_47

352. Шевченко С. О. Державно-громадський механізм управління якістю вищої освіти: відповідь на виклики часу / Сергій Олексійович Шевченко // Управління в освіті : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 14–16 квітня 2011 року / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти [та інші]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 348–349.

353. Шеломовська О. Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду / О. Шеломовська // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 1–16.

354. Шелюк Л. Модернізація освіти як інноваційний процес / Л. Шелюк // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка,

психологія. - 2013. - Вип. 29. - С. 31-36. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2013_29_8.

355. Шилова В. Державні пріоритети: гуманізація та гуманітаризація вищої освіти / В. Шилова // Держава та регіони. Серія управління. – 2005. – № 2. – С. 205–208.

356. Штомпка П. Социология социальных изменений / Пер. с англ.; под ред. В. А. Ядова / П. Штомпка. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 416 с.

357. Щербина І. Ф. Забезпечення людського розвитку через механізми бюджетного регулювання: дис. канд. екон. н. / І. Ф. Щербина. – К., 2009. – 248 с.

358. Щодо використання у практичній роботі закладів вищої освіти англomовного варіанту Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Лист від 05.02.2016 №1/9-64 URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5048>.

359. Щодо розробки стандартів вищої освіти: Лист від 15.01.2016 №1/11-240 URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4891>.

360. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика». Державне управління: теорія і практика. 2011. № 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>.

361. Яковенко Л. І. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань / Л. І. Яковенко, О. В. Пащенко. – Полтава : Скайтек, 2011. – 216 с.

362. Янченко З. Б. Сучасні особливості та перспективи розвитку венчурного фінансування в Україні: Електронний журнал «Ефективна економіка» URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=361>

363. Bauman Z. Liquid Modernity / Zygmunt Bauman. – Cambridge, UK : Polity Press, 2000. – 229 p.

364. Birzea C. Reformni proces ve skolstvi transformujicich se zemi sredni a vychodni Evropy / Cezar Birzea // Reformyskolstvi ve sredni a vy-chodni Evrope. Prubehy a vysledky. – Praha, 1996. – S. 6–19.

365. Charlton B. *The Modernisation Imperative* / B. Charlton, P. Andras. – Exeter, UK : Imprint Academic, 2003. – 85 p.
366. Drucker P. *Age of Social Transformation* / P. Drucker // *The Atlantik Monthly* 274. – November, 1994. – S. 56.
367. Enders I. *Higher Education, Internationalization, and the Nation-State: Recent developments and challenges to governance theory* / I. Enders // *Higher Education*. – Vol. 47. – №2. – 2004. – P. 367–368.
368. Floricel S., Ibanescu M. *Using R & D portfolio management to deal with Dynamic Risk* // *R & D Management*. 2008. Vol. 38. № 5. P. 452–467.
369. Charlton B. *The Modernisation Imperative* / B. Charlton, P. Andras. – Exeter, UK : Imprint Academic, 2003. – 85 p.
370. *Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary Education*. The World Bank. Washington DC, 2002. 236 p.
371. Giddens A. *The Consequences of Modernity* / A. Giddens. – Stanford : Stanford University Press, 1990. – 186 p.
372. Habermas J. *Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und Staatstheorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994. 704 s.
373. Knight J. *Updating the Definition of Internationalization* // *International Higher Education*. – 2003. – № 33. – P. 1–3.
374. Knöbl W. *Theories That Won't Pass Away: The Never-ending Story of Modernization Theory* / Wolfgang Knöbl // *Handbook of Historical Sociology* ; ed. by Gerard Delaty, Engin F. Isin. – L. : SAGE, 2003. – P. 96–107.
375. Komorowski T. *Prawo oswiatowe w praktyce: poradnik dla nauczycieli i kadry kierowniczej oswiaty*. Wyd. 3. Poznan: eMPi2, 2010. 191 s
376. Lampikoski, K. *Who Determines Quality in Distance Education?* // David Sewart, ed., *One World Many Voices: Quality in Open and Distance Learning*. Selected papers from the 17th World Conference of the International Council for Distance Education, Birmingham, United Kingdom, June 1995. Vol. 2, P. 117-120.

377. Luxton, A. Quality Management in Higher Education. General Conference Department of Education, 2005. - 44 p.
378. Macintosh A. Using information and communication technologies to enhance citizen engagement in the policy process. *In OECD report: Promise and problems of e-democracy, challenges of online citizen engagement*. Paris: OECD, 2003. URL: <http://www.oecd.org/gov/digital-government/2536857.pdf>.
379. Martinelli A. Global Modernization: Rethinking the project of modernity / A. Martinelli. – London : SAGE Publications, 2005. – 159 p.
380. Okoń W. Słownik pedagogiczny / W. Okoń. – Warszawa 1992, PWN. – 246 s.
381. OECD. Internationalisation and trade in Higher Education ; Opportunities and Changes. *OECD Publication*. Paris, 2004. 315 p.
382. Pawlenko W. Реформування польської системи загальної середньої освіти ХХ – початку ХХІ століття / Wita Pawlenko // Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Pedagogika. Priorytetowe obszary badawcze od teorii do praktyki.» (30.05.2016-31.05.2016) – Warszawa : Wydawca : Sp.z o.o. «Diamond trading tour», 2016. – 124 str. – Str. 85–88.
383. Saddington J. Management Potential [Електронний ресурс] / John Saddington. – 17.02.2017. – Режим доступу: <https://john.do/management-potential/>.
384. Reformní proces ve školství transformujících se zemi střední a východní Evropy / Cezar Birzea // Reformy školství ve střední a východní Evropě. Průběhy a výsledky. – Praha, 1996. – S. 6–19.
385. Rheingold H. A Slice of Life in My Virtual Community. URL: <http://www.informatik.uk/gnomic/rheingold.html>.
386. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education. – P. 3 // http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf.
387. The Global Competitiveness Report 2011-2012 / ed. by K. Schwab. –

Geneva: World Economic Forum, 2011. – 528 p. – URL: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2011>

388. The Encyclopedia of Higher Education. Pergamon Press. – Oxford, New York, Tokio: First Edition: V. 1: National System of Higher Education, V. 2, 3: Analitical Perspectives, V. 4: Academic Disciplines and Indexes. 2010. – P. 80–82.

389. Tolbert W. The Power of Balance: Transforming Self, Society and Scientific Inquiry. London: Sage, 1991. 124 p.

390. Vavrenyuk, S. (2019). QUALITY OF EDUCATION AS ONE OF THE STATE SAFETY FACTORS. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 5(2), 37-47 .Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/21>.

391. Vavrenyuk S.A Influence of the process of reforming the higher education of Ukraine on the healthy lifestyle of student youth // S.A. Vavrenyuk // Public management: collection. – №5 (20) – December 2019. – Kyiv: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. – P.34-44.

392. Vavrenyuk S.A. Improving the efficiency of public administration of the development of the system of higher education of Ukraine // S.A. Vavrenyuk // Public management: collection. – №4 (19) – September 2019. – Kyiv: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. – P.34-43.

393. Vavrenyuk S.A. Features of governmental regulation in the sphere of educational services of Ukraine // S.A. Vavrenyuk // Public management: collection. – №2 (17) – March 2019. – Kyiv: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. – P.25-34.